

553

MANUELLI

DE

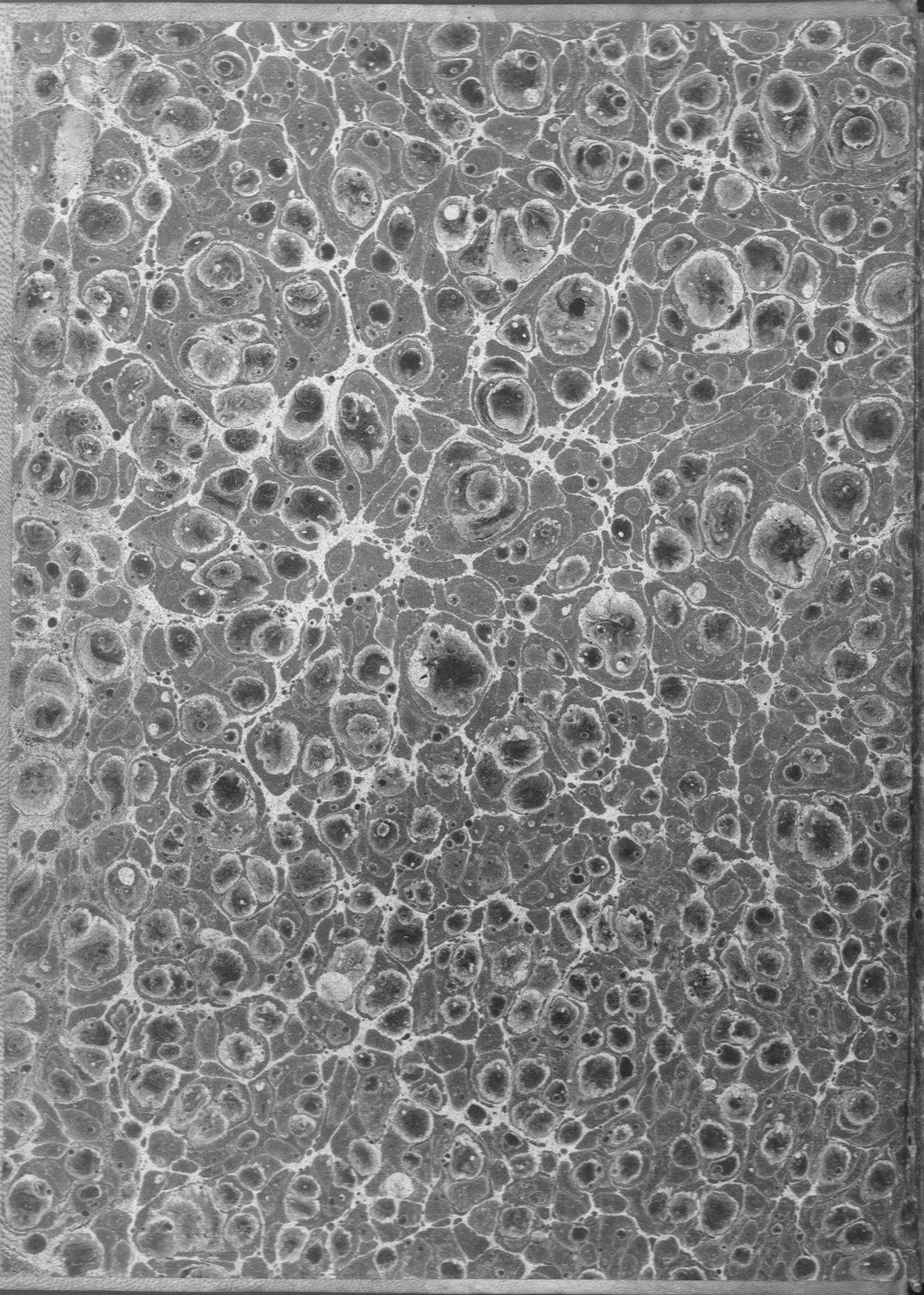
EVANGELIO

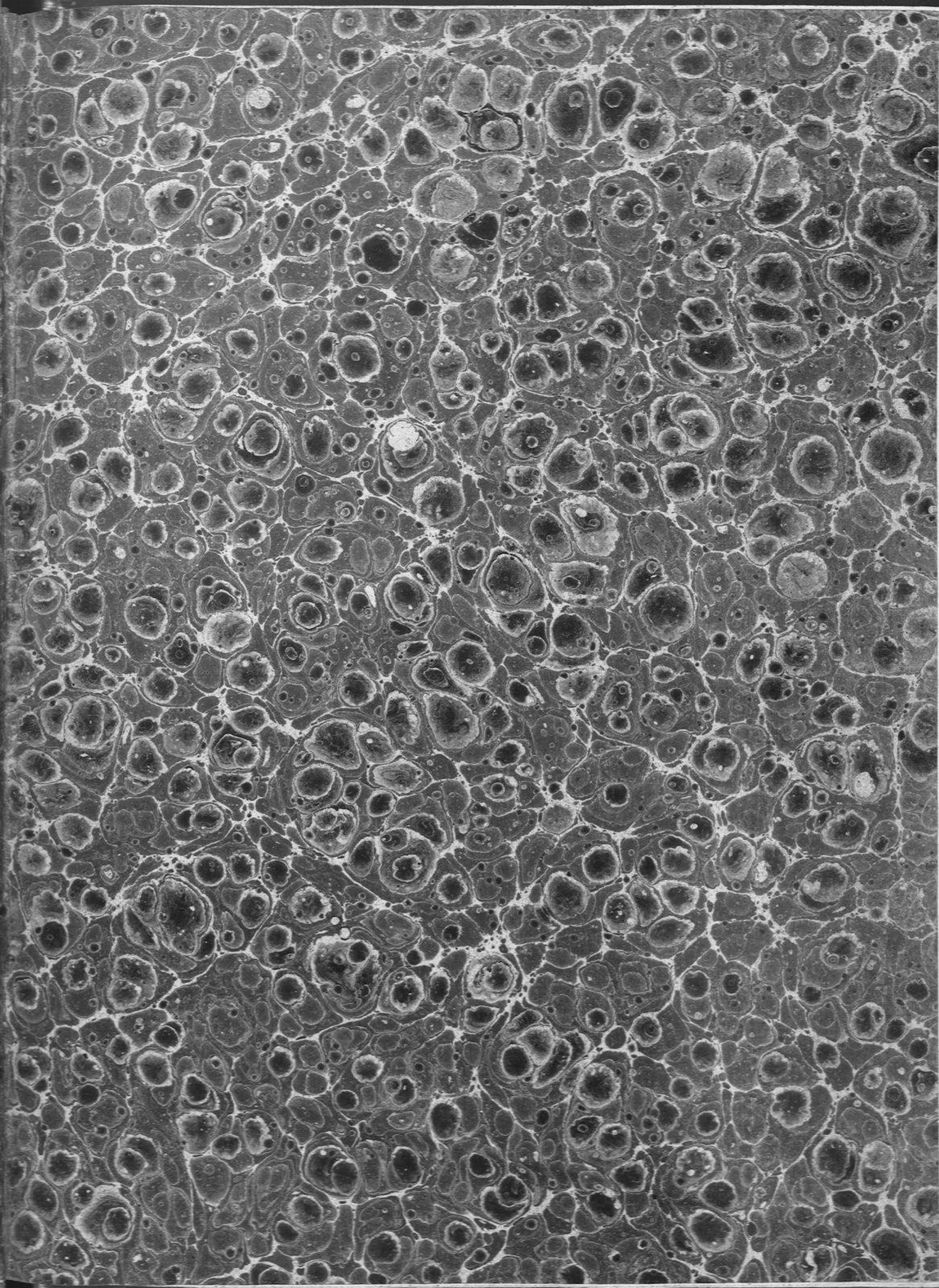
PRÆPARAT

1497

71

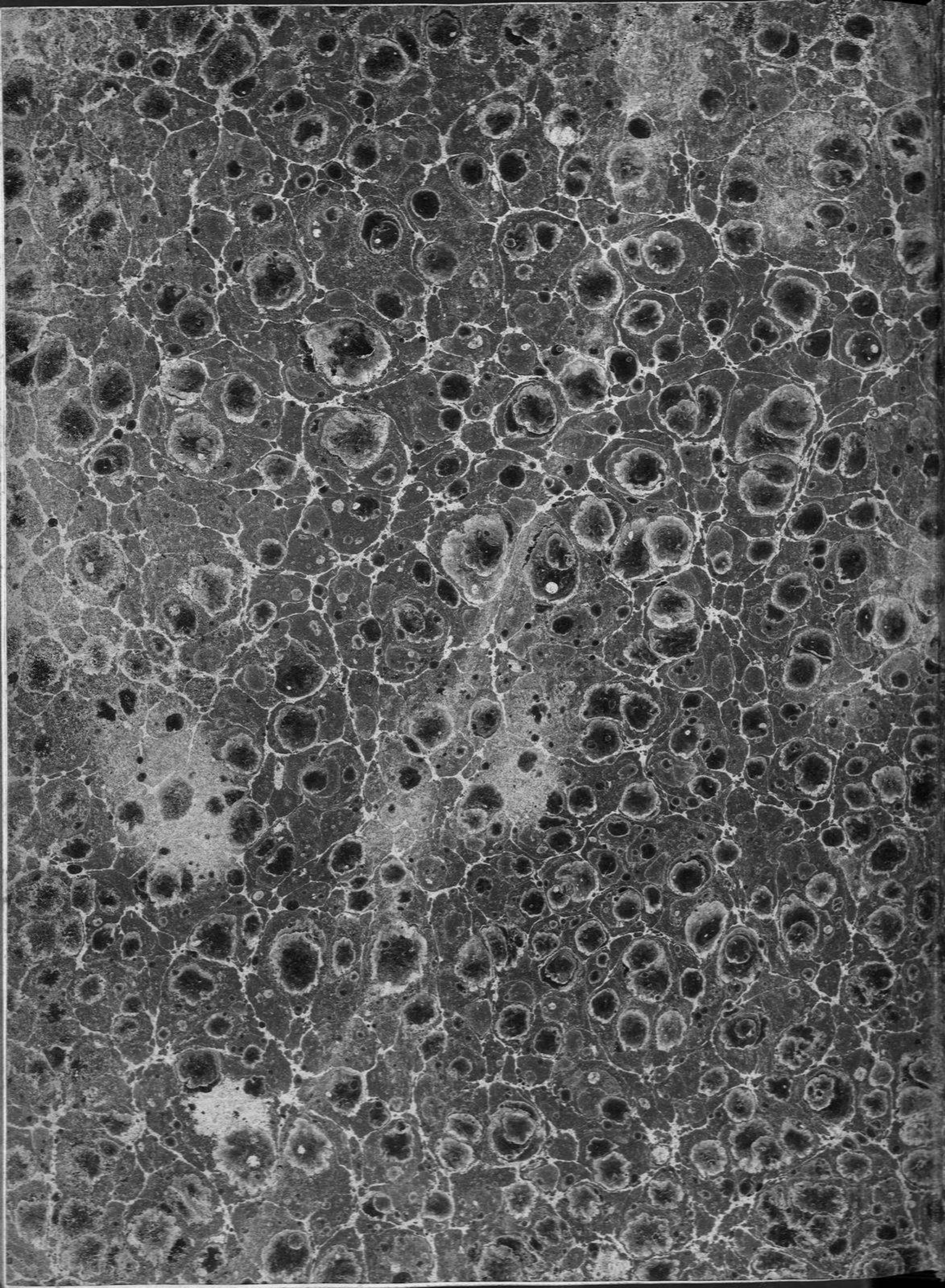
Lot 335
no 71

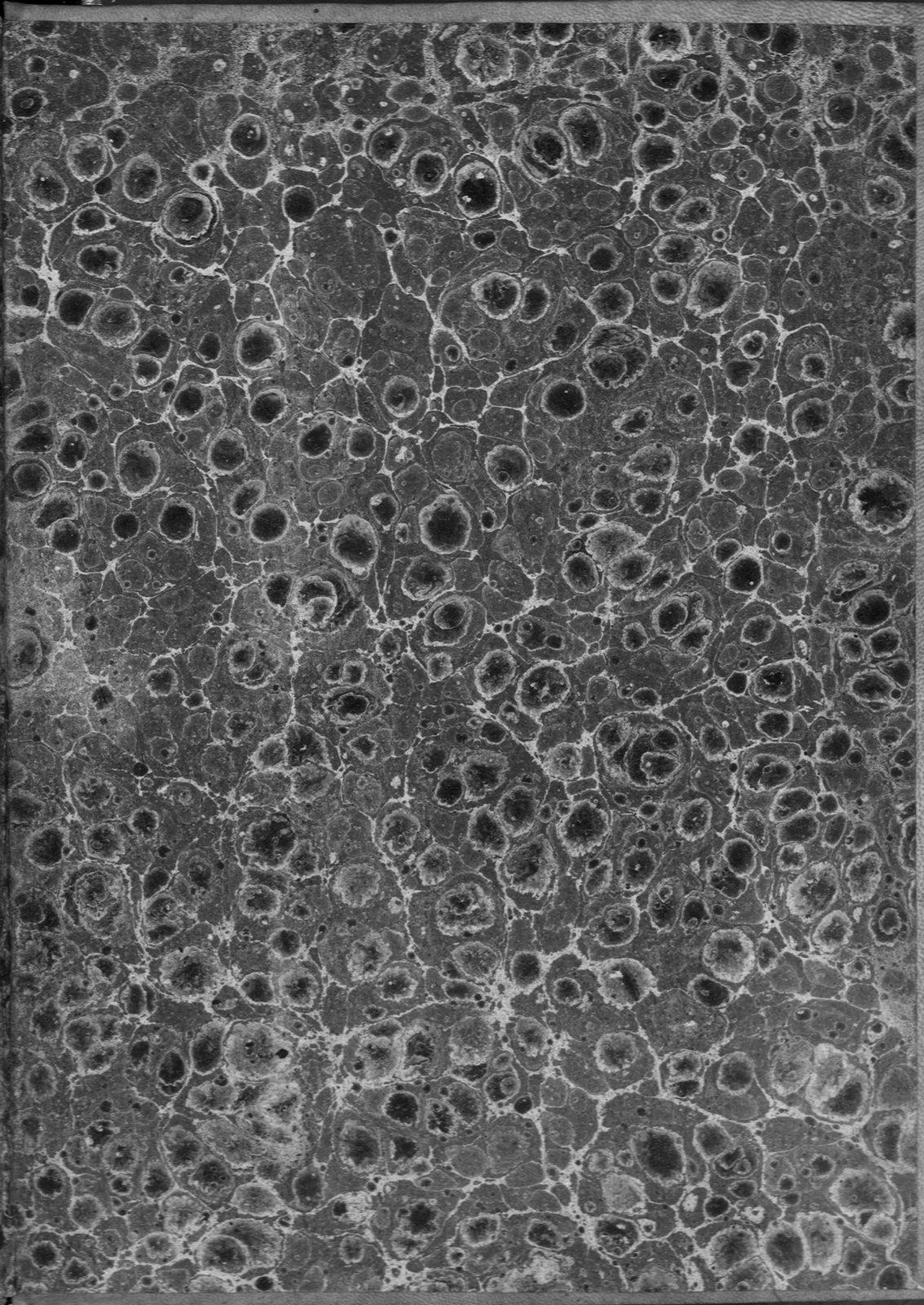

Cat. 95

1845981x

Eusebius de euangelica Præparatione a
Georgio Trapezuntio e græco in la
tinum traductus: opus cuiq;
fidei non solum utile ue
rũ etiã iocundum &
p necessariũ no
uissime im
pres
sum & exactissime emendatum.

Cum priuilegio ne quis audeat
hoc opus imprimere sub
pœna in eo contenta.

HIERONIMVS BONONIVS TARVISANVS.

Errores hominum uetustiorum
 Sacris Eusebius libris refellit
 Ignoti latebras: sinusq; ueri
 Diuino docet ore: prædicatq;
 Possint quo fieri modo beati
 Summo dehinc homines bono potiti
 Ergo philosophum sequamur omnis
 Communi studio scholæ probandum.

Iudex quid quoq; cuiusq; libri capite contineatur quæ cæteris uoluminibus omissum
 ad faciliorem quæditorum inuentionem Hieronymus Bononius addi procurauit.

LIBRO PRIMO.

De euangelii diffinitione & intentione sua	Cap.	i.
De his quæ solent obiici Angelis & Iudæis	Cap.	ii.
Refutatio eorum quæ obiiciebantur	Cap.	iii.
De origine mundi secundum gentiles	Cap.	iiii.
Diuersæ de substantia mundi philosophorum opiniones	Cap.	v.
Diodori uerba: qui prisci homines Solem & Lunam colebāt: & quod nec Idola: nec dæ mones nouerant	Cap.	vi.
De phœnicum theologia	Cap.	vii.

LIBRO SECVNDO.

De ægyptiorum theologia	Cap.	i.
De græcorum theologia	Cap.	ii.
De Atlantiorum theologia	Cap.	iii.
De phrygum theologia	Cap.	iiii.
De arcanis mysteriis erroris gentilium	Cap.	v.
Quod merito superstitionem gentium contemnimus	Cap.	vi.
Breuis supradictorum repetitio	Cap.	vii.
Quod templa deorum sepulchra hominum fuerunt	Cap.	viii.
Qualis de diis priscorum fuerit opinio	Cap.	ix.
Quod plato priscorū fabulas & interpretationes fabularū contempsit	Cap.	x.

LIBRO TERTIO.

De honestiore & naturali theologia græcorum	Cap.	i.
De mystica & naturali theologia ægyptiorum	Cap.	ii.
Quod Iuniores noua quædam per fabulas excogitarunt	Cap.	iii.
Refutatio mysticæ theologiæ	Cap.	iiii.

LIBRO QVARTO.

Quod hominum artificio responsa reddi quispiam non temere diceret	Cap.	i.
Inutilem esse diuinationem	Cap.	ii.
Diuersæ gentium theologiæ	Cap.	iii.
Porphyrius de philosophia responsorum	Cap.	iiii.
Redargutio prædictorum ipsius porphyrii	Cap.	v.
Quod omnes dæmones mali sunt	Cap.	vi.

Quod hoies sacrificabantur dæmonibus usq; ad tpa Saluatoris	Cap.	vii.
Quod mali dæmones ad oia flagitia & facinora hoies impellebāt.	Cap.	viii.
Quod omnibus contemptis deo inhærendum est	Cap.	ix.
Itidem	Cap.	x.
De transmutatione prauorum dæmonum & operatione	Cap.	xi.
Qui sunt principes dæmonum secundum porphyrium	Cap.	xii.
LIBRO QVINTO.		
Quod potentia dæmonū per aduentū Saluatoris est abiecta	Cap.	i.
Quibus rationibus homines a dæmonibus decæpti sunt	Cap.	ii.
Quo modo multitudo deorum credita	Cap.	iii.
Quod dæmones quos inter hoium deorumq; naturam colle-		
cabant responsa dare credebantur	Cap.	iiii.
De operatione bonorum dæmonū secundum porphyrium	Cap.	v.
Quod dæmones coguntur ab hominibus.	Cap.	vi.
Quod dii gentium magicas artes docuerunt.	Cap.	vii.
Quod oracula defecerunt.	Cap.	viii.
Quod gentiliū dæmones mortales sunt.	Cap.	ix.
De uetustorum fallacitate oraculorum ex tenemeo.	Cap.	x.
Quod malefici uates partem quæstus petebant.	Cap.	xi.
Quod poetæ responsis laudabantur quasi diuini.	Cap.	xii.
Quod athletæ diuinis honoribus auctoritate Apollinis afficiebāt.	Cap.	xiii.
Quod etiam tyrannis Apollo adulabatur.	Cap.	xiiii.
Quod ligna & lapides laborandos Apollo consulebat.	Cap.	xv.
LIBRO SEXTO.		
Quod quæcūq; dii gentium p̄uidebant cælestiū motu p̄rudebam	Cap.	i.
Quod uoluntates hoium fati agi arbitrabantur: liberum ne-		
gantes arbitrium: idq; deorum consiliis persuasi.	Cap.	ii.
Quod facta magica ui solui posse Apollo respondit.	Cap.	iii.
Quod Apollo nonnunq; mentiri se fatebatur.	Cap.	iiii.
Quod falsa est opinio de fato.	Cap.	v.
Ipsorū gentiliū philosophorū uerba cōtra eos q̄ fatū esse opinant̄.	Cap.	vi.
Itidem.	Cap.	vii.
Bardefanes de eodem.	Cap.	viii.
De eodem per auctoritatem scripturæ ab origine.	Cap.	ix.
LIBRO SEPTIMO.		
Repetitio theologiæ gentiliū.	Cap.	i.
Quod solum hebræorū genus ueram sequebatur pietatem.	Cap.	ii.
Compendiosè nonnullos hebræorum uitæ narrantur.	Cap.	iii.
De Iudæorum theologia.	Cap.	iiii.
De uerbo.	Cap.	v.
De contraria uirtute.	Cap.	vi.
De hominum natura.	Cap.	vii.
Quod natura non est genita.	Cap.	viii.
Quod materia non est causa malorum.	Cap.	ix.
LIBRO OCTAVO.		

De traductione scripturæ. Repetitio gentilium theologiæ.	Cap.	i.
De uita & disciplina Mosaica.	Cap.	ii.
Eleazarus apud Aristeū de Allegorico sensu scripture.	Cap.	iii.
De Esseis qui priscis t̄pibus sublimi uiuebant philosophia.	Cap.	iiii.
De deo & quod mundus creatus est.	Cap.	v.

LIBRO NONO.

Quod etiā exteriores Iudæorum gentem admirati sunt.	Cap.	i.
Hecataeus de eodem.	Cap.	ii.
Plearchus de eodem.	Cap.	iii.
Quod multi conueniunt ēt alieni de ueritate historiæ.	Cap.	iiii.

LIBRO DECIMO.

Quod græci non solū a Barbaris artes: sed alter alterius inuen- ta dictaq; furantes suo nomini attribuebant.	Cap.	i.
Quod disciplinas oēs & artes a Barbaris græci accæperunt.	Cap.	ii.
De antiquitate Moyfi ac prophetarum.	Cap.	iii.

LIBRO VNDECIMO.

De tripartita philosophiæ diuisione secundum platonem.	Cap.	i.
De morali hebræorum philosophia.	Cap.	ii.
De rationali Iudæorum philosophia.	Cap.	iii.
De commodissima noīum apud hebræos impositione.	Cap.	iiii.
De physica parte secundum hebræos.	Cap.	v.
De intellectuali hebræorum physiologia.	Cap.	vi.
De ei uerbo græco ex plutarcho.	Cap.	vii.
Quod deus ineffabilis est.	Cap.	viii.
Quod deus unus est.	Cap.	ix.
De uerbo.	Cap.	x.
De bono.	Cap.	xi.
De Iudæis secundum Moysem ex philone.	Cap.	xii.
Ab hebræis didicit Plato contrarias esse uirtutes.	Cap.	xiii.
Quod animi quoq; ab imortalitatē ab hebræis plato didicerit.	Cap.	xiiii.
Quod productum esse mundum ab hebræis plato accæpit.	Cap.	xv.
De luminaribus.	Cap.	xvi.
De mutatione mundi.	Cap.	xvii.
Quod resurrecturos mortuos ēt concedit non aliunde quam ab hebræis plato discere potuit.	Cap.	xviii.
De cælesti terra secundum platonem.	Cap.	xix.
Quod etiā de iudicio futuro hebræos plato sequitur.	Cap.	xx.

LIBRO DVODECIMO.

Quod quærere leges non quærere rationes iuuenes debent.	Cap.	i.
Quod cōmode p̄ fabulas adolefcētibus maiora tradenda sunt.	Cap.	ii.
Quod sincera fide plato inhæsisse scripturæ uideatur.	Cap.	iii.
Quod non in omnes offerenda sunt ueritatis dogmata.	Cap.	iiii.
De uiro iusto secundum platonem.	Cap.	v.
Quod etiā de serpentis fraude Moysem plato sequitur.	Cap.	vi.
Quomodo plato quasi ioco ex uiro sumptā mulierē scripsit.	Cap.	vii.

De prima hominum uita.	Cap.	viii.
Quod etiā collocutionem serpentis & æuæ secutus est.	Cap.	ix.
Quod ordinem etiā scribendi secutus est.	Cap.	x.
Quod a pietate in deum leges exorsus est ut Moyses.	Cap.	xi.
Quod a pueritia in legalibus pueri exercendi ludo sunt.	Cap.	xii.
Quod diuinarū rerum imagines hæc inferiora plato putabat.	Cap.	xiii.
Quod adolescentes cantibus ad uirtutes præparandi sunt.	Cap.	xiiii.
Quod poeta recte dicere cogendi sunt.	Cap.	xv.
Quod hymni cani non debent nisi prius examinentur.	Cap.	xvi.
Quod non semper uino utendum est.	Cap.	xvii.
Quod nobiscum nobis gerendum est bellum.	Cap.	xviii.
Quod peccatorum anima est causa.	Cap.	ix.
De uero philosofo.	Cap.	xx.
Quod nonnunq̄ falso ad utilitatem audientiū utendum est.	Cap.	xxi.
Quod omne genus hoīum ad ueritatem uocandum est.	Cap.	xxii.
Quod etiā de Salomonis parabolis plato multa accepit.	Cap.	xxiii.
De Seruis.	Cap.	xxiiii.
Quod aliqua in alienum sensum accepit.	Cap.	xxv.
Quod i duodeci tribu ciuitatē suā Iudæorū imitatiōe plato diuidit.	Cap.	xxvi.
Quod situm urbis Iudæorum secutus est.	Cap.	xxvii.
De prouidentia.	Cap.	xxviii.
LIBRO TERTIODECIMO.		
Quod plato gentilium deos contemnebat.	Cap.	i.
Quod mendosissime de deo poetæ scripserunt.	Cap.	ii.
Quod deus immutabilis ac uerus est.	Cap.	iii.
Quod Socrates quia gentiliū deos spernebat occisus est.	Cap.	iiii.
Nulla pacto iniuriandum sit.	Cap.	v.
Quod fortes uiri etiā post mortem patriam defendunt.	Cap.	vi.
Ididem.	Cap.	vii.
Quod inconstanter de deo plato locutus est.	Cap.	viii.
Quod non recte plato de Dæmonibus sensit.	Cap.	ix.
Quod non recte in omnibus plato sensit.	Cap.	x.
Quod non recte de cælo plato sensit.	Cap.	xi.
Quæ de mulieribus sensit plato.	Cap.	xii.
Leges aliqua platonis.	Cap.	xiii.
LIBRO QUARTODECIMO.		
Quod omnes inter se philosophi repugnant. Contra quod non stri omnes concordant.	Cap.	i.
De Successione platonica.	Cap.	ii.
Quod unusq̄sq̄ philosophorū qd̄ ipse conuiciebat de diis seq̄bat̄.	Cap.	iii.
Quod mathematicæ disciplinæ nihil conferant ad pietatē.	Cap.	iiii.
Opiniones priscoꝝ periarcho. i. de principibus.	Cap.	v.
Opiniones philosophorum de diis.	Cap.	vi.
Aduersus eos q̄ sensū tollūt inutilē esse dicētes ad cognitionē.	Cap.	vii.
FINIS.		
AD SAN.		

AD SANCTISSIMUM PAPAM NICOLAUM. Q. GEORGII TRAPEZVNTII IN TRADUCTIONE EVSEBII PRAEFATIO.

VSEBIVM PAMPHILI DE EVANGELICA
præparatione. Latinū ex græco beatissime pater iussu tuo
effeci. Nā cum eum uirum tum eloquētia: tum multarū
rerū peritia: & ingenii mirabili flumine ex his quæ iam tradu-
cta sunt præstantissimū sanctitas tua iudicet atque ideo quæ-
cunq; apud græcos ipsius opera extent. Latina facere insti-
tuerit. Euangelicā præparationem quæ in urbe forte reperta
est: primū aggressi traduximus. Quod quidē in libro quasi
quodā in speculo uariā atque multiplicem doctrinā illius
uiri licet admirari. Cuncta. n. quæ ante ipsum facta inuen-
taque fuerunt: quæ tamen græce scripta tunc inuenirent: multo certius atque distinctius ipsis et
auctoribus qui scripserunt præcipisse mihi uidetur. Ita cum constet nihil fere præclarum unquam
gestū fuisse quod illis temporibus græce scriptū non extaret: nihil in rebus magnis naturaque
abditis quod a philosophis non esset explicatum: oīa ille tū memoriæ tenacitate: tū men-
tis præcipit acumine: ac ut apes solēt singulis insidere floribus: indeque quod ad rem suam
conducit colligere: non aliter ille undique certiora: uerisimiliora ue diligens mirabilē sibi
atque inauditū scientiæ cumulum confecit: multiplices uariasque philosophorū sectas non
ignorauit: infinitos pene gentium oīum religionis errores tenuit: orbis terrarū historiam
serie sua dispositā solus cognouit & cæteris tradidit. Nā cum nō esset nescius gestarum
rerū historiam titubare sanctissime pater nisi distincta temporibus pateat (quippe cum natura
temporibus faciat ut quæ in tpe fuerunt nisi quæ fuerunt scias: nec fuisse quidem propter confusionē
uideantur) eo ingenio: studio: industria: huic incubuit rei: ut oīum scriptorum peritiam
in unū congestā facile superauerit: distinctiusque cuncta ipsis suis (ut diximus) auctori-
bus cognouerit. Conferendo. n. inter se singulos: ueritatem quæ ab oībus simul emergebat
nec ab ullo exprimebat: consecutus est. Quæ oīa ab aliis quæ scripsit: & ab hoc opere per-
spicere licet. Quod ille ideo suscepit: quoniam cum apud gentium præclaros philosophia uiros
nobilissimus esset: ac præcā paternamque deorum religionē catholicæ ueritatis amore contē-
pserit: partim accusantibus suū propositum respondere: partim nostra pro uiribus suis
uoluit confirmare. Itaque in duas uniuersum partis negociū partitus est. quarū primam quæ
nunc traducta a nobis est: qua illis respondet qui eū quod christianis inhæserat accusabāt
præparationē euangelicam: alterā ueritatis catholicæ doctrinā appellauit. Illud sane præ-
termittendū non est: nequis quoniam nonnulla in hoc libro nō absque tuæ sanctitatis auctori-
te concedimus: quasi traductoris transgressos officium nos accuset: ante primi consilii
tempore librū hunc ab Eusebio editum fuisse. Constat. n. ipsum Ariana hæresi ante sententiā
concilii laborasse. Sanctorū deinde patrum auctoritatem libenter secutū sanctissime atque
pie in orthodoxia uixisse. Fertur. n. apud græcos ab eo iussu patrum sacrosanctæ illius Sy-
nodi symbolum scriptū fuisse: quod ita compositum ut ad deiciendam absque controuersia per-
niciosam hæreticorū opinionem: filiū dei genitum non factū: consubstantialēque patri
conscripserit: ac patribus tradiderit: nec inuentioni suæ quicquam addidisse: aut inde aliquid
detraxisse: aut mutasse patres dicunt nisi solum illud: deū uerum de deo uero. Nā & si
genitum esse a patre non factū: consubstantialēque deo patri filiū: ad refutationem hæ-
reticorū sufficerent: quia tamen deum filium: patrem uero deū uerum inter hæc distinguen-

res Ariani prædicabant: ne quoniam deum de deo ille dixit ansam captarent: deum uerum de deo uero patres interiecerunt. Hæc res quoniam nonnulla in hoc libro sparsa inuenimus ab Ariana prauitate non aliena: firmo nobis fuit argumento ante cœtum illū sacratissimum hæc illi conscripta & edita fuisse. Quare sentibus tuo iussu amputatis rolas solummodo Latinis hominibus hac traductione obtulimus.

EVSEBIVS PAMPHILI DE EVANGELICA PRAEPARATIONE
A GEORGIO TRAPEZVNTIO TRADVCTVS.

De Euangelii diffinitione: & intentione sua.

Capitulum Primum.

VM QUID SIT CHRISTIANISMVS NE-
scientibus aperire statuerim: hunc librū quo Euangelicæ
doctrinæ ueritatē approbamus: ut orationibus tuis adiu-
tus ad optatum finē perueniam: tuo nomini Episcoporū
ornamentum Theodore dedicaui. Ac in primis quid no-
bis hoc euangelii noīe significetur: & quānā huius uerbi
potestas sit: declarandū esse arbitror. Euangelium igit̃ di-
cimus quod æternorū atq; incorruptibiliū bonorum q̃ cer-
te suprema & maxima sunt: & ex antiquissimis p̃dicta tpi-
bus: nuper uero splēdore sui orbē illustrantia: cunctis ho-
minibus annunciat: quod non cæcas caducasq; huius sæculi diuitias: nec breuē hanc ca-
lamitosamq; uitā: nec instabilia corporis cōmoda: sed aīarum quæ intellectualis substā-
tiæ sunt a quibus ēt corporū bona quasi umbra consequentia dependet: sumina propri-
amq; nobis affert fœlicitatē: cuius quasi caput religio est: non illa gentilisq; falsa & ficta
errorisq; plena nomen eumentita est: sed hæc nostra quæ ipsarū rerum ueritate appellatio-
nem adinuenit quā animi ad unum solū & uerum deū firmam stabilēq; conuersionem:
& uitā quæ mandatis eius pagatur esse asserimus: qua quidē ex uita amicitia ēt inter de-
um & hoīes constituit: amicitiam uero beatitudo illa ultima & fœlicissimus finis conse-
quitur: qui a superioribus dependet inde gubernat: ac rursus eo puenturus est. Quid igit̃
hac inter deū & hoīes amicitia melius nobis atq; beatius excogitari potest? Nō ne uitæ:
lucis: ueritatis: bonorumq; oīum ipse fons atq; largitor est? An nō ipse ut cuncta & sint
& iuuant cām in se ipso complectitur? Qua ergo re indigebit qui eius amicitia adeptus
est? qui regē oīum creatorem charitate sibi cōiunxit? qui patrē atq; tutorem illū sibi ascri-
psit? Non possumus profecto dicere quin oīa quæ ad aīam: quæ ad corpus quæq; ad ex-
terna pertineāt optime beatissimeq; is possideat: qui charitate proximus deo factus: bea-
tissimam eius amicitiam exacta exquisitaq; religione consecutus est. Hanc ergo saluta-
rem hoīum ad deum conuersionē atq; amicitiam ab oīpotenti deo missus deus uerbum
quasi lucis infinitæ splendor cunctis annūciat. Non hinc aut aliunde: sed undiq; cunctis
ex gentibus ad deū uerum: græcos simul & Barbaros: oēm sexum: oēm ætatem: diuites
& pauperes: sapientes: & contra: liberos ac seruos: magna uoce cōuocat: hortaturq; om-
ni studio ac cura hoc donum suscipiamus. Nam sicuti eiusdem naturæ atq; substantiæ
nos oēs creauit sic rursus cognitionem & charitatem suam æqualiter oībus proposuit
qui gratiā eius ex toto aīo complectunt: & colunt. Hanc dei erga nos charitatē qui chri-
stus ipsius dei patris uerbū est ipse quoq; deus: non respiciens ad peccata hominum: sed
se ipsum

se ipsum eis reconcilians uniuerso sicut diuina exclamat scriptura orbi annunciat. Venit namque ait & annunciauit pacem illis qui longe sunt & pacem illis qui prope sunt: quod olim haebrei diuinitus docti predicabant. Quidam. n. eorum clamant recordabuntur & reuertentur ad dominum omnes fines terrae: & adorabunt coram eo omnes patriae gentium: quia domini est regnum terrae & ipse dominabitur gentium: & rursus: Dicite in gentibus quia dominus regnauit: etenim firmavit orbem terrae qui non commouebitur. Alius conspicuus erit dominus in ipsis: & conteret penitus deos omnes gentium terrae: adorabuntque ipsum singuli: ex loco suo: Haec ex prioribus scripturis dicta diuinis oraculis: nunc ad nos Saluatoris nostri Iesu christi predicatione perueniunt: sic predictam olim & expectatam a sanctis uiris omnium gentium uocationem ueritatisque cognitionem uerbum dei quod nup de caelo descendit operaque fecit multo ante predicta nobis annunciat.

De His quae solent obiici Angelis & Iudaeis. Cap. ii.

Ed sentio me impetu quodam animi & desiderio nimium prouectum. Antea. n. quam nostra confirmemus quae solent obiici refutanda esse uidentur. Nam cum multi non ratione Christianam religionem sed inconsiderata fide: unde fideles appellantur: susceptam esse putent: iure nos qui ueritatem euangelicam: argumentis: signis: atque uestigiis approbare his libris aggressi sumus ad praeparationem suscepti negotii respondendum ad illa prius esse putamusque uel a graecis uel a Iudaeis: ac maxime a curiosis nobis solent opponi. Non. n. aliter arbitror ordine certo ac serie orationem nostram progredi posse: quam si prius ea quae ad euangelicam ueritatem iter praeparare: & his qui a gentibus ad nos conuertuntur aptiora esse uideantur exponamus: deinde praeparatis iam & perfectioribus idonea quae ad ueram Saluatoris ac domini nostri Iesu christi cognitionem adducunt diligentius explanemus. Huius ergo negotii ab illis initium sit quae tam a gentibus quam a circuncisis qui exquisitius rem nostram quaerent dici possent: quareret. n. quispiam profecto: quod nam genus hominum simus qui haec scribere aggrediamur: utrum graeci an Barbari: uel siquid inter haec inuenitur neutri: & quos ipsos nos esse profiteamur non dico nomine. nam id quidem una uoce clarum fieri potest: sed uiuendi more ac secta. Nec. n. inquit gentiliu: comprobatis religionem: nec Iudaeorum uos moribus uiuere uidemus: quid igitur hoc nostri est: aut quanam haec est noua uiuendi ratio: Praeterea quomodo impii non erunt ac deorum omnium inimici: qui patrios mores: patria iura patrias caerimonias quibus gentes omnes ac ciuitates continentur contempserunt atque adiecerunt: qui saluatores ac benefactores deos spreuerunt: & quos deos: eos uidelicet qui ab initio saeculorum apud uniuersos homines tam graecos quam Barbaros per regiones ciuitates: agros: hostiis: diebus festis: ludis: ac caerimoniis ab omnibus regionibus: tyrannis populis: philosophis: legumlatoribus: honorantur atque coluntur: ac eorum loco impia quaedam ac scelerata admirantur & colunt. Qua igitur uenia digni: aut potius quem cruciatum quodque supplicium non merentur qui patria neglexerunt: & aliena figmenta spurcis foedisque Iudaeorum fabulis nixa elegerunt aut quomodo non extrema prauitate sunt qui tam facile propria reliquerunt: ac fatuam & omnis rationis inopem fidem uniuersis gentibus inimicam ac impiam elegerunt: nec ipsum Iudaeorum deum secundum eorum caerimonias nec gentium religionem colentes inauditum ac inuium iter sibi ipsis turpiter confecerunt: Sed haec quidem ex gentibus aliquis nec sua nec nostra recte intelligens de nobis dicere poterit. Hebraei uero ipsi quoque de nobis forsam conquerentur: quoniam cum alienigenae simus: sic scriptura sua nihil ad nos pertinente impudenter abutimur: ut nos in suam nobilitatem intrudere: ac ipsos a patriis ac propriis ritibus extrudere conemur. Nam si christum diuinis oraculis uenturum ante multa saecula scriptum est. Si Iudaeorum prophetae aduentum ipsius praedixerunt: qui & saluatore & regem iudaeorum non gentium ipsum futurum praedixerunt.

Si tandem aliqua quædam meliora diuinioraq; scriptura prænuntiat: ea quoq; Iudæis non gentibus scripta fuisse. Itaq; non recte nos facere qui hæc ob audiamus: & quod turpius est quæ Iudæis propter errores suos incommoda uentura scribuntur: ea iam ipsis accidisse asseramus. Re promissiones autem bonorum in nos ipsos transferamus: quodq; mente capti hominis est prædictam felicitatem conseruantibus legem nobis ipsis attribuimus & datas ab ipsa lege cærimonias improbamus.

Refutatio eorum quæ obiiciebantur. Cap. III.

h Is cæterisq; huiusmodi cum aduersus nos utantur: age iam deum omnium per Saluatorem nostrum uerbum ipsius quasi per pontificem inuocantes: primum in nos argumentum suum refutando: calumnitatores ipsos esse ostendamus qui nihil nos comprobare posse: sed expertes rationis fide persuasos asserunt: idq; tam ex his probationibus: quibus utimur cum ad religionem nostram gentiles concurrunt redarguemus: quam ex his quas uel scribendo uel uiua uoce proferendo: & aut priuatim aut publice disputando aduersariis opponimus: ac multo magis per hos quoq; libros qui hoc totum euangelicæ ueritatis negotium continent: gratiam enim dei ac cælestia beneficia per dominum nostrum Iesum christum filium dei Saluatorem nostrum nobis esse collata pluribus ac perspicuis argumentis hic Tractatus probaturum se pollicetur. Nam cū patrū nostrorū memoria nonnulli aduersus gentiles opponentes ac eis respondentes: alii diuinas scripturas exponentes: alii ueritatis dogmata subtilius cōprobantes multa reliquerunt iure nobis hic modus cui libentes insudamus adinuentus est: quāuis primus omnium sacer ille Apostolus Paulus probabilitatem omnē cauillatoriā longe abiiciens ac certas afferēs probatiōes ait: Sermo ac prædicatio nostra non est in persuasibilibus humanæ sapientiæ uerbis. sed in ostensione spiritus & uirtutis: & rursum. Sapientiam loquimur inter perfectos: sapientiā aut non huius sæculi neq; principū qui destruunt: sed loquimur sapientiā in mysterio absconditā: præterea sufficiētia nostra inquit ex deo: qui nos & idoneos fecit ministros noui testamenti. Non iniuria ergo oibus nobis pceptum est: promptos esse ad respondendū cuiq; rōnem a nobis de spe nostra querenti. Certū est igit Saluatorem nostrū prædixisse doctrinā suam in testimoniū oium gentiū per uniuersum terrarū orbem p̄dicatum iri: & ecclesiā quæ postea uirtute sua cōstituta est inuictā atq; inexpugnabilē fore: nec unq̄ futurū ut a morte superaret: sed firmam fore sp̄ atq; immobilē tanq̄ in lapide stabilitā atq; fundatā cuius diuinationis effectus oēm impudentissimā linguā uana contradicentē profecto arcere pōt. Quis. n. non fatebit̄ cum sic aperte resq; euentus diuinationi cōgruat: dei uirtutē non naturam humanam illā fuisse: quæ & futura hæc p̄uiderat: & re ipsa p̄fecit q̄ uerbis prædixerat: Iā. n. sui euangelii fama totū ab ortu ad occasum orbē impleuit: oēsq; gentes adiit: crescitq; indies p̄dicatio sua: Ecclesia ēt hoc noīe ab ipso donata radices agit: ac usq; ad astra sanctorum uiroꝝ orationibus glorificata luce ac fulgore orthodoxæ fidei splendet: neq; hostibus terga dat neq; ipsis ianuis mortis cedit pp̄ pauca uerba q̄ ille protulit. Super lapidē ædificabo ecclesiam meam: & porte inferi nō praualebunt aduersus ipsam. Sunt at̄ alia quoq; multa a Saluatore nostro p̄dicta quæ in suo a nobis collecta loco & resq; euentibus accomodata: uerā de ipso nostram ostēdunt opinionē ac fidem. Sed ad hæc oīa nō sunt contēnenda ad catholicā ueritatem cōprobandam hebraicæ scripturæ testimonia: quibus ante mille annos Iudæorū propheta indoctorū hoīum piscationem uniuersæ uitæ hoīum affuturā prædicantes appellationē christi noīe ipso exp̄sserunt & aduentū eius in carne: modum ēt ipsū quo doctrina eius ad oēs gentes p̄ueniret p̄dixerunt: nec tacue-

runt futurā Iudæorū infidelitatem: & quicquid aduersus ipsum facturi: & quas pœnas pau-
 lopost eēt daturi: quod urbs eorū extrema obsidione caderet regnūq; suum oīno cessa-
 ret: ac ipsi ad oēs gentes dispersi suis inimicis ac hostibus ppetuo seruirent: q̄ oīa sicuti
 scripta sunt post aduentū Saluatoris nr̄i euenisse cōspiciunt. Præterea q̄s prophetas au-
 diens: post Christi aduentū Iudæorū abiectiōnē gentium uocationē: aperte dicētes futu-
 ram nō admirabit: cum uideat res ipsas p doctrinā Saluatoris nostri oraculis ipsorū ad-
 unguē quadrare. Per Saluatorē. n. nostrum factū est ut ex omni genere hoīum pene in-
 numerabiles spretis idolis: unius ac ueri dei cognitionē religionemq; susceperint: q̄ ita
 futurū dei oracula & p alios pphetas cecinerunt: & p Hieremiā maxime ubi dicit. Dñe
 deus meus ad te gentes uenient ab extremis terræ ac dicent quā falsa nostri patres idola
 possederūt: & non erat in ipsis utilitas: Si faciet hō si ipsi deos: nec erūt isti dei. Hæc igit̄
 uniuersa fidei nr̄æ ueritatē astruunt: nec humana uirtute sed a deo p̄dicta & prophetarū
 oraculis scripta ostēdunt & ad hæc a multis uariisq; gentium principatibus liberos q̄nq;
 futuros hoīes uaticinant. Itaq; cum oēs gentes antiquitus multi reges ac tyranni urbes
 fere singulas tenerēt: ac alii populis: alii paucis regerent qua ex re bella ubiq; fremebāt:
 captiuitates: depopulationesq; urbiū ac gentiū indies fiebāt: plenaq; oīa erant seruitute:
 unde cogebant urbani simul & agrestes ab ineunte statim ætate rei militari operā dare:
 ac sp̄ & ubiq; p urbem atq; agros armati p̄dire: Continuo christi p̄sentia de quo scriptū
 est in diuinis oraculis: oriet̄ in diebus eius iustitia & multitudo pacis: & cōflabunt gla-
 dios suos in uomeres: & lanceas suas in falces: nec eleuabit gens in gētem gladium: nec
 exercebunt̄ ultra in p̄lium. Rex̄ euetus uerba pphetarū secutus est. ac oīs principatū
 multitudo cessauit: ab Augusto in ipso tpe incarnationis dñi nostri Romanorū impio in
 monarchiā redactō. Ex illo at̄ tpe usq; ad memoriā nostram non inuenies ita populos
 populis oppositos fuisse: nec gentē ullam ita i aliā insurrexisse: nec humanā uitam oīum
 cōfusione uexatā ut passim prius fieri solebat. Atqui quō magna non est dignū admira-
 tione siq; ita secū attente cogitet: cur nā priscis tpebus q̄n dæmones oīum gentium dñā-
 bant̄ ac summope ab oībus colebant̄. tanto alteri ad alteros furore ab ipsis diis suis cō-
 citati ferebant̄: ut nūc græcos: nunc ægyptios: nūc Syrios: nūc Romanos inter se bella
 re ac se ipsos destruere regiones suas in cursibus: ciuitates obsidionibus desolare uideres
 sicut historiis suis p̄spicit. Simul uero atq; piissima & pacificentissima Saluatoris nr̄i do-
 ctina apparuit: multorū cultus deorū labebat̄: bella cessabant: uniuersū hoīum genus
 a magnis malis atq; piculis quiescebat. Quod maximū ego diuinæ ac ineffabilis suæ
 uirtutis signū dicere non dubitauerim. At uero ex sua p̄dicatione q̄tum hoīes p̄fecerint
 q̄tamq; utilitatē et̄ huius uitæ cōsecuti ipsis oculis cernes si attēderis nunq; alias in me-
 moria hoīum ab aliquo illustri uiro aut populo factū: nisi nūc suis dūtaxat uerbis atq;
 doctrina p uniuersum orbē diffusa: ut oīum iura gentiū recte atq; humanitus se hēant:
 illa ipsa in quā iura q̄ ante aduentum suū tetra: fœda: immania erāt. Non. n. iā persæ qui
 eū secuti sunt matres suas nephādis nuptiis cognoscūt non humanis uescunt̄ carnibus
 Scythæ q̄m ad eos usq; p̄dicatio Christi puenit: nec charissimos falsa religione impulsū li-
 beros iugulāt. Hæc certe ac talia pene infinita hoīum quondā uitam uexabāt. Massage-
 tæ ac berbices p̄pinquos atq; affines suos q̄ senectute cōficiabantur miserimos putasse
 tradunt: ac ideo imolatis carens eorū quos plurimi fecerāt epulabant̄. Tibareni uiros se-
 niores suos p̄cipitare: Hyrcani rapaci generi auīū. Caspii cāibus p̄icere soliti q̄ quidē cū
 ceta religiosissime prius faciebant: nūc uero sola euangelica uirtute undiq; truculentissi-
 ma hæc pestis explosa ē. Quod uero minime dii putant̄ aut inania & surda simulachra
 malefici dæmones i ipsis habitātes: aut p̄tes mundi q̄ cōspiciunt̄: aut mortuorum ho-

minum umbræ: aut quæcunq; animalium nocentissima: sed p his omnibus una Saluato-
 ris sola doctrina cuncti simul græci ac Barbari: qui non ficto animo uerbum Christi au-
 diuerunt ad tantum philosophiæ peruenisse: ut solum uerum deum regem ac dominum cæ-
 li: & terræ: Solis: Stellarum: totiusq; mundi creatorem collant atq; sequatur: quodq; cū
 ctis uiribus conatur sic uiuere: ut uel oculos coerceant: nequid cupiditate tracti turpi-
 ter uideant: sed ab ipsa mente omnem animi morbum depellant. Hæc omnia quoniam
 modo audebit negare quispiam non esse fœlicis uitæ? Aut uero quod non recte parere om-
 nino laudant: tantum a periurio absunt: quoniam ab ipso non esse iurandum audierunt: sed
 omni iureiurando abiecto sufficere hominibus ita & non: quodq; nec in cotidiano ser-
 mone inania uelis proferre: sed ita diligenter in omnibus te ipsum custodire: ut nec falsum
 nec iniuriosum: nec turpe in labiis uerbum habeas: quoniam ille dixit. De omni ocioso uerbo
 rationem dabitis in die iudicii: quam philosophorum uitam non excedit? Ad hæc est quod simul
 cuncti & innumerabiles uiri & mulieres: seniores: ac pueri: serui & liberi: nobiles atq; igno-
 biles: docti simul atq; indocti: in omni ab ortu solis ad occasum loco ubi homines habitant
 quotidie ferme ad percipiendam disciplinam christi qua non solum a turpi facinore: uerum
 etiam a cogitationibus inhonestis abstinere: quaq; uentrem ac ea quæ sub uentre sunt do-
 mare docentur confluant: quod uniuersi in diuina piaq; disciplina exercentur excelso animo
 contumelias ferre: nullam in uindictam appetere: iram & appetitum omnem temerarium supe-
 rare ac uincere: indigentibus de re sua offerre: omnem hominem iure naturæ fratris ac proximi
 loco diligere: Hæc omnia si quis simul collecta consideret non ne fatebitur maxima & sola
 uere bona cunctis esse hominibus prædicatione Christi oblata: nec ab alio quam ab ipso po-
 tuisse unquam homines huius uitæ fœlicitatem recipere? Illud uero quale tibi uidetur quod uniuersum
 genus hominum non eorum solum qui aliqua humanitate præditi sunt: uerum etiam cru-
 delissimorum & in extremis oris terræ habitantium ab immanitate recessit: ac ad opiniones
 ueræ philosophiæ inductum est? Quis. n. iam immortalē esse animam non credit? Quis non
 speret esse apud deum cum naturæ concesserimus uirtuti deposita præmia? quibus inducti
 nostri hanc uitam omnino ita contempserunt: ut priscos & illustres philosophos mulierculas
 putes: si ad hos conferas: ludumq; puerorum non iniuria existimes omnia quæ de contemnenda
 morte: aut uerbis: aut exemplo prisci philosophi docuerunt. fœminæ apud nos atq; infan-
 tes: uiriq; Barbari & indocti: philosophi dicerent Saluatoris nostri uirtute adiuuante im-
 mortalitatis nostræ opinionem re longe magis quam uerbis uerum esse comprobauerunt: quam ma-
 gnum est illud: quod omnes gentes non aliunde quam a doctrina nostri Saluatoris prouiden-
 tiam dei esse quam cuncta perspiciat atq; gubernet didicerunt: Nec est iam aliquis qui non ac-
 ceperit sic doctrinam de iustitia & iudicio dei ut non fateatur caute iccirco uiuendum ac lon-
 ge a uitiis esse fugiendum. Sed caput beneficiorum omnium quæ a Saluatoris prædicatione Chri-
 sti adepti sumus facile cognosces: si calamitosam priscæ Idolatriæ fraudem qua omnes quon-
 dam homines demonum artibus præmebantur diligenter animo uolueris. Verum quoniam ita natura
 fieri compertum est: ut hominum genus rationis non expers nullam unquam rem aggrediatur nisi sua
 sione inductum credat sibi profuturam: non temere ad nostra confugientes ac maxime ru-
 diores: quam ad ueram religionem introducimus: fidei remedium adhibemus: hortantes:
 suadentesq; ut de prouidentia dei: de immortalitate animi: de bona uiuendi norma quæ a
 spe atq; fide solum dependet: recte sentiant. Nam & medico a quibus cauendum & qui-
 bus utendum consulenti nisi quis credat: parum sibi peritia ipsius conferre poterit: nec
 plus doctor discipulis qui non credunt utilitatem quandam a doctrina se consecuturos:
 nec philosophiæ sectam ullam quispiam unquam suscipiet nisi antea crediderit commodo
 sibi futuram:

sibi futuram: ita diuersa suasionem ac fide ducti alius epicureorū attrahitur uoluptate alius cynicæ uitæ duriciem admiratur: alius platonem præponit: nonnulli Aristotelem. nonnulli Stoicos diligenter secuntur. Sic artes quoque alii alias quamuis omnes mediæ sint meliores honestioresque sibi utilitate persuasi crediderunt. Itaque uidebitis Rei militaris ab aliis: ab aliis mercaturæ: aut ædificandi studium esse propositum: Agriculturam alius exercet ac semen sulcis agrorum commissum & mortuum reuiuiscere posse non desperat. Cur igitur admirantur cum sit uniuersa uita hominū duobus his fide & spe gubernetur: si nostra etiam quæ sola animis conducunt multis fide tantūmodo traduntur: quæ ratione altiora consequi non possunt? Nonnullis ad fidem ratio quoque ac doctrina subtilior communiter. Nunc quoniam breuiter hæc quasi fundamenta iacta sunt: ad primam accusationem respondendum: & qui fuimus quique sumus dicendum. Nunquam igitur negaturos sciant qui hæc requirant græcos nos esse patrios: primoque græciæ demonum cultus tenuisse quos nunc respuimus atque abominamur Iudaicis attendentes scripturis: a quibus quamuis plurima nostræ religioni consentanea colligamus: fatemur tamen caerimonias Iudeorum uiuendi que morem non imitari. Sed non uidebuntur hæc aliter nobis recte confesta quam si tam ipsa quæ a maioribus nostris accepimus quam Iudeorum priscas uirtutes in medium ut omnibus pateant protrahamus: sic enim simul & euangelicæ doctrinæ uirtus extabit: si ante oculos omnium ponemus a quibus per ipsam erroribus sumus liberati & ad hæc qua ratione Iudeorum scripturas admirantes præsentem eorum uitam recusamus: Postremo quæ ratio euangelii sit: quis proprie atque sincere christianismus dicatur: quod nec gentilium nec Iudeorum sed noua quædam ac uera religio ab ipso Saluatoris nomine appellata. Age iam primum omnium priscas ac primas ipsorum theologias per singulas usque impræsentiarum uerbis diuulgatas ac probas sapientum philosophorum de diis de constitutione mundi opiniones perspiciamus: hinc enim cognoscemus recte ne ipsa spreuimus an non. Scribam autem non mea sed eorum ipsorum que apud eos studiosissimi regum humanarum diuinarumque fuerunt uerba: ut nemo a nobis commentam fictamque narrari fabulam suspicari possit.

De Origine mundi secundum gentiles.

Cap. III.

Iodorus igitur Siculus uir apud græcos clarissimus: quippe qui uniuersam hanc historiā ad unum commodissime corpus collegit: statim incipiens: hæc de origine hominum conscripsit: De prima uero hominum origine: ut a naturalibus & historicis colligitur: binæ fuerunt opiniones: Nam alii cum mundum ingenerabilem atque incorruptibilem putauissent: genus quoque hominum sempiternum esse asseruerunt: ita nunquam initium ipsorum fuisse arbitrati sunt. Alii congenerabilem atque corruptibilem putarunt: homines quoque apposite certis temporibus inceperunt affirmarunt: Vnam enim ante initium omnium cæli & terræ cunctis simul confusis formam fuisse: postea disseparatis diuisisque molibus uniuersi ordinem mundi conspectum: aeraque motum habuisse continuum: cuius partem quidem igneam ad superiores ascendisse partes sursum sua propter leuitatem natura semper tendente: qua ex causa solem ac stellarum multitudinem uolutione totius circumferri: partem autem turbidam atque terrestrem una cum humidis ad infinia propter grauitatem loca descendisse: quam partem continue longo tempore in se ipsa conuolutam maria ex humiditate: ex durioribus terram lutosam ac teneram concreasse: quamprimum post ea quam solaris calor exæstauit constipatam fuisse: deinde superficie calefacta pluribus in locis corruptionem humidi esse secutam: ex qua (ut etiam nunc in pluribus fieri solet) cum subito ad tractum frigus calor exarsit: animalia concreta fuisse: quæ noctu a circumfusa caligine alebant: & in die a calore solidiora

reddebant ac postremo sufficiens iam clementū consecuta erupisse ab illa colluue uarias has aialium formas. Quorū calidiora leuioraq; ad altiora loca exiliisse uolucrum appellatione nuncupata: sicciora uero ac grauiora serpentibus ac terrenis connumerata: eodem quoq; modo humidiora in consentaneū sibi ipsis locum confluxisse aquatica nūcupata: & sic aialium diuersa genera producta fuisse. Terram uero postq; magis sole ac uentis induruit nihil ex pfectioribus producere posse: ac ideo ex mutua sexuum coniunctione pfectiora generatur: Hanc rem ita se habuisse tragicus ē Euripides Anaxagore physici auditor ī fabula quam Menalipen noiat his uerbis testatur: una cælorū olim ac terræ forma: sed separatio cuncta in lucē tulit: uolucres ac feras simul: arbores generaq; nantium mortaliūq; genus: hæc de rerum origine prima a priscis accepimus. Cum igit diuersis uariisq; in partibus orbis terrarum ita producti sint hoies: non iniuria una eadēq; uti lingua nequiuērūt: cum aliter alibi uocabula rebus imposita sint: & primos quidem hoies nulla re utili aut arte adhuc ad uiuendum inuēta fertur laboriose uitam ægisse nudos absq; tegmine atq; tecto: qua de re multos frigore atq; æstu: nōnulli ē inedia perire passim. Sed paulatim experientia rerum docētē ad spedæa hyeme refugere: fruges deponere didicerunt: igne deinde adinuento artes quoq; ad uiuendum necessaria: indigentia & usu hoibus duce ac principe sunt excogitata. Hæc nobis ille scriptor Diodorus de origine mundi & prima hoium uita breuiter rettulit. In quibus nulla dei mētio facta casualis quædā uniuersi productio enarratur: quibus congrua oēs ferme gentiliū philosophi conscripserunt: quorū opiniones si diligēter inspexeris a uanis quibusdam fatuisq; coniecturis pfectas inuenies: quod ut facilius facere possis a Plutarcho tractas tibi ante oculos ponam. Tu autem attente diuersitatem eorum tecum considera.

Diuerse de Substantia mundi philosophorum opiniones. Cap. V.

Haleta ferunt primum oium principium rerum aquam posuisse: ex ipsa cuncta esse ac in ipsam demū deuenire arbitratur. Post eum Anaximandru Thaletis sodalem ipsum ifinitum rerum oium generationis atq; corruptionis cām dixisse. Nam ex ipso ait cælos segregatos cæterosq; mūdōs numero ifinitos: corruptionem uero & generationem multo prius ex ifinitis arbitrat sæculis in se ipsis reuolutis. Hic cylindri formæ esse terram asserit tantæq; profunditatis ut ad latitudinem profunditas tertia pars inueniatur. ait præterea spermaticas vires ex sempiterno calido ac frigido in origine huius mundi densas fuisse: ac aliqua ex flammea pila aere hoc circūuoluta ut testa nucleus diruta & in quosdam circulos explicata solem ac stellas cōstituisse: ad hæc hominem primo ab aliis animalibus natum: nam alia inquit uidemus cito post ea quā nata sunt ad propria pabula perse uenire: hominē uero diuturna egere lactatione. Quare nisi in primis initis ab aliis natus aliorū nomine secutus fuisset: nunq; educari potuisset. Hæc Anaximander. Anaximenes autem principium rerum aera opinatur quem genere ifinitum: qualitatibus finitum ait: cuius condensatione ac rarefactione cuncta gigni arbitratur: motum uero ab æterno esse dicit: terrā ex aere cōstipato primū oium factam latam magis: iccirco non absq; ratione super aera contineri: Solem uero ac lunā cæterasq; stellas a terra ortum habere. Itaq; solem terram esse ait uelocitate motus caliditatem assecutum Xenophanes colophonius nouum quoddam iter præter prædictos sibi fabricatus nec generationem rerum nec corruptionem ullam esse cōtendit: esse nāq; simile quicquid est: Nam si aliquid inquit gigneretur id non fuisse antea necesse est: quod autem non est id gigni non posse. Nam neque non ens facere aliquid: neque a non ente fieri quicquam posse asserit autem sensus omnes falsos esse: rationem quoque

una cum

una cum sensibus uidetur abiicere. Terrā uero continue aquis delatā paulatim in maria longo tpe abituram censet: Solem atq; alias stellas a nubibus gigni. Parmenides Eleata Xenophanis auditor atq; amicus primū Xenophanem: deinde oppositā quādam uiam secutus est. Sempiternū. n. atq; immobile censet esse uniuersum quod est ens secundū ueritatem res: solum. n. esse simplex & intrepidū atq; igenitum. Generationē uero eorū esse q̄ falsa æstimatione uidentur esse cū non sint. Nā sensus se mouendos a ueritate putat: affirmat. n. siquid est p̄ter ens id esse nō ens. Non ens aut non esse in rebus: & sic ens ingenitum sibi relinquatur. Terrā uero densioris aeris defluxu factā arbitrat. Democritus Abderita infinitū dixit esse uniuersum qm̄ a nullo creatū immutabile ē esse. Eorū uero quæ nunc gignunt nullū habere principiū sed ex infinito tpe cuncta simpliciter q̄ sunt: quæ fuerunt: quæq; futura sunt necessitate p̄destinata fuisse. Solis ac Lunæ generationē propriā: separatamq; ab aliis esse dicit: naturāq; ipsorū nec ca' idam nec splendidā fuisse: sed cōtra generatiōis suæ naturæ similē. Sed postea cū maior orbis solaris factus esset ignē in ipso fuisse intrusum. Epicurus Neoclis Atheniēsis filius maiestati deorū detrahare conatur: nec aliquid ex nō ente fieri asserit: ac sp̄ uniuersum sic se habuisse neq; aliquid noui fieri p̄ter id quod tpe infinito iam factū est: corpusq; esse uniuersum non solū immutabile: uerum etiā infinitum: finē bonorum uoluptatē statuit. Aristippus Cyrenaicus uoluptatem bonorū dolorem malorū finem constituit. Cæteras sciētias excludit illud solū esse utile putans: ut q̄ras siquid domi mali aut boni tibi cōtingit. Empedocles Agrigentinus elementa quattuor ponit. Ignem: Aquā: Aera: terram: quorū cām amicitia & litem ac a prima elementorū cōplexione segregatum aera circūfusum fuisse cōtendit: post quē ignem erupisse: cūq; alium locū non reperiret sursum a frigore aeris repulsum: circa terram aut duos circūferri dimidiatos orbis: alter ex igne totū alter ex aere maxime ac ex igne admodū exiguo: & illū diem: hunc noctē esse putat: initiū uero noctis a die pp̄ impetū ignis: solem natura non esse ignē: sed ignis repulsionē ei similem quā ab aquis fieri cernimus: lunā ex relicto ab igne aere congelato sicut grādo congelat per se factā lucem a sole recipe: mentē non in capite nec in pectore sed in sanguine disseminatā esse: ac illis partibus hoīes magis sentire quibus plus mētis inest. Metrodorus Chius sempiternum eē uniuersum ait: nā si factū esset a non ente. Infinitum ē qm̄ sempiternum: cū non habeat principiū unde incipiat nec exitū quo terminet. Immobile quoq; asserit: qm̄ moueri non possit quod nō transeat: transire aut necesse est aut in plenū aut in uacū quorū alter nō est: in alterum transitus fieri non pōt. Ex æthere aut fieri nubes densatione: inde aquā quæ ad solē decurrens extinguit ipm̄: qui rarefactus rursus accendit: solē siccitate constipatū ex aqua splendida stellas efficere. Diem ē ac noctē inde fieri quod sol extinguat atq; incendatur. Eclipsim quoq; extinctione fieri. Diogene Apolloniata elemētum aera ponit: oīa moueri dicit: mundos infinitos asserit quod factos esse arbitratur uniuersi motu quod huc atq; illuc latum ac alibi rarefactum: alibi constipatū: ubi forte constipatum fuit ibi globum factū & mundum: in quo q̄ leuiores sunt superiora petierunt. Hæc Plutarchus: quæ oīa Socrates quoq; uir ille illustris furoris atq; insanix plena putat. siquidē fide dignus Xenophon testis est: qui sic de ipso in libro de Socratis memorabilibus dictis scripsit. Nemo aut unq; Socratem impiū quiddā & irreligiosum aut facere uidit: aut dicere audiuit. Nō. n. de natura rerum neq; de altioribus sublimioribusq; rebus ut plurimi faciunt disputabat: nec considerare unq; uoluit quonam modo quæq; necessitatis serie hæc moles q̄ mundum Sophistæ appellant: aut singula cælestium corpora facta sunt: sed eos qui assidua cura atq; studio hæc tractant stolidos uanosq; homines esse

ostendebat. Et paulum post hæc. Valde autem mirabatur quod non potuerunt intelligere non posse hoies hæc adinuenire: cuius non paruū signum est quod qui maxime harum rerū scientiam profitentur quicq; cæteris sapientiores uidentur non cadē sed pugnantia dicunt adinuicē. Sed hæc quidē Socrates (ut xenophon testatur) quibus consona in libro de aia ipsi Socrati orationē attribuens plato conscripsit. Nā ego inquit o Cebes cū iunior essem quā mirabili exarsit cupiditate eius sapiētiae quā naturalem sapiētiam appellant. Præclarę. n. mihi uidebatur causas rerū scire: cur singula quoq; modo gignātur atq; corrūpantur: & cur sint atq; permaneant: ac sæpenumero me ipsum hunc & illuc uersabam talia diligenter cōsiderans. Num postea quā frigidum & calidum ad putredinem quādam (ut quidā aiunt) peruenerint: tunc aialia concreantur? Et utrū sanguis est quo audiendi: uidendi: olfaciendiq; sensus nobis pstantur: quibus quidem sensibus memoria conflatur atq; opinio: ex memoria porro atq; opinione cū tranquillitatem in his accēperint originē scientiæ proficere: rursusq; horū ipsorū corruptiones excogitando sic ad hanc considerationem nihil ipsi ineptior iussus sum ut nihil supra: cuius rei signum tibi sufficiens afferā: nam ex hac consideratione uel ipsa quæ prius plane sciebā ut tam mihi quā cæteris uidebar dididici: sic tardior uel cæcus oīno factus sum. Hæc societas dicit apud oēs græcos clarissimus. Quare si huic tanto tāq; præstantissimo philosopho amētia uersa est dictorū de natura uirorum doctrina: iure nos quoq; impietate illorum oīum recusamus: psertim cum errores de multitudine deorū sui ab his quæ de natura dixerit non sint alieni: quod loco suo ostendemus ubi docebimus Anaxogorā primum græcorum intellectum rebus instituisse. Nunc uero ad Diodorum transeamus: ac ipsum de prima hominum theologia scribentem audiamus.

Diodori uerba qui prisci homines Solem & Lunam colebant: & quod nec Idola nec dæmones nouerant.

Cap. VI.

Egyptios ferunt primos oīum oculos cum in cælum sustulissent motū: ordinem & quantitates cælestiū corporum admiratos Solē & Lunam deos putasse: ac Solē quidem Osirim Lunā Isim nuncupasse a proprietate quadā inditis sibi noibus: Nam si quis ad latinā linguam uerba transferat multioculus Osiris dici p̄t: neq; id ab re radios. n. suos quasi multos rebus immittit oculos quibus oīa perspicit: ut et poeta dicit. Sol qui terrarū flammis opera oīa lustras: quis nōnulli græcorum poetæ Dionysium esse osirim cōfingant. Syrium quoq; ipsum tanq; nomen de noie ductum sit appellatum existimant: hinc Eumolpus in Bacchicis carminibus igni oculum radius Dionysiu nuncupat: & orpheus splendoris auctore Dionysium. Isim uero latine priscā dicere possumus: Lunæ hoc noie indito: quoniam sempiterna priscaq; sit: cui cornua depingunt: uel quia cum Alinoides sit cornuta uideatur: uel quod bos ei apud ægyptios sit dedicata: quibus (ut porphyrius asserit in libro quem aduersus edentes carnes cōscripsit) non sanguinem aut nidorem offerebant: sed fruges terræ: quas etiam ipsas quasi deos adorabant. Miserationem uero: lachrymas atq; fletum germinibus terræ deflorescentibus offerebant: Similiter primæ animalium ex terra generationi: ei etiam quæ ex conuentu sexum est: morti quoq; animalium eodem modo: quod adorationis genus ex animi profectū ignauia infirmitati eorū erat accōmodatur. Sacra igitur regione assulo habitata ibi primū ab hoibus sacra cælestibus oblata sunt: non myrræ non casia: aut croci primitiæ (ne hæc longe postea fuerūt inuenta) sed herbā uiridem quasi productiuarum terræ uiriū primitias manibus offerentes diis offerebant: arbores. n. antea q̄ aialia terra produxit herbas aut multo priusq; arbores. Ex herbis ergo integras quasdam sumentes cum foliis:

cum foliis: radicibus: ac fructu partes simul concremabant: & hac exhalatione ac fumo
 caelestibus litabant: ignē quoq; inextinctū in templis seruabant tanq̄ caelestibus similli-
 mum. Ab hac aut̄ exhalatione quam græci thymiasin dicunt: thysia quoq; quā sacrifici-
 um latine appellamus apud græcos antiquitus dicta est: nunc uero non recte capimus
 thysia illam cultum appellantes qui sanguine celebrat̄: & post pauca multo aut̄ postea
 iniquitate hoīum foedissimus sanguis atq; hostiar̄ mos introductus est crudelitatis ple-
 nus occisis aīalibus & eor̄ sanguine aris deor̄ imbutis. Hæc Porphyrius. Plato autē in
 Cratillo sic scribit ad uerbū. Videntur mihi primi græcor̄ eos solūmodo deos putasse
 quos ēt nunc multi ex Barbaris colūt: solē uidelicet atq; lunam: Tellurē: Stellas: ac Cæ-
 lum. Nā cum ipsa cernerent thein sp̄. hoc est currere atq; reuolui: ab hac ipsius thein na-
 tura. i. deos appellarunt. Hæc Plato. Verū quod Primi atq; antiquissimi hoīum nec tē-
 plorum molibus: nec simulachror̄ dedicationibus operā dabant: quippe qui neq; pin-
 gere: neq; fingere: aut cælare: sed nec ædificare: adhuc sciebant unusquisq; facile cogitatio-
 ne p̄ se ipsum assequi potest. Quod ēt nulla deor̄ atq; heroum Iouis Saturni: Neptu-
 ni: Apollinis Mineruæ: Iunonis: Dionysii: Herculis mētio apud illos erat: sed nec alio-
 rum quoq; noīa modo Græcorum ac Barbaror̄ aures multitudine obtundunt. Præte-
 rea quod nec dæmon quispiā probus aut improbus admiratione habebatur: sed sola cæ-
 lestia ut dii non uictimar̄ cædibus: sed herbarum fumis colebant̄: non argumentis no-
 stris sed suis testibus partim ex iam dictis: partim ex his quæ dicent̄ facile cōprobatur:
 quod & sacræ scripturæ inuolabili patet auctoritate: q̄ a cæteris hoībus cælestia corpo-
 ra dicit deorum noīe adorata fuisse: solis uero hebræis unius ac ueri dei & creatoris om-
 nium fidem: cultū: & pietatem attribuit: quibus oībus apertissime liquet nō fuisse apud
 priscos uel græcos uel Barbaros simulachror̄ dedicationes aut deorum deor̄ ue genea-
 logiam: aut dæmonū ac spirituum iuocationes: aut turpem heroum theologiā. Sed ad
 hæc oīa quoq; ipsa deor̄ tam marium quā sceminarum postea inuenta hæc oīa nihil isti-
 us nugatoriae sup̄stitionisq; gentes oēs occupauit antiquissimis t̄pibus fuisse ostendunt.
 Quare nemo dubitare potest hoīum esse hos deos excogitationes & confictas morta-
 lium fabulas: immo uero improbor̄ ac scelestor̄ artificia quibus cupiditates suas asse-
 qui possent: ut secretissimus ēt sermo apud nos dicit. Initium fornicationis Idolorū in-
 uentio: gentilium igitur oīum error: quo deor̄ multitudinem esse falso crediderunt: a
 phœnicibus atq; ægyptiis icipiēs: & ab his cæteros hoīem ac ipsos quoq; græcos aggres-
 sus multis sæculis. Postea orbem inuadit: ut ipsor̄ phœnicum testatur historia quā Sa-
 choniatho uir priscus quam uel ante Troiana t̄pa floruisse dicunt: phœnicum lingua ex-
 quisitissime conscripsit: traduxit aut̄ in græcum philo nō hebreus: sed Biblius. quos ma-
 gnis laudibus Porphyrius in quarto eorum quos aduersus nos libros euomit: his uer-
 bis decorauit. Narrat at̄ Iudæorum historiam uerissime: qm̄ & locorum & uiuorum no-
 mina ita ponit ut ipsi Sachoniatho Berutiū: qui eorū rerum oīum monumenta ab hie-
 romobalio dei leui asserit habuisse: quam quidem historiam Belbalo Berutorum inscri-
 psit regi: cui pp̄ ueritatem historiæ quam gratissimus fertur fuisse. Is Sachoniatho phœ-
 nicum ēt historiam partim a singularium urbiū annalibus: partim a libris sacris qui de-
 dicari solebant: solerti collegit ingenio: q̄ non multo post Moysem Semiramidos fuisse
 temporibus scriptum est hunc uirum philo Biblius in græcam linguam exactissima cu-
 ra traduxit. His uerbis Porphyrius ueritatē ac antiquitatē Sachoniathonis historiæ te-
 statur: in qua non creator omnium: nec cælestia corpora: sed mortales uiri nec p̄bi quos
 saltem propter uirtutem admirentur: sed cælesti nefandorumque morum phœnicum

ægyptiorumq; dii fuisse narrantur. Isti uidelicet ipsi qui etiam nunc apud omnes gentes quasi dii immortales honoribus coluntur diuinis. Sed tempus est iam illos ipsos audire Philo biblius in exordio statim totius negotii Sachoniathonis quod in nouem libros partitus est. Hæc de auctore suo ad uerbum dicit. Sachoniato uir peritissimus atq; curiosissimus fuit. Is cum nihil omniumq; ab initio facta sunt memoratu digna ignorasse uideat diligentius tamen quam cætera ea que sciuit: quæ Taautus excogitauit: non latebat ipsum quod primus omnium mortaliu Taautus litteras adinuenit: & res memorailes ausus est æternitati commendare: quem ægyptii Thoyth Alexandrenses Thoth: Græci Mercurium appellarunt. Paulo deinde post hæc accusauit iuniores: quod ea que de diis fabulose dici uideantur: uel allegorice ad naturam: uel tropologice ad mores student reducere non reducenda: his uerbis. Iuniores sacrarum rerum interpretes res gestas repellentes fabulas: fabularumq; allegorias excogitarunt: quas rebus naturalibus imponentes mysteria cum tanta obscuritate induxerunt: ut nemo facile ueritatem rerum possit perspicere. Verum præscii ac præcipue phœnices atq; ægyptii quos cæteri sunt imitati: si qui uitam aliqua re inuenta excoluerunt eos benefactores cœsq; patronos putantes quasi deos adorabant: quibus statuas ac simulachra: templa quoq; statuentes naturalium et deorum nomina imponebant: Naturales autem deos Solem ac Lunam cæteras tam erraticas quam non erraticas stellas & elementa una cum istis putabant. Ita deos alios mortales alios immortales dicebant. His sic expositis phœnicum deinceps theologiam secundum Sachoniathonem Biblius philo sic ad uerbum exponit.

De Phœnicum theologia.

Cap. VII.

Phœnicum theologia principium rerum omnium tenebrosum ac spiritalem aerem esse affirmat: aut aeris tenebrosi spiritum: & præterea chaos turbidum omni luce priuatum: hæc infinita esse atq; interminata. Verum quoniam spiritus sua principia concupiuit facta est complexio atq; conexus qui Cupido appellatur: quique creationis rerum omnium principium est: spiritus autem suum non nouit creationem: sed ex eius conexu factum est moth: quod limum dicere latine possumus: alii aquosæ mixturæ putredinem ex qua semina creaturarum omnium & generatio prodit: ac in primis animalia sensu arcentia ex quibus facta sunt animalia intellectualia quæ nuncupantur thophasunin idest cæli inspectores in figuram oui confirmata. Moth autem effulsit Sol & Luna: stellæ ac astra magna huius mundi origo apud eos creditur: qua deorum aperte religio contemnitur: sed uideamus quomodo cætera mirabilis illa theologia constituit. Aere igitur inquit & mari igneum uenti emittentes splendorem simul cum terra ac nubes facti: & maxime de cælo effusiones: Segregatis itaque cunctis atq; a suo loco solis calore depulsis rursus in aere corruentia suo conflictu tonitrua & fulgura effecerunt: quo sonitu animalia ex limo quasi ex somno profiluerunt eruperuntq; tam ex terra quam ex mari mas & femina his addit. Hæc in libris Taauti de origine mundi conscripta reperimus: quæ ille ingenio ac cura inuenit nosq; illuminauit: deinde uentorum nominibus ordineq; ante oculos posito post pauca infert. Hi primum terræ fetus quibus & ipsi & qui ante ipsos fuerunt & post eos uitam trahebant deos putantes adorabant & infusiones ac fumigationes eis faciebant: qui adorationis modus suæ infirmitati ac ignauitæ animi congruebat. Post hæc ait ex uento Colpia nuncupato & muliere Baau quod noctem significare interpretatur natos fuisse sæculum ac primogenitum uiros mortales: ita nominatus: & a sæculo primum ex arboribus alimenta hominibus esse reperta: ex his uero natos genus ac generationem dictos phœnicem habitasse: æstu autem facto palmas ad solem sustulisse quem deum putabant Beelsamen uocante: idest cæli dominum: quem græci Iouem uocant.

uocant. Inculcat deinde græcos quasi erroribus ductos his uerbis. Non. n. temere multis hæc noibus distincta sunt: sed secundum susceptas res noia indita fuerunt: q̄ genus græcorū ignorans longe aliter intellexit ambiguitate interpretationis cōfufum: Addit deinde a genere sæculi & Protogoni mortales filios procreatos quorū noia lux: flama ignis: ex constrictione lignorū ignem reperisse ac usum eius docuisse: a quibus uasto corpore natos filios asserit quorū noia montibus ubi habitauerunt iposita Cassio scilicet libano atq; impudico: hi quibuscūq; obuiam fierent cōmiscabant: tabernacula excogitata refert ab istis ex cānis: foliis: atq; papyro: factiose quoq; aduersus fratrem Vsonem eos uixisse q̄ corporibus tegmina primus ex pellibus ferinis confecit: magna uero imbrum p̄cipitata flantibus uētis atq; coruscantibus undiq; fulguribus syluas apud Tyrum concrematas. Hunc Vsonem arboribus amputatis ambustisq; primū cum his mare ingredi ausum fuisse: simulachraq; duo igni ac uento erexisse q̄ adorabat sanguine ferarū perfundens: his oibus cū naturæ concessissent uirgas ac statuas a posteris cōsecratas annuasq; celebritates statutas. Longe at post genus alti cælorū ueneratorem & piscatorem natos: piscationem & uenationē inuenisse: ex his natos duos alios qui ferrum ferriq; usum inuenerunt: quorū alterum Chusora uocatū cantibus magicis & huiusmodi uerbis plurimū ualuisse: hi domibus porticus addiderunt & circuitus & cameras: ex his piscatores & uenatores & q̄ Titanes appellant fuisse: ex his ēt Amynū atq; Magum q̄ greges fecerunt & magalia construxerunt. Ex his ēt Misora & Selech idest uita tenuē atq; iustū: isti salem usumq; eius inuenerunt: a Misore Taautum fuisse natum qui primus elementa litterarū conscripsit: quē ægyptii Thoor: Alexandrenses Thooth: Græci Mercuriū uocant. Asedech Dioscuros natos: aut Gabiros: aut Cirbantes aut Samotrachas q̄ primi naues cōstruxerunt: quorū nati herbarū uires & cantus ad medicinā inuenerūt. Ea tēpestate natum Elium q̄ altissimus fuit cognominatus & mulierē Beruth uocitatā: hos in Biblo habitasse: hi genuerūt Terrenū aut indigenā: cui Cælus postea cognomen fuit. a cuius noie mira uarietate formosissimi supremū corpus cælū fuisse appellatū: huic ab eisdem t̄pibus nata soror terra appellata cui ēt propter formā terra cognominis facta: hi patri altissimo a bestiis dilaniato sacra & cerimonias ut deo instituerūt. Ita patris regnū Cælus possidens terrā sororem in matrimoniū duxit q̄ sibi quattuor filios peperit illū quem & Saturnū dicunt: Bætilum: Dogana q̄ & frumētarius appellat: ac postremo Atlāta: habuit ēt alios liberos Cælus ex multis sibi uxoribus natos: quam rem adeo ægre tulit ut Cæli diuortio uti uoluerit. Cælus tñ ab ea abstinens quodcūq; uolebat ui ei appropinquabat: & indignatione incēsus filios ab ea sibi p̄creatos neci tradere conabat: qua ex re coacta terra sortios sibi ac adiutores ad defendēdos natos conciuuit. Interea Saturnus cū in uirgine uassisset Mercurii termaximi. q̄ eius scriba fuit auxilio usus ad defensionē matris patrem ulciscit: Saturni deinde liberi fuerūt Proserpina & Mierua: quorū prima uirgo obiit Mineruæ atq; Mercurii nouis artibus hastā & falcem ferreas Saturnus fabricatus est. Demū Mercurius artibus magicis Saturnios milites instruxit: cōmissum aduersus cælū pro terra plium: fufis fugatisq; copiis regnū suscepit. Ea in pugna inter alios q̄dam Cæli coniunx ei admodū dilecta capta fuisse fert: quā Euagoni Saturnus in matrimoniū dedit: apud quē partu leuauit uentrem: & uocauit q̄ peperit Demarou: his ita gestis ædes suas moenibus Saturnus cinxit urbēq; condidit primā Biblum a phœnicibus noiatam: Atlāti uero fratri suspecto Mercurii consilio in p̄fundo depulso foueā aggeris sup̄iniecit: his corporibus Dioscuroꝝ posterū nauigia fabricati nauigabāt

tempestatibusq; ad Cassiū montem eiecti templum ibi condiderunt. Deinde non lon-
 go transacto tpe Cælus exulans filiā suam Ascarten forma & uirginitate florentē cū
 duabus sororibus Rhæa & Dione quasi suspectas ad iterficiendū dolo Saturnū emi-
 sit: sed uariis modis allectas Saturnus matrimonio sibi sorores coniunxit. Ea re co-
 gnita Cælus fato pulchritudine aliisq; sotiis auctus in Saturnū insurgit: quas uideli-
 cet fatū & pulchritudinem similiter allectas ad se Saturnus attraxit: recēpit autē ab
 Ascarte Saturnus non paucos filios quorū iunior continuo simul atq; in lucē editus
 fuit in deos abiit: Clari uero fuerūt Amor atq; Cupido: Dago autē frumenta inuenit
 atq; aratrū: ac ideo Iupiter aratrius nūcupatus est: Selech at. i. iusto una titanidū nu-
 pta Aesculapiū enixa est p̄terea Saturno interea tres filii nati Saturnus patri cogno-
 minis: Iupiter Belus: & Apollo: tunc ēt nati sunt pontus, Typho: Nereus Ponti pa-
 ter. a Ponto Neptunus p̄creatus & Sido: cuius ab ore sonora suauissimaq; uox pro-
 fluebat: hæc prima hymnos carminibus cōposuit: a Demaroonte Melchatus qui &
 Hercules uocat' natus: tunc Cælus Demaroonte sibi sotio atq; amico Ponto bellū
 infert: sed uictus a Ponto Demaroon uouit pro fuga uotūq; p̄soluit. Post triginta du-
 os aut annos regni sui Saturnus insidiis Cælū patrem p̄fontes fluentaq; in ualle q̄
 dā insidiis locatis cēpit & uirilia mēbra abrasit: unde sacer sanguis infontes fluentaq;
 stillauit: qui locus ad hæc usq; tpa monstrat: Hæc sunt Saturni gesta: hæc a gētibus
 p̄dicata tpa: hæc aurea illa Saturnia regna: hæc beatificata illa priscorū foelicitas. Sed
 redeamus ad nobile istum theologū uideamusq; quid postea factū dicit. Ascarte aut
 inquit maxima summaq; ac Iupiter & Demaroon: & Adolus deorū princeps Satur-
 ni iussu regnū gubernabant: Imposuit at Ascarte capiti suo regali insigne tauri caput:
 cūq; orbem terrarū circūiret repperit forte æropetē quem in Tyriā sacratam insulā ad-
 ductū consecrauit: Saturno aut quattuor oculos insigne regale cōposuit quorū duos
 in anterioribus duos i posterioribus partibus corporis collocauit: q̄ uicissim cōtracti
 quiescebant: Allas quoq; in humeris quattuor fixis duas pertensas quasi uolaret: du-
 as remissas quasi staret: significabat aut ipsum dormientē uidere & uigilantē dormi-
 re. Similiter quoq; Pallas quiescentē uolare & uolantē quiescere: Cæteris ēt deis duas
 fecit allas in humeris quasi Saturno cōuolarent. Ipsi p̄terea Saturno duas in capite al-
 las locauit: unam pp principatū mētis: alteram pp sensum: Cū uero Saturnus austri
 regiōes petiisset: uniuersam ægyptū deo Taauto largit: ipsum ibi regē constituit hæc
 oīa a septē dicit Sedech filiis cabiis appellatis & ab octauo ipsorū fratre Aesculapio.
 uti eis Taautus deus p̄cepit conscripta fuisse quæ Thaionis filius oīum primus apud
 phœnices deorū interpres allegorice ad naturā accomodauit: tradiditq; posteris quasi
 orgia q̄dam atq; mysteria: Taautus at quem ægypti Thoth appellant sapiētia phœ-
 nicū præstans primus religionē deorū ab ignorantia uulgarī in dignitatē doctrinæ re-
 duxit: quē post multa tpa deus Surmobolus ac Thurro q̄ dicta est Chysartis secuti
 abditā Taauti theologiā & allegoriis obtrusam in lucē protraxerunt: & post aliq̄ di-
 cit morē priscis in magnis calamitatibus atq; piculis: fuisse ut ciuitatis aut gentis pri-
 ceptis dilectissimū ex filii ulciscētī dæmoni quasi redēptionis premiū traderet: & sic tra-
 ditū mystice iugularet. Cū itaq; Saturnus rex regionis quā phœnices Israelē uocant:
 qui postea quam hoīem exiuit ad Saturni stellam adductus est: ab Anobreth nym-
 pha unicum haberet atq; charissimū filium Ieud a re ipsa dictum: sic. n. ēt nunc phœ-
 nices unicum filium appellant: quia maximo atq; piculosissimo bello ciuitas preme-
 batur: regio indutū ornatu super constructā ad hæc præparatamq; aram immolauit

Hic iste

Hic iste philo Biblius uide quæ a Sachoniatonis traducta elementis de serpentibus ac feris uenenosis dicit: quæ usum ad uitã nullum: pestem uero & interitũ uenenofo morsu hoibus inferunt. Scribit igitur ad uerbum sic: Draconũ naturam atq; serpentum ipse Taautus diuinã putauit: & post ipsum etiã phœnices atq; ægyptii spiritalissimũ enim animal oĩum est & igneũ: Nam spiritu absq; manuum aut pedum & oĩno alicuius organi exterioris argumento ut cætera uidemus aialia ferri eximiam celeritatem assequit̃ uariasq; figuras & formas gradiens inuoluto reuolutoq; ad quam uult celeritatẽ gressu facillime præstat. Longeuum etiã est nec solum senectam cũ pelle deponens reiuuenscit: sed crescit etiã in adolescentia reductum: cũq; determinatos adimpleuerit terminos in se ipsum reuolutum rursus reiuuenscit quous semper minus: ita nisi percussum intereat uix naturali nece conficitur: sed phœnices dæmonẽ foelicem ægyptii uero eneth appellarunt: cui accipitris caput apponũt propter actiuitatẽ accipitris singularem. Iccirco Epies quẽ summum deorũ interpretem ægyptii putarunt sacrae litterarum scriba: cuius libros Arius in græcã linguam traduxit alegorice hoc tradens ad uerbũ ait. Diuinissimũ animal serpens & accipitris habens caput ualde iocundũ est: id si palpebras erigebat luce primogenitam oẽm suam regionem replebat: cum uero clausos retinebat oculos tenebræ fundebantur: hinc significare uoluit Epies igneam esse naturam eius. A phœnicibus pherecides quoq; principia perdoctus diuinitus de deo quem ophonea græce uocauit latinæ serpẽtem dicere possumus & de offionidibus mirum in modum diseruit: de quibus alio loco dicemus: Verum ægyptii uniuersum depingẽtes mundum ac ipsa inducti sententia inter circulum aereum igneumq; in superficie circũfusus serpentis accipitri formis figuram extendunt ut sit theta græcæ litteræ figura consimilis magnitudinem mundi ac formam per circulum significantes: per serpentem uero qui in circuli medio positus est bonum dæmona conseruatorem oĩum cuius uirtute mundus continetur ostendentes. Sed Zoroastres quoq; magus in libro sacro in quo res persicas collegit hæc ad uerbum scribit. Deus caput accipitris habet: is icorruptibilium primus est sempiternus: ingenitus expers partium: sibi ipsi simillimus. bonorũ oĩum auriga: muneris non expectans: optimus: prudentissimus: pater iuris sine doctrina iusticiam pdoctus: natura perfectus: sapiens sacrae naturæ unicus inuentor. Ideo similiter serpẽtibus ut cæteris diis immolabant deos maximos ac principes totius arbitantes.

EVSEBII PAMPHILI LIBER SECVNDVS.

Ed phœnicũ theologiã iam p auctores suos exposuimus quã oĩno ut pestiferam fugiendam: & sanitatem tantæ insanix quæ rendam salutare prædicat euangeliũ: quod aut non fabulæ dictæ sunt aut poetarũ figmenta altius quiddã quasi nucleũ contegẽtia sed sapientũ priscoꝝ & theologoꝝ ut gentes dicerẽt uera certa quæ testimonia cunctis antiquiora poetis inde patet quousq; ad nostram memoriam in phœnicia isti ipsi dii sic appellati: sic nati: sic educati: ut dicti theologi tradiderunt dicuntur. Quare nihil agunt cum ad naturalia quædam turpitudinẽ occultantes refugiunt cum res se ipsæ carimonixq; deorum una claraq; uoce phœnicum omnium ipsos redarguunt: Sed de phœnicum theologia satis. Nunc ad ægyptiã transeamus ut etiam hinc uideamus recte ne an contra gentilium nugas contempserimus &

salutarem euangelii doctrinam secuti sumus: quā maxime nunc neglectis suis sanctissime colit ægyptiis: Vniuersam autem ægyptiorum historiā & theologiam ipsorum seorsum in libro quē sacrum inscripsit Manetus quidam ægyptius græca lingua exquisitissime i mediū edidit: Sed Diodorus etiam Siculus uir clarus omnem ut diximus historiā gentium diligenter breuiter ac ordinate congregatā conscribens ab ægyptiorum theologia totius negotii fecit initium a quo potius quasi ab illustriore notioreq; græcis q̄ ab ægyptio Maneto: hæc ad uerbum scribenda duximus.

De Aegyptiorum theologia. Cap. I.

a Sferunt igitur ægyptii in reꝝ oīum originem hoīes primū in ægypto primū hoīes productos partim propter cæli temperantiā. partim etiam propter nilū & nasci & educari potuisse. Nam nec hibernis frigoribus nec æstiuī solis arduibus regionē premi: & solum irrigatione nili sic esse fecundum ut alimētoꝝ in usu hominum nulla terra feratior sit. Deos uero mortales hoīes fuisse: sed uirtute ac beneficiis uitam cōmunem excoluerunt immortalitatem consecutos: quorum nonnulli reges fuere noīaq; habuere alii noua quædam alii a cælestibus trāslata esse quæ maximos deos. Solem Saturnum Cybelem Iouē quem hoīem nonnulli nuncuparūt Iunonem Vulcanū Vestā ac postremo Mercurium: Solem aiunt primum oīum apud ægyptū regnasse: soli cælesti cognominē quī nonnulli sacerdotū Vulcanum contendant primū igne inuento regnum obtinuisse: deīde Saturnū qui sorore Cybele i uxorem ducta Osirim & Isim genuit: aut ut plurimi dicunt Iouē & Iunonem: hos uniuersum orbē imperio subiugasse ac quinꝫ deos procreasse aiunt Osirim Isim Typhona Apolinem ac Venerem Osirim Dionysium: Isim Cererē esse autumant quos matrimonio coniunctos quom regno successissent plurimū generi hoīum contulisse. Ita tractu thebaico centum portarum urbem condidisse: quam alii Iouis urbem alii thebas appellāt. Erexisse autem Osirim Iouis ac Cereris parētibus cæterisq; diīs aurea templa quorum singulis certas cærimonias statuit & sacerdotes qui earum curam haberent consecrauit. Ab hoc uitem inuentam & diuersis honoribus hoīes distinctos ut alii colerent alii colerentur: musicam adeo dilectam ut secum semper non paruum musicorꝝ duceret: quibus nouē uirgines quarum Apollo dux erat: & aliis doctrinis & canendi arte non mediocriter excelluisse: Quomq; oēs gentes propter eius merita quasi deum suscipere ubiq; monumenta reliquisse. In india multas urbes construxisse: phrygiam domuisse: ac per helleponti angustias in europam traiectum. Macedona filium macedoniæ regem cōstituisse: ab hoc Apyn & Mneuin consecratos & apud ægyptios loco deorꝝ publice cultos: quoniā frumentorꝝ inuentoribus ad cōmittenda territoriis semina p̄fuisent. Isim iureiurando nullius se præter Osiridis complexum petiturā decreuisse: quam etiam postq̄ hoīem exiuit, immortales honores consecutam uidemus. Osiride uero insidiis laniato alia quidē membra non mediocri labore ab Ifide inuenta diuinis honoribus sepulta: pennis uero i flumen nilum a Typhone proiectis cōstituto dolo sacra ac cærimonias maioris aliquāto cultus statutas fuisse hinc græcos accæpisse & Dionysii orgia & dies festi cum honore huius membri fierent: cuius simulachrum in mysteriis ferentes phallū appellant: fingere aut aiunt ac cōmentiri oēs qui apud thebas boetias ex Semele ac Ioue hunc demū natum existimant quod Orphea primum ausum fuisse. Illum ægyptum petiisse ac inde mysteria Osiridis doctum in græciam retulisse. Et quoniam cadmeis amicus eēt genus dei magnis affectus honoribus ad ipsos non inuitus transposuisse multitudinemq; alios ignorantia: nonnullos quia talem deum græcū potius q̄ ægyptiū dici uellent: cultum &

tū & mysteria eius libenter suscepisse: at uero poetā Orpheum facile totam rem ea de causa uerisimiliterq; finxisse: quoniā Cadmus ex thebis ægyptiis in boetiam profectus Semelē aliosq; liberos genuisset: quā ab ignoto pressam septimo mense sicut etiam de Osiride phibent ægyptii puerq; peperisse. hunc mortuū a Cadmo deauratū & quasi deum ingenti cultu & sacrificiis decoratū fuisse parentē quoq; eius Iouē prædicasse ut Semeles stuprū leniretur: hinc apud græcos celebratā esse fabulam q; Semele Cadmi Osirim ex Ioue concepisset in lucemq; edidisset: quā poetæ adeo amplificarunt atq; auxerunt ut iam resonantibus theatris nemo græcorū sit qui hāc rem aliter gestā credat: nec in hoc solū: sed in aliis quoq; multis illustribus apud ægyptios uiris heroibus quoq; ac deis id esse a græcis factitatū. Herculem enim ægyptiū fuisse: cuius uirtute multas magnasq; orbis terrarū partes perdomitas hunc græcos ut suū diuinis honoribus colere q; suus nō sit: sed magnis tēpibus postea ad natū ex Alcumena Herculē iniuria res gestas ægyptii herculis traductas. Persea quoq; in ægypto natū ut ipsius Isidis genus ab ægypto ad argiuos translātū: fictis deinde fabulis Io ipsam esse q; in bouis fuit formā mutata: cuius honore factū ut ægyptii bouē adorēt: quōs alii antiquissimis tēpibus aialium effigies ab ægyptiis ducibus atq; impatoribus galeis insculptas ferri solitas: ut prælio dicant eāq; rem impiū signū ipsis fuisse. Parta deinde uictoria ea aialia: quorū imaginem uictoriosi duces gestarunt: quasi offensionē belli ad hostes ipsi repulissent in deos relata fuisse. Nonnulli usus utilitatiscq; cā multa ex aialibus in deorū nūero apud ægyptios suscepta contendunt. Bouē. n. ipsam tā partu suo q; arandi opera conducere: oues autē & parere & tegmentorū materiā præbere & lacte ac caseo alere. Canē uero una cū hoibus uenari & ad custodiendos hoies natum esse. Qua pp deum qui apud eos A nubis appellatur caninū habere caput: ea enim re ostendit custodem ipsū Osiridos fuisse tā bæl uas qui importune obuiā factos coercentē: felem uero quoniā ad scuta faciēda conducit: ichneumona quoniā oua crocodilloꝝ conterat & luto conuolutus cū os aperiant: ita in uentres eorū insilire soleat: ut exesis intestinis eos interimat. Ex auibus ibidem quidem utilē dicunt ad serpentū locustarum: erucarū interitū Accipitrem uero ad scorpiones atq; cerasas necandos: & alia huiusmodi uenenosa aialia: quem et non nihil conferre arbitrant. Aquilā uero q; regia sit colunt: hircum in diuinis ea rōne dicunt susceptū: qua priapū apud græcos ppter genitalia membra cū illud aial ad coniunctionē sexuū maxime oium deferat. Membra uero genitalia apud eos honorari qm̄ per ea instrumēta species aialium conseruant: quæ tñ non apud ægyptios solū: uerum et apud plerasq; alias gentes: qm̄ quæ ad generationem aialium necessaria sunt apprime coluntur. Qua propter et antistites quia patribus secundū ægyptios successionē sacerdotiū accaperūt huius dei mysteriis nunciant. Ad hæc pæanas et atq; satyros aiunt huius rei cā cunctis hoibus esse uenerabiles: cuius signū est: quia simulachra eorū in templis membris i morem hircorū quod aial traditur promptum sp esse ad coniunctionē tentigine affectis statuuntur. Sacros autē tauros Apin scilicet atq; Mneuin diuinis coli honoribus tum pp agriculturā: tum quia frugū inuentio ad deos refert. Lupos qm̄ canibus simillimi sunt: & qm̄ Iside una cū Oro filio certamen aduersus Typhonē suscaptura Osirim asserunt ab inferis filio & matri auxiliū ferentem aduenisse: eiscq; in specie lupi apperuisse. Nonnulli autē dicunt lupis aduersum ægyptū irruētes æthiopes distractos fuisse unde regionē lupariā appellatam. Crocodillū illis honori esse aiunt: qm̄ eius terrore ab arabia atq; libya latrones in ægyptū nare nequeant. Præterea quēdam de priscis regibus suorū rabiem canum fugientē ad paludem confugisse: qui præter opinionem hoium a crocodillo

fufceptus in alteram ripam traiectus fuerit. Sed culturæ animalium alias alii caufas afferunt. Multitudine. n. aiunt crebro in reges magno infurgente confenfu diuerforū aīaliū cultum diuerfis ciuitatibus a quodam rege statutū fuiſſe: ut dum ſinguli religionē reuerentur ſuā & cæterorū contemnant non poſſent uniuerſi in unum ægyptiī conſpirare. Hæc aīalia linteamina poſt mortē plangentes & pectora cum gemitu cædētes in ſacris ſepeliunt loculis quoꝝ ſi quod ſponte aliquis interfecerit mortis mulctatur ſupplicio: Felem aut̄ aut̄ ibidem ſiue ſponte ſiue inuitus quiſq̄ necauerit morte punitur. Præterea in quacūq; domo canis mortuus fuerit oēs qui eam habitant uniuerſo corpore raſo magno luctu afficiuntur nec uino aut tritico cæteriſq; ad uictū neceſſariis quæ in eadem domo recondita fuerunt uti amplius licet. Alunt autem Apin quidē memphide: Mneuin in eliupoli Hircum in medente. Crocodillum in palude: Miridos reliquaſque feras in locis atris ſimilam aut pulcem lacte coctam afferētes & bellaria melle cōmixta & anſerinas carnes tam elixas q̄ toſtas. Cum masculis aut̄ animalibus fœminei quoq; ſexus ſumma ſpecie ſimul nutriunt quæ pellices appellant. Cū uero Apis mortuus fuerit magnificeq; ſepultus quoſq; ſimilem inueniant in perpetuo luctu ſunt quem ſimul ac inueniunt ad urbem nili ſtatim adducūt: qñ ſolum mulieribus uidere ipſum licet: obuiam nāq; factæ ſublatis ueſtibus genitales ptes ei oſtendūt: nec unq̄ poſtea hunc deum mulieribus aſpicere licet: in quem aſſerunt aīam Oſiridos poſt mortem traductam fuiſſe. Hæc illa eſt ægyptiorum turpis impietas potius q̄ theologia aduerſus quā aliquid dicere cum per ſe iaceat turpe duco quam merito contempſimus atq; deſpuimus: a tātis malis non niſi a ſalutari & euangelica doctrina quæ obcæcatos mentis oculos per fidē illuminauit liberati uerum honeſtiores harum nugarū & quaſi naturales rationes paulo poſt ſimul cum græcarum fabularum interpretatione facilius enodabimus. Hoc igitur modo antiquiſſimæ temerariæq; phœnicum & ægyptiorum ſuperſtitionis omniū gentium turpis theologia plena eſt. Verum de græcorum quoq; theologia qui ſimulachris & myſteriis ſimili quodam ut ægyptiī pacto utuntur: modo dicamus quam qui uniuerſam collegit hiftoriam in tertio & quarto uolumine diligentiffime conſcripſit facta a Cadmi ætate initio. Cadmum autem poſt Moyſem fuiſſe ab exquisitiſſimis gentium annalibus loco ſuo demonſtrabimus: ut aperte pateat Moyſem maiorem natu q̄ græcorum deos fuiſſe: ſiquidem poſt Cadmum dii emerſerunt: quem non paucis annis Moyſes ſuperauit. Sed iam Diodori uoces audias.

De Græcorum theologia. Cap. II.

Admum Agenoris filium ex phœnicia dicūt ad quærendam europā quæ fuit a Ioue rapta a rege miſſum fuiſſe nec inuenientē in boetiam tandē deueniſſe ac thebas ipſi ædificaffe. Cūq; Armoniā Veneris filiā in uxorem duxiſſet Semelem & ſorores eius ex ea genuiſſe Amoribus at̄ Semeles Ioue capto ac exorato tanq̄ ad Iunonē diuino ad eā modo accedere nō tuſſe fulgura atq; tonitrua mulierē: ſed abortu edito puero igne ipſam flagraſſe: a Ioue aut̄ Mercuriū accipiſſe puerū cumq; ad ſpeluncas niſes quæ inter phœniciam & nilum ſita eſt tranſmiſiſſe. hoc pacto a nymphis educatū Dionyſium uini & uitis uſum atq; plantationē hoies docuiſſe. inueniſſe quoq; coctionē ex ordeo confectā quam ceruiſiā appellant: hunc cū exercitu non uiroꝝ ſolū: ſed et̄ mulierū orbem luſtraſſe: iniuſtis atq; impiis hoibus atrociter punitis. Fuiſſe tñ haſtis thyriſo ornatis armatas mulieres: muſas etiam omnes ſecutas fuiſſe uirginitate omniq; doctrinæ

doctrinae genere florentes quæ tripudiis & cantu deum permulcebatur. Pædagogum ei Silenum fuisse: cuius consiliis uirritem fuit complexus. Mitra uero capud ei ligari ppter dolores qui fumante uino caput aggrediuntur. Bimatrem autem appellatū quoniam ex uno patre & a duabus matribus procreatus fuisse uidetur. Ferulam ei in manu tradunt quia cum non permixtum aqua uinum homines biberūt ac in furorem uerfi alter alterum baculis cæderent: unde non nulli moriebantur: pro lignis ferula uti p-
suasit. Bacchum a bacchis uocatum fuisse. Leneum quoniam leneus græce torcular latine apellatur. Bromium a bromo idest ignis sonitu: qui cum ab ortu ederetur insonuit. Satyri quoq; eum dicuntur secuti fuisse: qui saltando & tragice canendo uoluptatem ei efferebant: ab hoc primo theatrum & musicam fuisse harmoniam inuentam. Hæc de Dionysio traduntur. Musas uero Iouis Cæli & terræ filias opinantur quas plurimi uirgines fuisse cōfingunt: & sic appellatas quoniam Myin græcæ honesta bonaque doctrina istituere significat: de Hercule autem hæc græci asserunt. Acrisii filia Danaë Ioui Persea genuit: perseo Androne Alectriona peperit: ex quo Alcumena est procreata: cui se Iupiter triplicata nocte commiscuit: non cupiditate ut plerisque aliis mulieribus: sed liberorum procreandorum gratia. Quamobrem cum Iuno Zelotypia exarsisset Alcumenæ quidem partum retardauit. Euristea uero uel ante tempus in lucem edidit: quod fecit quia prædixisse. Iouem audiuerat illo die ex perfidarum genere regem nasciturum. Herculem uero Alcumenæ Iunonem formidatis exposuit: cui Iuno Minerua suadente mamillam præbuit: & a puero uehementius q̄ ætas patiebatur attracta mamilla Iuno commota duos ad necem pueri misit dracones: ille autem nullo modo territus alterum altera manu dracones ex collo apprehensos interfecit. Aesculapiū Apollinis atq; Phoronidos filium fuisse aiunt adeoque medicinæ artibus excelluisse: ut ab incurabili morbo multos liberaret. Ea te Iouem cōmotum fulmine ipsum interemisse: cuius morte irritatum Apollinem cyclopa a quibus fulmen illud Ioui constructum fuerat interfecisse. Vnde iratus Iupiter ad seruitium Adoneti Apollinem impulit: & hoc modo delicti poenas Apollinem persoluisse. Hoc in quarto bibliothecæ Diodorus posuit: qui reliquam theologiam ab aliis gentibus græcos accepisse his uerbis in tertio scribit,

De Atlantorum theologia. Cap. III.

Rimum inquit apud eos Cælum regnasse Atlanti asserunt: is quadraginta uel dicunt & quinque filios habuit: quorū duos de uiginti Ops castissima quædam mulier sibi enixa est: quam propter uirtutē in deos translata[m] terram nominari: filias quoq; Cælum habuisse Basiliam & Cybellem quam etiam Pandorā uocant. Basiliam quoniam quasi mater fratres enutritet matrem appellatam fuisse: & post Cæli mortem hyperioni fratri nuptam binos liberos solem atq; lunam peperisse. Cybeles autem fratres futura formidantes Hyperiona interemisse: Solem ad fluuium eridanum præcipitasse: hæc cum luna sic facta percæpisset ab alto seipsam loco deiecisse matrē autem furore concitam crinibus solutis tympanis & cymbalis bacchantem primo circumuagari: deinde postq̄ inueniri nullibi poterat in deos fuisse translata[m] creditum: & aras ei ac templa fuisse constructa: cuius sacra cum tympanis ac cymbalis fiunt. Solem uero atq; Lunam ad luminaria translatos fuisse.

De Phrygum theologia. Cap. III.

Hryges uero Meona phrygiæ antiquissimū fuisse regē contendūt a quo nata
Cybelem fistulam quā Syringa græci uocant inuenisse: & montanam matrē

appellatam: cui magno & casto amore phrygius dicitur marfyas coniunctus: a quo uerem cognitam fuisse negant & tibiam aiunt inuentā. Cybelem autē attidi conuenientem cum uentre cognita res esset interfecto Attide ac sociis eius a patre comotam furore per uniuersam magnis ululatibus regionem uagatam fuisse tympanis dolorē suum consolantem. Marsiæ uero primū cum ea erranti: deinde in musica contētionē ab Apolline seperatu pellem uino fuisse detractam. Ab Apolline deinde adamatam fuisse Cybelem: & cum eo ad hyperboreos usq; errasse: cuius iussu & Attidos corpus sepultum & Cybelem diuinos honores consecutā: unde ad hunc usq; diem adolescentis mortem phryges plāgere arisq; instructis Attida Cybelemq; templo in piscino sibi phrygiæ oppido magnificæ cōstituto ut deos colere. Post mortē autem Hyperionis Cæli filios regnum inter se partitos fuisse quorum clarissimi Atlas & Saturnus fuerunt. Atlanti uicinas oceano partes contigisse: & multam astrologiæ operam datam septemq; filias natas quæ Atlantides appellantur: a quibus q̄plures dii & heroes nati & seniore ipsarum Maia Ioui coniuncta Mercurium procreatum. Saturnum quoq; Atlantis filium auaricia & impietate præditum sororem Cybelem duxisse a qua Iouem suscepit: quis & aliū Iouem Cæli fratrem & cretæ regem contendunt fuisse qui multo inferior posteriore Ioue fuit: qui totius orbis imperium primus ac fere solus obtinuit. Cretæ autē regem decem filios genuisse quos curetas appellant: eius sepulchrum usq; ad hanc diem ostenditur. Saturnum uero in libyæ sicilia italiæq; regnasse a quo natus Iuppiter oppositā patri uitam dicitur elegisse regnumq; suscepisse: alii patre concedente tradiderūt: alii odio patris a populis electum: atq; ideo Saturnum cū titanibus bellum ei induxisse: quo uictō uniuersum sibi orbem subiugasse (plurimum autē & corporis robore & animi uirtutibus ualuisse tradunt) ac summopere studuisse: ut & impii punirent & probi summis afficerentur beneficiis. Vnde postea q̄ hominem exiuit: quoniam humanam uiueret uitam Iouem appellatum. De terrestribus autē diis cum multa uariæq; tam historicis q̄ poetis scribantur: & inter historicos Euemerus qui historiā: Homerus: Hesiodus: Orpheusq; monstruosa quædam finxerint breuiterq; uterquæ conscripserunt explicare conabor. Deos igitur honorabant Euemerus ait magnificentissimis sacrificiis & muneribus argenteis atq; aureis mirabili arte confectis: de quibus latius insuperioribus cōscriptum est. Est autem in ea insula quæ deo consecrata est in quodam altissimo templo Iouis triphilei templum ab eo ipso quando totius orbis repugnabat constructum: statua etiam in eo inōte aurea est: in qua pancæis litteris Cæli: Saturni: & Iouis res gestæ summam conscriptæ sunt: & paulopost Cælum ait iustum & benignum uirum & astrologiæ nō imperitum primum regem fuisse: a quo cælites deos sacrificiis primo cultos: unde cæli cognomen habuisse: duosq; filios Pana & Saturnū & filias similiter Rheam & Cererem ab uxore Vesta suscepisse Saturnum deinde regnasse. & a Rheam quā in uxorem duxerat iouem: iunonem: & Neptunum suscepisse. Iouem autem qui Saturno in regnum successit iunonem Cererem & Themim in uxores duxisse: & filios a prima quidem curetas habuisse: ab altera Persephonem: a tertia Mineruam. his dictis græcorum fabulas secundum Hesiodum Homerumq; subiicit.

De Archanis mysteriis erroris gentilium. Cap. V.

Ed de græcorum atlantiorum phrygumq; theologia hæctenus: quibus nō absurdum est secreta mysteria & cælatos addere cultus: ut facile unusquisq; uidere possit: utrum sit aliquid in eis ueræ religionis signum: an a demoniaca superstitione ac errore perfluxerunt omni turpitudine atque dedecore plena & lachrymis potius

mis potius q̄ risu dignissima: quæ demens ille in libro quo gētilēs ad fidem adhortatur
 apertissime reuelauit. Vir magnarum rerum scientia præditus & usu plurimorū nego-
 tiorum prudentissimus qui patrias nugas a salutari & euangelica doctrina monitus ci-
 to contēpsit. Pauca igit̄ ab eo sumpta diligenter audias. Abdita inquit & iuisibilia sunt
 ac ideo diligenti cura: non inquirēda barathri ora monstruorū plenissima lebes thespro-
 tius: tripes: ciræus: aena dodonæa cælo i deserto atq; harenis honoratus & quod ibi ora-
 culum est: hæc oīa senescentibus iam fabulis deiecta penitus relinquuntur: Ultimo enī
 silentio castalius & colophonius fontes cæteraq; fluenta quæ diuinandi uim habere ui-
 debantur tradita extinctaq; cū suis fabulis defluerunt totiusq; uinationis potius q̄ di-
 uinationis nefanda mysteria ceciderunt. Silet Darius: Phytius: Didimeus: Amphiare-
 us: Apollo: Amphiloachus: tacent aurispices: augures: somniorū interpretes: & qui fari-
 na aut ordeo uaticinabantur: qui quod usq; ad hodiernū diem quasi ab inferis mortuos
 reduxerint cū dæmonibus collouantur. Perierunt ægyptiorū penetralia: tenebris tradita
 sunt necromantiā tyrrhenorum: capræ simul cū istis ad diuinationē præparatæ: & cor-
 ui hoibus oracula reddentes deuolarunt. Quid dicā de Dionysio quem Menolē græ-
 cæ: idest latine totū furentem appellant: cui bacchæ orgia celebrant: & crudas carnes co-
 medentes sacro furore inicianur euan euan conclamantes: quæ uox aspirata secundum
 exquisitā hebræorum linguā sceminei sexus serpentē significat. Ceres at̄ & bona dea my-
 sterium fuerunt: quæ mærores rapinā & luctum eleucis docet. Quare mihi uidetur si
 quis deriuationi uerborū attendere uelit ab orge idest latine ira quā aduersus Iouem Ce-
 res suscepit orgia: mysteria uero ad mysos quod latine scelus est. quod Dionysio acci-
 dit appellata fuisse: quod si ēt ab attico illo Myente qui uenando periit ut Appollodo-
 rus scripsit mysteria uocantur. Non erunt certe gloriosa quædam hæc mysteria funebri
 quodā honore tradita: forte aut̄ mysteria. i. mytharia quasi fabulæ quædā latine appel-
 lata sunt. Perdatur igitur qui hæc primus hoibus tradidit siue Dardanus qui deorū fa-
 bulas in mysteria deduxit: siue Aetio qui orgia & cærimonias thracibus adinuenit: siue
 phrygius ille Mida qui ab Odryso illo didicit: & subditis deinde artificiosum mærorē
 tradidit: siue Cinyra cyprius qui mulierem quandam capere studens turpissima Vene-
 ris orgia ex nocte in diem trāsferre ausus fuit. Quidam at̄ aiunt Melampodem Amy-
 thaonis filium ab ægypto in græciam luctum Cereris solēniter celebratum reportasse:
 quos oēs ego impiarum assero fabularum auctores: & pernitiōse superstitionis inuento-
 res extitisse. Quid enim aliud quā dedecus & aptissima turpitudine sacra hæc sunt? Sed
 multo turpiora uidebuntur. si quis quæ sequuntur addiderit. Ceres peperit: educat pu-
 ella: Pherephattem nonnulli appellant: cui Iupiter qui genuit draco factus cōiungitur:
 unde in sauasiorum mysteris draco in spiram inuolutus in sacrificiis ad factorum me-
 moriam: imo uero in testimonium tantæ turpitudinis (ut ego dixerim) adhibetur: Pe-
 perit & Pherephatte tauriformem filium: unde poetæ quoq; nonnulli taurum laudant
 draconis patrem & draconem rursus tauri patrem: & in montem arcana hæc facta du-
 centes pastorem stimulum celebrant: pastorem ut puto stimulum ferulā: quod ge-
 nus ligni bacchantes ferunt appellantes nequeo latius huius Pherephattæ sacra enarra-
 re: quassilum: rapinam: idoneæ terræ hiatum: sues: eubolei: quas eodem hiatu simul
 & duas deas absorptas aiunt fuisse. Vnde megarenses in thesmophoriis suis immit-
 tunt: quæ sacra uariis modis mulieres quoniam hæc fabula uarie narratur per ciuitates
 græciæ celebrant thesmophoria: sciophoria: ineffabiliphoria uocantes: & multis mo-
 dis Pherephatte rapinam complorantes. Dionysii uero mysteria penitus in humana

quemadmodum puerum cum curetibus salientem dolo puerilibus donis titanes decæpti ut & raptum dilaniauerit: ut Orpheus poeta cecinit Munera uero quibus captus dicitur pinea & aurea poma hesperidum fuerunt: quorū sacrorum symbola nō est utile audire pila pinea: speculum poma uellus. Minerua uero Dionysi iam discerpti corripuisse: Pallasq; a motu cordis uocari dicitur. Titanes autē Dionysi membra in lebete prius elixabant: deinde uerubus fixa Vulcano torrebant. Sed Iupiter Titanes quidem fulmine mulctauit. Dionysi uero membra Apollini sepeliēda tradidit: qui in parnaso ipsa deposuit. Vis & coribātium audire orgia: tertium ab his fratrem interemptum fuisse asserunt: cuius caput purpura tectum & æreo scuto coronatum ad radices olympii mōtis portarunt: ac sepelierūt: quibus nomina Bauboni dysaul Triptolemo: Eumolpo & Euboleo fuerunt. Triptolemus bubulcus Eumolpus ouium pastor: suum uero Euboleus a quibus Eumolpides & præconum sacrum genus descendit. Cererem uero a Baubone coribantium nobili muliere hospitio susceptam tradunt: potionemq; multis confectā: quam Cycrona uocant Cereri allatam fuisse: cūq; Ceres luctu oppressa potum recusaret: quasi despecta Baubo doluit: itaq; sublata ueste genitalia mēbra deæ ostendit: quæ hoc spectaculo delectata Cycrona suscepit ac bibit: hæc atheniensium mysteria sunt: hæc summus theologorum Orpheus (ut ipsi dicunt) carmine cecinit: a quo non est abire carmina quædam testimonii loco apponere. Dixit & obscenas cūctas in corpore partes attollens uestem patefecit: tum dea ridens Suscepit paruum qui forte astabat iacchum: Ingressitq; sinu uetulæ baubonis: & inde pocula suscipiens tandem cycrona perhausit. Nocte certe ac tenebris ista mysteria digna sunt: & magnanimo illo. Immo uero leuissimo crichthidarum populo: aliisq; græcis quos mortuos hæc expectant. Quæ enim spe temerarii homines nutriuntur: quibus oracula. Ephesinus eraclytus canit: Noctiuagis maleficiis bacchis iniiciatis simul atq; iniiciantibus: quibus ignis futura prædicat quicq; apud cæteros mysteria putantur sine antistite peragunt: ex quibus omnibus ficta: & inania: & decæptionis plena cuncta probātur: quorum symbola (denudanda. n. sacra ipsorum sunt) exta fumantia: polenta saldraco mala punica: tremētia animalium corda: ferula: hederæ: pultes: papauera: hæc ipsorum sacro sunt: themidos autē hæc sunt sacratissima symbola: origanum: lucerna: gladius: pecten mulieres: sic. n. mystice membra genitalia appellantur: O manifestam impudentiam. Nam cum priscorum hoīum petulantiam nox cogeret sacra modo nox iniciatus prædicatur: & facibus tenebræ uictæ petuleos sacrorum mores ostendūt. Extingue pontifex ignem: uerere faces qui eas portas: hac luce turpitudine Iacchi manifestatur: patere ut nocte mysteria colētur: uenustiora uidentur in tenebris: hæc orgia nescit ignis simulare aperiendo redarguēdoq; omnia punit. Quis non merito impios huiusmodi appellarit: qui deum uerum ignorantes puerq; a titanibus laceratum & lugentem mulierem & membra turpitudinis turpissime colunt duplici quadam impietate detenti: nam & deum uerum ignorant: & errore decæpti mortales atq; turpissimos homines deos existimant. Hæc quidem Clemens.

Qui merito superstitionem gentium contempnimus. Cap. VI.

Vare non iniuria nos magna uoce ista, omnia contempnisse fatemur a longissimo ac prisco errore gratia & misericordia dei omnipotentis & ineffabili uirtute saluatoris nostri quasi ab incurabili morbo liberati. Rationē. n. secuti nefandum atq; impium duximus sanctissima dei appellatione mortales & turpes uiros honorare: qui extremæ petulantia crudelitatis atq; furoris exempla posterioribus tradiderunt: Quam enim insaniam non superaremus si modestiam: prudentiam: iustitiamq; laudantes

laudantes petulcis ac incontinentibus omni furore plenis: crudelibus quoque ac in humanis homicidio simul ac patricidio maculatis diuinos honores redderemus? Quis enim maior cumulus impietati addi poterit quam si uirorum mulierumque membra & in experte terrarum rationis naturam sanctissimam dei appellationem quis intrudat eaque turpia deo attribuat: quae si de hominum aliquo dicantur legibus & consuetudine ciuitatum grauissimo supplicio puniuntur. Cur longior sum omnibus graecis simul ac barbaris lucem effulsiſſe praedicamus quae a falsa & impia religione ad ueram ac piam reducit. Multi enim iam quasi a sopore & profundo somno expergefacti oculis animi aliquantulum apertis fabulas poetae religionem priscorum esse cognouerunt in quam naturae quaedam secreta occultari multi credentes decipiuntur: quae quis nihil ueritatis habeant: tamen exponenda nobis uidentur: ut etiam eis quae honesta ipsi putarunt non iniuria spretis euangelicam saluatoris praedicationem praetulisse merito approbemur.

Breuis supradictorum repetitio. Cap. VII.

q
 Uod faciemus si altius haec primum repetierimus. Graecorum igitur popularis: ut ita dicam & fabulosior theologia & phaenicum ac aegyptiorum huiusmodi esse ostenditur: ut auctoribus iam suis comprobatum est: quam non iniuria in principio praeparationis euangelicae collocamus: ut & nos in memoriam redigamus: & qui nesciunt discere possint qualis maiorum nostrorum erat religio: & quanta nos ipsi ueritatis ignoratione quasi uiolentia obruti emerſimus per euangelicam praedicationem & apparentiam saluatoris ueri dei Iesu christi: qui non in parte una orbis terrarum: nec apud gentem unam: sed ubique quasi animarum sol proprios lucis radios iminittens a caligine & tenebris errorum ad fulgentissimam ueritatis lucem omnes homines conuocauit: apertissime namque praenominati eorum auctores mortuorum simulachra & turpissimorum hominum imagines cultas nullamque mentionem dei ueri factam illis fuisse: diuinam iusticiam contemnentibus & in omnia scelera sponte irruentibus ostenderunt. Nam cum nondum uita hominum legibus & moribus instituta esset pecudum more ad nihil aliud multi quam ad implendum uentrem mentem eleuabant quos primum impietatis gradum tenuisse contenderim. Nonnulli naturali quodam instinctu paulisper commoti deum deique uirtutem salutarem esse mundo putarunt: ac eum quarentes ad caelum animos erexerunt: & caelestium pulchritudinem corporum admirati deos ipsa arbitrati sunt. Alii depressi omnino in terris praestantiores aut corporis robore: aut prudentia: aut facultatibus: gigantes quosdam uel tyrannos uel magos ac maleficos uiros: qui auxilio alicuius eorum quos a diuiniore statu decidisse credimus miranda quaedam facere uidebantur: uel eos qui humanae uitae aliquo modo proferunt: cum uiuos tum maxime post mortem deorum honoribus coluerunt: Quare deorum etiam templa sepulchra eorum fuisse multi testantur: ut Clemens in exhortatione non nullos graecorum auctores scripsisse commemorat: quod si placet rursus audiamus.

Quod templa deorum sepulchra hominum fuerunt. Cap. VIII.

c
 Vm enim inquit inanis superstitio initium coeperit quasi malorum omnium fons multitudinem deorum constituit: quibus hostias immolare solenia facere simulachra statuere & templa condere persuasit quae tamen deorum sepulchra prius fuerunt: & magnificentius condita templorum appellatione uocati sunt. Nam apud Larisaeam ciuitatem Acrisii sepulchrum est quod modo sacrari loco uenerantur: & in arce Atheniensi: ut Anthiochus in nouo historiarum conscripsit Cecro-

pos sepulchrum fuit. In templo uero palladis: quam ciuilem appellant Erichthonius iacet. Ismarus autē Eumolpi atq; Dairæ filius in eleusine una cū Celei filiabus sepultus est. Quid multa: nō. n. latet a gentilibus sepulchra hoīum adorari. Hæc quidē Clemēs.

Qualis de diis priscorum fuerit opinio. Cap. IX.

n Os aut rursus altius hæc repetentes dicere nō dubitamus natura imo uero diuinitus omnibus esse hoībus insitum non solum utiq; quid atq; cōducibile de noīe significari: uerū etiam oīum rerum creatorem sic appellari: & uerbo quidem ita omnes natura duce conueniunt: re autem creaturas pro creatore coluerunt præter unum aut admodum paucos ut uerissimis hebræorum libris ostenditur: quia rebus uisibilibus ad intelligibilia mentis oculos sanctæ reducentes nō creaturæ alicui. sed ipsi rerum omnium creatori cunctorumq; largitori bonorum dei appellationem attribuerunt: Cæteri autem omnes tenebris animi inuoluti ad tantam impietatem deducti sunt ut pecudum more honestum ac conducibile bonorumq; omnium extremum uoluptate corporis terminarent: & hac ratione eos qui uoluptatem adinuenerunt genera uel auxerunt atq; amplificarūt maleficos & mortales uiros ut dictum est quasi bonorum largitores saluatores & deos appellarunt: piam huius nominis notionem natura eis infamam ad eos transferentes quos bonorum inuentores putabant: tantumq; mentis insania ualuit ut nec peccare se arbitrarentur: nec erubescerent diuinis honoribus maleficos atq; potentes hoīes propter regna tunc primum cōstituta colere atq; admirari. Cūq; ut iam diximus mores hoīum legibus stabiliti nō essent: nec supplicia peccatoribus imminerent: adulteria nefanda matrimonia maribus ereptam pudiciam: homicidia: parricidia: confecta scelere bella: quasi res pulcherrime gestas diis suis attribuebant & earum rerum memoriam posterioribus quasi perutilem relinquere studebant.

Quod plato priscorū fabulas & interpretationes fabularū contempsit. Cap. X.

h Aetheologia priscorum fuit: quam iuniores naturalium rerum scientia nō parum iactantes ad honestiora naturæ secreta interpretantur: ita nec omnino impietatem maiorum effugerunt nec tantam rerum turpitudinem ferre potuerunt: sed priscorum peccata corrigere uolentes uirtutesq; corporeas quibus generantur aluntur & crescunt corpora per fabulas significari uolentes: & hinc ordine progressi nō solum principia & rerum elementa: ut solem lunam stellas: præterea terrā aquam ignē Verum etiam composita & affectus eorum & fructus terræ: quos cererem bonam deam & bacchum nominant per fabulas uiolenta quadam interpretatione significari uoluerunt. Ita iuniores quidem maiorum theologiam erubescerent ac parui antiquitatem atq; consuetudinem facientes quasi remedia turpitudinis deorum excogitarunt. Vetusissimi autem etiam animalia bruta quæcunque ad uitam conducere uideantur in deorum numero collocare ausi sunt: & in manibus bæluis cærimonias statuere non erubuerunt: ipsos igitur audias græcos per unum qui præstantissimus omnium fuerat fabulas nonnunq; suscipiendas nonnunq; repellendas asserere. Mirabilis enim apud deos Plato modo sententiam suam apertius explicando negat ea dicenda diis esse: quæ ab antiquissimis dicta sunt: modo de legibus scribēs oportere affirmat fabulis quæ de diis traditæ sunt: quoniam nihil falsi in eis contineatur fidem adhibere. Postremo a priscorum theologia suam desperans cum de cælo: sole: luna: stellis: & de uniuerso mundo partibusque suis physice more suo locutus sit. Demum de priscorum genealogia deorum: quasi particulariter sic in Thimæo differit: sed de aliorum dæmonum atque deorum generatione differere maius est opus q̄ humeris nostris ferre possumus

Quare

Quare his qui hæc tradiderunt credere debemus qui cum a diis orti sunt & parentes suos qui sint opportune teneant nullo modo falluntur. Nam quis neque necessario neque probabiliter dicant: tamen quia rem suam enarrant æquum est ut eis fidem adhibeamus. Quare secundum priscorum instituta genealogia deorum terminetur: credanturque cæli ac tetræ filii oceanus & tethys fuisse: ex quibus Phorcis: Saturnus: Ops: & alii complures nati sunt. A Saturno autem & Ope Iuppiter & iuno. hæc igitur Plato secundum ius & fas quamuis nullo modo probari possint credenda esse in Thimæo censuit. Attendere autem diligenter oportet quia nihil altius in hac fabulosa genealogia contineri ostendit. Alio autem in loco hic ipse sententiam suam apertius explicans his uerbis utitur. Primum igitur ego dixi maximum de maximis rebus mendacium efferre ausus est: qui quæ Cælius fecisse ab Hesiodo dicit: quodque a Saturno mulctatus sit: & Saturnus rursus a filio improbe finxit. Nam etiam si uera essent tacenda omnino putarem: nec ita facile ad omnes efferenda sed maxime quidem cælenda quæ si necessitas quædam dicere cogere paucissimis tradenda fuisse: ardua enim sunt nec prædicanda. Adimante in ciuitate nostra: Nec enim iuueni persuadendum est puniri parentes oportere etiam si iniuriam inferant. Nec autem omnino credendum est deos inter se ita dissidere ut alius alii bella & pugnam ciat: nec enim uera hæc sunt: nec nobis conducibilia qui si rempublicam conseruare uolumus intestina bella odia & simulationes turpissimas ducere debemus: nec gigantum aduersus deos pugnas & heroum in cognatos adolescentibus explicandas iudicio: sed si aliquo modo possemus nunquam ciuem cui fuisse inimicum libenter persuadeamus. hæc enim maxime adolescentibus: hæc uiris senioribus prædicanda: quare poetæ cogendi etiam sunt hæc carnibus suis edere. Saturni autem uincula & Vulcani a patre proiectio cum auxilium pulsatae matri afferet: deorumque pugnae quas Homerus conscripsit nullo modo audiendæ: Apertissima igitur Plato priscorum fabulas & fabularum interpretationes contempsit: quod romani intelligentes fabularum figmenta spreuerunt. Quod ab halicarnasseo Dionysio cognoscere poteris qui in secundo uetustæ romanorum historiae res gestas Romuli enarrans sententiam. quoque illius uiri de diis his uerbis ostendit. Non ignorauit quia diligenter conditæ leges & de bonis rebus contentio & militaris exercitatio optimam ciuitatem constituunt. quarum rerum magnam curam adhibuit a cultu deorum incipiens. Temples igitur lucos aras simulachra: formas & symbola uirtutes beneficia: quæ a diis hominibus collata sunt caerimonias ac saluberrimas solennitates quibus dii culti gaudent iustitiam & dies festos cæteraque constituit: ut optime græcorum reipublicæ res romana conferri possit. fabulas autem quæ de diis traduntur turpes atque inutiles existimans nec solum diis: sed neque probis hominibus dignas cunctas eiecit ac persuasit ut optime de diis romani & existiment & loquantur: nullum enim opus immortalis naturæ indignum illis attribuit: Ita nec Cælus a suis filiis uirilia amputatur: nec a Saturno liberi sui interficiuntur: nec Iuppiter in tartarum patrem conicere: nec bella: nec uulnera: nec uincula: nec seruitus deorum apud eos ulla dicitur: sed nec solennis unquam dies lugubri habitu agitur: quemadmodum dum apud græcos fletu & planctu Proserpinæ ac Dionysi passiones celebrantur: nec inspicere apud eos aliquis poterit quis inopes iam omnino corrupti sunt: furentes & bacchantes uiros simul atque foeminas in templis deorum pernoctare. Nec aliud quicquam monstrum nefandum: sed religiose omnia quæ ad deos pertinent & dicuntur & aguntur: adeo ut neque apud græcos: neque apud barbaros usquam honestius ista constituta sint & quod ego maxime mirari soleo quamuis ex uniuerso terrarum orbe in urbem multi

confluant qui res sacras patriis peragunt moribus: nihil tamen alienum publice ciuitas imitata inuenitur quod multis aliis accidisse manifestū est: Verum et si deorum responsis alienigena quædam sacra suscepta sunt omni eiecta fabularum garulitate romanis moribus peragantur. Sicut matri deorum sacra quotannis certaminibus ex consuetudine romanorum fuit: sacerdos aut utriusque sexus uir & femina ex phrygia consecratur: & urbem ut solent tibiæ & tympanorum sonitu plustrant. Sic pie ac religiose romana ciuitas turpitudine fabularum oïno sprete deorum carimonias peragit. Non aut ignoro esse nonnullas fabulas apud grecos hoibus utiles: quarum aliarum naturæ opus per mærorē ostendunt: aliarum consolandi gratia fictæ plenæ utilitatis sunt: quæ quibus optimæ scientiæ tñ romanorum theologiā multo præstantiorem duco: parua. n. est illa fabularum utilitas: nec multis prodesse potest: sed illis dūtaxat qui causas rerum curiosius inuestigarunt qui certe paucissimi sunt. Multitudo aut indoctior ad peius solet huiusmodi orationē interpretari: & in horum aliterum semp incurrit: Nā aut duplicabiles deos ducit: si quidē eorum multa in magnis miseriis oppressi fuerunt aut nihil turpe: aut iniquum, deorum exemplis admonita putat. Quare illis solūmodo relinquenda ista sunt qui philosophiæ speculationis insudarunt.

EVSEBII PAMPHILI LIBER TERTIVS.

De Honestiore & naturali theologia grecorum. Capitulum primum.

Anc quidem philosophorum primi & uetustissimi romanorum de grecorum theologia iudicarunt: qui physiologiam fabularum apertissime reppulerunt. Nos aut quoniam ad redargutionem illorum producti sumus ageiam interpretationes ac allegorias suas quæ friuolæ atque indignæ sint inspiciamus nihil nostri afferentes: Sed illorum ipsorum productis auctoribus ab ipsis sublimem hanc theologiā perdiscamus. Verum cum aliter alii dixerunt: & unusquisque inuenta sua uera esse contendat: satis erit si quæ clarioribus grecorum philosophis uisa sunt proposuerimus. Primus igitur cheronensis adducatur Plutarchus qui fabulas peruertens mysticam in eis theologiā latere contendit: quam ueluti a deorum inducens penetrabilibus non mortaliū aliquem ut fabulæ uolunt sed temulentiam per Dionysium significare ostendere conatur. Iunonē uero nuptialem: uiri ac feminae coniunctionē: deinde quasi oblitus paulopost: terrā per Iunonem ostendi uoluit: Latonam uero obliuionem ac noctem esse: & rursus Latonā ac Iunonem eandem esse putat. Iupiter aut per æthera sibi uirrite accipitur. Quid hæc mihi perstringuntur cū liceat ipsum audire sicut ait in libro quem de platrensi Dædalo inscripsit arcana pandentem theologiæ sacraria his uerbis prisca quidē tam apud grecos quæ apud barbaros theologia naturalis erat ratio fabulis inuoluta, occulte ac mysticæ ueritatē doctis subaperiens quod carminibus Orphei: & ægyptiorum patris: & phrygia doctrina comprobatur: maxime aut orgia & immolationes & quæ symbolice in sacris geruntur fabularum sensum aperiant: Nam qui Iunoni sacrificant bilem in sacris non adhibent: sed iuxta aram ifodiunt. Nam quoniam uiri ac mulieres coniunctam significat uitam ea re ostenditur absque ira & odio & amaritudine matrimonium esse oportere quod significatiuum docendi genus in omnibus fabulis est. Ita cum Iunonē adhuc uirginē ab euboea insula ubi educata fuit furim a Ioue ablatā ferunt: &

runt: & huc deportatam opacum eis thalamum a Citharone factum fuisse: ac Macri-
 dem Iunonis nutricem ab eo scrutari prohibitam quia Iupiter in illis locis cum Latona quie-
 sceret. Vnde postea grato animo Iuno easdem aras atque templa cum Latona uoluit habere: itaque
 ut et Latona nocturna appelletur aperte tam rebus quam Latonae nocturnaeque nominibus occul-
 tum latens & tenebrosum diuinarum rerum significat. Alii autem quia ibi latuit Iuno noctur-
 nam dicunt appellatam primum fuisse: deinde re iam aperta nuptialem. Qui autem naturae se-
 creta subtilius per fabulas inuestigant hoc pacto Iunonis atque Latonae potestatem coniun-
 gunt: Iuno. n. terra est: Latona uero nox. Obliuio. n. quam uerbum hoc graecae significat in
 nocte fit pro somnum. Nox porro nihil aliud est quam terrae totius umbra: quae radios sola-
 res eripiens atrum atque obscuram aera reddit. Quod autem non alia est Iuno quam Latona inde
 profecto patet: quia Dianam Latonae filiam omnes asserunt quam & Lucinam appellant. No-
 mina igitur haec duo sunt uni deae imposita. Praeterea Apollinem Latona Martem Iuno
 peperit. Apollinis autem atque Martis eandem esse uirtutem apertissimum est. Mars. n. ares
 graecae appellatur. quod a regni auxiliu pugna oppressis afferre significat. Apollo uero
 uocat quod a pallati. i. ab aegrotationibus homines soluat atque liberet quam obrem ardentis-
 simas et stellas solem apollini & nocte martis appellatam Marti accommodant: nec absque
 ea eandem deam nuptialem & lucinae atque solis matrem putarunt Matrimonii namque finis per
 creatio est: qui nihil aliud est quam a tenebris ad solis lumina progressio. Vnde poeta: Cum
 Lucina inquit illum in lumen adduxit tum solis cernere quirit fulgorem. Primum. n. a do-
 lore partus liberari per Lucinam: deinde solaris aspici solem qui generationis finis est ostende-
 dere uoluit. Sed non est ab re peruulgatissimam quoque fabulam enarrare. Dicitur. n. Iuno
 ne irata dissidenteque ab eo moestus ea de causa nimium fuisse: quem Alalcomenes indigena do-
 cuit ut alteram ducere simularet ita consilio eius ex quercu simulachro mulieris confecto
 quod dadalem appellarunt nuptias praeparare fingebant. Nymphae igitur tritonides & uni-
 uersa boetia confluebat quibus rebus Iunonem commotam a citharone descendisse: & pla-
 tensium multitudine mulierum sequente ad Iouem peruenisse simulationeque patefacta sum-
 ma cum leticia reconciliatam fuisse. honorem autem simulachro tantum fecisse ut dedala nocte
 ipsius diem festum instituerit: quod tamen ex zelotypia quam omni anima expers esset cremauit:
 huius fabulae talis ratio est Iunonis ac Iouis bella & dissidia nihil aliud quam elementorum
 intemperie significant: quae nisi certis proportionibus contemperentur natura rerum soluta
 magna perniciem afferunt. Si ergo Iuppiter. i. calida uirtus ac ignea nimium excelsit sicci-
 tate omnia pereunt. Sin uero Iuno humida scilicet & uentosa natura Iouem aspernata supe-
 rauerit. Magna uis pluuiae delata diluuium cuncta uastauit: quod illis temporibus factum boe-
 tiam maxime regionem proluuit quae multitudine aquarum tectam fuisse dicitur. Quare quam-
 primum tempestate transacta terrae apparuerunt: deorum reconciliatio facta fingitur. Pri-
 ma uero arborum omnium quercus effloruit: quae non modo piis hominibus: ut Hesiodus ait: ue-
 rum et diluuii reliquiis opitulata est cum glandes ramalia ferant: est apes cum tegat trun-
 cue. his Plutarchus aptissime nos docuit mirabilem et illam & mysticam graecae theolo-
 giae rationem nihil magni nec dignum philosophia continere. Audisti quippe per Iunonem
 modo matrimonium: modo terram: modo humidam significare substantiam. Didicisti Dio-
 nysium mihi aliud quam temulentiam esse. Latonam noctem Apollinem solem: ipsum
 denique Iouem calidam uirtutem atque igneam: Turpitudini ergo fabularum accessit: ut
 secretior haec & mystica theologia non ad diuinas quasdam & caelestes uirtutes: nec ad
 rationales & incorporales substantias conducat. sed rursus in temulentiam & nuptiarum
 opera & aegritudines hominum deducat & quod honestissimum in ea est ad terram ignem

solem reliquasque huiusmodi partes orbis terminetur nec ultra hæc quicquid afferat quod etiam Plato non ignoravit qui in eo libro quem cratillum inscripsit: nihil ultra visibiles mundi partes priscos græcorum cognovisse & stellas dictos putasse asserit. Verba eius hæc sunt. Vetusissimos græcorum: Cælum: stellas: solem & lunam: quæ nunc etiã multi barbarorum colunt deos putasse manifestum est huiusmodi quidẽ græca sunt.

De Mystica & naturali theologia ægyptiorum. Cap. II.

Vnc ægyptiorum mysticã theologiam quæ multo vetustior fuit uideamus
 n Osirim & Isim solem & lunam esse aiunt. Iouem spiritum qui per omnia trã-
 feat: Vulcanum ignem: Terram cererem: Oceanum humiditatem ac nilum
 fluuium asserunt: cui deorum generationem attribuunt: Aerem Mineruam appella-
 runt: quos quandoque deos aera dico aquam ignem terram & spiritum per uniuersum
 orbem transire contendunt: & in uanas formas hominum atque animalium commuta-
 ri: quorum cognomines apud se homines floruisse solem: saturnum: Opim Præterea
 Iouem: Iunonem: Vulcanum & Vestam: quæ omnia Manethus latius scripsit Com-
 pendiosius autem Diodorus his uerbis Osiris & Isis sol & luna secundum ægyptios
 sunt a quibus trinis temporibus uere æstate ac hyeme inuisibili motu circumductis mû-
 dus gubernatur: & omnia nascuntur aluntur augentur. Tempora quamuis inter se ad-
 uersentur mirabili tamen concordia annum cõficere: horum autem deorum alter ignis
 & spiritus: altera humidi & sicci: uterque uero aeris naturam producere dicitur: quibus
 omnia & oriuntur & conseruantur: ita totum quidem corpus naturæ omnium ex sole
 ac luna originem trahere. Partes autem uniuersi quinque illas esse spiritum uidelicet:
 ignem siccum humidum: ægyptiorum lingua posuerunt & spiritum quidem diligenti
 ad latinam aera: quorum singula deos putarunt: & nomina uetustissima ac prima ægy-
 ptiorum lingua posuerunt: & spiritum quidem diligenti ad latinam linguam interpre-
 tatione Iouem appellare possumus: qui cum in animalibus ipsius: ut ita dicam anima-
 litatis causa sit quasi parentem aliquam rerum animam omnium esse putarunt: quibus
 maximus poeta quoque omnium attestatur de Ioue dicens: pater hominumque deo-
 rumque ignem uero uulcanum appellarunt magnum deum esse putãtes: permultumque
 ab generationem atque clementum conferre. Terram porro quasi uas aliquod atque rece-
 ptaculum eorum quæ oriuntur existimantes matrem nominauerunt: cui rei Orpheus
 consentit dicens. Terra mater cunctis diuesque ceres humidum autem oceanum dixisse
 dicuntur quibus uerbum expressum latine deliciarum matrem significat. Oceanum au-
 tem nonnulli græcorum designare putarunt. Vnde poeta quoque cecinit: oceanus ge-
 neratio diuum. Aegyptii autem nilum fluuium esse contendunt: cui & deorum genera-
 tionem attribuunt. Plures enim urbes in solo ægypto quam in reliquo terrarum orbe
 fuisse aiunt a priscis diis Ioue uidelicet: sole: mercurio: apolline: pane lucina: aliisque quibus plu-
 ribus conditas aera mineruam appellarunt & filiam Iouis ac uirginem putarunt: nam
 & incorruptibilem aiunt esse natura & extremum uniuersi locum obtinere contendunt.
 Quapropter a uertice Iouis fabulose nata fuisse Minerua traditur. Tritonam uero ap-
 pellatam: quoniam ter in annuo spatio uere: æstate: hyeme commutatur: glaucopin:
 idest glauculam uocari contendunt: non quia ut nonnulli græci putarunt glaucos habe-
 at oculos: quod nomen ipsum denotare uidetur: insaniunt enim qui sic putant: sed quo-
 niã aer nisum aialibus præbeat: asserunt autem hos quãdoque deos totum orbem peragrarẽ
 & hominibus in sacratorum animalium formis apparere: quod & poeta ab ægyptiorum
 sacerdotibus acceptum uerum esse hiis uerbis attestatur: Peregrinis iquit dii similes ui-
 rorum

rorum urbes ingrediuntur æquitatem ferentes. Equidem a cælestibus diis quorū æter-
 na generatio est ægyptum asserunt: alios deinde ab hominibus propter beneficia quæ
 cōiter omnibus contulerunt ad immortalitatem translatos: quorum aliqui cælestibus
 diis cognomines fuerunt: sol scilicet: Saturnus Iupiter quem nonnulli hāmonem appel-
 lant. Ad hæc Iunonem Vulcanum: Vestam: & extremū Mercurium primumq; oīum
 solem in ægypto regnasse. hæc Diodorus Plutarchus aut in libro quem de Iside inscri-
 psit his uerbis utitur: sed quasi ab alio initio plurimorum atq; rudiū sententiam cōside-
 remus qui dicūt sic: ægyptios Osirim: nilum fluuium esse putare. Isidi terræ matrimo-
 nio conuinctū Thyphona uero mare in quod incidens nilus submergitur: quemadmo-
 dum græci Saturnum tēpus. Iunonem aera uulcani uero generationem aeris mutatio-
 nem in ignē esse arbitrātur. his dictis rursus fabulas ad dæmones refert: & aliter atq; ali-
 ter interpretatur opareprecium autē est ab his sciscitari: utq; simulachra hæc & simula-
 chrorum figuræ dæmonū an ignis aeris terræ aquæ aut uiroꝝ & mulierum brutorūq;
 aialium formas ostendant. Nam quoniam cælestium cognomines mortales extiterūt
 ut ipsi aiunt. quos in numerum deorum translatos existimant cælestium ne formas in
 simulachris imprimunt. an quod ipse uisus ostendit mortalium hominū? Quod si ipsi
 respondere recusent: res tñ per se magna uoce clamāt mortales fuisse oēs quorum simu-
 lachra constituūtur Plutarchus enim in libro de Iside uel qualitatem corporum descri-
 bit sic dicens: ægyptiorum historia flauī corporis fuisse Typhona tradidit. Martem al-
 bi subnigri Osirim. hæc Plutarchus mortales ergo dii sui fuerunt: & interpretatio fabu-
 larum periit uniuersa. Quid enim necesse fuit hominum formas elementis acōmodare:
 cum etiam absq; his colere ea potuerint? utris autem hæc appellationes inditæ primū
 fuerunt. Vtrum Vulcanus Minerua Iupiter Neptunus uino nomina de elementis pri-
 mo. deinde de hominibus equiuoce: an econtra hominibus primū imposita ad elemē-
 ta nominarunt. Præterea hymni cantus & arcana deorum mysteria utrum elemento-
 rum aut mortalium hominum symbolis peraguntur? errores autem: temulentia: amo-
 res mulieres raptas: & uiros insidiis conuolutos milleq; huiusmodi dedecora quomo-
 do elementis accommodari potuerunt? aperte igitur ex his omnibus mirabilis & gene-
 rosa physiologia nihil ueritatis habere ostenditur. Sed audi quæso quæ Porphyrius eti-
 am in epistola ad Anebum quendam ægyptium de istis scripsit. Cheremo enim inquit
 & alii omnes nihil aliud præter uisibilia putant ægyptiorum rationem ad unguem se-
 cuti. qui nullos alios deos præter erraticas stellas & signa quæ orbem replēt obliquum
 fixasq; stellas quæ oriri atq; occidere cum his dicuntur deos existimarunt: quarum par-
 tes aliæ aliis erraticis attributæ sunt ascendentem quoq; particulam ac dominos eius
 quos ualidos appellant: quorum nomina & potestates in libris almenichiis scripta
 sunt ubi ortus etiam & occasus & futurorum diuinatio continetur. Vidit enim Che-
 romol solem ab ægyptiis ut creatorem cultum: nec ignorauit omnia quæ de Osiride &
 Iside dicuntur omnesque fabulas sacras aut ad stellas & ortus & occasus earum. Præ-
 terea progressus atque regressus aut decremētaque lunæ: aut ad solarem cur-
 sum aut ad nocturnum hemisperium aut ad diurnum aut ad fluuium nilum & om-
 nino ad res causasque naturales referrī: nec ullam de incorporeis eos uiuisque substan-
 tiis facere mentionem. Vnde nostra quoque omnia nescio quo insolubili uinculo a mo-
 tu stellarum necessario dependere arbitrantur. quam necessitatem fatum appellāt. Sic
 omnia stellis attribuunt quos solos deos & fatorum dominos existimantes sacris & si-
 mulachris reliquoq; deorum cultu propitios sibi reddere conantur. Sic præter illa quæ

in cælo uidentur alios deos Porphyrio etiam teste theologia ægyptiorum non nouit creatorem uero rerum omnium non intellectum: non incorpoream quandam substantiam: non uirtutem quandam intellectiuam: sed uisibilem hunc solem arbitratur. Ad stellas igitur omnia refert & cuncta fati id est stellarum motui & aspectibus attribuit: quæ opinio usque ad hæc tempora ab ægyptiis tanquam uera defenditur: quod si hæc uisibilia elementa mystica ægyptiorum theologia deos putat. hæc autem omnia animæ atque rationis expertia sunt: nec a corruptione omnino aliena. Attende diligenter ad quam turpitudinem sublimis eorum theologia decidit: quæ ultra hæc nullum intellectum: nullam separatam substantiam pro causa rerum cognouit. Verum quoniam ipsi quoque concedunt ab ægyptiis in græcos theologiam affluxisse una cum ægyptiis græci etiam redarguuntur. Sed de his rebus idem Porphyrius huiusmodi uerba eo scripsit in libro quem de abstinentia a carnibus animalium edidit. Ab hac peritia inquit ægyptii ad cognitionem dei profecti cognouerunt non ad hominem solummodo deum peruenisse: nec in hominibus animam solummodo habitasse: sed eandem animalia omnia continere. Qua de re tam homines quam bestias serpentina simul atque uolantia quædam in deos susceperunt & alius apud eos deus hominis collum: faciem alius: aliudque membrum aliusmodi gerit: & rursus: aliud caput hominis: collum auis cæteraque membra diuersorum animalium conformia possidet: quibus significant deorum sententia animalia complura cum inter se: tum maxime nobiscum amice uiuere. Unde leoni particula quædam ægyptii dedicata leonina: alia uero quædam bouina alia canina nominatur: Virtutem enim quæ in omnibus est his animalibus quæ a singulis deorum inuenta sunt colere statuerunt. Aquam uero atque ignem apud prime uenerantur & in omnibus sacris adhibent: quia maxima salutis humanæ causa hæc elementa sunt. Quare adhuc usque diem quom sanctissimum Serapidis templum aperitur uniuersus cultus igne atque aqua peragitur: nam qui dicant hymnos aquam libat & ignem tunc ostendit: quando in uestibulo fixus ægyptiorum lingua deum exsciscitat. Ea uero animalia magis colunt quæ rebus sacris magis conueniunt: Nam & hominem apud Anabim oppidum adorant. quare quemadmodum ab humanis carnibus abstinentium est sic ab aliorum etiam animalium hac illi cumulata sapientia & diuinarum rerum consuetudine quædam animalium magis quam homines a diis intellexerunt amari: quæ soli maxime consecrata putant quia natura eorum sanguine & spiritu copiosissimo constat: & post pauca. Scarabeum uero animal ait rerum diuinarum indocti abominabantur: quod ægyptii summo opere uenerantur animatam solis effigiem esse putantes: Scarabeus autem omnis uirilem sexum habet. & spermate in sterco infuso pile deinde confecta pedibus inuoluit. ueluti sol cælum & mensis lunarem expectat: sic de ariete de crocodillo de uulture cæterisque animalibus philosophantur: ita ex sapientia & religione ad cultum animalium peruenerunt. Hæc de generosa ægyptiorum theologia locupletissimus testis Porphyrius scripsit: quos aquam & ignem adorantes: & unam rationalium atque irrationalium substantiam animæ dicentes non iniuria in deorum numerum bruta ægyptios accipisse: affirmant. Quomodo autem stultissimum non est immanes bestias. ideo ut deos uenerari quia similem hominibus animam habent: Nam si homines putant humanos honores eis conferant: nunc autem feris quas natura rationis expertes fingit quasque homines appellare non dignamur: non hominum honores sed primæ causæ & appellationem & gloriam attribuunt. Ad hæc quare mirabilis ægyptiorum sapientia lupos: canes: leones uenerantur didicimus: nec Scarabei miracula ignoramus. Non deridebimus ergo amplius hos deos: miserabimur autem humanum

humanum genus: gratiasq; largitori bonorum Christo reddemus: qui nos a uetustissima ista cæcitate per euangelicam doctrinam suam liberauit. Iam. n. ipsi et fere oēs ægyptii ab hoc morbo liberati uero militant deo: habes iam absolutā ægyptiorum græcorumq; theologiā: a quibus didicisti nihil incorruptū coluisse. Cōcedatur aut eis ueram fabularum esse physiologiā: sitq; sol modo Apollo modo Osiris: & luna nunc isis nūc diana & quæcunq; alia dicere uelint. Solem ergo ac lunā stellas quoq; & reliquas mūdi partes quasi deos adorare debemus. Ita generosa græcorū ac ægyptiorum theologia ad sublimiora nos perducere fabularū allegoriis pollicita ad corpora rursus deduxit nec aliud q̄ ignem & aquā & partes mundi colere adhortata est: quomodo igit saluatoris nostri euangeliū mirabile non est: quo solis & lunæ totiusq; mundi creatorē dicenti fide colere: nec elementa corporū nec uisibilia quædam: sed eū qui per hæc inuisibiliter cognoscitur creatorem intellectū solum admirari: solumq; adorare didicimus: qui per oīa penetrans cum sit incorporealis solo intellectu percipitur: imo uero ineffabilis & incōprehensibilis est. Panditur aut atq; perspicitur per ea quæ facit: quæ producit gubernat conseruat omnibus inuisibiliter assistens non cælestibus solum: uerum etiā terrestribus magnificentiam operum suorum per hæc ostendes quæ illi deos putarunt.

Qui iuniores noua quædam per fabulas excogitarunt. Cap. III.

u Erum & fabulosa & mystica illoꝝ theologia rebus ipsis refutata tempus iam est horum etiam iuniorum cogitationes inspicere. Isti enim qui modo philosophantur: quæ magno tempore post Platonem de intelligentiis & rerum creatore recte inuenta sunt theologiæ priscorum attribuere conati maxima arrogantia fabulas laudāt quorum physiologiam his uerbis Porphyrius edidit: explanabo quibus fas est: procul hinc abestote scelesti: quos etiam uetusti cælare uolentes deum & dei uirtutes præsensibiles significarunt imagines: & ea quæ uisibilia sunt uisibilibus significantes figuris ex simulachris quasi sacris litteris magna mysteria tradiderunt. Non est autem mirandum si ligna & lapides a fatuis simulachra putantur. Similiter enim etiam qui litteras nesciunt librorum uolumina non aliud q̄ pertextum putant papyrum: hoc exordio auditores præparauit: audias igitur quæ progrediēs scribit. Cum igitur deus lux sit & ignem æthereum habitet: nulloq; sensu capi possit lucida quidem materia ut crystallo parioque lapide ad comprahendendum lumen ipsius exhortantur: auro autem ignis ille immaculataq; natura itelligitur. Multi uero nigris lapidibus inuisibile illius substantiæ significarunt: hominis autem formam diis attribuerūt quoniam deus ratio est: pulchros fingunt propter immarcescibilem illam pulchritudinem: diuersis præterea figuris & atatibus & alios sedētes: alios stantes: mares alios: alias fœminas: & aut uirgines aut matrimonio coniunctos diuerso quoq; amictu simulachra constituunt: ut diuersitas deorum non lateat. Vnde factum est ut omnia candida cælestibus diis attribuant: pila & rotunda omnia: mundo præcipue soli & lunæ quæ nonnunq̄ spei atq; etiam fortunæ: circulus autem & quæ circularia sunt sæculi motui cælesti & circulis quæ in cælo esse intelliguntur. Circuli autem partes diuisis lunæ figuris: pyramides uero & obeliscos ignis substantiæ & diis olympiis hac ipsa de causa ita communi quoq; soli terræ cylindrationi & generatione penem & propter muliebrem sexum figuram triangularem. Hæc magnus ille philosophus: quod autem turpius q̄ obscenitatem idolorū excusare: quid amentius q̄ auro & lapide: huiusmodiq; materia diuinum lumen & cælestem naturam significari putare. Quod autē a iunioribus hæc cauillationes excogitatae sunt: quas prisci ne somniis quidem uiderunt: quibus ex auro & preciosa materia imagines deorū

fingere turpe uidebatur: uerba Plutarchi audias. Simulachrorum autem fictio uetustissima quidē res est quæ prisci ex ligno fingeant. Si quidē lignum erat quod in delo primum ab Erisichthone Apollini fuit consecratum. Ligneum ēt Palladi ab indigenis constitutum: quod ēt nunc apud athenienses inuenitur. Iunonis etiam simulachrū ex ligno apud samios erat ut Callimachus asserit. Sic. n. inquit deos uetusti fingeant. Peras etiā ille qui primus argolice templum condidit: & Callithiam filiam suā antistitem cōsecrauit: ex piri trunco simulachrum Iunonis dicitur cōfirmasse. Lapidem. n. rem duram & inanem in deorū effigiem cælare nolebant. Aurum uero atq; argentū in fecundæ terræ atq; infœlicis morbos colores esse putabāt. Ebore uero propter uarietatem abusi sunt: hæc Plutarchus. Plato uero magnis ante eum temporibus non decere ex auro & lapidibus & ebore aliāq; materia in animi deorum effigies fingere putās sic in legibus præcepit. Terra inquit & uesta sacra deorum est habitatio: ne igitur ex his cæteris diis simulachra cōstituat: aurum aut atq; argentum inuidiosa possessio est: Ebur aiam deposuit: ac ideo ad simulachra deorum ineptum est. Aes & ferrum belli sunt instrumenta. His aperte refutatū esse Porphyrium puto: sed tñ reliqua etiam inspiciamus. Admiranda inquit est græcorum sapientia qui Iouem mundi mentem arbitantes: quæ in se ipsa mundum cōtinens produxit. Sic a theologia Orphei profecti de eo tradiderunt.

Iupiter altitonans ante omnia sæcula primus.

Iupiter extremus longa est post sæcula mundi.

Iupiter est summus uertex atq; infima planta.

Ipsæ æternum semper simul est: ac totus ubiq;.

Terra fundus.

Sideraq; domus rex est: & iupiter ipse

Principium atq; ortus rerum: uis una: deusq;.

Vnus & omnipotens: regali in corpore cuius.

Singula ponuntur tellus: nuda ignis: & aer.

Nox simul atq; dies sapientia primaq; origo

Ac iucundus amor: magno hæc in corpore regis

Sunt iouis excelsi: ceruicem nanq; uidebis

Cæli suspiciens renitentia magnaq; tecta

Hoc caput auricomum flauo de uertice crinis

Stellarum erutilant radii: dehinc aurea pandit

Cornua bina caput: capitq; simillima tauri

Vnum est ortus: occasus aliud:

Ast oculi fulgens ingenti lumine phœbus.

Lunaq; purpureo phœbi redimita colore

Præscia uenturi mens constat regius æther:

Quam strepitus nullus nec uis nec fama latere

Arcanumue potest: penetratq; per omnia uictrix.

Præterea inuictum corpus sine fine modoq;

Panditur: ast humeri magni sunt pectora lata

Est aer: alas quoq; uenti possidet ille

His ad cuncta uolans euro est uelocior ipso

Tum sacer antiqua matre ex tellure tumescit.

Venter: & ex altis confurgit montibus ingens

Quem medio pontus succingit rite sonorus
 Vltima præterea terrarum lumina & ampli
 Fundamenta globi furibundaq; tartara plantas
 Esse pedum magni constat rectoris olympi
 Hic dum sub terris cælasset cuncta: deinde
 Eximis repetens in lucem protulit almam

Vniuersus igitur mundus Iupiter est aial ex aialibus deus ex diis cõstitutus. Iupiter at est inquantũ intellectus est a quo uniuersa pducuntur & qui cuncta creat intelligendo: hoc igit modo theologis de ioue sentientibus ipossibile est talẽ eius imaginem fingere qualẽ carmina descripserunt Iouẽ igitur esse credendũ est uirtutem prouidentẽ atq; uiuificam quã pila & rotundis figuris significabantur nois uero simulachrũ ei constituunt: qm̃ mens est qua cuncta seminali rone producit. Sedere at fingit ut stabulis uirtus atq; incõmutabilis exprimat. Nuda apertaq; habet superiora qm̃ conspicuus intelligẽtis & superioribus est. Inferiora uero tegunt quia occultatur inferioribus creaturis. Sceptrũ leua tenet qa in his corporis ptibus eorũ spiritalissimũ uitæ domiciliũ inuenit. Creatiuus n. intellectus rex spiritusq; uiuificans mudi est. Dexterâ uero aut aquilã protedit aut uictoriã: alteræ quia cæterorum deorũ dñs quemadmodũ aliarum auuũ aquila est: alterũ qa oia sibi subiecta sunt. Hæc Porphyrius. Non est aut ab re diligenter cõsiderare qsnã Iupiter esse his carminibus affirmat. Mihi. n. nõ alius uidetur q̃ hic uisibilis mudi qui cælo æthere aqua terra cæterisq; ptibus constat. Apte nãq; in ipsis dñi regalĩ i corpore cuius singula ponunt: & q̃ sint ista declarat tellus unda ignis & aer. Nox simul atq; dies sapientia primaq; origo. Ac iucundus amor. Ad hæc adiicit mentẽ atq; intellectũ iouis æthera eẽ: quod stoici postea secuti substantiã igneam mentẽ esse mundi & deũ esse corpus nec creatorẽ aliud esse, q̃ uirtutem igneã asseruerũt: hæc. n. a carminibus istis eos accepisse arbitror. Præscia uenturi men constat regius æther: his uerbis manifeste magnũ quoddã mundus esse aial declarat. Quod cum iouẽ appellauerit: ætherẽ quidem mentem ipsius: corpus uero reliquas ptes mudi putauit: sed huiusmodi qdem carminũ Iupiter interpretes aut iste carminũ uniuersus mudi inq̃t Iupiter est aial ex aialibus deus ex diis cõstitutus. Ita nullũ alium q̃ hunc uisibilem mundũ significari uoluit. Sic & ægyptiorũ ratio: a qbus Orpheus ista recæpit mundũ & ptes eius deus astruebat: aliã deinde snia a se adiecit creatorẽ oium deum prouidentẽ quendã intellectũ esse affirmans, quõ n. separatũ intellectũ in carminibus intelligi dicemus: quẽ poeta ille siue Orpheus siue alius nunq̃ intellexit. Siue. n. a priscis græcis siue ab ægyptiis didicerat theologiã nihil intelligibile atq; incorporeũ tradi ab eis poterat. Si quidẽ locupletissimus Plato testis est qui in cratillo clamat ut diximus priscos græcos eos dũtaxat deos putasse quos mō barbari solẽ lunam stellas & cælũ. Sed Cheremo quoq; paulo ante a Porphyrio citatus testimoniu perhibeat nõ aliud q̃ mundũ & ptes mudi deos ab ægyptiis cultos: nec quicq̃ ipsos de intelligibilibus & uiuis substãtiis intellexisse. Vnde igit poeta ille deũ qui super oia est uniuersi creatorẽ p ipsum uniuersum & ptes eius mente solũmodo cognoscibile cognoscere potuit? Rei uero incorporeæ cognitionẽ unde habuit? nec certe quicq̃ incorporeũ ab eo præceptũ carminibus ostendit. Creatiua. n. mens nec a pluribus est constituta ptibus nec cælũ sibi caput dici põt: nec ignis aqua & terra corpus ei conficiunt: nec oculi eius sol atq; luna possunt affirmari. Quomodo at humores pectora terga & mentem creatrix mens oium habebit? aut quõ æther mēs creatoris dici aut fingi põt? Quod igitur hæc cauillatur carminis huius interpretes neminẽ fugere potest. Ego uero in pfun

dum impietatis incidisse arbitror eum qui partes mundi partes dei putauit: & ausus est mundum & deum eundem affirmare: & ad hæc quasi aïam mundi esse intellectum qui omnia creauit. Non. n. pium est coniunctum mundo creatorem & animam corpori putare. Adesse aut ipsam uniuerso mudo providere ac gubernare scriptura diuina docet. An non impleo inquit dñs ego cælum & terram: rursus deus supra & in cælo & idē in terra est: & alibi in ipso uiuimus & mouemur & sumus: non tamē ut partes nec sicut in mente aïaq; nostra: sed si oportet similitudinē uti: sacras litteras au iamus. Cælum mihi sedes: terra uero scabellum pedum meorum clamantes. Considera igitur quanto melius & expressius hæc dicta sunt. Nā qui cælum sedem appellat terrāq; scabellū & uniuersum mundum prouidentia dei subiecit: & super oia deum esse significauit quippe cū neq; scabellum neq; sedes corpus sedentis appellari possint: sed nec partes eius. Qui uero cælum caput dei: & mentem eius æthera & partes mundi partes dei asserūt: nec creatorem nec deum cognouisse redarguuntur. Non. n. ipse se ipsum creabit nec mens ipse poterit dici: cuius mens æther est. Quomodo enim deus erit cuius terra & cætera corpora partes sunt res corruptibiles & abiectæ: Si uero mens iouis nihil aliud q̄ æther est & si aer subtilissimus atq; igneus appellatur æther (id enim uocabulū idemq; ipsi significare arbitrantur) suntq; ambo hæc corpora aer dico & æther: animaduerte quo mens iouis iam cecidit: & cogita quis non mente captus deum appellabit eum: cui mens corpus quoddam insensatū est atq; inanime. Quare merito theologia nostra negatiue oia hæc appellat quod scilicet neq; cælum neq; æther: nec sol & luna: nec stellarum fulgor: nec uniuersus ipse mundus deus sit: sed opera manuum eius: Quæ omnia parua quædam & uilia reperiuntur non dico creatori: sed intelligibilibus creaturis cōparata: quas immortales & longe corporibus præstantiores beate apud deum uiuere arbitrant. Probe igitur de mundi partibus hoc modo a scriptura docentur. Videbo cælos opera digitorum tuorū lunam & stellas quas tu fundasti & opera manuum tuarū sunt cæli & rursus. Respicite in altitudinem oculis uestris & considerate quis oia ista monstrauit. Sed age iam reliqua perspiciamus. Impossibile est inquit talem eius imaginem fingere qualem carmina descripserūt: & ideo ei simulachrum hoīs constituerunt: qm̄ mens est: quæ cuncta seminali rōne producit: quomodo igitur si mundi & spatium eius cæli: aeris: terræ: cæterarūq; huiusmodi imaginem quæ carmina descripserūt fingere impossibile est diuinæ mentis effigiem fabricati sunt: Quod. n. corpus intellectui diuino similitudinē habebit: cū nec mentis humanæ imaginem habere posse cognoscatur: humana. n. mens incorporea est atq; simplex: corpus aut omne corruptibile atq; cōpositum. Quare iure rationalis atq; immortalis aïa & intellectus eius imaginem & similitudinē dei habere dicitur. Immaterialis. n. & incorporea intellectualis rationalisq; p̄ essentiā est uirtutis & sapientiæ capax. Qui si humanæ aïæ atq; mentis formam & effigiem fingere impossibile est: qm̄ nec sensu percipitur. Quis adeo stultus erit ut ligneum simulachrū ac effigiem dei creatoris omnium similitudinem habere arbitraretur: Natura enim diuina omnem materiam & omnia quæ percipimus excedit mente solummodo ac sanctis animis intellecta: figura uero iouis quæ in simulachro conspicitur mortalis uiri effigies est: quæ nō totum hominem: sed peiorem eius partem imitata expressit: nullum enim uitæ atq; animæ uestigium ostendit. Quomodo igitur uniuersi deus mensq; omnium creatura ipse iupiter erit: qui aut in ære aut in ebore cernitur: aut quomodo pater Herculis est qui ab Alcumena natus esse dicitur: reliquorumq; heroum qui cum homines fuerint mortales suæ mortalitatis argumenta posterioribus non pauca reliquerunt: ut enim in primo probauimus

probauimus uetustissimi phœnicum theologi Saturni filium mortale ex mortali & ex
 phœnicia originem traxisse affirmabant: hæc eadem ægyptii nunquam negarunt præter
 quam quod ab ægypto fuisse oriundum contendunt. Cretenses quoque suum fuisse iouem
 asserentes sepulchrum eius magnifice constructum apud se ostendunt. Atlantii etiam &
 cæteri omnes qui apud se iouem natum fuisse asserunt mortalem nunquam negarunt: resque
 ipsius gestas mortales enarrant: factaque multa turpia omnis petulantia plena conscribunt.
 Fabularum uero priscis quidem illis expositoribus modo calida quædam & ignea uirtus
 modo spiritus quidam iupiter uidebatur. Nunc autem nescio quo modo his iunioribus crea
 tiua mens rerum iupiter appellatur. Interrogandi ergo sunt quæ dicunt patrem auum
 atque proauum istius mentis esse: ut. n. theologia eorum prædicat Saturni filius iupiter
 fuit & Orpheus in prædictis carminibus id ipsum confirmabat. Saturnum autem Cæli fi
 lium fuisse non negant. Si igitur deus omnium & intellectus qui cuncta creauit iupiter est
 quem dicunt esse Saturnum patrem iouis: & cælum rursus Saturni patrem. Quod si pri
 mus iupiter omnium est quasi creator necesse est secundoque & post eum cæteros esse: qui ab
 eo creati sunt. Saturnus. n. quem tempora esse uolunt quoniam tempora motu cæli conficiuntur
 a cælo genitus dicitur. Cæli autem & ipsius ipsius causa est profecto mens illa creatrix quam
 iouem appellant. Quare non erit a cælo tertius iupiter. Quomodo igitur tam ægyptiis
 & phœnicibus quam græcis & primis omnibus philosophis tertius a cælo creatus iste intelle
 ctus in theologica genealogia narratur? Patefacta est igitur huius philosophi astuta fi
 ctio. Patefiet autem ex his magis quæ subiicit dicens. Coniugem ioui iunonem recte puta
 runt: ætheream. n. atque aeream uirtutem iunonem appellarunt. Nam æther est aer subtilis
 simus iouis certe mentem æthera esse carmina significarunt. Modo autem iste interpretis dif
 finiendo aera ipsum dicit esse subtilissimum: corpus autem aer: corpus igitur æther. Qua
 re mens quoque iouis erit corpus omnium subtilissimum. Et quomodo corpus atque mens
 natura diuersissima idem esse intelligentur. Deinde nescio quo pacto sui & carminum
 oblitus: quibus aperte dicitur mentem iouis æthera esse præscia inquit uenturi mens con
 stat regi: & æther iunonem ætheream & aeream uirtutem esse ait. Diuisione deinde utitur
 dicens uniuersæ aeris uirtutem iunonem: inferioris autem qui lunari luce illustratur latonam
 nominari. Latonam. n. a latendo dici & obliuionem significare: quia cum aëris lunarem or
 bem descendendo transierint diuinarum rerum obliuiscuntur propterea et apollinis & dia
 næ dicitur mater quibus noctis pelluntur tenebræ. Aer est hic inferior cum lunæ solisque
 mater sit non iniuria per latonam designatur. Ego uero non uideo quomodo aer solis
 & lunæ mater appellari possit: cum ipse magis a luminaribus fiat & transmutetur quam ab
 ipso luminaria. Paululum uero progressus telluris uirtutem uestam appellat: cuius uir
 ginale simulachrum in foco ignis statuitur: quæ uirtus quoniam ferax est: mulieris eam specie
 denotarunt. Rhea uero quæ opem latine appellamus lapidosæ atque montanæ terræ uir
 tutem designat. Ceres feracis & planæ: differt enim a Rhea quoniam bonam ioui peperit deam
 ac ideo imago eius spicis coronatur & papauera quæ fertilitatis symbolum sunt circa ima
 ginem ponuntur: hic diligenter aduerte quomodo deorum ipsiusque Iouis matrem quæ
 Rhea dicitur ad terram & lapides detraxit: & eadem esse cereri ait, quibus adiecit. Quo
 niam autem quædam uirtus etiam proiecti seminis in terram est: quam sol in hyemali sol
 stitio fouet. Bona quidem dea quam & persephonein uocant uirtus feminum est. Pluto ue
 ro sol qui tempore hyemis remoti opem mundi partem perlustrat: iccirco raptam ab eo
 Proserpinam dicunt: quoniam Ceres sub terra latentem quaritat. Plantarum autem omnium
 uirtus Dionysus nuncupatur: & bonæ quidem deæ imago germina quædam quasi sui sym

bola protendit. Dionysus uero cornua habet & muliebri formis est promiscuam uirtutem generationis plantarum significans. Plutonis autem raptoris galea caput tegitur: quod occulti uerticis symbolum est. Sceptrum uero breue quod tenet inferioris regni symbolum est. Canis autem eius frugum a terra partium tripartito in projectione orationem germinationem diuidi notat. Aty's porro atque adonis ad fruges ac fructus pertinere uidentur. Sed aty's flores maxime designat qui antequam ad fructum ueniant defluunt. Quapropter pudenda ei fuisse incisa dicuntur: quoniam flores defluxi semina non produxerunt. Adonis perfectos fructus significat. Silenus uero spiritalis motus symbolum est qui non parum uniuerso conducit: cuius caput candore fulgens caelestis motus Caesari es uero quae inferioribus imaginis partibus apponitur crassitudinem terrestri aeris significat. Verum quoniam uaticinandi etiam quaedam uirtus est themis. id est latine carmentis uocata est: eo quod statuta unicuique praecinat: quibus omnibus uirtus haec inferior colitur ut uesta & uirgo sponte sua nascentium arborum ferax ut parturiens nutrix: ut Rhea lapidosa & montana ut Ceres herbosa: uaticinatrix ut themis. Vis autem seminalis quae in terram descendit quasi priapus honoratur: cuius quod ad siccos pertinet fructus. Bona dea: quod ad plantaria Dionysus nuncupatur: ita bona dea a plutone. id est a remotiore ac sub terra immorante sole semetis: tempore rapitur. Dionysus uero exacta hyeme quasi renouatis temporibus germinat: florendi uirtus atyda ut diximus perficiendi adonim spiritalis silenum praesidem possidet: motio autem eorum & quasi quaedam extensio per bacchum denotatur. Satyri ueneream omnem uirtutem ostendunt: quibus omnibus uniuersa terrestri uirtus perficitur. Haec necessario tibi exposui ne pulchram horum philosophorum theologiam ignorares. Cur autem haec quasi dii honoranda sunt quae ad alimenta animalium deus produxit: aut cur nobis terrestri uirtus colenda est: quibus caelestis & immortalis anima inest perspicax si a sordibus libera est dei rerum omnium creatoris. Cur etiam si motus spiritalis silenus est: & motiuam uirtutem significat tum caelestem candore capitis: tum aeream & crassiorem prolixitate ac densitate barbae: non magno enim honorari cultu uidemus qui omnibus erat praepositus: cum adonim atque dionysum fruges uidelicet atque plantas diligentissime honorari uideamus. Quis autem non mirabitur nisi insanus sit: cum turpissimi hominum morbi quasi satyri & bacchus colantur. Sed non est opus pluribus ea confutare quae sponte sua iacent: exponenda potius caetera sunt ne quid arcanum & sublime nos lateat. Aquarum inquit & effectiuam uirtutem oceanum: symbolum autem eius thetym appellatum: eius uero aquae quam bibere possumus uirtus achelous dicitur: marinae neptunus quam in quantum generare potest amphitritem uocant & aquarum quidem dulcium particulares uirtutes nymphae: maris nereides nuncupantur. Ignis uirtutem uulcanum dicunt: & in forma hominis ei simulachrum constituunt: in cuius capite pileus est caeruleus caelestis symbolum uolutionis: ubi integer sincerusque ignis inuenitur: nam qui a caelo in terram delapsus est cum imbecillior sit materiaque indigeat claudicans fingitur: quam uirtutem in sole apollinem uocarunt a radiorum uidelicet motu: quoniam pallyn graece mouere est. Nouem autem apollinem circa inuisa concinunt: septem uidelicet planetarum orbem: octaua sphaera: & haec ultima quae luna est. Laurum ei dedicarunt quoniam haec arbor ignea est: unde odio a daemonibus maxime habetur: & quoniam si uritur plurimum sonat: quod praedicendi uirtutem designat: hunc ipsum quia aegrotationibus medeatur & morbos pellat: herculem uocant: & xii. ei attribuunt certamina quoniam per duodena signa pertranscat: clauam & leonis pellem accommodant: alterum ut inaequabilitatem motus significant: alterum quoniam in leone maxime

ne maxime vires suas ostentat: huius salutarem uirtutem asculapius designat: cui bacillum traditur ægrotantium sustentaculum. Serpens inuoluitur animæ atq; corporis signum salutare. Naturales. n. oēs cæteraq; quidem reptilia crassioris dicunt & terrestrioris esse substantiæ. Serpentem uero esse spiritalissimum animal aiunt: quod & imbecillitatem corporis exuat: & ad medicinam perspicacissimum esse uideatur: nã & ad acuedum uisum herbam inuenisse & reuiuiscēdi quandā herbam cognoscere traditur. Ignea solis uirtus quæ fructus maturat dionysus nuncupatur. Qua uero ratione anni tempora circūuolutus conficit horus dicitur. Virtus autē eius qua ex agricultura fructum percipimus quia diuitiarum largitrix est pluto esse asseritur: quæ cū uirtutem et corruptiuam contineat una cum serapide dicitur habitare. Cerberum tricipitem dicunt: quia superiores solis regiones tres sunt ortus: occasus: meridies. Lunam etiam dianam nuncuparunt: quæ quæuis uirgo sit lucina tñ est quoniam nouilunii uirtus ad pariendum nō parum conferat. Quod autem apollo in sole est: id in luna minerua: qua prudētia designatur: rursus luna hecate dicitur propter uarias eius corporis figuras: quas a distantia solis sumere uidetur. Triformis. n. uirtus eius est: nam nouilunii uirtutem candidis & aureis uestibus & ardente face significant. Cista uero cū iam media sit designatur: quoniā crescente lumine fruges maturat. Plenilunii autē uirtutem ferrugineo colore denotarūt: ramus ei laureus attribuitur. qm̄ a sole ignea fit: papauer propter fertilitatem & multitudinem aiarum. quæ in ea tanq̄ in ciuitate inhabitant: ciuitatis enim symbolum papauer est: arcum habet ut diana: qm̄ partus dolores acuti sunt. Parcæ quoq; ad uirtutes lunæ referunt: clotho ad generandū: lachesis ad nutriendum: atropos qm̄ inconuertibilis dea est: trepin. n. uertere græcæ significat: fructuum et generatiuam uirtutē quam cererem appellant: lunæ cohabitare dicunt ad exaugendā uirtutem eius. Cōtinetur. n. bona dea lunari potestate: dionysum quoq; sibi accomodāt partim pp cornuum productionem: partim propter nubiū locum: qui lunæ subiacet. Saturni at uirtutem qm̄ tarda & frigida est tpi attribuerunt quē seniore depingūt: quia tpe uniuersa senescunt: occasiones autē curetes significant & saturni custodes sunt. Tpis. n. obseruatio quædam occasio est. Quattuor uero anni tpa alia soli q̄ aeris ianuas aperire dicuntur: alia cereri attribui mus cistas q̄ ferunt duas: alterā florum qua uer: alterā spicis qua æstas significat. Virtutem uero martis qm̄ ignea est atq; sanguinea bellis p̄fecerunt: plurimūq; obesse atq; prodesse putarunt. Venerē generandi uirtutē possidere dicunt: spermatis & cupiditatis cām ei mulierisq; formā accomodant pp generationē pulchram fingunt qa uesper est: q̄ pulcherrima in cælo stella esse uidet: cui cupido assistit pp cupiditatē. Vbera & ptes genitales tegunt: quia spermatis & nutritionis hæc membra cā sunt: & ex mari esse phibetur: quod elementū humidum calidūq; ē & motu crebro spumas eiicit q̄ res spermatis symbolū est. Orationis autē & interpretandi uirtutē mercurium appellarunt: qui pten sus atq; rectus fingitur pp oratiōis uigorem quīs & dionysi spermaticas vires q̄ per oia tendunt significare cōfirmatur. Sed cū oratio cōposita sit aliam in solē ponunt & mercurium appellant: aliā in lunam quā nuncupant hecatem: aliā in uniuerso & appellāt hermopin in oibus. n. seminalis uis est. Mercurii autē filium cupidinē dicūt: qm̄ amandi uirtus orationi quoq; attribuit. Vniuersi symbolum pana esse affirmant: cui cornua dederunt pp solē & lunam: uariā pantheræ pellē pp uarietatem cælestiū: sed hæc græcorum sunt. Aegyptiorū at ait deorū symbola talia sunt. Creatorē inqt eneph ægyptii appellāt: cuius imaginē in forma hoīs faciūt colore cæruleo zonā tenentē & sceptorū: cuius in capite pennā ponunt significātes difficilē inuentu esse creatorē & nemini conspicuū uiuificū

etiam & regem & intelligibili motu circumlatum: hic deus inquit ab ore ouum producit a quo nascitur deus: quem ægyptii phtha: græci uulcanum uocant. Significatur autem huiusmodi ouo mundus: huic iccirco ouis dedicata est: quoniam prisci lactis potu degebant: uerum mundi quoque ipsius simulachrum tale finxerunt: complicatos habet pedes: uestes uariam usque ad talos indutum: auream pilam capite sustinet: partim quia locum non mutat: partim propter uariam stellarum naturam: partim quia mundus ipse rotundus est: Solis imaginem in nauis collocant quæ crocodillo fertur: ut per nauigium motus in humido: per crocodillum autem potabilis aqua significetur: in qua solem ferri contendunt. Cælestis autem atque terrestris telluris uirtutem isin appellarunt: isin enim græce æquale est: unde iustitia oritur: cælestem tellurem lunam esse asserunt: terrestrem uero hanc frugum procreatricem quam habitamus. Quod ergo ceres apud græcos est id est isis apud ægyptios: & rursus bona dea: & dionysius apud græcos isis & osiris apud ægyptios: fructuum enim procreatricem uirtutem osirim putant: quæ fletibus placant quoniam occationis tpe in terris occultetur. Designat autem etiam pluuialem nili uirtutem: uerum quandoquidem tellurem terrestrem per osirim denotant: fecundam: terram intelligunt: quoniam uero cælestem nilum esse aiunt. Hunc. n. osirim: id est nilum a cælo defluere arbitrantur: quem et deflere solent lachrymis reuocari uirtutem eius putantes: quæ cæteris tpebus desinere uidetur. Isis autem quæ secundum fabulas osiridi coniungitur terra ægyptia est: isidos enim maritus osiris est: qui & frater & filius eius traditur. In elephantino poli autem ægyptia urbe simulachrum colitur cærulei coloris uiri corpus: caput arietis habens: arietis igitur caput & facies & caprina cornua quæ habet coniunctionem solis & lunæ in ariete significant Cæruleus color ei attribuitur quia lunaris coniunctio humidior est. Secunda uero lunæ lux in apollinopoli urbe consecrata est: cuius symbolum homo accipitris habens faciem lancea typhona interficiens: hoc simulachrum candidi coloris est: qui color ab alio lunam accipere lumen significat. Accipitris uero facies a sole id fieri denotat: unde & spiritum attrahit. Soli enim accipiter dedicatur: qui lucis & spiritus symbolum apud eos est: alter propter motus uelocitatem: alter quia in altiora uolat: quæ lucidiora inferioribus sint. In mysteriis autem apud eleusina antistes qui rerum sacrarum expositor est imaginem fert creatoris: ille qui faces tenet solis qui stat in ara lunæ sacrorum præco mercurii. Castellum autem quoddam est ægypti: quod anamis appellatur ubi homo colitur: qui quæ sibi ad sacrificium præparantur comedit. Quod autem aialia deos non arbitrantur: sed imagines & symbola deorum putant: inde patet quia soli & lunæ boues sacrificant: & in heliopoli maximus bos & nigerrimus quem nineuin appellant ad imaginem solis colitur: nam & solis ardor nigriora humana corpora reddit: habet autem caudam ille bos & totum corpus pilis ad contrariam partem quam in aliis bobus inclinatis densissimam: quoniam & sol contra totius motum mouetur: testiculos maximos habet: quoniam uenerea cupiditas caliditate uiget. Et sol seminariū naturæ appellatur. Lunæ taurum dedicarunt: quem apin nuncupant nigrum præ cæteris & signa solis atque lunæ habente: n. habet. n. ex sole luna lumen Solis symbolum est coloris nigredo: & qui sub lingua est scarabeus: lunæ uero coloris diuisio. Hæc breuiter a Porphyrii libro ne quid mystice græcorum ac ægyptiorum theologia nos fugeret conscribere placuit: quos errores nos fugimus & transfugas nos prædicare non pudet: non enim terebit me arrogans illa oratio: explicabo quibus fas est: procul hinc abestote scelesti: Nō enim nos scelesti sumus qui hos errores fugimus: sed qui turpes atque obscenas has fabulas & scarabeos ac cæteras fabulas ad summam theologiæ sapientiam accipiunt

qui iuxta uocem apostolicam cum sapientes se dicant fatui sunt inuenti quoniam incorruptibilis dei gloriam in similitudinem imaginis corruptibilis hominis: nec hominis solum uerum etiam uolatilium quadrupedum & serpentum commutarunt.

Refutatio mysticæ theologiæ. Cap. III.

Erunt quæ mysticam & arcanam theologiam ad incorporeas reducit uirtutes: ne uideatur ad has uisibiles mundi partes diuinum cultum referre. Consideremus ne omnia sibi rursus labantur cum una diuina uirtus non multæ colendæ sint. nam quemadmodum quis multæ partes & membra unius corporis sint non tamen tot animæ sed una in homine uno anima est: sic & in uniuerso putandum unum quidem ex una materia esse mundum plurimisque partibus constantem: cuius non multæ sed una est creatiua uirtus ueri dei uirtus & sapientia: Illud autem ridiculum est quod etiam ægyptiorum nugas ad incorporeas transtulit uirtutes oblitus chæremona illum ab eo productum qui propter hæc uisibilia nullum alium ab ægyptiis cultum fuisse deum testabatur: & omnia in res naturales nihil in rem incorpoream illos traduxisse. Cur igitur cum ipsi ægyptii incorporeas & uiuas substantias nullo se modo colere clamant friuolas has inuentiones excogitastis? & uniuersaliter quidem omnia sic refutantur: particularum autem non difficilis redargutio est. Nam ut ægyptiacas nugas præteream quis mentis compos non deridebit has græcorum physiologias? Si enim iupiter secundum eos non ignea illa uirtus atque ætherea ut teste Plutarcho prisci putabant: sed supremus ipse intellectus rex omnium creator & uita est: quomodo Saturnus pater eius erit: pro quem tempus significari uoluit? Ops autem quo pacto mater: quam interpretis iste lapidosam & montanam uirtutem esse asseruit? Iunonem uero aera esse dicens nescio quomodo & sororem & uxorem creatoris intellectusque uiuifici esse affirmat. Latona rursus si quasi quædam obliuio sit quæ animas ad inferiora hæc lapsas consequatur: quomodo hæc obliuio solis & lunæ mater erit? Apollinem quippe atque dianam latonæ liberos ad solem & lunam traduxit. Cur autem Opem & Cererem: id est secundum ipsum lapidosam atque montanæ telluris & planæ ac æqualis symbola colendas esse putat? Cur dionysum præteream & atym & adonim generatiuam scilicet plantarum uirtutem: aut immaturæ defluentium florum: aut perfecti fructus symbola tanquam diuini colendi sunt: cum humanum genus ad usum: cuius omnia hæc a creatore producuntur multo atque multo illis honorabilius sit: hoc modo & reliqua facile redargues: & si diligentius considerabis mirandam impudentiam eorum duces: qui solē modo apollinem: modo herculem: deinde dionysum ac æsculapium dicere non uerentur. Quomodo enim idem pater & filius simul: id est æsculapius erit atque apollo? Quomodo autem sol hercules est: cum alcumenæ mortalis femine filius hercules perhibeatur? aut quomodo furore sol exagitabatur & liberos incitatus interimet suos: quod herculem fecisse omnes fatentur? sed. xii. inquit certamina. xii. cælestia signa sunt. Quis igitur Euristheus excogitabitur: qui soli hunc certandi laborem inuito imponat? quomodo autem rem ad solem quinquaginta festiades & captiuarum reliqua multitudo: quibus omnibus herculem conuenienter fabulantur: reduci poterunt: præsertim cum mortales liberos ab illis herculem suscepisse confirmant: a quibus herculeum genus tractum per longa tempora successione durauit: quem porro esse centaurum dicent: cuius sanguine cruentatam uestem soli Deianira obtulit: unde succensus furore dicitur fuisse: uerum non hercule: sed dionysum esse solē ponamus? Quæ igitur eum genuit siue semele quædam: siue per sephone? quomodo autem Dionysus iste & sol simul erit: & germinandi miranda uirtus? quam autem dicemus multitudinem mulierum fuisse quæ cum Dionysio militauit? quæ

uero solis erit ariadne? Quare aut non omnium quæ a terra nascuntur: sed uini solūmodo largitor Dionysus? qui si Aesculapius & sol est quomō a Ioue turpissimi causa quæstus fulmine percutitur iuxta Pindarum sic de ipso dicentem?

Aurum illi nimium præciosaq; munera curæ.

Horrendum inde pater diuorum concitus ira

Contorsit fulmen animamq; e corpore uulfit.

Aeclepiadum uero genus quod multis sæculis in græcia floruit undenam ortū est? ete-
ris Sit sane uerisq; ac certis rationibus in solem & lunam & reliquas partes mundi fabu-
læ transferantur. ergo rursus creatore relicto falso creaturas coluerunt. Quod si nō par-
tes mūdi: sed inuisibiles creatoris uirtutes: quibus oīa replet: oībus abest: oīa gubernat
& continet colere se dicent: quare non proiectis fabulis sicut impiis atq; turpissimis ad
ipsum ueræ & unum deū non conuertuntur? hoc. n. facere debent: non autē quasi mente
capti uenerabilē dei appellationem creaturis ascribere: nec in profundis ita se ipsos tene-
bris claudere: ut intus se deū inuenturos confidere uideant: nec in simulachris & inani
materia diuinas honorari uirtutes putare: nec sanguine ac nidore quasi res gratas crea-
tori offerre: a quibus oībus liberatos oporteret tanq̄ ueros philosophos magna uoce p̄-
dicare: nō hæc se uisibilia sed inuisibilē solummodo creatore admirari: & inuisibiles atq;
incorporeas eius uirtutes inuisibiliter colere nō incedēdo ignē neq; arietē aut taurū sacri-
ficando nō fertis & simulachris: sed pio aīo & recta de deo sn̄ia & uirtute quæ ut possi-
bile hoī est ad dei nos adducit similitudinē. Sed nullus unq̄ barbarus nullus græcus an-
te doctrinā saluatoris nostri hanc ueritatē cognouit. Saluator aut noster solus oēs un-
diq; gentes euangelica p̄dicatione ad uerā religionem conuocauit. Sapientes aut huius
sæculi oīa se scire iactantes cū deum cognouissent: non ut deū glorificiarunt aut gratias
egerunt sicut apostolus ait: sed obtenebratū est imprudens eorū cor & dicentes se sapien-
tes stulti inuenti creaturas non creatore colentes qui ē benedictus in sæcula. Post. n. lon-
gam philosophiā & mysticam: immo uero impiam theologiam a physiologia sua deie-
cti multitudinī conferunt: & multorū errores simulachris sacrificando adaugent. Qua-
re patet pudore uictos turpitudinē theologiæ suæ physiologia cælare uoluisse cū ope-
re fabulas comprobent. quod mihi mirū nequaq̄ esse uidetur: cum & ipsos deos uideo
fabulas contemnere non posse. Quippe operæpretium est apollinem ipsum & æscula-
pium audire quid de se ipsis dicant. Sic ergo Apollo teste Porphyrio in libro quem de
responsis scripsit de se ipso edidit.

Cum latona graui partus oppressa dolore

Commotiq; essent gemini intra uiscera diui

Stabat terra: aer stabat fixa insula robur

Accæpit: fluctus etiam initescere ponti

Cœpere: arcitenens uatesq; exiuit apollo.

Aesculapius quoq; de se ipso sic edidit.

Natus ego ex sacra trica, cui tota medendi.

Ars: cui sese omnis pariter sapientia debet:

Quem mater peperit compressa ab apolline magnum

Illum æsculapium diuum numeroq; receptum.

Mercurius autem sic de se ipso clamat.

Sum ioue mercurius: maiiaq; atlantide natus.

Formas etiam suas ipsi describunt ut ex hoc panos oraculo aperte monstratur.

Exoluo panī mortālis uota bicornī.

Deliciasq; deo pariter bipedi capricruo.

Non ergo uniuersum ipsum pan est sed dæmon quispiam talis uidelicet qualem se ipm hoc oraculo descripsit: non. n. uniuersus mundus hæc carmina edidit. Mercurius etiam quomodo interpretatiua oratio dici potest cū maiæ atlantidos filium se fuisse fateatur: & æsculapius quomodo sol erit qui se tricēsem fuisse affirmat & a mortali se muliere natum non inficiatur? Quomodo aut cum sit solis filius sol ipse erit? Solis aut & mortalis cuiusdam mulieris filium se appellans quomodo non erit ridiculus? Apollo etiam si sol est quo pacto in delo insula genitum se a latona prædicat? Hæc obiicienda eis tunc maxime censeo qñ imprudenter saluatoris nostri uirgineum partum deridere audent: præsertim cū non a poetis ista: sed ab ipsis diis dicta sint. Cum igitur & poetæ fabulose theologiam tradiderint. philosophi physiologicè fabulas intelligant. Dii uero ipsi aperte qui & unde fuerint oraculis suis declararint: manifestū. s. est quia diis credendum est: uel quia dii sint uel quia unusquisq; melius q̄ cæteri sua cognorit. Quod si ita est philosophorū physiologiæ falsæ oīno inueniunt. Sin uero philosophi ueritatem assequuntur ipsorū deorum de seipsis testimonia falsa relinquētur. Sed illud forsā quispiam obiiciet quia responsum apollinis philosophorum sententiæ conueniens hoc modo inuenitur.

Sol & osiris item Dionysus horus apollo.

Rex & item retinet lucis qui & noctis habenas:

Qui uentos: qui dat imbres qui tempore mutat.

Stellarum summus rex immortalis & ignis.

Idem ergo dii & poetarū fabulas & philosophorum sententias comprobantes pugnantia de se ipsis confirmant. Nā si mortalem sibi matrē ascribit apollo & patriā unde oriundus fuit spōte fatetur quomō sol erit? q̄ si sol est quomō delos insula patria & mater latona? hæc. n. uera esse ipse apollo respondit. Præterea si apollo sol est quō hæc de se ipso cecinit? Vtrū sol de cælo in aliquem hoīem descendit & hæc de se cecinit? sed non est possibile talem tantāq; substantiam homini se subiicere. An intelligētia & uirtus illa quæ in ipso est? Sed nec illam aīa hominis unq̄ suscipere potuit. Eadem utemur rōne de luna q̄ uis potestātē quæ in luna est hecatē appellantes: & malignorū spirituum originē putantes: cum ad amorū obscena inuocent ministeria cōcedendum eis fortassis uideat. Quomodo aut & Pluto & serapis in solē referuntur cum malignorū spirituum princeps esse serapis prædicetur? ex quibus oībus mystica philosophorū theologia falsa & cauillatoria uniuersa uidetur. Oraculorum autē omnium auctores dæmones esse malignos qui nonnunq̄ fabulas: nonnunq̄ philosophorum sententiam ratam faciunt: ut & illos derideant: & hos maiore arrogancia perdant quis non uiderit.

EVSEBII PAMPHILII LIBER TERTIVS.

Is itaq; dictis iam tēpus est in hoc uolumine tertiam partem gentiliū theologiæ pcurrere quam ciuilē appellant. Nam quoniam in tria genera theologiā partiuntur: in fabulosum quod etiā historicum appellant poetis maxime attributū. in naturale atq; mysticū quod philosophi approbāt: & i ciuilē quod i singulis ciuitatibus consuetudine ac legibus defensat: estq; de duobus primis partibus in superioribus libris expositū. Tps iā est tertiā quoq; portionē q̄ ciuilē appellāt testimonio sp ipsorū utētes redarguere. Cōtinent igit in hoc tertio gñe oracula: re-

Sponsa curæ morborum in hoibus piis: & e contra ciecti uel aucti morbi in impiis: quarum oïum rerum periculum fecisse dicentes pie se deos colere: nos uero impie facere affirmant: qui tam manifestas uirtutes contemnimus leges patrias transgredientes: quas oportet unumquëq; seruare: ut nemo debeat res nonas temeraria cura scrutari: præsertim cū a legibus capitalis pœna aduersus eos decernatur: qui secundū leges & consuetudines patriæ deos non uenerantur: sed primū quidem & fabulosum theologiæ genus: & secundum naturale scilicet ac allegoricum unusquisq; sicuti placet inquirunt interpretetur ac reprobet: Tertium aut quod singularium legibus ciuitatum comprobatur nec poeta quisq; nec philosophus moueat nisi uelit tanq̄ impius iure patrio puniri. Ad hæc igitur nobis dicendum: ratioq; reddenda quare saluatoris nostri euangelica prædicatio oïum gentium huiusmodi legibus contemptis ad uerum sui cultum non reuocat.

Quod hominum artificio responsa reddi quispiam non temere diceret. Cap. I.

Vales igitur eas uirtutes quæ in simulachris habitant dicere oportet: utrū bonas & uere diuinas an e contra: hoc. n. modo mihi nunc placet eos interrogare nam alius fortasse non ita faceret: sed nullam oïno uirtutem in simulachris esse contenderet: & hoïum malicia arteq; malefica oïa fieri probaret. Responsa. n. ipsa ad decipiendos auditores ab astutis & cautis hoibus ambigue ad utrūlibet euentum esse acute composita. Miracula uero quæ in simulachris attribuunt natura rer; fieri: multa enim genera esse herbar; multa lapidum secreta quadam & multis ignota natura insita morbos quosdam pellentia: quosdam inducentia: alia. n. contrahere atq; densare: alia distrahere & rarificare tendere aut oïno mutare & saluare nata esse. Quod alia breui tpe: alia longo efficiunt: & alia in longum durant: alia cito dissoluuntur: ita nonnulla cōseruantia sanitatis inueniuntur: nonnulla e contra morbos inducunt. Multa et lucem lunæ ita sequuntur ut simul cum ea crescant atq; decrescant. Animalia igitur nonnulla: plantæ: lapides: aromata magnas uirtutes insita sibi natura possidēt: ad quæ omnia positio quoq; locor; multū conducit: instrumenta et ipsis ad huiuscemodi artem multo ante præparata: & ministros eis esse multos diceret: qui per ciuitatem uagantur inuestigantes cuius rei quilibet egeat: ut intelligant quid petiturus a deo uenerit: propterea ex adytis & penetralibus & profundissimis plerūq; speluncis responsa ferri: ut & tenebræ ipsæ non nihil conferant: & nonnulli lateant in cauernarum secessibus nūcii atq; ministri: ad quæ oïa uidelicet non parum superstitio & opinio faciat hoïum: Præterea multitudinis inscitiam & eorum astutiam qui hæc peragunt non parum posse: qui uel uoluptate capiant interrogantes bona spe sibi proposita: uel si nonnulla coniectura quid euēturum sit consequi potuerunt aperte: ut in cæteris credantur mala prænunciant. Sin uero nihil coniecturis inuenitur ambiguitate: ita fallantur ut redargutionem effugere uideantur. Multa uero et contingere aliis quibusdam cauillationibus adhibitis: nā & cantando nō nunq̄ peragere quædam uidentur: & inaudita quædam noïa inuocant ut diuini uideantur. Maxime aut multos decipi cum aliquo modo docti sint: quos ipsa responsor; mirabilis compositio & uerbor; elegancia & orationis grauitas simul & ambiguitas adeo trahit: ut diuini esse facile credant. Ex illis aut responsis quæ ambitione dicta non sunt: sed quadā futuro; coniectura clarius prolata multa: imo uero pene oïa falsa inuenta sunt: unde si quod et euentu rerum comprobatū fuerit casu potius q̄ ratione id accidisse credendum: quæ quis paucissima sint: feruntur tamen in primis & lapidibus insculpta permanent. Quæ autem falsa fuerunt pene innumerabilia eor; nullus meminit: neq; nihil animo uoluit bellorum & seditionum hæc responsa deorum causam fuisse plerūq;: nec etiam

etiam eo tempore quando græcia florebat & dæmonum superstitione in ea uigebat: clarū quid & utile facinus predictione deorum factum unq̄ fuisse. In calamitatibus. n. belloꝝ nihil prouidentes dereliquerūt eos quos in summa bellorum pericula responsis impulerunt: quod loco suo planius faciemus: probabimusq; multos ab illis in bella iniectos nec utiliter unq̄ responsum: sed ambiguitate qua ignorantiam suam tegebāt delusos deceptosq; fuisse quærentes. Multa. n. etiam tu ipse ab historiis colligere potes: quibus sæ penumero salutem & uitam ægrōtantibus promittentes: & quasi dii crediti ac diuinæ p̄dictionis magna exacta mercede: euentu ac morte languentium patefacti sunt malefici quidam uiri non dii fuisse. Quid aut̄ oportet dicere q̄ ciuibus suis isti fatidici nunq̄ profuerunt: & eis qui de longe ueniunt ignoti q; sunt mirabilia promittunt: cum certe oporteret ciuibus magis suis q̄ alienis deos propitios facere: sed quia peregrinos ignorantes malitiam suam facile decipiunt: ciues autem suos longi temporis periculo doctos decipere nō possunt: hoc ita fit: sic uniuersam rem istā humanæ inuentionis opus fuisse quispiam assereret. Vnde ab omnipotenti iam deo cum templis & simulachris deiecta omnino putrescit. Vbi enim est oraculum delphicū quod magna religione ab hominibus colebatur: Vbi apollo pythius aut clarius: ubi dodonæus iupiter: delphicum quidem oraculum ter a thracibus concrematum fuisse traditur: nec unq̄ ab apolline calamitas illa prædicta: idem de capitolino ioue ptolemæorum t̄pibus fuisse audiuius: q̄n uestæ quoq; templum exustū fuit. Magna uero illa effigies iouis quam decus quasi uniuersæ græciæ dicunt fuisse temporibus Iulii Cæsaris in olympicis certaminibus fulmine diuinitus ic̄ta flagrauit. Anterioribus etiam temporibus capitolinum arsisse templum fertur: & Pantheum fulmine disiectum atq; dirutum narratur. Serapis quoq; sacrariū in alexandria similiter arsisse non ignoramus. Quæ omnia ab ipsis gentilibus cōscripta tenemus. Quid igitur mirum est si aliis prodesse non potuerunt qui ab extremis seipsoꝝ periculis non defenserunt: Illud autem quod maximo argumēto est ab hominibus hæc non ab alia uirtute fieri non prætermittam. Nam multi uatum atq; aruspicum non solum præscis: sed etiam nostris tēporibus tormentis in iudicio coacti uniuersam rem suis inuentionibus fieri ediderunt: a quibus modos quoq; artificii exquisitius patefactos nō ignoramus qui tanq̄ seductores & malefici uiri ultimo supplicio secundum leges affecti sunt: quæ res adeo claræ sunt ut neminem lateant. Non enim deiecti quidam & ignobiles: sed alii generosam istam philosophiam pallium induti & supercilium eleuantes profitebantur. Alii primates antiochenæ ciuitatis fuerunt: & illi maxime qui aduersus ueram christi religionem multa conati sunt: nec sumus nescii philosophum quoq; illū & uatem similia in mileto passum interiisse: quibus omnibus in unum collectis non dubitabit forsā aliquis dicere nec deos nec dæmones hæc oracula constituisse: sed seductorum atq; improborum hominum ad turpes quæstus excogitationem fuisse. Quā opinionem multis etiam græcis & illis maxime qui nominatissimi philosophi fuerunt placuisse non ignoramus. Nam peripatetici homines cynici atq; epicurei sic sentiunt: quos ego iccirco summopere admiror: quia nati & educati moribus corruptissimis & a parentibus tam deos q̄ oracula reuereri docti sua sponte potuerunt ab erroribus illis emergere: adeo ut scribere quoq; ausi sint non modo falsa: uerum etiam inutilia & multorū detrimentorum causam oracula esse: quorum scripta cum pene infinita sint unius testimonium mihi nunc sufficit: qui cum Chrysippus a prædicatione deorum fatalem uim confirmare uellet sic aduersus eum conscribit redarguens quia male responsis deoꝝ quæ ut plurimum falsa sunt fatum esse ostendat. Audias igitur quid ipse ad uerbū scribit. Ad

hæc alia quoq; ratione in his quæ de fato conscripfit Chrysippus utitur. Non. n. possent inquit p̄dicationes uatum ueræ esse ac certæ nisi fato fieret uniuersa: quæ ratio multo uanior est q̄ cæteræ. Quasi. n. uerum atq; concessum esset ueritatē in responsis deoꝝ contineri: quasiq; id manifestū sit oīa fati fieri ex hoc intulit. Videmus at̄ omnino contrariū aperte nāq; patet plurima ex oraculis mendacio ac fraude composita: uerum Chrysippus ex alterutris hæc cōprobauit. Oīa enim fati fieri inde ostendit quia uaticinatio sit. Uaticinationem uero esse inde probat quia oīa fati fiunt: quo probationis modo nihil uanius excogitari potest. Quod si nonnulla responsa euentu rerum uera fuisse contendant: quia perpaucissima illa sunt: patet non uaticinii certitudine: sed casu sic accidisse: qđ nullam esse uaticinii artem ostendit. Nec. n. arcu aut funda artificiose uti cum dicemus: qui cum sæpius atq; sæpius telum proiecerit semel aut ad summū bis uel ter ad signum peruenerit: cū pene infinities longissime a signo abfuerit: nec ille certe medicinam tenet qui cū multos interemerit uix tandem unū a morbo liberauit. Nulla. n. scientia uel ars dicitur: quæ oīa uel saltem plurima ad debitum finem non deducat. Quod aut̄ omnia fere falso uates isti prædicant: uniuersa uita hoīum testis est: & isti ipsi maxime qui uaticinandi artem profitentur: quos manifeste uidemus cum sibi aliquid agendum utile imminet sententia & consilio eorum uti diligenter qui rerum peritiam habere putant. Verum quod uaticinatio nulla sit in aliis plenius aprobabimus ea et̄ afferentes quæ hac de re epicurus conscripfit. Nunc autem illud quod diximus confirmandum non esse scilicet artis: sed casus ueritatem oraculorum. Cum. n. nō semper neq; plerūq;: sed rarissime aliquid assequimur nec sciētia nec arte: sed casu & fortuna id factum dicimus si uocabulorum potestates recte rebus accommodamus.

Inutilem esse diuinationem. Cap. II.

a D hæc etiam si concederetur uera esse responsa: uaticinandiq; artem non fictā fatata quidem esse omnia probe sequeretur: utilem uero esse diuinationem hominibus nullo modo hinc demonstraretur. Summopere nanq; uaticinationes Chrysippus laudat tanq̄ humanæ uitæ perutiles. Sed quænam utilitas sequeretur si futura omnino mala prædicat cum nullo modo cauere possis? Nam quæ fatata sunt nemo euitare potest: nulla igitur utilitas immo uero & dolor inde sequitur. Mæror enim propter futura mala hominum animos perturbat. Nec uero econtra tanta ex predictione bonorum lætitia homines afficiuntur: Non enim tantum solent homines expectatio ne bonorum gaudere quantum timore malorum exagitari: præterea mala nobis imminere nisi audiamus nullo modo cogitamus: bona uero humanum genus expectare solet propter naturæ mirabilem ad ea inclinationem. Ita fit ut bonorum nunciatione non magnopere augeatur lætitia: immo autem nonnunq̄ etiam minuatur si maiora sponte sperauimus q̄ uaticinio prædicuntur. Malorum autem prædictione quoniam præter spem sæpenumero anunciantur uehementer turbeimur. Verum etiam si hæc ita nō se haberent: neminem tamen lateret nullam esse in diuinatione utilitatem. Quod si quis dicat ideo ipsam cōferre hominibus quia futura mala prædicat nisi caueamus: is fatorum uim abstulit siquidem nostrarum uiriū est cauere & nō cauere: q; si necessario id quoq; fieri quispiam contendat ut fati necessitas uniuersa complectetur: sic diuinationis commoditas nulla erit. Fiet enim omnino quod fatatum est etiam si omnibus oraculis prædiceretur: cædipoda quidem & alexandrum priami filium ipse quoq; Chrysippus asserit non potuisse a parētibus interimi quis summopere id facere studuissent: ut malū quod ab illis sibi futurum erat effugeret: sic nec diuinatio nec studium eis suum profuit propter fatorum

pter factorum necessitatem. Hæc ille. Tu aut̄ illud semper probe teneas peripateticos ut diximus cynicos atq; et̄ epicureos græcos hoies atq; philosophos & græciæ moribus a pueritia educatos: & inquisitioni ueritatis maxime deditos oraculoꝝ responsa: oia tanq̄ inania contempisse quod certe nequaq̄ illi fecissent: nisi apertissime rem falsam oino uiderent. Plurima huiuscemodi colligere in aîo non est. Nam q̄uis magna istoꝝ copia sit non tñ hoc pacto quia scilicet hoium inuentione ac acuta excogitatione oracula penitus constant. Sed sicut incæpi aliqua uirtute fieri hæc non inficians respōdere constitui. Nō enim parum huius loci refutatio euangelio conducit. Nam si oēs simul græci atq; barbari ante aduentum saluatoris nostri deū uerum ignorasse & a malignis dæmonibus in morem cæcorū fuisse dicti ostendentur: quō non magis euangelicæ dispensationis mysteriū admirabimur: quo undiq; a seductione & oppressione dæmonū liberati sumus: ex illo. n. tpe ad hunc usq; diem cum ipsis simulachris atq; templis cuncta ubiq; oracula iacent: ac pro eis orandi & hymnis efferendi uerū deum & saluatorem nostrū ecclesiæ in mediis urbibus euangelicæ doctrinæ uirtute in toto orbe conditæ sunt: ubi aîs piis & cultu uirtutis fulgentibus secundū salutaria & diuina præcepta quotidie ab omnibus gentibus: hostiæ quæ solæ deo placent: deo saluatori nostro offeruntur. Quibus cum simul et̄ illud ostenditur: non temere nos uti multi putant superstitionē a parentibus traditam contempisse: sed uero certoq; iudicio ueritatem euāgelicā amplecti sed de his hæc tenus. Tempus. n. est iam ut propositum negotiū capiamus.

Diuersæ gentium theologiæ. Cap. III.

N quattuor igit̄ genera exquisitissimi facultatis theologi non theologiæ modum quendā ut in superioribus: sed quasi s. biectū ipsius partiunt. In primis enim deū patrem oium atq; regem locandum putant: deinde aliorum deorū multitudinem sequi contendunt. tertio loco dæmones: quarto heroas ponūt: quos oēs lucem esse & appellari autumant: præter malignos dæmones qui tenebræ appellantur. Dæmones. n. alios bonos: alios prauos arbitrātur: & hos ita primum locū in malis optinere quemadmodū deus in bonis: ita rebus diuisis de diis quidē cælestia & usq; ad lunam habitacula tribuerunt. Dæmonibus præcipiūt cælestes: quos & æthereos deos appellant summa esse religione colendos: post eos bonos dæmones: tertio heroum aîas: extremo prauos dæmones placandos aiunt. Hæc uerbis partientes opere malignas dæmonum uirtutes solūmodo colere inueniuntur. Cōsideret. n. unusquisq; quales iam putari oporteat eas uirtutes quæ idolis coluntur: deos ne an dæmones: & utrū bonos dæmones an proteruos: quod facile facere poterit si diligenter his libris attendet. Ignorare aut̄ non oportet nullū dæmonem a diuina scriptura bonū appellari: neq; deum aliū esse uere atq; proprie præter unum qui oia creauit. Virtutes aut̄ bonas quæ creaturis connumerantur nec deos nec dæmones: sed dei angelos & spiritales ministros potestates diuinas: archangelos: aliisq; noibus pulchre accommodatis nūcupat. Dæmones aut̄ si nominis potestatem dicere licet: non quia dæmones sint quod latine scientes dicere possumus: sed quia dimænin soleant pulcherrime appellauit. Id autem latine tum timere tū terrere significat. Absurdum certe oino est bonas & malas uirtutes quæ nullam operationis similitudinem habeant eadem appellatione confundere.

Porphirius de philosophia responsorum. Cap. IIII.

Ideatnus igit̄ quænam uirtutes oraculis & responsis p̄sunt: ut impietas gentilitatis oibus pateat: nec a me ipso quicq̄ afferre in aîo est: ne crimandi ansas p̄beam inimicis: sed testimoniis: quod adhuc feci eorū ipsorum in medium pro-

ductis totam rem peragam. Cum aut̄ innumerabiles sint & philosophi & historici illū idoneum magis propolito meo iudico: qui & dæmonibus maxime amicus fuit: & multa nostris t̄pibus aduersus nos mendosissime conscripfit. Hic. n. gentiliū pene omniū deorū ac dæmonum naturā maxime inuestigasse & summopere falsitatem defendisse uidetur. Hic igitur in libris quos de responsorum philosophia conscripfit: Apollinis ac reliquorū deorum & bonorum dæmonū illa respōsa collegit: quibus putauit & uirtutem suorū dæmonum ostendere: & cæteros hoīes ad uerum ut ipse dicit dæmonum cultum impellere posse. Ex istis igit̄ responsis quæ ab ipsis electa sunt: quæq; quasi ueriora memoriæ tradita operæ precium est totam hanc rem cōsiderare atq; cognoscere quales nam sint eorū auctores. Sed primum illud uideamus: quō in exordio libroꝝ iureiurando affirmat nihil se falsi allaturum: constantibus inquit atq; firmis hoībus qui a bonitate deorum atq; dæmonū spem salutis hauriunt nihil addens nihil auferens hæc tradere oportet. Nā & ego deos ipsos testor nihil ad respōsorū sensum aut addidisse aut detraxisse: nisi forsā uerbū aliq̄d correxerim: magisq; impietate timui q̄ futurā sacrilegii pœnā. Collemus aut̄ in his libris multa q̄ ad ueritatē dogmatū pertinent: & diuinationis negotiū non omnino contemnemus. Nam & ad speculationem harū rerū conducit: & ad bene uiuēdum hortatur. Quam aut̄ utilitatem hic labor afferet noster illi maxime cognoscent: qui cum ueritatem magno labore quæsisserunt uota sæpius fecerūt: oraruntq; ut auctoritate docentium deorū uisione dignati possent a dubitationis uexatione liberari huiusmodi usus exordiis obtestatur postea ne ad multos libri efferantur his uerbis. Tu uero caueas ne lucri aut inanis gloriæ gratia scelestis & indignis hominibus hæc tradas: non enim paruum tam tibi qui edes q̄ mihi qui tibi credidi periculum imminet. His autem solummodo hæc cōmunicanda sunt qui uitam ad aīæ salutem direxerunt. Nam & ipsi dii non aperte: sed enigmatice hominibus ista tradiderunt. Responsa deinde apollinis colligit quibus non solum dæmonibus & infernis uirtutibus uerum etiam cælestibus animalia esse sacrificanda præcepit apollo. Cum idem ipse in aliis dæmones nō deos esse affirmet: quibus gentiles cæde animalium sacrificabant: non enim fas esse animalia deorum gratia interficere. Sed primum apollinem ipsum audiamus: qui de cultu & sacrificiis deorum sic per respōsa homines instituit.

Hæc age qui nutu diuorum ingressus amice es

Huius iter uitæ: mactanda est hostia cunctis.

Multa deis: seu qui terram: seu qui mare uastum:

Aera seu qui habitant: latum seu qui æthera: seu qui

Alta colunt cæli: seu qui infima regna barathri:

Quæ quibus obseruanda modis sint singula dicam

Tu memori conscripta animo mea dicta teneto

Terna quidem diuis cælestibus hostia: & ipsa

Candida mactanda est: terna & terrestribus atq;

Atra eadem gaudent porro & capiuntur apertis

Terrestres aris foueas cum numina contra

Exposcant atro imbutas inferna cruore:

Nec placeat nisi quæ terræ mandetur humata

Hostia: mel uero nymphæ atq; liquentia uina

Offerri latantur: at ignem accendier aris

Quæ circunvolitant terram sibi numina quærunt:

Imponiq; atrum corpus: tum thura simulq;
 Iniicier salsas fruges & dulcia liba.
 Hæc facito: uerum quibus est data cura profundi.

His ipso semper fer sacra in littore: totum
 Proiiceq; in fluctus animal cælestibus autem
 Extremas reddes partes atq; igne cremabis:

Quod superest propone tibi: dapibusq; reserua
 Sudet odoratis crassiq; uaporibus aer

Deinde hoc apollinis oraculum exponit dicēs: cum igitur & terrestres & inferni dii sint oibus istis atras quadrupedes offerēdas iubet. Modus autē differt: nam terrestribus quidem super aras: infernis autē in foueis mactandas esse hostias præcipit. Aereris autē uolatilia dicit offerenda corporibus holocaustis & sanguine ad aram circūducto: uolatilia etiam marinis: sed uina in fluctus proiicere mandat: ita omnibus diis præter quā terrestribus uolatilia immolari possunt. Sed marinis solummodo nigri coloris uolatilia: quare cæteris alba offerēda sunt. Cælestibus uero & æthereis bestiarum quas albas esse uult extremitates ait conseruandas reliquas autē partes comedendas. Ex his, n. solūmodo comedere oportet: ex aliis uero minime: ita quadrupedes & terrestres terrestribus sacrificanda sunt: simili nāq; simile gaudet. Ouis porro terrestre animal est & iccirco cereri gratissimū: atra uero quia & terra naturaliter tenebrosa. Tres autē simul quoniam terrestris corporis tria sunt symbola & super aras terrestribus quoniam super terram uersantur. Cæteris uero diis iccirco uolatilia sunt offerenda: quoniam uniuersi mouent: in motu enim semper maris aqua est: cuius atræ sunt hostiæ: quoniam & cæruleus color aquarum. Alba uero aeris: lucis enim recæptiuus aer est. Cælestibus autem atq; æthereis extremitates dat consecrandas quoniam leuiores reliquo corpore sunt: quorum sacrificiis cōmunicare oportet: quia cum alii dii arcere mala soleant: cælestes bona nobis largiuntur. Hæc mirabilis ille philosophus in libris responsorum conscripsit.

Redargutio prædictorum ipsius Porphyrii.

Capitulum Quintum.

Ge iam uideamus quemadmodum cōtraria omnino in eo libro posuit: quem de abstinendo a carnibus animalium conscripsit. Ibi enim primum nihil sacrificandum, neq; incendendum censet: deinde opiniones aliorum reprobat asserens non esse deos illos qui cæde animalium gaudent. Scelestissimam enim esse brutorum etiam animalium cædem & abominabile non solum deo primo: uerum etiam cælestibus & diuinis uirtutibus. Ita apollinem suum redarguit, qui etiam cælestibus animalia esse offerenda responsis suis iussit. Theophrasti quoq; auctoritate utitur: cui placuisse ostendit non diis sed dæmonibus dumtaxat esse sacrificandum. Quare si quis Theophrasti & huius ratione acquiescit apollo etiam ipse non deus erit: sed dæmon cæteriq; omnes quos deos gentilitas ducit: quibus ubiq; animalia immolantur: dæmones erunt & dæmones perniciosissimi. Nam si cædes & immolatio hæc animalium sceleris & abominationis secundum ipsum plenissima est: quomodo erunt boni qui hac re summo pere gaudent? Quod si non solum animalia: uerum etiam crudelitatis cumulo homines etiā mactari offeriq; sibi cupiunt: quomodo apertissime scelesti & inhumani non erūt: nihilq; aliud q̄ perniciosissimi dæmones: aut quomodo iure nos accusabimur: qui omnino impium esse putamus sanctissimum dei appellationem atq; uenerationem immundis spiritibus attribuere? Solum enim creatorem illum omnium deum adorare didici-

mus nihil terrenum & mortuum: sed integritatem animi & castimoniam corporis rectam scientiam & ardentissimam fidem afferentes: quam ad extremum usque spiritum intemeratam auxilio saluatoris seruabimus. Sed uideamus quibus ostendit rationibus nec deo nec diuinis uirtutibus terrenum aliquid offerendum aut incendendum esse. Aliena enim hæc ait ab omni sunt pietate: nihil enim materiale inueniri potest quod in materiali deo non sit obscenū: ideo neque oratio ei quæ uoce proferatur conuenit: sed nec interior oratio. si animæ uicio contaminatur. Silentio autem sancto & cogitatione integra ab omni morbo remota eum colimus: sic illi & coniungimur & similes ut possibile homini est effici-mur: mundissimam ueritatem quasi sacram hostiam ei offerentes: ita hymnis deum laudamus: ita salutem ac impossibilitatem animi requirimus. Sacrificium. n. deo est alienæ ab omni uicio mentis speculatio: uirtutibus autem quæ circa ipsum sunt diisq; intelligibilibus hymnos oratione offerre possumus. Primitias. n. offerre oēs solent earum rerū quas accēperunt & quibus alitur & continetur substantia nostra. Quemadmodum igitur agricola fructuum primitias offert: sic homines oportet mundæ inuentionem mentis intelligentiis offerre gratias agētes quia hæc nobis tribuerint: & quia nos mente inque nostram speculatione sua contineant atque nutriant iuuantes: consulentes: & ad salutem nos nostram reducētes. Hæc Porphyrius quibus similia in libro de sacrificiis de primo ac magno deo Thyaneus ille apollonius conscripsit. Sic ergo inquit in maxime decentem aliquis curam de rebus diuinis suscipiet propitiumque habebit deum si deo primo qui unus est & ab aliis omnibus separatus post quem longo interuallo reliqui cognoscuntur: nullo modo sacrificet nec ignem incēdat nec sensibilibus ei aliquid offerat: nullius ei rei eget non dico a nobis: sed nec ab intelligentiis ipsis. Non est autem in terris nec in aere quicquam cui non insit aliqua obscenitas. Meliorem igitur ac superiorem rationem atque orationem ei offerre debemus. Sic autem appello eam quæ non ore profertur quæ illi offerenda est. Nam ab optimo atque pulcherrimo rerum omnium peroptimum similiter atque pulcherrimum omnium bonorum nostrorum. Intellectus uero hic est organo non indigens bona nobis petenda sunt. Sic Apollonius: Sed Porphyrium rursus Theophrasti testimonio utentem audiamus. Gliscente paulisper inquit iniquitate animalium crudelis immolatio suscepta est: adeoque creuit ut ad cacumen iam maledictionis peruentum sit iugulatis hominibus & sanguine aris humano cruentatis. Ita dæmones concitati iustas poenas sumpserunt. Alii namque hominum omnino impii facti sunt nullos deos colētes. alii malos deos uenerantur: quos humana meliores natura non putant. Non ergo animalia immolanda sunt: sed illa. quæ immolata nihil omnino ulli officiunt. Innocens. n. immolatio atque sancta penitus esse debet. Si uero quispiam obiiciet ita usui nostro animalia diuinitus esse concessa quemadmodum & fruges terræ sciat animalibus cælis non nihil noxæ committi. Priuantur. n. anima uiolenter non ergo sacrificanda præsertim cum ut ipso nomine ostenditur res sacra sit: sacer autem homo est qui ex alieno gratias refert. Nec enim fruges si aliunde per uim accēperis offerre fas est. Non. n. aliorum iniuria deus placatque si ablata fruges offerendæ non sunt: multo minus animalia uel anima inde ablata offerenda sunt: præsertim cum anima multo nobilior frugibus sit: qua qui animalia priuat magnopere peccat. Præterea si primitias quasdam ex animalibus diis offerimus cuius rei gratia id facimus? utrū honoris? quisnam honor hic potest esse qui ab iniuria originem trahit? an potius dedecoris & uituperationis? Non possumus quippe negare non iniuste agere eum animalia nihil iniuriantia interficimus. Sed neque hac uia gratiæ diis referendæ sunt. Qui enim beneficii gratiam retribuit non maleficio id peragit. Non enim

magis retribuere uidebitur q̄ si rem a uicinis raptam in gratiam & honorem retribuere
 sed neq; gratia impetrandi cuiusdam boni. Nam qui alterum lædendo exorare deū pu-
 rat: is ingratum se futurum ostendit. Quare nec spe futuri beneficii animalia immolan-
 da sunt præsertim cum non sit possibile ita hæc agere ut deum lateant. Si ergo re alicu-
 ius causa immolandum est: nullius autem rei gratia id faciendum ostenditur. Relinqui-
 tur profecto nequaq̄ immolandum esse: & maxime cum nulla redii indigeant: sed ani-
 mum hoīs respiciant: illudq; sibi sanctissimum sacrificiū sit rectam de his ipsis & de re-
 liquis rebus habere sententiam. Mens igitur sancta & anima omnis passionis expers op-
 timæ primitiæ deo sunt. Aperte igitur omnibus his iuxta summos græcorum philoso-
 phos patet nullo animantium litari posse: iniustumq; ac obscenum esse cæde animaliu
 deum credere fore propitium. Quare non deus nec dæmon quidē bonus sed seductor
 & mēdax fuit: qui nidore carniū & libationem sanguinis petit: & in eodem libro ipse
 Porphyrius nō ignorat inquit cui curæ pietas est nihil animatum diis offerri sed dæmo-
 nibus aut bonis aut malignis.

Quod omnes dæmones mali sunt. Cap. VI.

Voniam igitur alios bonos alios malos dæmones putat age iam uideamus:
 q̄ certisq; rationibus approbemus malignos esse omnes dæmones quos gentili-
 tas loco deorum eos ueneretur. Quod quidem hoc mō demonstrare conabi-
 mur. Omne quod bonum est non prodesse non pōt: & ecōtra quod malum est Dæmo-
 nes aut & dii gentilium Saturnus: Iupiter Iuno: minerua & similes ac inuisibiles uirtu-
 tes quæ in simulachris & per simulachra operantur non solum brutorum immolationi-
 bus animalium: quod iniustum & abominabile Theophrasto & Porphyrio esse uidet̄.
 Verum etiam cæde ac sanguine hominum summopere gaudent. quomodo igitur boni
 dæmones isti erunt & non scelesti atq; perniciosi spiritus.

Quod hoīes sacrificabantur dæmonibus usq; ad tempora saluatoris. Cap. VII.

Incipiamus igitur latius ostendere quantus error quātaq; impietatis putredo
 i humanum genus ante saluatoris nostri tpa detinebat: quæ postq̄ incæpit euan-
 gelium in orbe terrarū prædicari minui sic cœpit ut adriani tpiibus in morē so-
 lis euangelica iam coruscante doctrina apertissime dissoluta sit. Gentiliū ergo ipsorum
 ut adhuc fecimus uocibus ad declarandam priscorū temporum pestem utemur: q̄ adeo
 aīos hominum inuaserat: ut quasi dæmoniaci & a perniciosis profecto spiritibus agitati
 liberorū sanguine scelestas placarēt uirtutes. Ita pater unicum filiū dilecta mater filiam
 dæmoni tanq̄ ouem sacrificabant. Ita genus hoīum quod humanum esse natura cogno-
 scitur ad furiosam immanemq; crudelitatem a dæmonibus impellebatur quæ ita se habe-
 re non modo apud barbaros: uerum et apud græcos oīs historia plena est. Nam & rho-
 dii hoīem Saturno sacrificabant: quam rem magis tpiibus postea mitigare uolētes mor-
 tis supplicio aliquem damnatum ad saturnia usq; cōseruabant: quem in ipso festo uino
 grauato immolabant. In salamine uero insula: quam antiquissimis tpiibus corroneā uo-
 cabant usq; ad Diomedis tempora agraualæ cecropis filia homo cædebatur. Postea ue-
 ro in templo palladis agraualæ ac Diomedis (unum. n. trium fuit) Diomedis homo im-
 molabatur: qui ab adolescentibus ter circū aram ductus tandem a sacerdote hasta per-
 cussus & i rogo impositus cremabatur: quā rem diphilus rex cypri Seleuci tpiibus abo-
 minatus non hoīem sed bouem Diomedis sacrificari statuit. Dæmon autem ille quicūq;
 fuerit non inuitus bouem pro hoīe suscipiebat. Ita non multū interesse inter immolatio-
 nem hominis atq; bestia uidetur. Manethus autē hystoricus apud ægyptios in helio

poli homines immolatos fuisse in libris de pietate testatur: quem morem amosis im-
 probauit. Sacrificabantur uero Iunoni tres in die: quos inquirebant si mundi essent quē
 admodum postea uituli. Cereos autem offerri pro illis tres Amosis iussit. Dionysio ē
 omadio apud chios appellato homo crudeliter discerptus sacrificabatur. Lacedæmoni
 os etiam Apollodorus scribit hominem marti sacrificare solitos: & phœnices bellorum
 aut pestilentiae calamitatibus amicissimos. Saturno solebant immolare: quod omnes
 qui eorum historiam scripserunt testantur: maxime autem Sachuniatho a Philone bi-
 blio in græcam linguā ut in superioribus dictum est traductus. Histrus quoque qui cre-
 tensē historiā collegit Curetas scribit saturno antiquitus pueros sacrificasse. Sed pal-
 las qui optime omnium mitræ mysteria edidit sic hac de re scripsit. Immolationes autē
 hoīum imperatoris Adriani tēpibus ubique fere cessarunt. Immolabatur. n. prius in laodi-
 cea syriæ palladi uirgo: nunc autē cerua: & arabes singulis annis puerum immolātes sub
 lara sepeliebant: oēsque græci communiter ante quā in bella exirent ut Philarchus historicus
 tradidit hoīem immolabant. Prætereo thracas & scythas cæteraque prisca. Verum etiam
 nunc quis ignorat in magna urbe latini Iouis solēnitate hominem immolari: & usque ad
 hunc diem non in arcadia solum Pan liceo: nec in carthagine. Saturno: sed oēs commu-
 niter hoīes cum dies statutus aduenerit quo sacrificare hoīem solebāt. aram sanguine ho-
 minis spargunt. Philo ē qui phœnicum historiam cōscripsit his uerbis in primo utitur
 libro. Morem inquit prisca in magnis calamitatibus atque periculis fuisse ut ciuitatis aut
 gentis princeps dilectissimum ex liberis ulciscenti dæmoni quasi redemptionis præmiū
 traderet & sic traditum mystice iugularer. Sic igitur Saturnus rex regionis quem phœ-
 nices israelem uocant: qui postea quā hoīem exiuit ad saturni stellam adductus est: cū ab
 Anobret nympa unicum haberet atque carissimum filium Ieud a re ipsa dictum (sic. n.
 etiam nunc phœnices unicum filium appellant) quia maximo atque periculosissimo bel-
 lo ciuitas premebatur regio indutum ornatu super constructam ad hæc præparatamque
 aram immolauit. Non iniuria ergo eximium dicemus illum Clementem in libro quo
 ad ueritatem gentiles adhortatur his uerbis ista deplorasse. Crudeles immanesque homi-
 num hostes dii uestri sunt: qui non solum amentia lætantur nostra: uerum etiā modo
 per contentionem certaminis modo per cupiditatem uictoriæ animis uestris concitatis
 ad uoluptatem suam immolationes hoīum postulant: qui multis nonnunquam ciuitatibus
 atque gentibus tanquam communes pestes & fulmina incidentes non cessarunt atrociter ho-
 mines uexare: quousque sanguine hoīum placati sunt. Aristomenes. n. mesenius ioui quē
 illi appellant Ithometem trecentos simul sacrificauit: in quibus Theopompus etiam la-
 cedæmoniorum rex fuit nobilis, scilicet ac regia hostia tauro Scythæ autem quoscunque ad
 uenas cæperint (capiunt autem multos qui fluctibus & tempestate ad eos depelluntur)
 dianæ statim immolare solent: quæ sacrificia tragice in scæna Euripides decantauit. Mo-
 nimus uero in libro miraculorum collectionis in pella ciuitate thessalica hominē achi-
 uum Peleo & chironi singulis annis immolatum fuisse narrat. Lyctii etiā Cretenes au-
 tem isti sunt ioui hoīem imolabant: ut Anticlides scripsit Lesbi quoque Dionysio: & pho-
 censes dianæ: alteros Doscida: alteros Phitocules historici hoīem immolare solitos con-
 scripserunt. Herechtheus uero atticus & Macharius romanus filias suas alter proserpi-
 næ ut demaratus in primo tradidit: alter defensori dæmoni ut Dorotheus in quarto ita-
 licarum rerum exposuit immolare non dubitarunt per humanos uero dæmones. Quo
 modo. n. non scelestissimi sunt: & illi qui tanquam saluatores inuocantur: & isti qui salutem
 ab insidiatoribus petunt: litareque putant deis hoīum iugulo: nec enim homicidii crimen
 effugiunt

effugiunt etiam si Ioui hominem offerant. Cur igitur o prudentissimi bæluas fugimus? & si forte ursam aut leonem aut serpentem uidimus statim resiliamus ut poeta omnium maximus ait. Retroq; pedem cum uoce repressit.

Improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem

Pressit humi nitens trepidusq; repente refugit

Attollentem iras & cærulea colla tumentem

Perniciosos autem dæmonas fraudulentos & pestes hominum manifeste uidentes: a quibus liberi et uestri ad cædem petuntur non fugitis hæc ille. Ego autem etiam Dionysium halicarnasensem uirum romanæ historiæ ac italicæ peritissimum huius sceleris testem adducam: qui in primo de antiquitate italica iouem & apollinem quoniam decima hominum immolata non fuerat magnas italicas calamitates induxisse his uerbis scribit. Nullus in arboribus fructus inquit ad maturitatem usq; permansit: sed immaturi omnes defluebant: nec spicæ semine replebantur: nec herbæ pecori sufficientes germinabant: fontes quoq; ipsi alii bibi non poterant: alii æstatis tempore deficiebant: & aut mulieres abortum patiebantur: aut nati pueri manci & discerpti erant. Cætera quoq; hominum multitudo ægrotatione ac morte crebrius q̄ solebant uexabantur: sciscitantibusq; ipsis quid in deos commiserunt quidq; facturi ut ab his pestibus liberarentur: responsum fuerat quia cum impetrassent quæ petierant non reddiderunt omnia quæ uouerunt. Sed maiora adhuc debent: quæ si reddiderint conquiescent. Pelasgi enim & aborigines nihil sibi terra producente uouerunt Ioui atq; Apollini ex nascituris decimam se partem immolatu-
 Cessauit igitur postea talis calamitas & illi fecundissimo rerum usi prouentu decimam nascentium omnium partem sacrificabant. Hæc Mirsinus Lesbios non pelasgos aut aborigines: sed thyrrenos passos fuisse narrat. Responsum igitur recitatum magna omnes ambiguitate tenebantur. Senior deinde quidam aliarum rerum primitias dixit recte diis consecratas fuisse nullam autem ex hominibus partem: quam dii maxime diligunt esse immolatam. Quare calamitatibus semper inquit uexabimur: nisi ut cæterorum animalium sic hominum primitias sacrificabimus. Hanc senis orationem cum alii probarent: alii plenam insidiarum putarent: sciscitari rursus per oracula placuit: si hominum decimam sacrificare diis gratum esset. Deo autem annuente magna seditione uexati sum: & tunc primum primates ciuitatum & reliqua multitudo atroci suspitione ne dolo ista primates facerent commota scissi atq; diuisi sunt: migrabantq; multi immo uero quasi amentia furentes pellebantur & pellebant: multaq; ciuitates destitutæ pene fuerunt. Sequebantur enim fugientes filios qui genuerunt & fratres cognati: & propinqui propinquos: ita ex italia fugientes græciam & barbariam repleuerunt: quod malum non paucis annis italiam uexauit. Nam & ciuitatum principes tum seditionem timentes: tum religioni satisfaciendum putantes ab adolescentibus qui ad iuuentam in annos proueniebant primitias deligebant. Et paulo post: asserunt autem Saturno in italia priscis temporibus ita sacrificatum fuisse quemadmodum apud carthaginenses ante q̄ urbs eorum dirueretur. Celti uero ad hæc usq; tempora & occidentaliores fere omnes homicidio sacrificant. Hercules autem fertur primus in saturnino ara ædificata intemeratas hostias immolasse: ac legem qua homines sacrificabantur reuocasse: & ne quasi patrio ritu neglecto superstitione inani incolæ turbarentur: simulachra pro uiuis hominibus: quos in fluenta tyberis proiiciebant hostiarum ornata modo in tyberim immittere docuit: quæ res a romanis temporibus quoq; nostris idibus maiis diligenter fieri solet. Ea enim die pontifices animalibus primo secundum leges immolatis uirginibusq; uestales prætores alii

que ciues quos sacris adesse fas est. xxx. simulachra hoium quæ argiuos appellât a ponte sacro in tyberim demittunt. Hæc Dionysus. Diodorus uero consentanea istis in uigesimo historię uolumine carthaginensibus ac Agathode tyranno siciliæ post mortē Alexandri magni primi Ptolemæi tēpibus obsessis his uerbis conscripsit. Dicebant autē Saturnum illis iratum fuisse: quā prius ipsi excellentiores ex filiis suis sacrificabant: Postea uero clam emptis infantibus atq; educatis liberorū loco immolabant. Cūq; diligenti facta inquisitione multi ex suppositis inuenirentur sacrificari facile animis induxerunt: ut crederent ad obsessionem urbis hostes iccirco diuinitus missos fuisse: quā priscos deorū honores non seruarent. Itaq; deos placare studentes ducentos ex nobilissimis adolescentibus publice sacrificarunt. Tercenti uero alii quā suspectos se esse uidebant sponte se tradiderunt. Erat autē apud eos ænea Saturni statua magnitudine mirabilis: cuius manus in terram extensæ ita erant in gyrū ut qui ad eum prouenire adolescentes cogebantur in gentem foueā ignis repletam inciderent. Iure igitur hebræorū scriptura reprehendit. eos qui moribus patriis contēptis hæc imitati sunt dicens immolabantq; filios atq; filias suas dæmonibus: interfectaq; terra est in sanguinibus & contaminata in operibus eorum. Arbitror iam per ea quæ dicta sunt satis patere non bonorum dæmonum inuentionem fuisse priscam illam & primam simulachrorum institutionem & uniuersam religionem gentilium: sed perniciosorum omnino atq; scelestorum. Itaq; uerus profecto inuenitur propheticus ille sermo. Omnes dii gentiū dæmonia Apostolicum est illud quo dicitur: quia quæ gentes sacrificant dæmonibus nō deo sacrificant. Et certe si quid boni in deis gentiliū esset amatores profecto iusticiæ salutare & benefactores hoibus essent: nec humano sanguine gauderēt. Sed responsis & oibus modis a cæde humanū genus repellerent.

Quod mali dæmones ad omnia flagitia & facinora homines impellebant.

Capitulum octauum.

Q uod uero maligni ab ista dæmones humanum genus intruserunt quis per se ipsum pateat: tamen inde quoq; apertius uidebis si adulteria & fornicationes gentilium quæ usq; ad hunc diem in heliopoli phœnice multisq; aliis in locis peraguntur in mentem tibi: ueniant: quasi enim primitias quasdam diis debitas turpissimas huiusmodi operationes in templis offerunt. Nam si nec homines quidem modesti ac mites cædibus & stupris lætantur: quanto magis dii aut boni dæmones ab his rebus erunt alieni? Si uero quispiam obiiciet malignos quidem esse dæmones eos qui hæc petunt: alios autem illos bonos: quos maxime tanq; saluatores uenerantur: quæredum ubi nam isti saluatores sui quos colunt sint: & non possunt malorum uim ab huiusmodi facinoribus atq; flagitiis auertere. Quomodo autē boni sunt si malos dæmones non depellunt: si cultoribus non auxiliantur? Aut cur humanum piumq; hominum genus atrocitate malorum dæmonum uexari permittunt? Cur etiam non admonuerunt homines non ut deum honorare: sed ut perniciosum dæmonem odisse illum: cui hæc iniqua & turpia placerent? Quomodo ergo uerū isti deum colunt: qui nec rhodiis nec salaminii: nec heliopolitanis fugiendos esse prauos dæmones significauit? nec malignum iunonis spiritum: cui tris quotidie hoies sacrificari solitum ab historia didicimus contēnendum esse unq; dixit? Nec chios docuit: nec membratim crudelissime discertū hominem Dionysio immolarent nec teneidos similiter: nec prohibuit Mauorti hoiem ubiq; offerri? Cur igitur eū colunt qui uel in liberos prauis dæmonibus jugulātes nequaquā defendit: nec dixit in laodicea syriæ ubi singulis annis uirgine litabat pnciosum dæmonē habitare

habitare nec in libya atq; arabia ubi adolescentem sacrificantes sub ara sepeliebant. Hæc omnia uerus deus quem colunt quō non admonuit faciunda nō esse. Incestus ē & adulteria uerus ille ac bonus deus quomodo non docuit uero deo & bonis dæmonibus placere nō posse? quod nullus unq̄ præter q̄ uerus profecto deus noster qui solus deus est fecisse inuenitur. Is enim per Moysem uniuersos præmonuit hoies non esse colenda dæmonia: e contra uero repellenda cōtemnendaq; tanq̄ perniciosissimos spiritus: templaq; ipsorum ac cærimonias quibus honorātur sic esse delenda ut nulla eorum extet memoria: qui adeo maleficiose humanum genus inuaserunt tantamq; uictoriam amentia hominum consecuti sunt: ut si colligere in unum quæ ab historicis suis dicuntur uolueris uniuersum istis scelestibus orbem spiritibus subiectū fuisse inuenies græciam: affricam: thraciā scythiam: prudentissimorū atheniensium gentē ipsam quoc; magnam urbem: si quidem ēt ibi dialibus hoies iugulabātur. Rhodum præterea: salamina: insulas omnes: chium: tenedum: arcadiam: lacedæmona: ægyptū: phœniciam: libyam: syriam: arabia: ubiq; usq; ad tēpora saluatoris nostri tam aialium q̄ hominum cæde & turpissimis pollutionibus perniciosissimos dæmones placabant: neq; prius uitam hoium hæc mala reliquerūt q̄ saluatoris nostri doctrinæ fulgor orbem illustrauerit: historicos. n. suos iam audiuius ad Adriam usq; tēpora facinora & flagitia illa fuisse protensa. Eius uero imperatoris temporibus turpitudinem hanc omnem intellectam atq; contemptam fuisse. Illo uero maxime tempore salutaris euangelii prædicatio per orbem in modum fulguris coruscabat. Mentiunt̄ autem qn̄ rebus uicti prauis se dæmonibus sacrificasse negāt. Illos. n. adorabant: illis hoies cædebant: ad honorem illorum turpissima admittebāt flagitia: quos deos maximos & putabant & appellabant. Saturnum. n. Iouem Martē dionysum Iunonem Mineruam Venerem & sapientissimum atq; pulcherrimum Apollinem optimos & maximos deos ac deniq; saluatores esse prædicant. Isti ergo perniciosissimi illi dæmones sunt. Nam si huiusmodi sunt qui cæde hominum gaudent (gaudent aut̄ isti quibus nisi homines immolentur ferre non possunt) scelestissimi certe spiritus esse conuincuntur siue ipsi talibus gaudeant quod dubitari nō potest: siue aliis hæc offerri permittāt. Cur enim si boni sunt spiritus his sceleribus malignos placari dæmones iubentur? cur adeo errare hoies patiuntur ut ad colendos prauos dæmones ignorantia deductos despiciantur? Cur huiusmodi humanū genus seruire spiritibus non dedignantur: cum oporteat si boni dii sunt longissime. ab hoibus omnem falsam religionem diuina sua uirtute prædicationeq; integra pellere? An pater bonus non negliget filium a prauis hoibus circūuentum: nec humanus dominus seruum: nec dux belli ad captiuitatem suos milites duci patietur si aliquo eis poterit modo prouidere: nec pastor lupis pecudes tradet. Dii aut̄ boni qui miseros ut dicunt hoies tutantur: qui pastores & saluatores reges patres & domini nuncupantur inimicis dæmonibus quasi atrocissimis bæluis homines a quibus pie coluntur crudeliter trucidandos tradent: nec propugnabunt & protegent imbecillū genus hoium: nec hostes & prauos spiritus tanq̄ immanes bestias longe a grege hoium fugabunt: nec docebunt hoies qui se rēq; suam illis cominendant non colendos sed fugiendos esse prauos spiritus? Quando igitur hoc nec faciunt nec unq̄ fecerunt immo uero e contra oraculis atq; responsis suis hoies immolari sibi petebant & turpissima flagitia in templis offerri: re ipsa patet pessimos & iniquissimos esse natura. Ad hæc quō deus aut bonus aliquis dæmon a gentibus unq̄ adorabitur: si bouum malo nunq̄ conuenire potest: nisi lucē ac tenebras ad idē concurrere posse contendat. Quomodo aut̄ dii sunt aut omnino boni dæmones q̄ bonitate ab hoibus superātur. Iniquū

enim Porphyrius scripsit: nō dico homines solum: sed etiam q̄ multo minus est animalia bruta occidere. Quare immolationes huiuscemodi modesto atq; prudenti uiro fugiendas nec placandos spiritus sanguine: sed animi uirtute repellendos consulebat. Mundum enim animum non inuadunt quoniam eis dissimilis est.

Quod omnibus contemptis deo inhærendum est. Cap. IX.

I uero ciuitatibus necesse est hos etiam placare nihil ad nos. Ciuitates. n. etiam res externas ut diuitias: & omnia quæ corporis sunt ut formam bona esse confirmat: & horum contraria mala. Pauci enim sunt in ipsis qui animæ curā habeant. Nos autem quantū nobis possibile est istis non indigemus: sed omni studio atq; opera deo similes fieri conamur. Quod fieri solet p̄fectiore uirtute & uera de rebus opinione. Econtra uero prauis tam dæmonibus q̄ hominibus & omnibus qui caducis atq; materialibus rebus gaudent dissimiles esse studemus: Non iniuria igitur philosophus & demones contemnere debet & diuinationes negligere. Ea enim quæ homines uaticinationibus petunt negligit. Non ergo de matrimonio nō de mercibus non de seruo nō de furto non de aliis inanibus rebus: quas falsa opinione homines cupiunt: ab extis animalium quæret: sed ipse per se ipsum deo accedēs æternam solummodo uitam quæret quā toto animo desiderat. His uerbis Porphyrius auguria & auspiciatus & uniuersam diuinationem quam multi admirantur falsa opinione hominum constare aperte ostendit: quibus philosophum nullo modo indigere dicit. Si ergo modestus prudēsq; uir ea fugit quibus dæmones placantur quæ sunt gentilium sacra sanguine animalium confecta. Nemo priscorum prudens ac modestus inuenit. Omnes enim ut diximus ante saluatoris nostri aduentum uel hominum sanguinem dæmonibus offerebant. Nemo ergo secundum Porphyrium prudens modestusq; gentiliuū fuit. Præterea ipse rationem sequens sacra dæmonum refutat & mundo animo esse hortatur: quem dæmones inuadere nequeunt quoniam dissimiles sunt. Apollo uero deus suus rursus enim homini cōparatus inferior reperietur perniciosissimo dæmoni: quia uidelicet ei amicus sit pernicioso enim perniciosus amicus est: sacrificandum cōsulit: quod ipse in libro de responsis cōscripsit. Cum enim uates festinaret quod quærebat inspicere Apollo ei respondit in uenera prius dæmoni offerenda esse dicens. Ratio autem humana duce natura his contraria facienda probat mundiciam scilicet animæ adhibendam: & sacrificandū non esse dæmonibus quoniam purum mundumq; aggredi non possunt cū dii similes sint: q̄ si prudens & modestus uir est qui dæmonibus non sacrificat: qui suis responsis sacrificandū cōsulit qualisnam sit per te ipsum considera. Pessimi ergo atq; perniciosissimi sunt qui cæde ac sanguine hominum gaudent: quē morem si quis laudat is omnes homines qui modo uiuunt uituperat: q̄ si prudenter nostra tempore huiuscemodi rem contempserunt prisci omnes stultissime id faciebant.

Quod omnibus contemptis deo inhærendum est. Cap. X.

Is omnibus hac luce clarius patet non dii nō boni dæmones: sed longe ab omni bonitate remoti hostes ueri dei pniciosi atq; impii gentilium esse deos: a quibus nemo præter dñm nostrum Iesum christū humanum genus eripuit qui euangelio suo uniuersis barbaris simul & græcis huic morbo medet & a durissima antiquissimaq; seruitute liberat ac ad uerā conuocat libertatē: ad quam curriculo tēdere magna uoce oibus p̄dicat clamās. Spiritus dñi sup me: p̄p quod misit me euāgelizare paupibus: misit me sanare cōtritos corde p̄dicare captiuis remissionē & cæcis uisum. Et rursus educere ligatos e uiculis: & e domo, carceris sedētes ī tenebris. Hæc. n. ab antiquissimis temporibus

temporibus uera hebræorum oracula redemptionem nostram & cæcæ mentis illuminationem prædicentia confirmabant futurâ: unde nos saluatoris nostri gratia & patrocini-
 nio confirmati a flagitiis ad modestiã & ad prudentiam ex amentia liberi iam a dæmo-
 nû seruitute nec sacrificabimus unq̄ nec seruiemus diis gentiliû: a quibus (proh dolor)
 oppressi tenebamur: nunc quia liberati euangelica doctrina ad saluatorē nostrum dñm
 & benefactorem creatorē & regem uniuersû adducti sumus: quē pie adoramus non ut
 dæmonibus uideatur: sed ut ab euāgelica doctrina didicimus qua nutriti prauos dæmo-
 nes atq; perniciosos facile fundemus. Nam castitate & bonis moribus nixi: eamq; uitæ
 munditiã adhibentes: quam nobis saluator tradidit nequaq̄ illos timebimus qui mun-
 dum aggredi aiūm quoniam dissimiles sunt nequeunt ut philosophus concedebat. Sed
 neq; diuinationis indigebimus: neq; aruspices interrogabimus nec quicq̄ penitus dæmo-
 niacum perscrutabimur. Quorum. n. gratia hæc petunt ca nos contemnere christus do-
 cuit: illaq; solummodo desiderare iussit: de quibus nemo aruspex nullius hostiæ exta si-
 gnificare aliquid poterunt: quæ solus saluator noster uerbum dei quod semper cum deo
 patre est omnibus significauit: qui animum atq; mentem suam domicilium illi cōstitue-
 runt: de quibus ipse dicit: habitabo in ipsis & ero sibi deus & ipsi erunt mihi populus.
 Hæc de prauitate dæmonum quos & deos appellant dicta sufficiant.

De Transmutatione prauorum dæmonum & operatione.

Cap. XI.

Vnc uideamus quemadmodum cum esum carniū Porphyrius exterminet
 n apertissime prauos istos dæmones in multas figuras & formas ut homines se-
 ducant transmutari: bonorumq; ut cupiditatum inflammatione multitudinē
 alliciant: persuadeantq; deos esse cum non sint effigiem assumere confirmet: quos tantū
 ait potuisse ut sapientissimos poetas & philosophos complures decæperint: quorū elo-
 quentia multitudinem euerterunt. Præterea oēs maleficas artes ab ipsis dæmonibus in-
 uentas fuisse: ad uoluptatemq; homines impulsos ut titillatione obcæcati primum eo-
 rum spiritum summum deum putarent. Sed uerba eius ascribamus. Quæcunq; inquit
 animæ uitiiis subiectæ appetitu feruntur iræ concupiscentiæq; seruientes in naturam dæ-
 monum conuertuntur: ac perniciosæ sicut illi fiunt. Sunt autem sicut & dæmones inui-
 sibles atq; insensibiles humano sensu. Non enim habent corpus quod soliditate sua sen-
 tiri possit: nec formam omnes unam: sed multis atq; uariis transmutatæ figuris modo
 apparent modo inuisibiles sunt. Spiritus autem quia quidem corporalis & passibilis &
 corruptibilis est: quia uero animæ colligatus est lōgo temporis spacio perdurat. Aeter-
 nus autem esse non potest quoniam mutatur & defluit Proportionati autem sunt bo-
 norum spiritus sicut & corpora fuerunt: malorum autem improportionati. Dæmones
 igitur uitiiis dediti quicquid male excogitare ac efficere possunt libenter aggrediuntur:
 uiolenti enim omnino atq; simulatores cum sint: priuatiq; luce meliore insidiosè aggre-
 diuntur: nunc occulte adulantes modo manifestius cogentes. Et paulo post hæc inquit
 ac similia faciunt a uera opinione de cultu deorum ad se ipsos transferre cupientes: om-
 nibus enim gaudent malis & deorum assumpta persona temeritate nostra fruuntur.
 Alliciunt enim multitudinem ardore cupiditatum: diuitiarum potentia uoluptatum:
 inanis præterea gloria appetitione: unde seditiones: rixæ bellaq; nascuntur: quodq; om-
 nium pessimum est deos etiam ipsos & primum uniuersû deum similibus seruire uitiiis
 persuadent: ita omnia sursum deorsumq; perturbant. Credunt enim eis non solum uul-
 gus: sed multi et philosophorum alteri a teris causam præbentes. Qui. n. philosophi cō-
 munes opiniones non contempserunt ad impietate uulgi delapsi sunt: multitudo etiam

uicissim consentanea impietatis suae a philosophis uerba percipiens in falsa de diis opinione confirmata est. Nam poësis quoniam in uerbis sonantibus & compositione magnifica utitur persuasit immo uero inflammauit homines ad impietatem: ita seducti non possunt perspicere nec bonitatem nocere nec prauitatem iuuare unquam posse. Nam ut non potest caliditas ut Plato ait frigiditatem inducere nec frigiditas caliditatem: sic nec iustitia nocere potest Iustissimus autem omnium deus est: non esset. n. deus nisi esset iustus. Quare alia quaedam est uirtus bonorum daemonum: alia malorum. Qui. n. ad nocendum nati sunt & istud omnibus peragunt uiribus bonis contrarii sunt: contraria uero in eodem esse non possunt. Ab istis autem malefica quoque artes constitutae sunt hos. n. summopere & praesidentem istorum malefici omnes uenerantur. Hi pleni sunt omni falsa phantasticaque uisione qua facile decipiunt monstra quaedam & prodigia sensui & imaginationi praeposcentes: unde amatoria & incentiua libidinum praeparantur: quibus omnis luxuria & diuitiarum copia: & inanis gloriae cumulus comparari atque acquiri creditur: hac falsitate homines decipiunt. Dii. n. esse uolunt cum nidore carniuum & fumis gaudeant. His. n. uaporibus confirmari & roborari uidentur: haec omnia eius sunt qui exactissime ista sciebat. Praenominatus. n. philosophus qui maxime omnium ista scrutatus est prauos daemones omnes qui sanguine gaudent appellauit & multitudinem a poetis & non nullis philosophis persuasisse falso bonos uideri asseruit.

Qui sunt principes daemonum secundum porphyrium. Cap. XII.

Dem declarat malignorum daemonum principes Serapim & proserpinam esse: diuina uero scriptura belzeub prauitatis principem appellat. Sunt autem uerba eius haec in libro responsorum conscripta malignos omnes daemones non temere Serapidi subiicimus. Non. n. sacrorum eius symbolis solummodo persuasi sumus: uerum etiam quia quaecumque alliciunt & quaecumque repellunt. Plutoni attribuuntur: ut in primo libro monstrauimus. Serapis autem apud aegyptios is deus est qui apud graecos Pluton nuncupatur: iccirco prauis daemonibus iste princeps est. Nam iste symbola quoque dedit hominibus quibus daemones expelluntur: iste supplices docuit quomodo brutorum assumpta figura daemones hominibus insaliunt. Vnde apud aegyptios & ceteros omnes qui prudentes in agendis caerimoniis deorum esse uidentur: corrigiae in templis irrumpunt & animalia ante inuocationem deorum expulsa multitudine caduntur: ita domo ceteris rebus uacua & munda spiritu & sanguine animalium deus inuocatur. Sunt autem corpora hominum istis plena & maxime illorum qui delicatis cibis uiuunt. Comedentibus. n. nobis adueniunt & inhaerent corpori: iccirco ieiunium & castitas maxime laudantur: non quia principaliter deus bonus istis placetur: sed ut recedant illi qui sanguine & immunditia gaudentes ut his fruantur in utentium corpora ingrediuntur: Certum. n. est quia uehemens caducarum rerum cupiditas & appetitiui spiritus impetus non aliunde quam ex praesentia istorum maxime crescit. Quare cum appetitio nimium inflammata est: & uoluptatis ardor animum ita exagitat: ut omnis cogitatio ad exteriora uagetur: tunc huiusmodi daemonum praesentiam esse cognoscas: quorum praesentia facit ut appetitiuus spiritus in corpore nostro multiplicetur. Et paulo est nunquid ait isti sunt illi daemones quorum princeps Serapis est: Symbolum enim etiam horum triceps canis est ille scilicet qui in aqua terra & aere tribus his elementis uersatur perniciosissimus daemon. Is enim ceteros daemones tanquam princeps expellit: sed Proserpina etiam daemonum princeps est: quia in tribus his elementis plurimum potest. Et post pauca unum inquit Proserpinam responsum si apposuero uolumen istud concludam.

Naturae triplicis ego sum lucina puella.

T aurea itemq; triceps missa e cælo aurea phœbe
 Quam multæ uariant formæq; trinaq; signa
 Quæ terna & simulachra fero terræ aeris ignis
 Quippe meis atris terrarum est cura molosis

EVSEBII PAMPHILII LIBER QVINTVS.

Quod potentia dæmonum per aduentum saluatoris est adiecta:

Cap. I.

EINDE QVINAM SINT CANES ATRI CLARE interpretatur dicens perniciosos dæmonas sic appellari. Verum & si satis a superioribus pateat non bonos sed perniciosos dæmonas quasi deos a gentilibus cultos: non tñ erit ab re qm̄ multi ad huc imbecillitate quadã animi seducuntur religionẽ patrum laudantes cumulatius eandem rem ostendere: a qua non ab alio q̄ a prædicatione Christi liberati sumus. Ipsi. n. fatentur t̄pibus saluatoris nostri oracula sua cessasse: & mortem nonnullorum dæ

monũ accidisse: & ad hæc ut in superioribus patuit post euangelicã doctrinã diis offerri hoies improbatum esse. Adiciendum at̄ est non solum superstitionem dæmonum ruisse: uerum et̄ multos atq; uarios principatus cessasse. Fere. n. p̄ oēs ciuitates & castella reges & tyranni antiquitus erant ita ut non pauciores principatus essent q̄ ciuitates: facileq; a dæmonibus impulsũ alteri in alteros insurgabant. Sic depopulationes regionũ obsidiones urbium & seruitus maxima uigebat in morem iumentorũ captiuis seruentibus. Vnde facile consideratum est q̄ ingens ante saluatoris nostri tempora humanũ genus calamitas premeret. Quæ oia diligenter in unum collecta si non ante cessasse considerantur: nec successione unum post alterum defecisse: sed oia simul quasi terræmotu facto post dñi nostri resurrectionem ruerunt: quomodo non oportebit euãgelicæ ac ueræ salutaris doctrinæ mysterium admirari: cuius prædicatione factum est ut creatori & soli uero deo per uniuersum orbem ædes constitutæ sint: ubi tam uetus q̄ noua scriptura ita publice legitur ut ab oibus audiatur: Vnde audiẽtes discunt summa uirtute & uera pietate ac religione uiri simul & mulieres uiuere. Perierunt at̄ responsa dæmonum & auguria & aruspicia hoium nec quis adeo nunc insanuit: ut postea q̄ nomen christi in orbe claruit audeat clarissimorum sanguine aut cæde hominis immanissimos dæmonas placare: quam rem prius non rudes aut priuati solummodo uerum etiam sapiẽtes & reges factitabant. Quod autem post tempora saluatoris nostri potentia dæmonum fracta iaceat ipse Porphyrius christiani nominis hostis in libro quem aduersus religionem nostram conscripsit hoc modo testatur. Nunc uero miratur inquit si tam multis annis peste ciuitas uexatur: quum & Aesculapius & alii dii longe absint ab ea. Postea enim q̄ Iesus colitur nihil utilitatis a diis cõsequi possumus. Hæc uerba illius sunt. Quod si dii sunt o Porphyri quare uiribus suis Iesu uirtutem non deprimunt? Siquidem ut uos dicitis mortalis hõ Iesus & seductor fuit: dæmones uero uestri & dii & saluatores: cur igitur oēs simul cum aesculapio terga uerterunt? uniuersumq; humanũ genus fusi atq; fugati Iesu tradiderunt? qui etiam post mortem apud omnes gentes in dies crescit manifestissima uiuere signa & infinitas ut deus uires habere omnibus ostendens: qui aliquantisper uolunt aduertere: tantũ unus solus & ipse mortuus potest ut innumeros deos ex

pulerit: & honoribus eorum destructis cultum ad se transtulerit. Illi autem & multi & uiui ut dicitis nec apparent usq̄ iam nec operantur. Cur igitur ita fit: quia nō dii sed prauī dæmones dii uestri sunt. Iesus autem & qui eum misit pater deus uerus est: ac ideo gloria sua crescit in dies: & humanum genus ad maiorem quotidie uirtutem progredit̄. Cumq; oporteret si dii essent & humanarum rerum curam haberent religionem christi deponere: & cultum suum corroborare nihil efficiunt: sed conati quidem sapius sunt & reges ac principes uniuersumq; romanorum imperium aduersus saluatoris nostri euangeliū concitarunt: iacent tamen superati: nec totius orbis uires quī ipsorum suggestionibus conspirassent contra pauculos hoīes ac pauperrimos euangeliī nuncios quicq̄ efficere potuerunt. Iesu. n. mortui diuinæ uires pulsīs dæmonibus ac falsis deis: qui terrestrem hunc aerem & cauernas terræ habitare cōdemnati in sepulchris hominum: omniq; immunda materia uagantur sanguine ac uaporibus gaudentes ad ueram humanū genus pietatem attraxerunt.

Quibus rationibus homines dæmonibus decēpti sunt.

Cap. II.

P Rincipes certe dæmonum siue aerei siue īferni postq̄ uiderunt ab hominibus nōnullos mortales quasi deos sanguine ac nidore sibi gratissimis honorari motibus quibusdam simulachrorum quæ homines in memoriam mortuorum fecerunt: facile amentes decipiebant. Præterea diuinationibus quas dæmonica operatiōe prædicare uidebantur & uoluptate corporis oēs alliciebant adeo ut modo cælestes uirtutes ac dei modo heroum animas quæ post mortem in cælum ascendissent ab hominibus crederentur. Vnde opinio de multitudine deorum cum a simulachris ad inuisibiles spiritus qui per simulachra operabantur: & in eis habitabāt cogitatio raperetur quasi uera uehemēter creuit: ita terrestres & aerei dæmones malignitatis spiritus dii maximi putati sunt. Priscorum etiam heroum qui maxime colebantur memoria in maius errorem extollebat: quorum figuras per singulas ciuitates imaginibus atq; statuis exprimere conabatur: animas uero prodigiose aut incorporeas uirtutes statuis plerūq; adesse dæmones simulabant: sic maleficis artibus & inuocatione animarum omnia perturbabāt. Isti ergo terrestres dæmones aerei atq; īferni spiritus: quos huius mundi principes diuinæ litteræ nūcupant modo bonos se dæmonas: modo deos cælestes: & nunc heroum animas: nunc alios atq; alios fingentes in uarios humanum genus errores iniecerūt: ut alii deos: alii heroas: alii dæmonas esse contenderent: & hos alii bonos alii malos: quos tamen ne noceant placandos sacrificiis censebant. Ita factum est ut multitudo immo uero innumerabilitas deorum credita sit.

Quomodo multitudo deorum credita.

Cap. III.

P Rimum enim fulgētia in cælo corpora: tum pp̄ perpetuum motum: tum qm̄ cuncta hæc inferiora perspiciant atq; moueant deos appellarunt. Deinde qm̄ heroes uitæ hoīum communiter profuerunt in deorum numero accepti sunt: quorum turpissima facta theologiæ suæ partem putantes fabulosam appellarunt: quæ postea detestati quīs & uera & prisca sit: ad naturalia tñ reducētes fabulas negant: nec finē hic fecerunt: sed propriis quoq; passionibus adorabile nomen dei attribuerūt: quod theologiæ genus ita p̄ se ipsum iacet: ut oratione confutatoria non egeat. Quid. n. turpius q̄ uenerem: cupidinem: & priapum deos nūcupare? Res quoq; humanas deos fecerunt. Orationis. n. uim Mercuriū: excogitationis Palladē noīarunt. Ad hæc opa & artes alias Marti & Mineruæ ut bellicas: alias Vulcāo ut oēs quæ p̄ ignē fiunt accōmodarūt. Extremo malignos quosdā dæmones uarios certe atq; multiplices quos mō deos: mō

animas

animas mortuorum esse credunt: in theologiam suam susceperunt. Hæc cum ita se habeant: cæteris quia manifeste friuola sunt prætermittis: de operatione dæmonum quibus in superioribus dictum sit: tamen quia fere omnes occuparunt nunc quoque dicamus.

Quod dæmones quos inter hominum deorumque naturam collocabant responsa dare credebantur.

Cap. III.

Rimum autem Plutarchi uerba in testimonium adducam: quæ in eo libro qui inscribitur quod oracula defecerunt conscripta sunt. Probe inquit asserunt multi cum a Platone quod qualitatibus subiicitur elementum inuentum sit: quam materiam uocant a multis magnisque dubitationibus philosophos esse liberatos. Mihi autem uidentur pluribus atque maioribus satisfecisse dubitationibus: qui genus dæmonum inter deos & homines posuerunt. Modum enim excogitarunt: quo humanum genus diuino coniungitur: Laudandus ergo est qui primo inuenit siue Zoroaster ut dicitur: siue Orpheus: siue quidam Phryx aut ægyptius ut ab utrorumque cærimonis coniecere possumus. E grecis autem Homerus promiscue his nominibus uti uidetur: eosdem modo deos modo dæmonas nuncupans. Hesiodus primus hominum distinctius quattuor genera rationalis naturæ ordine posuit: deos primum: deinde dæmonas: postea heroes postremo homines: e quibus mutationem atque progressum in melius facere uidetur. Aurei quidem genus homines in bonos dæmonas transferens: semideos autem uiros in heroes reducens: nec necesse est de spacio temporis cum Demetrio contendere. Nam siue longo quodam tempore: siue breui: siue certo: siue incerto dæmonis anima & herois uita commutetur nihil ad rem: cum priscorum hominum atque sapientum testimonio pateat naturas esse quasdam inter deos & homines quæ suscipiunt mortalium passiones: quos dæmonas appellantes & honorantes leges patrias conseruabimus. Et post pauca recte mihi dici uidentur non deos qui longe a terris semoti sunt: sed dæmonas deorum ministros: oraculis præesse. Qui uero his dæmonibus peccata & errores attribuunt secundum Empedoclem: & ad hæc mortem atque luctum: hi mihi parum prudentes solent uideri. Et paulo post: est enim ut in hominibus uirtutis diuersitas: & appetitiue atque irrationalis partis. sic in ipsis quoque dæmonibus: sed in aliis irrationalis hæc pars tenuis est atque imbecilla: in aliis uehemens atque impetuosa: cuius rei uestigia testimoniaque sunt sacra & cærimoniarum fabulosa multis ad hunc usque diem in locis peracta. Nefastos enim dies & tristes in quibus ieiunia & planctus in sacris adhibentur ad pellendos prauos dæmonas constitutos esse crediderim: cuius rei argumentum est: quæ antiquitus fiebat hominum immolatio: quam nec diuinitus introductam fuisse credendum est: nec reges: neque principes temere carissimos sibi liberos iugulasse: sed perniciosorum dæmonum iram & impetum retrudentes fecisse. Nam dæmones cum non possint aut nolint animæ per corpus coniungi: quemadmodum Hercules cethaliam amore uirginis commotus obsidebat: sic animam hominis corpore detentam petentes bella: pestes: aliasque calamitates urbibus inuexerunt: nec ante cessarunt quam habuerint quod cupiebant. His apertissime Plutarchus præcipuus apud gentiles philosophus ostendit perniciosissimis dæmonibus homines immolatos fuisse. Quorum si aliqui boni sunt cur ita prauis placabantur cum possent facile boni exorari ut prauos pellerent? Nunc autem cum nunquam id fecerint: sed turpissima semper uita & obscenis uerbis & sanguine brutorum atque hominum malignos dæmones placarint: quomodo hæc facientes quam prauis gratissima sunt deo & bonis uirtutibus placere putabant? Neminem enim fugit non posse bonorum esse amicum eum qui sic uiuit ut malis gratissimus sit. Non ergo deos sed neque bonos dæmonas gentiles sed perniciosos solummodo uenerantur. Quam rem magis idem Plutarchus con-

firmat: dicens: fabulosas de diis rationes res quasdam significare a dæmonibus antiquis-
 simis gestas t̄pibus: & ea quæ de gigantibus ac de titanibus decantantur dæmonū fuisse
 operationes. Vnde mihi suspicio nonnunq̄ incidit: ne ista illa sint quæ ante diluuiū a gi-
 gantibus facta diuina scriptura tetigit: de quibus dicitur. Cū aut̄ uidissent angeli dei fili-
 as hoīum quia essent speciosæ elegerunt sibi ex illis uxores. ex quibus procreati sunt fa-
 mosissimi gigantes a sæculo. Suspicebatur. n. fortasse quispiam illos & illorum spiritus
 esse: qui ab hoibus postea dii putati sunt: pugnasq; illorū tumultus & bella esse quæ fa-
 bulose de diis conscribebantur. Plutarchus ē in libro ubi de iside ac ægyptiorū diis con-
 scripsit his uerbis utitur. Multo melius at̄ dicunt qui quæ de typhone osiride & iside cō-
 scribunt: nec deorum: nec hoīum sed magnorum dæmonum calamitates affirmāt fuis-
 se: quos ē Plato: Pythagoras: Xenocrates: & Chrysippus priscos secuti theologos ex-
 cellentiores q̄ homines fuisse affirmant. Sed naturam suam quīs hoīem superiorem: aīa
 t̄n & corpore coniunctam dixerūt. Quare uoluptate quoq; atq; dolore alios magis: ali-
 os minus affici: ut. n. in hoibus ita ē in dæmonibus uirtutis & uitii diuersitas inuenitur.
 Nam quæ de gigantibus & titanibus græci decantant: & Apollinis aduersus Phytho-
 nem bella. Dionysi præterea fuga & Cereris peregrinatio nihil ab illis differunt: quæ de
 osiride & typhone apud ægyptios narrantur. Empedocles at̄ pœnas etiam dæmo-
 nas peccatorum confirmat. Aether. n. eos inquit & pontus expellit: terra nullo modo su-
 scipit. Sic ab alio in aliud elementum depulsi atrociter uexātur quousq; purgati primū
 ad locum redeant. Similia uero de typhone ferunt ægyptii: quem aiunt inuidia commo-
 tum terra simul atq; mare turbasse: deinde graues pœnas persoluisse: his similia idē Plu-
 tarchus in libro quoq; de casu oraculorum explicuit. Ille inquit dæmonibus diuinitio-
 nem attribuens multa de delphis & de Dionyso dicebat: nec erat nescius eorum sacroꝝ
 quæ apud græcos celebrantur: sed dicebat eis magnas istorum dæmonum fuisse cala-
 mitates significari. Apolliniq; cum typhonem interfecisset non annorum nouem: neq;
 ad tempus fugere necessarium fuisse: sed in alium mundum impulsio post nouem ma-
 gnos annos pœnis purgato contigisse ut ad oraculum quod interim themis custodie-
 bat rediret. Sic se habuerunt quæ de typhone & de titanibus narrantur. Dæmonū enim
 aduersus dæmonas pugnae fuerunt: & exilia eorum qui uicti fuerant atq; supplicia: qua-
 lia typhon quoniam in osirim & saturnus quoniam in cælum peccauit passus est. Quo-
 rum honores aut omnino apud nos defecerunt aut minores sunt: cum in alio ipsi exu-
 lent mundo. Audio enim etiam solymos liciorum uicinos. Saturnum maxime uenera-
 tos fuisse: sed postq̄ archalum & arithon & tolibin principes suos interfecit fugisse inde
 ipsum testantur: ac ideo neglectum fuisse: his autem similia multa possumus a fabulis
 accipere. Si uero nominibus deorum nōnullos dæmonas appellamus minime mirum
 uideri debet. Cui enim deorum unusquisq; subiicitur cuius uirtute sustentatur: eius no-
 mine solet nuncupari. Nam & nostrum alius iouialis: alius martialis: alius mercurialis
 est: & multi forte ita nuncupati sunt: ut nomine rem ostendant: multi contrarias etiam
 denominationes habuerunt. Hæc Plutarchus.

De Operatione bonorum dæmonum secundum Porphyrium. Cap. V.

Vnc rursus de bonorum dæmonum uirtute atq; operatione a Porphyrio non
 nulla colligamus. Iure nanq; testimonio ipsius crebrius utimur: qui & nostræ
 religionis maxime hostis fuit: & exactissime theologiam gentilium sciuisse pu-
 tatur. Is igitur in libro de responsis pana Dionysi famulum enarrat fuisse: quem cum in
 numero bonorum dæmonum collocet agricolis quibusdam aparuisse confirmat: quos
 & repente

& repente postea mortuos asserit sic dicēs. Pana dionysi famulum fuisse apollo isto re
sponso significauit. Nam cum nouem simul homines in quodam branchidarum agro
mortui essent interrogantibus quānam necis eorum causa fuerat sic Apollo respondit.

Toruus Dionysi famulus pan auriq; cornis

Per nemora obscura gradiens: montesq; per altos

Pinum una atq; alia resonam syringa tenebat.

Gestabatq; manu: multos is corpore uasto

Prostrauit: mortiq; uiros dedit horridus ille.

Audis homicidia: uides figurā: Perspicias res gestas panos quas apollo exposuit: Quo
modo igitur bonus est dæmon qui talia faciebat: Sed considera etiam aliorum magni
fica facta: quorum gratia cælo relicto in terra conuersantur. Non enim modestiam aut
iusticiam exemplo docuerunt: sed alii obscenis uoluptatibus: alii pugnis: alii uenationi
bus gaudent. Cum enim ab apolline quæreretur si iurandū est sic responsum fuisse ait.

Sunt calami matri diuum: sunt tympana curæ

Fœmineiq; chori: dura atq; horrentia bella

Pallas amat. neinora & saltus uenatibus apti

Dianam capiunt iunoniq; humidus aer

Debetur: cereriq; seges perquirit osirim

In latis nili ripis fidelissima coniunx

Si ergo fistulæ atq; tympana talesq; sonitus & turba muliebris matri deorum gratissi
ma sunt omni uirtute neglecta hæc adhibenda esse uidentur: Mineruæ quoque pugnae
atq; bella non pax nec quies hominum: & Dianæ uariæ canes tanq̄ uenatrici nimiū pla
cent. Cur igitur relictis cæteris quæ ad beatā uitam conducunt hæc quæ grata diis sunt
non amplectuntur.

Quod dæmones coguntur ab hominibus. Cap. VI.

Agnam uero naturam dæmonum ea quæ istis subiecit maxime ostendūt. Re
m ete inquit a Pythagora dictum est non sponte inuocatos deos: sed necessitate
quadam impulsos accedere: quos alios maiore: alios minore impelli necessitate
non ignoramus. Nonnulli autem quadam accedendi consuetudine: & maxime si natu
ra boni sunt facilius accedunt. Nonnulli cum inuocati aduenerint nocere conentur. præ
sertim si negligentius quispiam in ea re se habuerit. Hæc enim omnia uera esse ac necessi
tate omnes inuocatos uenire a responsis eorum discere possumus: non autem simplici
ter dicta necessitate sed persuasionem quadam perfusa coguntur.

Exorata tuis ueni sermonibus istuc

Mortales quos consilio inuenere deorum. Et in alio multo clarius

De cælis hecate cur huc compulsa uenire es: Et paulo post respondetur

Victa hominum precibus cælestia numina terram

Coguntur petere: & casus aperire futuros

Apollo quoq; inquit cogi se hoc responso declarauit

Carminibus domitus phœbeus fulgor ab alto

Defluxit tacitus: purumq; per aera uectus

Afflatu spirans labensq; in corda sonoro

Et subiit mentem innocuam: sanctiq; pacem

Numinis: & peperit mortali ex gutture uocem.

Istis ipsis subiicit dicens: nihil his clarius: nihil diuinius: nihil uerius excogitari potest.

Spiritus enim a cælesti defluxus uirtute animatum & organicum corpus ingreditur :
 & aia tanq̄ basi usus per instrumenta: corporis uocē reddit. Hinc igit̄ patet coactos ac-
 cedere: ab his autē quæ sequentur nec posse quidem cum uelint recedere perdiscemus .
 Cessa nunc tandem & uerbis iam parce: uitoq;
 Da requiem soluens priscas cædensq; figuras
 Et remoue a membris ac lintea dura resolue. Et in alio.
 Soluite ferta pedes: liquidis & spargite lymphis
 Eq; manu ramum laurus auferte uirentis.
 Linea sitq; omnis deleta: omnisq; caracter.
 Quibus addit philosophus: lineas ergo dicit delēdas ut recedere possit. Ista enim & ha-
 bitus corporis atq; uestitus: qm̄ inuocatorum habent deorū effigiem ne recedat facile fa-
 ciunt. Quam ergo diuinitatē habent: qui ad tantam miseriam deiecti sunt ut ab hoibus
 detiueantur: neq; uirtute aut sapientia cogantur. Sed arte quadā malefica impellantur.
 Nec ergo Pythagoras nec tu Porphyri nec quicūq; illos appellat recte unq̄ dicere pote-
 rit: sed nec bonos quidē appellare dæmonas licet eos qui a mortalibus Præsertim male-
 ficis atq; magis ita illigantur: ut neq; recedere quidem possint cū uelint . Nam si diuina
 impassibilis omnino natura est: quō dī erunt qui uestitu lineis figuris coronis herbarū
 floribus & uerbis quibusdā ineptis ac barbaris quasi uinculis ab hominibus uinciūtur?
 Quomodo at̄ boni saltem dæmones erunt qui coacti hoibus adsunt? Nam si ad bene-
 faciendū uocātur: oportet certe si boni sunt sponte absq; ulla illata necessitate accedere .
 Sin autem ad malefaciēdum quō boni erūt qui mala peragunt: & quō adoratione atq;
 cultu digni sunt: qui maleficis hoibus seruiunt: & mala coacti & præter uoluntatē susci-
 piunt non uirtutis aut alicuius boni gratia: sed perniciosissimo magorū artificio: quod
 idē Porphyrius in epistola ad Anebonum ægyptiū latius exposuit : petiitq; ab eo tanq̄
 in ea re perfectissimo: quare tantā illud artificium uim habeat pdoceri. Sic, n. dubitan-
 do interrogat. Magnā uere mihi dubitationem illud affert quia ut meliores rogāt: & ut
 peioribus imperant. Deinde cur cum ipsi dī iubeant cæteros esse iustos: iussi multa ini-
 qua committunt? Nam cum nullo modo uelint exaudire hominem qui multis se die-
 bus ab operatione ueneria non abstinuit: ipsi uocati ad iniustam uenerem multos im-
 pellunt. Præterea nolunt ab esu carniū ad inuocandum uatem accedere: ne scilicet ani-
 malium cæde inquinentur: ipsi uero nidore ac sanguine maxime ducuntur. Ad hæc qui
 mortuum tetigit ei ad uisionem accedere non licet mortuis autem & cadaueribus ani-
 malium omnes fere diuinæ res peraguntur. Illud autem nullam mihi rationem habere
 uidetur quod nō dico dæmoni aut animæ: sed ipsi regi atq; reginæ soli dico ac lunæ aut
 alicui cælestium deorum famuli nonnunq̄ & scelesti homines terrorem inferūt: & mul-
 ta falso dicentes ad manifestandam ueritatem illos compellunt. Falsa enim profecto di-
 cunt atq; impossibilia : cum cælum se scissuros: & arcana isidos edicturos: & membra
 osiridos typhoni tradituros minantur nisi dī respondeant. Quomodo enim deiecti at-
 que formidolosi non sunt: qui ficto huiuscemodi terrore tanq̄ infantes mouentur? Mo-
 neri autem eos istis Chæremō etiam sacer scriba testatur : & hæc illa dicit esse quibus
 maxime dæmones cogūtur. Ipse uero quibus utuntur rationes ac preces qua ratione ua-
 leant non uideo. Tu uero inquit qui e limo emergisti: qui sedes in loco: qui nauigio na-
 uigas: qui singulis horis formam commutas: & in singulis zodiaci signis commutaris.
 His enim orationibus atq; hymnis uisui hominis dicunt deum se subiicere nescientes :
 quia imaginationis suæ passionem illi attribuunt. Si uero hæc symbolice dicuntur quia
 uirtutum

uirtutum signa suarum sunt: expositionem nobis horum signorum afferat. Non enim passio certe solaris aliquo modo credi potest. Nam si solis eet quemadmodum eclipsis sic ab uniuersis hominibus uideretur. Barbara uero uerba & quæ nihil significant quod sibi uolunt: Nam si ad uerborum significationem deus respicit quacumq; uoce eadem res significatur mouebitur: non enim ægyptius erat deus: si autem ægyptius fuit: sed tamen nõ ægyptia lingua immo uero nec humana omnino utitur. Quare aut magorum malignitate hæc omnia sunt excogitata: qui nostras passiones deo attribuere ausi sunt: aut aliter homines de deo cogitant q̄ rei ueritas habeat. Et post pauca Falsum ergo omnino esse uidetur: quomodo necessitas deo possit inferri: nec enim permulcetur nec cogitur deus. Ita frustra per hanc ut ipsi dicunt sapientiam de inueniendo fugituo seruo: de prædiis emendis: de uxore ducenda diuinum intellectum perturbant. Hæc ab epistola Porphyrii sumpta sufficiant.

Quod dii gentium magicas artes docuerunt. Cap. VII.

Agicæ autem artis ipsi dii gentilium & inuectores & doctores fuerunt. Vnde nanq; hoies quibus dæmones coguntur q̄ ab ipsis dæmonibus discere potuissent: Neq; putes id ita a nobis dici. Nihil. n. nos harũ rez scimus nec scire uolumus. Sed ad redarguendum errorem gētilium & ad defensionē nostram idē ipse Porphyrius testis citetur: qui in libro de responsis his uerbis utitur. non autem solum fælicem conuersionem suam: uerum etiam quibus rebus gaudeant: & quibus illigentur dii hoibus significarunt. Et ad hæc quibus rebus cogantur: & quæ sibi offerenda sint: & quos dies uitare oporteat: figurarum quoq; ipsas simulachrorũ quales esse debeant & in quibus locis ipsi uersentur & oïno nihil est quod ab ipsis diis hoies non didicerint. Quam rem cū multis approbare possumus: paucis tñ erimus cōtenti. Primum. n. proserpinæ responsa de simulachris quõ & ex qua materia facienda sint his uerbis hecate declarat.

Quale mihi facias simulachrum aduerte docebo.

Siluestri cape nata loco atq; absinthia circum

Ponito: tum totum cælato & pingito mures

Qui soleant habitare domos: pulcherrime sunt

Hæc ornamenta: atq; animo gratissima nostro:

Tum myrram: thus: styracem: ipsorumq; cruorem

Conterito pariter murum: sacra desuper inde

Verba cane: tot uero adhibe muresq; repone:

Quod mihi tu esse uides formas: tum sumito laurum

Exque eius trunco uaginam aptato: piasq;

Tunc effunde preces simulachro & debita solue

Vota: hæc si facies per somnum meq; uidebis

His aliisq; huiusmodi magnus apud gentes philosophus theologusq; mirabilis secreta deorum mysteria sublimia atq; arcana ostendit: quibus dæmonum uirtus & malignitas profecto manifestatur. Quid enim profunt maleficæ istæ artes: aut quam utilitatē inanimata nobis simulachra afferunt? Quid autem oportet magicas artes insequi si uirtus & philosophia ad fœlicitatem sufficiat? Sed uideamus qualia sint quæ subiecit: caracteras & inquit figurarum non parum a deis diligi Proserpina his uerbis significauit.

Quisnam hominum formas æris neglexerit unq;

Aut auri flaua: aut argenti candida dona?

Quis non miratur? quis non hæc ipsa deorum?

Non autem solum figuras a diis peramari: sed ipsos etiam circumscribi docuit. Contineri enim eos ait in consecrata imagine quasi in sacra quadam terra. Sacra. n. est terra quæ dei habet imaginem: qua sublata illud statim soluitur: quo deus cōtinetur: his oibus optime astruitur terrestres atq; passibiles dæmones a gentibus colī: quos non iniuria nos penitus contempimus. Vides. n. a theologis eorum & ab illis ipsis cōcedi figuris & caracteribus eos detineri: cum oporteret non alibi q̄ in animo nec in omni aīo: sed ab omni macula remotissimo & omni uirtute prædito eos habitare. Merito enim certe ad talē animum diuinus aduenit spiritus: nec nobis uirtute ac pietate præparatis ad suspiciendum deum magicis artibus opus erit. Sed de his satis.

Quod oracula defecerunt. Cap. VIII.

¶ Vne autem audias quæ responsa deorum de deficientibus oraculis in eodem libro Porphyrius recitat.

Ablata est pythii uox haud reuocabilis ulli
 Temporibus longis: etenim iam cessit apollo:
 Clauibus oclusus filet: ergo rite peractis
 Discedas patria: & redeas ad limina sacris

Opportune istis adiiciam illa quæ Plutarchus de deficientibus conscripsit oraculis. Cū igitur ait Amonius tacuisset: tunc ego ad Cleumbrotū dixi. Narra nobis o amice si placet de oraculis: de quibus apud uos præclara dicebantur. Nunc autem omnia extincta esse uidentur. Hæc ego. Tacente autē Cleumbroto & quasi rubore confuso ac in terram respiciēte. Quid oportet inquit Demetrius de illis quærere: cum oīa fere hic præter unū uel ad summum alterū defecisse perspiciamus. Quare cōmuniter inter nos cōsideremus quam de causa oracula deorū sic debilitata immo uero extincta sunt. Non. n. ignoramus boetiā multiuocam propter multitudinem oraculorū appellatam fuisse: quæ oīa quasi aquarū fluentia deficcata sunt. Nullibi. n. nunc q̄ in lebadia boetiæ oraculum in illis partibus inuenitur. Cætera uero uniuersa uel silent uel penitus desolata ruerunt.

Quod gentiliū dæmones mortales sunt. Cap. IX.

¶ D hæc alia quoq; subiicit Plutarchus: quibus gentiliū dæmonas mortales esse ostendit. Non. n. inquit male mihi dici uidetur non deos sed ministros deorum dæmonas oraculis præesse. His autē dæmonibus errores & calamitates attribuire ac deniq; mortales eē opinari barbarice dictū arbitror. Interrogauit igitur Cleumbrotus philippum quis & unde adolescens esset: cūq; audisset: neq; nos ignoramus inquit o Eracleo in absurda uerba nos incidisse. Sed non possumus cū de magnis rebus dicatur audacter magis q̄ uere subiectis principiis recte ad ulteriora procedere nec credo te fugere datū esse abs te, quod negaueras. Cōcedis. n. dæmonas esse ministros deorum. Quid autē inter hos & deos interierit si utrisq; incorruptibilitas & impassibilitas essentialiter inest? Ad hæc cū Eracleo silētio cogitaret malos quidē dæmonas esse ait Philippus non solum Empedocles: uerum etiā plato & Xenocrates & Chrysippus scripserunt. Democritus autē cum deprecetur bona sibi apparere dæmonia ostendit non ignorasse proterua quædam eē esse profecto. De morte uero dæmonū audiui ego ab Aemiliano rhetore uiro prudente simul atq; modesto quem credo multos uestrum cognouisse: q̄ cum in italiā pater suus nauigaret circa insulas quas echinadas appellant flatu uentorum deficiente noctu prope paxas deuenisse. Cūq; omnes pene qui simul nauigabāt attentiores uigilarent repente a paxis insula uocem magnam auditā fuisse: qua Thramnus quidam uocabatur: quæ uox nouitate rei oēs magno pertulit miraculo. Thramnus enim ille

enim ille qui uocabatur homo erat ægyptius eius ipsius nauis gubernator: quibus uocatus nihil respondit: tertio uero uocatus morem gessit uocati atq; respondit. Illum uero multo maiore uoce sic exclamasse: quando iuxta paludem fueris annuncia tunc panæ magnum mortuum esse. Quare audita magno dicebat Epitherfes (sic enim Aemiliani pater appellabatur) omnes terrore percussos fuisse. Cūq; dubitarent utrum obtemperandum esset illi uoci an non: hoc Thamni gubernatoris consilium ab omnibus comprobatum fuisse. Si secundi quidem spirarent uenti nihil esse dicendum. Sin uero tranquillitas maris esset & uentorum flatus cum in eo loco essent omnino deficerent non esse retinenda quæ audiuerent. Cum igitur iuxta paludem essent quia nullus erat flatus uentorum: tunc Thannum in mare pronum respiciētem magna uoce dixisse quæ audiuit. Magnus panæ mortuus est: qua re nunciata magnus multorum gemitus immo uero innumerabilium miraculo quodam commixtus subito auditus fuerat: & quoniam multi fuerant qui ea in nauis nauigabant cito ac facile cum romam uenissent huiusmodi rei rumores uniuersam urbem repleuerunt: & a Tyberio cæsare qui tunc gubernacula reipublicæ gerebat Thannum accersitum fuisse: cui rei tantam fidem Tyberius præbuit ut philosophis qui tunc romæ reperti erant accitis diligenter quisnam esset ille panæ ac curiose scrutaretur. Omnes autem illos quibusdam in idem conuenisse cōiecturis: ac dixisse de illo sibi uideri nunciatum fuisse qui a mercurio & Penelope natus fuit. Cum hæc Philippus dixisset nonnulli eorum qui aderant eadem ipsa ab Aemiliano sene audisse restabantur. Tunc Demetrius ultra britanniam inquit multas esse insulas desolatas: quarum aliquæ dæmonibus ac heroibus sunt dedicatae. Nauigauit autem ipse inquit auxilio regis uiddendi gratia ad proximam britanniae insulam: ubi pauci quidem incolæ: omnes uero sacrosancti a britannis habentur. Cūq; ibi essem magna tempestas in aere commota nimbis & fulminibus omnes exteruit: Quam rem incidisse insulares dicebant: quia ex dæmonibus uel heroibus aliquis defecerit. Sicut enim lucerna dum ardeat nemini noceat: extincta uero multis: sic magnas animas aiebant propitias esse dum uiuunt: dum uero extinguuntur aut corrumpuntur aut nimbis & grandine ut modo aut pestifero cuncta replent ueneno esseq; ibi narrabant insulam ubi Saturnus somno uinctus a briareo custodiretur. Somnum enim quasi nexum ipsi esse iniectum: multosq; cū ipso esse dæmones cultores atq; ministros. Hæc Plutarchus. Animaduertendum autem arbitror diligenter quo tempore dæmonis mortem fuisse dicit. Quippe Tyberii tēpore saluator & dominus noster cum hominibus conuersatus omne dæmonum genus ab humana depulit uita. Habes igitur etiam a summis apud gentiles uiros non alio tempore unq; q̄ temporibus saluatoris nostri dæmonas extinctos fuisse.

De Vetusorum fallacitate oraculorum ex tenemeo. Cap. X.

u Erum quoniam hæc cunctis nota sunt ad ea transgredi animus est: quæ neminem e studiosis fugere possunt. Vetusissima enim deorum responsa oēs græcorum populi: & uniuersa solent gymnasia decantare. Ea responsis delphici Apollinis delusus Oenomaus uir apud græcos tam philophia quam eloquentia nobilis curiose collegit & refutauit. Vtar igitur uerbis eius ut uideas gentium deos ab ipsorum gentium philosophis derisos: oraculaq; deorum figmenta hominum putata fuisse. Sic igitur Oenomaus in libro de falsitate oraculorum conscripsit. Cum fame inquit athenienses propter Andriogei cædem agitarentur: & ad auxilia deorum confugerent: non ut iustitia & humanitate aut saltem poenitentia mentis quæ contritione placandos

deos Apollo respondit: sed mortem morti: pestem pesti: crudelitatem crudelitati addidit. Iussit. n. singulis annis septem mares totidemq; foeminas in cretam sacrificandos mitterent: cuius rei memoria immo quaedam uestigia uel usq; ad tempora Socratis quingentis annis postea durauere. Id quippe fuit quo mors socratis remorata fuisse dicitur.

Deligite ex omni septem uos corpora sexu

Atq; ea minoi regi mandate quotannis

Per mala sic haec uestra dei placabitis iram

Cur autem o deorum optime si iustissimum fuisse Minoa sciebas: qui primus leges sanxisse fertur: & apud inferos iudex esse propter iustitiam creditur constitutus tantam ad eum morituram iuuentutem destinaisti: an ut fame illius officeres? Interfectores enim Androgei non innocentes si iustus ille fuit petiisset. Cur autem si deus es ambiguus homines oraculis in perniciem decaptos: crudeliter & iniquiter intrudis? Cræsus enim imperium. Lidia a maioribus successione susceptum pietate in deos maiores suos statuens superare: ut eorum patrociniu tutior esset: te Apollo maxime coluit templumq; tuum delphice auro atq; argento ita ornauit ut ditissimum templorum omniu & sit & uideatur. Vnde iure tua beniuolentia fretus aduersus persas arma mouere statuit: neq; id absq; consilio tuo. Tu enim ea de re interroganti sic respondisti.

Intrepidus si cræsus alym transmiserit amnem

Imperium perdet magnum regnumq; superbum

Hac responsi ambiguitate tui numinis cultorem: qui te suis operibus ditauit euertisti: & regnum lidia quod longissima successionis serie in eum deuenerat in persas: transtulisti: non sponte opinor. Non. n. tam pium religiosumq; regem & praecipue tui amicum decipere unquam uoluisses: sed futurorum ignorantia id factum arbitror. Nam si tam deus futura cognosceres: non latuisset te non intellecturum oraculi ambigua Cræsum. Miser igitur tu qui delphos habitans inde ad uniuersum orbem inania fundis responsa. Insani aut omnes hoies qui ad te quasi ad ueridicum deum accurrunt: nec me ipsum insanum fuisse inficio. qui & bis ambiguitate. ne ignorantia tua dicam decaptus: tertio etiam non diuitiis aut uana re quapiam. Sed quomodo facilius atq; tutius philosophari possem abs te quaesui. Sed mea omittenda forsitan sunt alienaq; simul quae tuis nostris efficiens oia confundis. Antiquissima uero quae uniuersis patent omnino praedicanda Magna Xerxes terrestribus copiis atq; naualibus in graeciam impetu ferebatur. Quare athenienses quibus maxime infensus erat turbati cum nulla salutis spes sibi aliunde restaret ad te delphice confugerunt. Quid aut tu num amicos atq; cultores tuos defendisti minime: sed ligneo muro munitos derelicta urbe fugere consuluisti.

Effugite: extremas mundi & penetrate sub oras

Ne miseri tardate: feret fuga sola salutem.

Non saluum caput ullius non pesue. manusue

Vlla nec in reliquo pars deniq; corpore salua

Curribus ecce furit uectus de gente syrorum

Mitis erit nulli: rapiet ferus omnia mauors.

Non templis diuum parcat: non mœnibus urbis:

Cuncta igni consumet: an ipsa exterita magno

Sudore aspicitis superum simulachra madere?

Hæc ne diuinatio est? Nemo profecto conditionem illorum temporum perspiciēs hoc ignorasset. Sed quid deinde sequitur

Post multas tandem prostratas iupiter urbes

Lignea mœnia dat pallas quam condidit urbis:

Vnde optata salus fœlix & palma sequetur:

Si tantum pugnam non expectarit equestrem.

Tu uero salamis uel cum successerit æstas

Vel cum tristis hyems propriis priuabere gnatis

Quo pacto si Apollo futura quasi præsentia præuidere potest amissuram sciebat filios salamina utrum uero hyeme quando cerealia semina iaciuntur an æstate quādo metuntur ignorabat? quia uidelicet certum erat non potuisse illos ingēti persarum exercitui resistere: quo autem tempore aggredierentur maleficus ille qui hæc omnia responsa fingebat minime scire poterat. Simili ratione ruinam urbis atheniensium præuiderat: ac ideo fugere illis nauibus quasi ligneo munitos muro consulebat: quod etiam Themistocles humani uiribus ingenii præuiderat. Sed ante quā tu auctoritate tua populum mouis ses persuadere non poterat. Nunc quid hac de re quærentibus lacedæmoniis responsum fuit uideamus.

Qui spartam antiquam colitis uel mœnia uestra

Aspersis deuicta cadent: uel regis adempti

Herculidis mortem grauius plangetis amaram.

Hæc certe si quieto tempore cecinisses omnibus friuola uisa fuissent. sed terrore factum est ut ignorantia tua lateret. Non. n. solum uaticinia: uerum et aruspicia: & auium uolatus atque cantus in talibus solent temporibus facile credi. Considerasti enim urbe prostrata regem quoque non euasurum. Sin autem rex egrederetur casurum illum nemo dubitasset: qui & multitudinem hostium & uirtutem lacedæmoniorum non ignoraret. Ita fieri posse cōiecisti ut perterriti hostes admiratiq; animos hominum consilium aggrediendæ urbis relinquerent: quam si tamen cæpissent ac diruissent rex etiam euadere non poterat. Rege interempto posse urbem euadere sperasti: ac ideo ita ex ignorantia disiunxisti: ut quoque res se uerteret ueridicus uidereris. Præterea multa quorū ambiguitate magnas urbes plerūque scimus euersas fuisse. Nihil enim unquam hominibus hæc deorum responsa contulerunt: offuerunt uero sæpius alios in alios cupiditate ac spe uictoriæ Apollinis auctoritate concitantia. Sed audiamus quid Lycurgo respondit.

Care ioui magno qui templa ad nostra lycurge

Venisti: care & cunctis dilecteq; diuis

Tene hominem appellem ne deum: sed quando sacrarum

Cura tibi tanta est documenta exquirere legum

Te potius natum cælesti ex stirpe putarim:

Has autem concedo libens cognoscere binas

Prima uias opus est: bina & uestigia uitæ

Humanæ: quarum una fouet lætaq; fouetur

Libertate homines semper contra altera tristi

Seruitio & turpi premit hanc ignauia uecors

Seditioq; parit: pax illam dulcis amorq;

Hanc igitur fugiet: illam sed quisq; sequetur.

Quæris an deus sit: & deum potius fore putas: etiam ne coniciens illum propter uirtutem futurum memoriæ? Leges aut̄ illi eas concedis: quas aniculæ quoq; mediufidius & mancipia non ignorant. Quis. n. uirtute atq; concordia ciuitates crescere: cōtrariis libertatem amitti ambigeret. Sed doce quō fortes: quomodo concordēs ciues erūt: nec mortales hoīes uelis hæc uidere quæ tu nescias. Non aut̄ de rebus publicis atq; grādibus solum: sed priuatis et̄ ac leuioribus inutilia dabant responsa. Deducenda. n. uxore interrogatus respondit. Argiuam eligito puellam: de filiis aut̄ neue labdacides uxor pariet tibi perniciosum: demigratione ad aureos migrate uiros: de inani gloria.

Excedit cunctas exulta pelasgica tellus:

Thraces equis præstant: uirtus sed maior eorum |

Est hominum: qui pulchre arethusæ e gurgite potant.

Non uidetis certe o Apollo aruspibus & auguribus melior. Multo enim te Socrates præstantior: qui cū ab eo quidam quæreret duceret ne uxore utrum facies inquit pœnitebit. Illi uero qui filios desiderabat dixisse fertur non recte ipsum facere q̄ de habendis cogitet liberis: cū potius cogitandum sit quō si dabuntur debent gubernari. Ei uero qui patriam deserere uolebat quoniā infœliciter in ea degeret: non proba ipsum agitare respondit consilia: patriam. n. relinquebat. Sed suam morositatē quæ faciet ut apud alios quoq; non prospere uiuat secum afferebat. Tu aut̄ o Apollo non modo uocatus: sed et̄ sponte nonnullis consuluisti. Nam atheniensibus nihil petentibus uiginti ante uigintiq; post caniculares dies opaca in domo Dionysio uti medico cōsuluisti: nec præclarū quid sed quod uel mediocriter peritus medicus sciret protulisti. Quod uero seni cuidam si liberos procreare uellet iuniorē ducendam uxorem respondisti: quilibet id qui naturæ uires ac ætatum considerauit non peius te ipso uideret.

Quod malefici uates partem quæstus petebant. Cap. XI.

Cur autem ei sapientissime deorum Charilao ac Archelao lacedæmoniorum regibus multo utilius fore respondisti: si agri quem bello acquisuerint mediā Apollini partem attribuerunt cui porro alteri Apollini tribuerent? Non enim tibi petebas: neq; ita ego te imprudentem audeo dicere Sint hæc.

Quod poetæ responsis laudabantur quasi diuini. Cap. XII.

Archilochum autem poetam omnium poetarum petulātissimum: qui de mulieribus ea scripsit: quæ nemo frugi æquo animo audiret: & Euripidem a socratica philosophia improbatum & Homerum: quem Plato tanquam inutilem a ciuitate sua reppulit laudibus ad astra tulisti. Archilochi enim patri de filio quærētī dixisti: præclarus hic inter homines erit o Thelesicles. Similiter fere de Euripide. Nasceſ tibi filius Mnesarchide optimus atq; gloriosus. Homerum autem & foelicissimum quasi deum & miserum quoniā in agenda uita non paruos tulit labores pronūciasti. Quid igitur erat quo immortalitatis tibi Archilochus dignus uidebatur? Dic quaeso absq; inuidia ut mirabilem eius uirtutem etiam nos imitati ad cælum similiter conscendamus. An uituperādas omnes mulieres putas: quæ nobis nubere nolint ut Archilochus fecit? Sed propter carmina uidelicet tibi placuit. Dii enim & uiri diuini carmine utuntur: nec domus nec ciuitas aliqua nec nationes sine carmine probe gubernātur. Quare qui eum occidit Archias a templo quasi scelestus exire abs te iussus est: musarum enim occidit amicum. Qua uero uirtute dii Euripidem admirati sunt nescio nisi coronas ac plauden-

etia theatra soleant admirari: an quia publice in arce atheniensium coenaret: an quia macedonum populi eum laudabant caelo dignum iudicasti: Homerum uero cur deū: cur foelicem fore putabas: cui de morte interroganti respondisti: patriā quære. Nā hanc mater tibi non pater dedit. Sed non procula Minois tellure insula est: in qua tibi erunt ultima fata: cum adolescentium abditū sermonem audies. Graue nanq; o sapientissimi uirorum: deorum uolui dicere: graue inquam est si neq; ubi natus est: neq; ubi moriet sci et Homerus. Simileq; mihi uidetur ac si scarabeus uehementia uetorum a stercore ubi natus est ad alia stercorea latus delphicum Apollinem interrogaret: quonam e stercore riatus esset: & in quo deniq; moreretur. Sed de poetis haecenus.

Quod Athletæ diuinis honoribus auctoritate Apollinis afficiebantur. Cap. XIII.

V uero non poetas, solummodo, sed pugiles etiam atq; athletas in deorum tuis oraculis honores cōduxisti. Vtinam cum mare metiri possis: & harenarum numerum non ignores: surdos intelligas: & mutos audias: hæc omnia nescires & illud probe teneres: quia pugiles a calcitrantibus nihil differunt. Sic enim aut asinos quoq; deos putares: aut Diomedem pugilem nō quasi deum honorares. Ultimus heroum Diomedes quem uenerator sacris. Cur enim o græcorum interpretes ut Plato dicit ad cælum illum hominem rapuisti: An quia uno ictu in olympico certamine aduersarium deiecit: apertisq; pectoribus eius manu pulmonem abstraxit: O rem mirabilem an quia quattuor talentis damnatis non tulit sed mœrore ac ira commotus columnam qua domus sustentabatur ubi iudicum filii docebantur subtraxit: miseraq; omnes morte confecit: Sed illud forsā admiraris quia in loculum persequentes fugiens sacrum ingressus tegmen oculi sic apposuit atq; tenuit ut inde nō potuerit abstrahi. Ideo ergo deus & non mortalis ideo uirtutem eius dii admirati in cælum ipsum sicut Ganymedem rapuerunt. Sed illum pulchritudine persuasi: hunc robore corporis: & quia uiribus bene usus est. Cur non de asinis quoq; bene calcitrantibus ut de pugilibus otacula reddis: Præcipuus deorum siluester asinus non Diomedes quem uenerator sacris. Quippe & Diomedem & multos alios si calcibus secum certaret omnino superaret: ipsum etiā pugilem thasium ad barathrū de cælo calcibus facile deiceret. Credamus enim deo q; etiā thasius ambrosia nectareq; deorum in cælo utatur. Nunc demum intelligo diuinū qd esse cælestibus uti. Quod si philosophi omnes intellexissent omni uirtutis genere spreto Thasium pugilem imitati fuissent: cui immortalitatem quidem ut Diomedi dii nō concesserunt. Sic autem honorarunt ut cum ænea statua eius quasi animata super pulsantem hostem ceciderit. Cūq; Thasii quasi diuinarum rerum ignari scelus illud putassent in mareq; statuam iccirco proiecerint dii commoti ingenti annonæ penuria eos uexabant. Tu autem Apollo quasi deorum humanissimus ambiguum ut soles auxilium eis præbuisi sic dicens. Reductis in patriam exulibus cererē metetis Thasii uero quasi maiori curæ deorum humanitati exules q̄ statuæ forent restituerunt eos in patriam: & nullam utilitatem consecuti sunt: donec quidam uidelicet sapiens pugilis demersam statuam intelligi per oraculum exposuerit: qua restituta fecunditas agrorum thasii restituta est. Simile quid loris accidisse fertur: qui cum Eutyculem quasi prodicionis cōscium in carcerem instruisissent & post mortem eius statuas dehonestarūt: fame laborātes oraculum accæperunt ut dehonestatum honorarent si agros non frustra uellent arare. Nō minus igitur athletas dii uident diligere q̄ boues saginati ab hominibus diliguntur: quibus sacrificatis tu Apollo placari soles.

Quod etiam titannis apollo adulabatur Cap. XIII.

Vid autem dicam q̄ crudelissimis etiã tyrannis sic adularis ut summos uiros
 q̄ putare uidearis? Quid. n. ais de Cypselo Fœlix hic uir Cypselus æacida. Quo
 modo at̄ si Cypselus fœlix phalaridẽ cuius ille similis fuit beatũ fuisse negabi
 mus immo uero non uideo qua rōne phalaris etiã tibi ac Ioui placuit. Sic enim ipsi quo
 que respondisti Appollo Iupiter que pater uitam Phalaridi prorogauit: quia Caritona
 & Menalippum humanissime tractauit. Nam cum illos insidiantes sibi cœpisset patie
 tiam quam dum torquerentur ostenderunt admiratus dimisit

Quod ligna & lapides adorandos apollo consulebat. Cap. XV.

Ethymnensibus autem perutile fore asseruisti si ligneum Dionysi caput cole
 m rent: colunt enim certe methymnenses ligneũ Dionisi caput tibi hortanti psua
 si: alii uero lapideis: alii æneis: nonnulli aureis: multi argenteis simulachris sa
 crificat. Triginta deorum milia in terra esse censet Hesiodus. Ego autem multo plures
 lapideos atq; ligneos hominum creatores ac dominos esse uideo. Sed tibi o Apollo mi
 rabile uisum est quod ligneum humani capitis simulachrum dum iactum traherẽt me
 thymnẽses extraxerunt: colendũq; illud diuinis honoribus esse respodisti. Ore mirabilẽ
 ex profundo maris ita repẽte retibus annexũ Dionysi caput psiluit. Hæc Oenomans.

EVSEBII PAMPHILII LIBER SEXTVS INCIPIT.

Vnc in hoc sexto euãgelicæ præparationis uolumine falsitatem
 oraculorum a falsa de fati opinionione profuixisse: neq; aliunde q̄
 cœlestium motu corporum diuinationem illorum coniectura
 collectam fuisse ostendemus.

Quod quacũq; dii gentium præuidebant cœlestium motu præ
 uidebant. Cap. I.

a Dedit ergo rursus magnus apud gentes Porphyrius:
 qui i libro de oraculis manifeste hoc his uerbis aperit.

Quacũq; inquit dii fatata prædicunt stellarum motu ita futura significant: quod om
 nes & maxime Apollo multis responsis aperuit. Cum. n. ab eo quæreretur marẽ ne an
 fœminam in utero habens mulier pareret: fœminam respondit: idq; a cœceptionis tem
 pore percœpisse declarat dicens: non sperato marem phœbe cum arares cypriæ radiis te
 nebatur. Aegrotationes etiam stellarum cursu prædicabãt. Malis enim pulmonem agi
 tari humoribus respondit: quia salebris Saturnus premeretur: & in alio responso: fata
 tus tibi adest dies quem Saturnus maiorq; simul statuerũt. His abunde intellectum
 puto non diuina quadam uirtute sed cœlestium motus obseruatione ac ratione mathe
 matica gentium deos futura cognouisse. Ita nihil diuinius q̄ homines afferebant.

Quod uoluntates hominum fati agi arbitrabantur liberum negãtes arbitrium idq;
 deorum consiliis persuasi. Cap. II.

Vare modo attente considera: q; non solum exteriora: & quæ in potestate no
 q; stra non sunt: uerum etiam uoluntates hominum fatatas arbitrabãtur. Sic. n.
 ipse apollo cum de milite quodam iterrogatus esset quare tam periculosa rei
 studeret respondit dicens. Mars eum genethliacus concitat: adeo aut̄ generosi quidem
 illi dii fatum extulerunt ut nec templa sua defendere se posse a fulminibus cõfiterentur.
 Qua igitur spe uota illis redduntur: aut cur pie colendi adorãdiq; sunt: qui sibiipsis suf
 ficere nequeunt? Quæ omnia oraculo suo his uerbis edito apollo confirmauit.

Vos ab erichonii generati sanguine magni
 Qui quando structura cadet pulcherrima templi.
 Percupidi scire hæc oracula nostra petistis
 Cum ualidi magno uenti cum frigore surgent
 Compressus cum fulminibus ruet undiq; crebris
 Exilietq; æther: quæ templa excelsa deorum
 Sub mediisq; undis naues multasq; cremabunt
 Atq; altos ferient montes: ipsosq; fugabunt
 Pastores trepidos: spelæaq; poscere cogent
 Tunc quoq; terrifico percussum hoc fulmine templum
 Ardebit: sic stat fatorum immobilis ordo
 Ferre autem longe præstat quodcunq; seueræ
 Et fixa & stabili statuerunt longe sorores.
 Esse etenim certum stabile inuiolabile semper
 Quicquid nent fufis parca rex iussit olympi.

Si ergo nec templa sua defendere dii possunt: sed uenire necesse est quæ parcarum fufis sunt euoluta: quid oportet deos aut colere: aut de futuris interrogare: si tam bonorum q̄ contrariorum causa necessitas erit fatalis? Erit igitur hæc necessitas diis omnibus spre- tis sola ueneranda: q̄ si parcarum dominus Iupiter est: qui quodcunq; fufis parca con- uoluent immobile fore statuit: cur nõ cæteris omnibus relictis solum illum deum & so- lum bonorum largitorem magna prædicas uoce: præsertim cum ipse solus consilia par- carum ut alibi dicis mutare facile possit. Vera igitur ratio illum esse deum: illum sequē- dum atq; colendum solummodo astruit.

Quod facta magica ui solui posse apollo respondit. Cap. III.

Contra uero pithius Apollo maleficis artibus fata solui contendit. Cum enim
 c quæreret quidam cur ineptus ad rem quampiam ab Apolline iudicatus esset
 quidq; faciendum esset: ut quasi aptus susciperetur: fatorum impediri ui eum
 respondit: quam magicis artibus effugete poterat: Vnde aperte patet magicam diuini-
 tus artem hominibus concessam ut aliquo modo fatum repellerent. Hæc Porphyrii nõ
 mea sunt: qui autem re magica fata hominibus soluenda consuluit quomodo ipse qui
 deus est fatatum templi non reppulit incendium? Nobis autem illud etiam conside-
 randum est q̄ dignus dei appellatione ille sit qui non ad philosophiam: sed ad malas ar-
 tes hoies hortatur. Quod Apollo nonnunq̄ mentiri se fatebatur. Cap. IIII.

Orphirius autem mentiri quoq; deos fatetur exquisitam futurorum cognitio-
 p nem dicens non hominibus solum sed multis etiam deorum incompræhen-
 sibilem esse: unde interrogati non sponte mentiuntur inquit. Quare prædicere
 solent non posse uera se respondere: homines aut ex amentia perseuerantius cogunt: ut
 respondeant. Apollo igitur delphicus cum huiusmodi cæli ac continentis affectio esset:
 ut uerum præuidere non posset retine dicebat per uatē uim istam: & potētia uerba hæc
 non proferas: falsa dicam si coges. Et in alio responso nihil hodie inquit stellarum mihi
 uia dicendum præstat. Deinde cōcludens ait: manifestum iam fecimus unde falsitas ad
 deorum oracula subrepat. Hæc Porphyrius. Nos autē dicimus hinc patere nihil in deo-
 rum oraculis diuinū fuisse. Quomodo enim deus qui natura ueritas est mentietur? aut
 quomodo boni daemones falsitate quærentes fraudabunt? quomodo etiam homine su-
 perior erit qui stellarum motu impeditur? Sed mortalem quidem hominem cui aliqua

cura uirtutis sit nulla ratione cogi posse ut mentiatur non dubitamus. Nam si etiã uerbera & cædem minaberis: non dubitabit exclamare ensem acue: ignem afferas: corpus meum incidas: totum cremato: stellæ in terram ante descendēt: & terra in cælum ascendet: q̄ falsum a me quicq̄ audias. Deum autem aut bonos dæmonas ad continentis cæli necessitatem ignorantiam suam referentes credemus? minime.

Quod falsa est opinio de fato. Cap. V.

Oia enim dii aut boni: sed perniciosi ac nequam dæmones sunt: qui libertatem nostram destruxerunt: & stellis non exteriora solum uerum etiam uoluntates nostras cogi nobis persuaserunt. Quod si esset: iaceret omnis philosophia: iaceret pietas: nulla esset laus uirtutis nullus fructus laborum: nec puniendi essent improbi: nec admirandi studiosi: si non libera uoluntate & nostra sponte susceptis laboribus sed necessitate fatorum hæc fierent. Ita uniuersam hominum uitam hæc euertit opinio. Nam si euentura omnino sunt prospera uel aduersa unicuiq; hominum: estq; necesse hæc me agere & te illa: quid oportet cura laboreq; confici? Nam si qui militiam ire cupit non sponte sed fatis coactis id cupit: & latrones similiter ac adulteri cæteri q; nequissimi homines: & e contra modesti & iusti fatis compelluntur. Quomodo igitur hoc dogmate imbutus quisq; monenti ac præcipienti mentem adhibebitur? aut quomodo non exclamabit: nō sunt potestatis hæc meæ o doctor? Ac ideo quid oportet sollicitum esse nisi sollicitudo etiam fatis hæc mihi sollicitudo destinata sit? Quod si docendi præcipiē diq; tibi necessitas instat: frustra tamen doces ac præcipis. Faciam enim si fata uolūt: immo uero laborandum mihi non est. Aderit enim mihi necessario quod fatatū est: & profecto qui hortatur & docet qui peccantes castigat & probos commendat: is re ipsa liberum nobis arbitrium inesse ostendens solo fatorum utitur noīe: similiterq; facit ut si q̄s bonitatē naturæ qua uniuersa gubernantur nequitiaē appellet uocabulo: eodem. n. certo pacto cū manifeste oēs non aliunde sed a libera nostra uoluntate admonendos filios castigandosq; seruos inducamur: & sponte nos aliud uelle aliud nolle cognoscamus. Vehementer erat qui hæc necessitate fatorum fieri contendit: & studia hoīum retrudit. Exhortatione nāq; atq; doctrina bene uitam agi humanam uidemus: quæ omnia una cū legibus hæc opinio si sibi constet radicitus euellit non enim erit opus aut peccantes castigare: siquidem coacti fecerunt: aut honores probis uiris retribuere: quæ utraq; profecto uidemus magnam uim alterum ad improbitatem repræhendendam: altere ad probitatem amplexandā retinere. Pietas enim in deum non ne funditus euertitur: si nec ipse deus nobis nec piæ orationes & cultus eius necessitate iunctis hominibus potest prodesse? Quomodo autem cum sentiamus nostra nos appetitione moueri nō omnino amenissimum erit ab exteriori quadā ui quasi animi expertes moueri nos credere? Sic enim libera uoluntate alia fugimus alia sequimur: ut quemadmodum dolere gaudere uidere audire non ratiocinando sed re ipsa compræhendimus: ita a nostrum ipsorum consilio ad fugiendum aut sequendum moueri nos profecto sentimus. Quas ob res rationalis naturæ libertas iure negari non potest. Si autem multa præter uoluntatem eueniūt: quibus nonnulli turbantur: distinguenda res elegantius est: considerandumq; diligentius qua ratione fiant: uidebimus enim non fatorum sed alia quadam atq; sublimiori prouidentie rōne ita fieri. Age igitur altius rem consideremus. Vniuersa igit diuina prouidentia existere ac gubernari uera pietatis prædicant iura: propria uero rōne singula secundum formas suas: quædam habitu: quædam natura quædam sensu alia ratione ac iudicio & uoluntate mouentur: & alia quidem antecedente ratione facta: alia uero cōsequente ad ea quæ per

quæ per antecedentem producta sunt: uarium totius atq; diuersum constituunt orna-
 tum: cūq; singula rerum genera propriam naturæ determinatāq; fabricam a prima cau-
 sa consecuta sint: hinc libertatis quis naturæ rationem facile perspiciet: cū enim non sim-
 plex quædam res homo existat: sed a duobus contrariis aīo atq; corpore constet: cumq;
 corpus ex consequēti ut organum animo attributum sit: anima uero de intellectus sub-
 stantia prædicente sit ratione creata: & illud quidem irrationale ac mortale: hæc autē irra-
 tionalis incorporea atq; immortalis: cūq; corpore bæluis aīo rationali immortalisq; na-
 turæ coniungamur. Iure ita compositum hoc animal cum simplex natura sit: duplici-
 ter diuersaq; uia uiuendi rationem complectitur. Nam & naturæ corporis seruit & diui-
 niorem partem si se ipsum cognouit non spernit libertatis suæ cupidū: ita idem & seruit
 & liberum est talem enim a deo corporis atq; animæ quibus ipse sciuit rationibus con-
 iunctionem homo cōsecutus est. Si ergo quispiam quæ corporis aut animi naturæ sunt
 fati uocabulo abusus necessitati subiicit uehementer errat: si enim necessitas quæ impedi-
 ri non potest fatum esse intelligitur: multa uero animæ & corporis naturam consequen-
 tia impediuntur: infinitaq; forinsecus præter naturam & animæ & corpori accidūt quo-
 modo fatum & natura idem atq; unum erit: fiunt enim in nobis multa uoluntate: quæ
 in nobis est: cuiusmodi sunt quæ secundum naturam animæ appetimus multa etiā cor-
 poris natura fiunt: alia istis animo dico & corpori accidunt: quæ aliis natura conueniūt
 sed neq; animi libertatem: neq; corporis naturam: neq; quæcūq; forinsecus accidunt iu-
 re quispiam a causa subtrahat. Causa uero omnium & quæ libertatis nostræ sunt & quæ
 naturæ corporis sunt: & quæ accidunt extrinsecus deus est: a quo uniuersa quæ sunt pro-
 ducuntur. De omnibus omnium quæ sunt scriptura id dicit quoniam ipse dixit & facta
 sunt ipse mandauit & creata sunt. Si ergo cum alia uolumus: alia præter opinionem ac-
 cidunt nostram meminisse tunc debemus cōiunctionis huius nostræ: quæ corpore atq;
 animo constat: unde rationalis atq; intellectiua anima in infantis corpore præter natu-
 ram suam irrationalis esse uidetur: & intellectus ægrotatione corporis uersus insanit: &
 senectute instrumentis omnibus intellectis intellectiux animæ uirtus hebetatur: dolo-
 res rursus præter naturam uehementius corpus urgentes libertatem animi deiciunt:
 quæ doloribus uicta corpus consequitur. Ita patet ineuitabilia quædam uincula liberta-
 ti animæ partim a natura corporis: partim ab exterioribus imminere: sed uoluntas ho-
 minis ad tantum uirtutis interdum peruenit: ut & naturæ corporis & exterioribus cun-
 ctis resistat. Corpus enim plærūq; ad uenerem fertur: & anima habens utens rationis
 subigit corporis impetum atq; domat. fame siti ac frigore corpus conficitur: & remedia
 quæritat: at uoluntas econtra: ea ipsa nonnunq; eligit: & ieiunio cæterisq; laboribus ap-
 petitum carnis frænât: præterea natura corporis titillatione gaudet uoluptatum: & uo-
 luntas laborem plærūq; amat. Multi autem peiora secuti naturalem usum ad eum qui
 præter naturam est conuertunt: masculi & masculos turpitudinem operantes. Ita non
 in omnibus ratio uincitur: sed interdum ipsa ducit interdum autem ducitur: adeo ut nō
 nunq; mori melius q̄ uiuere iudicauerit: propriis homo manibus se ipsum interimat. Si
 ergo solummodo ad corpus uniuersa sibi esset concertatio: non magna beneuiuendi es-
 set difficultas. Nunc cum hanc uitam deus inter multa constituerit: inter homines inter
 bæluis inter ignem etiam atq; aquam continentemq; aera non est sibi solummodo pu-
 gnandum aduersus coniunctam corporis naturam: uerum etiam ad infinita pene exte-
 riora. Crebro. n. etiā ciborum & continentis temperies aut econtra frigora æstus aliaq;
 huiusmodi complura natura quidem facta: nobis autē per accidens ingruenta non pa-

rum propter corporis naturam quæ non facile potest exteriores sufferre uoluntatē hominis perturbant: ad hæc illi quibus cum uiuimus uoluntatem plærūq; nostram rationibus aut quouis alio modo ad suam conuertunt: & alias meliorē: alias peiorem efficiunt: Solet. n. conuersatio praua nocere: sicut e contra bona prodesse: bonos quippe mores conuersatio mala corrumpit: ueluti ēt prauī mores proba conuersatione corrigunt: sic igitur rationalis aīæ uirtus huc atq; illuc ab exterioribus fertur. Rursus autē uiribus suis diuinis aliqñ superat cuncta: & inuictō robore philosophatur. Quid dicam q; quibusdam sæculis excelso magnoq; animo hoīes & robustissimis corporibus abundarūt: nonnullis econtra: quæ oīa gubernationi totius aptissime congruentia q̄ maximum ornatum uarietate rerum faciunt. Omnibus aut simpliciter tam his quorum nos sumus causa: q̄ his quæ aut natura fiunt: aut extrinsecus accidunt una omnipotens atq; oīa penetrans prouidentia dei præsidet: quæ uniuersa ineffabilibus gubernans rationibus multa ēt eorum quæ natura fiunt commutat: auxiliumq; affert: ut ea quorum nos sumus causa & eligamus & operemur: his oībus tripartito ut diximus diuisis in ea quæ in nobis sunt: in ea quæ secundū naturam: & in ea quæ per accidens fiunt omnibusq; istis ad uoluntatem dei reductis: nullum locū factorum possidet ratio: hinc etiā unde malorum scaturiat fons aperitur: qui nullum locum habet in his quæ secundum naturam aut corpore aut aīo: fiunt: sed nec in his quæ forinsecus accidunt: Solummodo aut in libro animi motu: qñ non secundum naturam neq; recte mouetur: sed a regia exiens uia sponte (dominus. n. sibi ipsi animus est) præter naturam fertur: cūq; præcipuum honorem a deo accæperit ut liber sit & sui motus iudex diuina quædam lex iniūcta sibi naturaliter est: quæ in ipso anteriore recessu exclamat uia regia proficiscaris: noli ad dexteram aut sinistram declinare: uia uero regia recta est: quam unicuiq; animæ quasi natura insitam legem auxiliatricem ad opus creator nobis instituit. Sic per legem rectam ostendit uiam per potestatem uero liberam effecit: ut in ipsa essent uirtutis præmia sine uī aliqua eligere cum possit ēt contraria male. Ita si proprio motu naturalē despexerit legem fons uirtuū sponte non aliunde neq; ulla necessitate: sed libera uoluntate atq; iudicio facta est. Eligentis igitur culpa est: deus uero inculpabilis est: nec cum prauam deus aut naturā aut substantiam animæ creauit. Cui. n. ipse bonus sit: bona sunt omnia quæ ab eo creata sunt: Bona igitur sunt omnia: quæ natura insunt. Vnicuiq; rationali animæ liberum arbitrium natura inest. Bonum ergo est id ad eligenda bona creatum: ideo quando male agit non est natura culpanda: nō enim natura sed præter naturam malum agitur: cum sit electionis deprauatæ non naturæ opus: Cum enim uirtus ad eligēda bona inest: si ea non elegit: sed sponte melioribus spretis mala imitatus sequitur: quis potest eum dicere morbi sui causam non fuisse præsertim cum insitam atq; salutarem legem uolens contempserit? Qui ergo istis omnibus reiectis a necessitate motuq; stellarū omnia depræhendere putat: nec nobis sed uirtuti qua omnia mouentur peccandi causam tribuit: is quomodo non impius atq; amens erit? Nam si fortuna & casu absq; aliqua prouidentia ferri omnia opinatur: impietatis crimine reus mente captus quoq; uidebitur: quoniam pulcherrimum rerum omnium ordinem non perspiciat: sin uero prouidentia dei & optima ratione cuncta gubernari fatetur: quoniam tamen non peccare uī factorum delinquentes concedat necesse est: causamq; delictorum diuinæ attribuat prouidentia: mutato uocabulo necessitatem & fatum ipsam appellans: impius profecto iudicabitur imo uero pessimus omnium: quia creatore uniuersi alios ad adulteria: alios ad rapinas: alios ad alia uitia ipelli arbitretur. Vnde sequitur aut hæc peccata nō esse: aut peccandi causam

causam in creatorem referri. Nam siue cum uideat uniuersa cunctisq; adsit peccare homines cogit: siue stellarum motui uim cogendi concessit. Ipse certe aut per seipsum aut per orbem cælestes quasi per organū nolentes homines ad uicia immittit. Quare non iure homo sed creator eius peccator erit: quo dogmate nihil scelestius excogitari potest. Ita qui fatorum necessitatem esse credit: is aperte deum & prouidentiam negat ueluti e contra: qui deum uniuersis præesse putat uim fatorum omnino destruit: Aut enim idē est deus quod fatum: aut diuersum: idem certe non erit. Nam si seriem causarum ineuitabilem cælestium motu effectam fatū esse opinantur. quomō elementa corporea unde cælestia etiam constant priora fato non erunt? & quomodo quod elementis & cælo posterius est: idem erit quod prima causa? Quod si elementa: & rationis & animæ expertia sunt: deus autem incorporeus & uita & sapiētia est rebus omnibus & ut sint & ut bene sint bonitate sua largiēs: non erit profecto unum ac idem deus & fatum: quod cum cælestia corpora consequantur eorum accidens est. Si ergo diuersum quærendum utrum melius deo est an non. Sed nihil deo melius: nihil potentius excogitari potest. Vnicet ergo deus superabit exterminabitq; omnino fatū: aut si patietur ipsum extare cum possit uim eius malignam cōpescere: ipse ad se ipsum malignitatis causam attrahet. imo uero siquidem creator omnium deus est: fatum quoq; ab ipso productum est. Ita nullæ uidebitur sibi curæ uniuersum esse. Cum tamen ab ordine rerum & alterius ad alteram affectionē & ab his quæ a libera potestate animi fiunt a parte prouidentiae pateāt effectus. Nam & si nullæ quædam partim corporis partim externarum rerum aium plærūq; a uirtute repellant: ad oīa tamen resistit & inuicta diuino auxilio libertas humana euadit quæ res certamine martyrum qui pro euangelica doctrina cuncta libere subierunt pericula comprobatur. Infiniti pene homines non solum græci & barbari. uerum etiam mulieres teneræq; puellæ intrepidæ cruciatu omni supato libenter a corpore abierunt. Nec quisq; poterit fatorum necessitati hæc accomodare. Quādo. n. alias talia cælestium motus effecit certamina: aut quādo uita hominum ante saluatoris nostri doctrinam tales luctationes proposuit? Vbi autem doctrina huiusmodi unquam fuit: quæ prauam superstitionem deiiceret: & cognitionem ueri dei omnibus inmitteret? Quis autem sapiens unquam potuit doctrinam suam ad uniuersum orbem dispergere: & deus uel ab omnibus uel a pluribus credi? Quod si hæc nunq; fuerunt: non est certe causarum series & fatalis necessitas oīum horum causa. Nam si esset profecto alius quoq; eandem aut similem stellarum necessitatem nascens habuisset. Quibus porro fatis saluator noster deus uerus per uniuersum orbem prædicatur. & qui apud græcos uel apud barbaros dii putabantur: non alia re q̄ prædicatione nostri saluatoris deiiciuntur. Quod uero fatum uniuersi creatorem ipsum esse confirmauit: qui nullam esse fatorum uim docuit atq; docet quomodo igitur ipsum fatum non esse se ipsum prædicat? Qui autē prædicationis euangelicæ gratia uel certarunt iam multis annis: uel etiam nūc certant: quomodo ad unam uoluntatem & fidem & ad eandem uirtutem animi uiuendiq; rationem diuersis temporibus & tam multi nostra memoria compulsi sunt? Quis mentis compos credere unq; poterit iuuenes simul ac senes uiros & fœminas seruos & liberos doctos atq; indoctos non in uno climate orbis neq; in eadem hora natos: sed ubiq; terrarum & diuersis temporibus factis coactos unam & eandem nouam atq; inauditā doctrinam & quidē cum periculo mortis patriis ritibus anteposuisse: & uere philosophiæ dogmata duriciq; uiuendi quam delicias maluisse: Cæcus profecto de his ut trito prouerbio dicitur recte iudicaret non necessitate sed libero hæc fieri arbitrio.

Ipsorum gentilium philosophorum uerba contra eos qui fatum esse opinantur. Cap. VI.

Lura dicere possem: sed quoniam suis testibus gentes non argumentis nostris
 p confundere instituimus: Oenomaum rursus audiamus: qui magno animo in
 libro de maleficis artificibus his aduersus Apollinē uerbis utitur. Sed eas igitur
 in delphis tu: neque possis tacere cum uelis: sic Iouis filius Apollo uult modo: non quia
 uult sed quia necessitas uelle ipsum compellit. Videtur autem mihi quoniam in hunc ser-
 monem deductus sum de potestate nostra quam fundamentum humanæ uitæ multi
 appellant diligentius quærere: hanc potestatem nos libertatem nuncupamus. Demo-
 critus autem si bene memini atque Chrysippus alter seruam alter semiseruam pulcherri-
 mam omnium humanorum rem conatur ostendere: de quibus tamen non multum cu-
 randum est. Quod si deus etiam aduersus nos est quid faciemus? Sed non est æquum
 uel Apolline repugnante ueritatem prodere Christo enim Chironis sic respōdit: patria
 relicta Euboëam pete: ubi fatatum tibi est urbem ædificare. Quid ais o Apollo? An non
 est potestatis meæ patriam relinquere? quod si mihi fatatum est ibi urbem ædificare: siue tu
 consulas siue non & siue ipse uelim siue nolim omnino faciam: eritque mihi necesse etiam
 si nolim. Sed forte melius est tibi quam rationibus credere. Aliud igitur afferas: nuncia pa-
 riis o thesides in aëria urbem sibi condendam fore. Nunciarem inquam etiam si tu non
 præciperes quoniam fatatum est. Aëriam autem thasum insulam archilochus thelesi-
 dis filius prius appellatam fuisse docuit: & pariis coloniam illo mittere persuasit: qui ui-
 delicet nunquam id fecisset nisi tu iussisses. Cur igitur fatatum erat? Sed quoniam ociosi su-
 mus age nunc mihi responde: Sumus ne ego ac tu aliquid? Sumus certe respondebis.
 Qua ratione id ita iudicabis? Non aliunde uidelicet quam sensu: perceptiōneque quadam no-
 stra: Quod porro quomodo cognouimus animalia nos & ex animalibus esse? Ut ego
 quidem dico homines ex hominibus alter maleficus alter malefici redargutor. Ut uero
 tu diceres alter homo alter deus: & alter diuinator alter sycophanta. Quod tibi facile cō-
 cedam: si rationibus ita mihi esse ostendes. Quid ais. An non recte iudicauimus sensu ac
 perceptiōne nostra illud intellexisse? Nam si non ita se habeat quomodo aliquis ad del-
 phicum oraculum ueniat: nisi sentiat intelligatque alicuius se re indigere? Quomodo au-
 tem Chrysippus qui se in seruitutem induxit id quod dicebat intelligebat? aut quomo-
 do uel cum præsentē Arcesilao disputat uel absenti epicuro respondet: si nec quid sit Ar-
 cesilaus: nec quid sit epicurus omnino percipit: nec percipere potest: immo uero nec quid
 ipse sit? Si hæc aduersus uos quispiam diceret nullo modo ferre possētis. Quare o De-
 mocrite & o Chrysippe & tu o cælestis diuinator si molestum uobis uidetur: cum quis
 intelligentiam atque sensum eripere a nobis conatur: non ne nos quoque moleste ferre de-
 bemus si magni sensum & mentem uestram putatis: nobis autem fati necessitatem ne-
 scio quam incuciat: quam alius uestrum a deo esse asserit: aliud ab atomis deorsum la-
 tis ac inde sursum repercussis: quæ modo coniunguntur: modo resoluuntur fieri contē-
 dit? Cum aperte eo sensu ac mente quo nos aliquid percipimus: nec fugit nos quantum
 interest inter ambulare ac ferri: aut inter uelle atque cogi. Quorsum hæc? quia hæc nescire
 uidearis o Apollo quænam sint ea quorum domini sumus: quæ a nostra uoluntate de-
 pendent. Hæc certe uoluntas nostra non paucarum rerum principium est. Tu autem cum
 omnia scias hoc principium ita te latet: ut quæ hinc sequuntur nullo modo scire iudica-
 ris. Non ne igitur imprudens es qui Laio respondisti quia interim eum a filio fatatum
 esset. Ignorasti quippe quia uoluntatis suæ dominus nasciturus filius foret. Illud porro
 ridiculum est cōiunctionem nescio quam esse causarum & seriem. Vtuntur autem sapien-
 tiores

tiores ratione quadam Euripidis. Laium enim aiunt dominum sui fuisse: siue uellet filium procreare siue nollet. filio uero nato necesse fuisse ab eo interfici: quare potuisse id recte Apollinis prouidentia percipi: uerum filius quoque sicuti & pater suae uoluntatis erat. Et quemadmodum ille dare operam liberis & non dare: sic iste interficere & non interficere poterat huiusmodi sunt omnia responsa Apollinis: qui etiam apud Euripidem ad Laium dicit uniuersa tua sanguine corruet domus. Series igitur causarum quamnam fuit? Cædes patris antecessit: & eniginatis solutione matris nuptias consecutus est filius. Ad hæc alter nepotum regnum rapuit: alter profugus Adrausti filiam in uxorem duxit. Unde septem duces ridiculose inuentur quæ series ista cōglutinauit? Nam si Oedipus regnare uoluisset: aut Iocastes nuptias reppulisset: quomodo maledictionem illam Euripideam in filios edixisset? Præterea si Oedipodis filii conuenissent simul uel uicissim regnare: uel si qui profugit non ad argos sed in extremas terrarum horas abiisset: uel si cū in argos uenisset Adraustus ei filiam nō dedisset: uel si uxore ducta in patriam reduci nō curasset: aut si cuperet quidem ipse: Adraustus uero & cæteri duces contempsissent: aut si cum parati ad pugnam thebas petissent timore percussus frater cum fratre conuenisset: quomodo uniuersa domus corruisset? Sed facta omnia sunt ista dices fateor. Non enim rem sed seriem istam rerum necessariam pernego: quācūque enim rem mihi optuleris simili quodam pacto eam incidere poterō: ac ita ostendam nullā esse in rebus necessariam seriem. Quippe cum singula principia & causas rerum agitabilium libere homines mutare possint: an non intelligis quia & asinus & canis & pulex proprio appetitu mouētur? Quæ omnia tu nullo modo sentire uideris apollo tibi Iupiter dedit Loco respondisti dabitque mala: non recte o Apollo: non iniuriantem hominem tam male dii tractant. Cur enim Iupiter huius necessitatis auctor nos ac se ipsum nō punit. Ipse quippe necessitatem agendi nobis imposuit. Cur ergo nos plectimur: qui huic seriei resistere nullo modo possumus? Tu quoque ipse uaticinandi inanem artē depone. Erit enim quod fatatum est etiam si nō prædixeris. Lycurgum autem illū qua ratione laudasti o Apollo? Nam si bonus erat non illi hoc sed fatis tribuendum. Si enim omnia necessitate agimus ut tu prædicas: non sponte sed ui bonus erat. Quasi quispiam mēte captus formosos laudet: & deformes uituperet. Iure nāque neque homines dicere possunt: noluit nos o Iupiter bonos esse: immo uero etiam coegisti prauitatem amplecti. Tibi autem o Chrysippe atque Cleanthes nulla laus attribuenda est si boni fuistis: ita uirtutem quidem laudabo: uos autem minime. Quare Epicurum quoque non dignum fuisse assero: quem ob probriis peteres mollem atque iniustum appellas eum o Chrysippe qui iuris sui non fuit hæc quomodo dicebas si sponte ipsum peccare non credebas? Hæc Oenomaus: qui tibi si non satisfacit reliquos philosophos plegere non graueris. Multi enim atque inlignes aduersus huiuscemodi dogma scripserunt. Inde igitur aliqua quoniam multi tam docti quam indocti falsa opinione tenentur sumere statui.

Cap. VII.

Rimum igitur Diogenianum aduersus Chrysippum audias. Chrysippus enim & nos causam esse agitabilium & omnia fieri fato contendens Homeri testimonio utebatur: quod parum fuisse ab eo intellectum Diogenianus ostēdit. Sed Chrysippi quædam prius ponemus: qui in primo de fatis libro necessitate omnia fieri auctoritate multorum arguit: & demum Homerum inducit dicentem.

Quæ data sorte mihi est nato fors me inuidia pressit.
 Quæ nato inuoluit filis sibi parca seueris.

Quum mater peperit illum. Et alibi.
 Non est qui fixas parcarum auertere leges
 Effugere aut possit.

Non recordabatur enim inquit contraria istis alibi Homerum cecinisse : quibus & ipse Chrysippus in secundo libro tunc usus fuit cum multa etiam a nobis fieri ostendere uolebat: quid enim clarius atq; acrius illis? Vt caderent tribuit sua ceræ amentia causam. Et rursus:

Quam falso accusant superos stultiq; quæruntur
 Mortales: etenim nostrorum causa malorum
 Nos sumus & sua quæq; magis uecordia lædit.

His enim & horum similibus non esse cuncta necessario & fatis faciunda nobis probatur: quæ etiam ab illis carminibus parum ab Homero Chrysippi dogma confirmatur. Non enim oia sed nonnulla fato fieri uerbis suis Homerus significat. Cum enim dicit. Quæ data sorte mihi est nato fors me inuida pressit.

Non oia profecto sed mortē fatis ac necessario euenire ostēdit. hoc ipsum ē illud uulr.

Quæ nato inuoluit filis sibi parca seueris

Non enim omnia sed quædam fato destinata necessario sibi euentura confirmat.

Illud quoq; ab Homero optime dictum est.

Non est qui fixas parcarum auertere leges

Effugere aut possit.

Quis enim potest quæ necessario impendent effugere? Nō ergo suffragatur Homerus Chrysippo: uerum ē refragatur. Ille nāq; apertissime a nobis multa fieri prædicat: necessario at cuncta fieri nunq; ab eo dictum est. Chrysippus uero necessitate factorū cuncta fieri conatur ostendere. Et ille quidem cum poeta si non pollicetur ueritatem rerum docere: sed uarias hoīum opiniones plærūq; ponit: unde non est alienum ab eo cōtraria nonnunq; dicere. Philosophis aut & contradicere sibi ipsis turpe est: & poetarum uti testimonio magis q̄ ratione turpissimum. Purat aut insolubilibus uti argumentis expositione noīum. Fatum. n. dicit dictum quoddā determinatumq; diuinitus esse. Parcas at econtrario qm̄ nemini parcant. Sortes quia ita sortitum unicuiq; sit: ac ideo tres esse parcas arbitrantur: quia tria sunt tpa in quibus oia inuoluūtur. Lachesiumq; dictā esse quia lanchanin græce euenire per sortem designat: Atropon quia uerti non possit. Clothon quoniam contorta & coordinata omnia teneat hoc. n. nomina ipsa græca lingua ostendunt. His nugis fatalem putauit necessitatem demonstrasse. Ego at satis mirari nō possum quomodo nihil se penitus afferre non sensit. Significant. n. nomina quemadmodū exposuit: positaq; ab hominibus sint ea de causa. Cur igitur o Chrysippe uulgares ubiq; opiniones sequeris? An forte quia omnes uulgo ueritatis perspicaces tibi uidentur? Quomodo igitur scripsisti neminem esse hominem qui non æque ac Orestes & Alemeon insaniat. Præter solum sapientem? Deinde addis unū uel duos aut admodū paucos sapientes fuisse: opinionesq; multorum de gloria de diuitiis de regno de uoluptate quæ omnes pene bona arbitrantur tanq; uulgares refutandas ducis? Aut quomodo omnes pene leges male positas a rebus publicis putas? Cur autē tam multos etiam libros conscripsisti? Non enim docendi sunt qui falsas opiniones non habēt nisi forte recte tūc omnes opinari dicas quando tecum conueniunt: cum uero diuersa q̄ tu putant tunc furiosos appelles.

riosos appelles. Nam cum te sapientem non nomines non erit nobis argumēto recte illos sapere qui tecum conueniunt. Deinde quare oēs furere dixisti: cum laudare quasi sapientes quia te sequuntur debuisses? Ad hæc et si non fuere illos ego asseram cum tñ a sapientia longe absint: ridiculosum est propter positionem noīum eorum uti testimonio quos non præstantiores teipso neq; sapiētiores arbitraris: nisi forte eos qui ab initio hæc noīa excogitarunt sapientes fuisse contendas: quod ostendere nullo pacto poteris. Sed sit ita quomodo ergo nominibus significatur oīa simpliciter fati fieri: & non ea solum quæ fatata sunt? Nam & parcarum numerus & noīa ipsarū & fusus & glomeratum in eo filium cæteraq; huiuscemodi ineuitabilem a sæculo determinationem causarum ostēdunt. Quæ tñ necessitas earum rerum solummodo est: quæ necessario euentura sunt: quæq; aliter accidere non possunt. Quæ uero non quas infinitas esse scimus earum alias diis hoīes attribuerunt: alias uoluntati nostræ subiecerūt: aliis natura præest: aliis fortuna: quam mutabilem atq; instabilem esse uolētes prisca hoīes significare in pila sedentem depingunt. An hæc oībus ita esse non uidentur? Ita quæcūq; fato aut fortuna fiunt oīa diuinitus fieri arbitrantur quæcūq; autem nos agimus nostræ uoluntati attribuūt. Quare uides nō attestari tibi uulgarem hoīum opinionem: sed potius repugnare. Paulo post deinde ait. Sed in primo quidē libro huiusmodi demōstrationibus utitur Chrysippus: in secundo uero repugnantia opinioni suæ soluere conatur: quæ nos incipientes conscripsimus: ut puta studia hoīum retunduntur: nec laus aut uituperatio mouere hominem poterit. Quare in secundo libro ait manifestum esse multa fieri a nobis: quæ tñ ad gubernationem totius referantur ea fatata esse. Utitur autem huiusmodi exemplis. Non inquit simpliciter fatatum fuit uestem te non posse amittere: sed si eam diligenter custodieris: ab hostibus quoq; nō capi te fatatum est si hostes caueris: liberos quoq; habere fatatum si uxorem uolueris cognoscere. Nam ut si quis diceret milonem inquit pugillem intactum fato certamine abiturum non recte arbitraris si luctaturum eum putares: sic & in aliis res se habet. Multa. n. sunt quæ fieri non possunt nisi nos quoq; studium conferamus. Ita. n. fatata sunt si nos uoluerimus. Mirāda profecto est huius sermonis inconstantia. Nam quemadmodum dulce amaro & nigrum albo & calidum frigido contrarium est: sic & fatum libertati nostræ contrarium. Nā quæ fatata sunt siue nolis siue uelis omnino fiunt. Quæ uero in nostra potestate sunt ea sicut uolumus diligentia nostra disponuntur. Si ergo diligenti obseruatione in ea factum est ne uestem amiserim & liberi nati quia uxorem cognoscere uolui: nec captus ab hostibus quia fugi: & intactus e gymnasio recessi quia certare nolui: quomodo fatata hæc erant? Nam si fatata erant nihil uoluntas mea contulit: & si contulit non fatata. Nō possunt enim hæc simul conuenire. Fatata inquit hæc sunt: nam uoluntas nostra fati continetur. Quomodo inquam fatata sunt: si meæ potestatis est pugnare & non pugnare? Sed non contineri fati uoluntatem nostram uerbis quoq; suis aperitur. Habebis enim filios inquit si uxorem cognoscere uolueris: si nolueris igitur non habebis: hæc ita dicere in rebus fatatis nō possumus. Non enim morituros omnes homines aut non morituros si hoc uel illud fecerint: sed simpliciter morituros dicimus: susceptibilesq; doloris esse simpliciter dicimus siue uelint siue non. Quare patet quando aliquid fit quia nos operam dederimus a nulla causa cōtineri: sed nostræ id esse potestatis: quod si ita est nulla serie causarum a sæculo continebatur: nisi forsā ipsum quoq; uelle ac nolle fatatum in nobis sit: ut necesse sit uelle aut nolle uxorem cognoscere: Nulla igit in nobis potestas esset nisi diligentia mea uestis saluaretur: & si amitteretur omnis ego culpæ profecto expertus: quemadmodū nulla

dignus laude si saluaretur: Hæc Diogenianus. Nunc Aphrodisium audiamus Alexandrum præclarum in philosophia uirum: qui in libro quem de fato ad Antonium edidit his uerbis. Chryssippi dogma refutat: Omnium quæ fiunt inquit quattuor sunt causæ: ut diuinus Aristoteles demonstrauit. Causarum enim quædam efficiētes: quædam ad materiam reducuntur: quædam ad formam: quædam finales sunt. Finalem autem causam dicimus cuius gratia: quæ enim non omnia quæ fiunt quattuor his causis egeant: nulla tamen res quaternarium causarum numerum excedit: uerū ut res pertior fiat in re aliqua ista consideremus. Statuæ igitur causa efficiens artifex est: quem statuarium appellamus. Aes uero aut lapis ut materia. Species uero aut forma quæ huic subiecto ab artifice imponitur etiam causa est. Nec istæ tres solummodo causæ sunt: uerum etiam nō minus finis cuius gratia facta statua est: ut uerbi gratia ad quædam hominem honorandum. Nam absq; aliqua huiusmodi causa non esset facta: profecto statua. Cum igitur istæ causæ rerum sint ac inter se manifestissime differant: quæ in nonnullis concidere uideantur: fatum ad efficientem causam non iniuria reducimus. Nam ad ea quæ fato fiunt ita se habent sicut ars ad statuam. Quare si aperte uidere uolumus utrum cuncta an quædam fatata sint efficiens nobis causa diligentius est consideranda. Omnia igitur quæ fiunt quædam alicuius gratia fiunt: cum efficiens ad finem aliquem tendēs ea faciat: quædam nullius ut barbæ tactus manus nonnunq; extensio & similia: quæ quoniā sine aliqua intentione temere fiunt omnino relinquenda sunt. Quæ autem alicuius gratia fiunt alia natura alia ratione fiunt. Nam & natura certo quodam ordine ad finem puenit nisi impedita fuerit. Cum aut finem consecuta sit cessat motus ratio etiam nihil frustra facit sed ad determinatum semper mouetur finem. Ratione aut fieri dicimus quæ qui facit cogitatione quæ facturus est prosequitur quæ sunt quæ artificio & quæ uolūtate fiunt. Inter hæc & ea quæ natura producuntur id interest: quod naturalia in se ipsis principium atq; causas generationis habent: & fiunt quidem ordine: sed natura faciens nulla utitur ratiocinatione. Quæ uero arte ac uoluntate fiunt foris habent motus principium: & facientem causam non in ipsis productioniq; suæ facientis præest cogitatio. Fortunam autem & casum ad ea reducimus quæ alicuius gratia fiunt. Differunt aut ab his quæ præcedenter alicuius gratia sunt: quoniam in illis quæ finem antecedunt ipsius finis gratia fiunt. In casu aut atq; fortuna quæ ante finem sunt alterius gratia fiunt: Accidit autē eis cum alterius gratia fiunt quasi finis quod a casu & fortuna factum est. Hæc cum ita se habeant considerandum est ad quasnam efficientes causas connumerare fatū debemus: an ad eas reducendum est quæ nullius gratia sed fatum ad finem aliquē tendere oēs dicimus: quamobrem in his quæ alicuius gratia fiunt collocandum est. Hæc cum primum ita partitus sit Alexander: multis deinde argumentis ostendit nihil aliud esse fatum aut fatatum quam quod natura fit. Nullo enim modo inquit ad rationem & uoluntatē nostram reduci fata possunt. Præter naturam et fieri nonnulla ostendit: cum interdum accidat impedimento quodā naturam detineri. Si ergo præter naturam quædam fiunt: profecto si natura fieri est fato fieri: fient etiam præter fatum. Videmus. n. inquit corpora humana ægrotationibus aliis aliud secundum particularem eorum naturam esse subiecta nec sumus nescii huiusmodi naturalem corporum dispositionem diligenti norma uiuendi & medicorum arte & deorum consilio in melius uerti: quod similiter animo quoq; accidit. Nam præter naturalem inclinationē eius quam complexionē corporis habet exercitio atq; doctrina melior sæpe fit. Vnde cum Physiognomo Zopyrus turpia quædam de Socrate & a uirtute ipsius aliena dixisset: ac a multis iccirco derideretur. Non errat Socrates

Socrates respondit Zopyrus: huiusmodi enim natura essem nisi naturam philosophia superassem. Huiusmodi ergo ait esse quibus natura præest. quæ naturalia nihil a fati differre ostendit. A fortuna uero ei fieri ait: quæ nullo modo intenduntur quando alteri us gratia quædam fiunt: & aliud accidit quod ab initio nec sperabatur quidem: ut si quis fodiens thesaurum inuenerit cum huius gratia non federet: & equus casu saluus quando non huius gratia sed alimenti cupiditate hostes fugiens domum redierit: quæ omnia fato non fiunt. Sunt autem inquit causæ quædam hominibus penitus ignotæ. Nonnulla. n. suspenso morbos aliquos curare dicuntur. in quibus nullam certam habemus causam incantationes et maleficæque artes quæ causam habeant incertum est: Sed præter hæc sunt quædam quæ ad utrumlibet continguntur dicuntur: quæ fato fieri omnino negamus: ut mouere pedem leuare supercilia tacere loqui cæteraque huiusmodi innumerabilia: quæ fati fieri nullo modo dici possunt. Non enim quod fatatum est contrarium suscipit. Præterea consilium hominis frustra non est: esset autem frustra si homo necessario ageret quæ agit. Aperte autem id præter animalia cætera homo possidet ut non similiter illis phantasiam sequatur: sed rationem habeat qua facta uideat. cuius quidem usu ea quæ in phantasiam inciderunt examinans siquidem examinabo probat concedit phantasiam: & ad agendum mouetur. Sin uero improbat eiicit expellitque ipsa rationi obtemperans: unde solummodo de his quæ agere possumus deliberare solemus. Et si aliquando nimia cupiditate non maturo quicquam consilio ægerimus temeritatis atque sprete consilii crimine postea nos ipsos accusamus omnes temere aliquid agentes uituperamus hortamurque consilio uti quasi agendi potestas in nobis sit. Quod autem opinio quæ de fato habetur falsa penitus est: inde patet: quia etiam eius opinionis auctores & docent & hortantur & discunt & consulunt. Increpant etiam castigant que suos quasi propria uoluntate peccantes: plurima quoque conscribunt quibus ad rectos iuuenes adhortantur mores: ueniaque dignum putant si quis inuitus peccat: sponte autem delinquentes puniendos non negant. Quare uel secundum ipsos hæc necessitas fati nulla penitus est: libertas igitur nostra natura inest omnibus. Plura tamen non esse nostre potestatis concedimus: ut omnia quæ natura uel fortuna fiunt: quæ nullus fati subiecta dicere audebit: his ita nobis compediōse a summis philosophorum sumptis quæ diuinis nostrisque scripturis astipulantur: opinionem uero de fato simpliciter redarguunt: non est alienum aduersus etiam malignam chaldæorum astrologiam quam ueluti disciplinam aliquam profitentur nonnihil afferre.

Bardefanes de eodem. Cap. VIII.

Icimus igitur non mea sed ea quæ Bardefanes uir genere quidem syrus doctrina uero cælestium corporum omnium chaldæorum excellentissimus in dialogo quem sciscitantibus amicis composuisse ait hoc modo scribit. Natura homo nascitur: inquit alitur crescit comedit bibit dormit senescit moritur: quæ omnia sibi cum cæteris animalibus communia sunt. Sed bruta quidem cum animalia sint coniunctione procreata natura omnino feruntur. Leo carnes est: salutem suam propugnat si quis iniuriam infert: Oues scenum edunt carnes non tangunt: nec ab iniuria se defendunt. Scorpio aggerem comedit & pestifero non iniuriantes stimulo petit. formica natura duce hyemem suspicatur in circo summis laboribus futura sibi alimenta in æstate recondit. Apes mel operantur & melle nutriuntur. Plura mirabilioraque possem narrare: sed hæc sufficere arbitror ad intelligendum natura ferri expertia rationis animalia & secundum eam iucunde uiuere. Soli

autem homines cum & natura ducantur ut dictum est: mentem etiam & orationem quae a mente profertur quasi praecipuum quoddam donum possident: quo non natura ferunt. Non enim unus cibus omnibus est: sed alii sicut leones nutriuntur: alii sicut oves. non est unus uniuersis uestitus: non mos: non lex: non unus uiuendi modus: non simplex rerum cupiditas. singuli enim hominum propria uoluntate uitam sibi eligunt: nec uicinos nisi quantum uolunt imitantur: libertas enim hominis seruituti subiecta non est. Nam etiam si sponte seruiat libertatis suae id quoque est ut possit cum uelit seruire. Multi hominum ac maxime alaneorum gentis quasi atroces bestiae carnibus aluntur: panem non comedunt non quia non habent sed quia nolunt: nonnulli carnes omnino fastidiunt alii pisces solummodo edunt: nonnulli etiam si fame morerentur. pisces non essent alii aquam: alii uinum: alii ceruisiam bibunt. A deo multiplex atque diuersa cibi & potus in hominibus est differentia: ut in oleribus quoque comedendis conuenire non uideatur. Sunt etiam qui ueluti scorpiones aut aspides non laesi iniuriantur. & qui non iniuriantur quidem: sed laesi propulsant iniuriam nonnulli tanquam lupi rapiunt & sicut caetae furantur: alii tanquam oves sic omnia ferunt ut et iniuria uexati propetiant: Vnde alios iustos alios iniustos appellamus. His rebus aptum est non natura in omnibus hominem ferri. Vna enim in omnibus natura est: haec uero diuersa: sed in quibusdam natura: in quibusdam uoluntate. Quare in his laudem uel uituperationem meretur in illis autem iure inculpabilis est. Post pauca deinde subiicit diuersas hominibus leges scriptas & non scriptas in diuersis regionibus latas esse: e quibus inquit narrabo quanto melius possum. Apud feras lex est nec occidere nec fornicari nec furari nec adorare simulachra: Vnde in illa regione nullum templum conspicitur: nulla mulier meretrix: nulla adultera: nemo fur: nemo homicida: nec uoluntatem alicuius illorum ardentissima stella martis in medio caeli constituta ad caedem hominis coegit: nec Venus Marti coniuncta ut alienam quispiam sollicitaret uxorem potuit efficere. Atqui singulis est apud eos diebus in medium caeli martem peruenire necesse est: & in tanta regione singulis horis nasci homines negandum. Apud indos autem & bactros multa milia hominum sunt qui brachmanes appellantur: hi tam traditione patrum quam legibus nec simulachra colunt: nec animatum aliquid comedunt: uinum aut ceruisiam nunquam bibunt: ab omni demum malignitate absunt soli deo attendentes: At uero caeteri omnes indii in eadem ipsa regione adulteriis caede temulentia simulachrorum cultu inuoluuntur: inueniunturque ibi nonnulli immo uero gens quaedam indorum est in eodem climate habitans qui homines uenantes atque sacrificantes deuorant: nec ulli planetarum quos foelices ac bonos appellent a caede ac sceleribus istis prohibent: nec maligni brachmanas pellere ad malefaciendum potuerunt. Apud persas lex erat filias sorores matres quoque ipsas in matrimonium ducere: nec in perfide solum uegetiam quicumque persarum ad alia climata orbis e patria exiuerunt: nefanda haec diligenter matrimonia celebrarunt: quos aliae gentes hoc scelus abominatae magusseos appellant suntque usque ad hodiernum diem in media aegypto phrygia gallatiaque plurimi magusseii susceptione patrum eisdem sceleribus contaminati: nec dicere possumus in terminis & domo Saturni cum saturno ipso in natiuitatibus omnium Marte aspiciente uenerem fuisse. Apud getulos lex est a mulieribus agros coli: aedes aedificari: huiusmodique caetera opera fieri: & ad haec ut quibuscumque uelint conueniant: nec a maritis accusantur: nec adulterae appellantur cum passim omnibus misceantur: ac praecipue aduenis: Aspernantur quoque apud eos foeminae uniuersos odores: nec tinctis uestibus induuntur: & nudis omnes pedibus degunt: cum uiri apud eos econtra & uestibus & odoribus & coloribus uariis gaudeant: nec id mollicie faciunt. Fortes enim & bellicosissimi propter caeteras gentes sunt: Nec omnes

apud eos

apud eos natae foeminae in capricorno aut aquario male affectam uenerem habuerunt: nec uiri oēs in ariete una cum marte constituta uenere nati sunt: quod fortes simul & delicatos efficere uiros chaldaeorum nugae conclamant: Mulieres in bactris praestanti ornatu atque unguentis utuntur: & ab ancillis & seruis multo magis quam earum mariti cultae singulari quadam pompa equitantes exeunt auro atque lapidibus phaleris equorum ornatis: nec caste uiuunt: sed tam seruis quam conuenis permiscetur: nec a uiris accusantur: quippe cum eorum dñari uideantur nec bactrianarum oium natiuitas uenerem cum Ioue ac marte in medio caeli & terminis ueneris habuit. Apud arabes adulterae oēs interimunt: & suspectae solummodo puniuntur. In parthia uero atque armenia interdum a iudicibus iudicibus interdum occisi a cognatis homicidae necantur. Qui autem uxorem aut filium aut filiam aut caelibem fratrem aut innuptam sororem interfecerit nec accusatur quidem: lege namque ita sancitum est cum apud graecos & romanos uideamus maiori supplicio paricidia expiari. In atriis qui aliquid uel minimum furatus est lapidibus obruitur. In bactris qui pauca furatur sputis de decoratur. Romanorum legibus uulneribus caeditur: ab euphrate fluuio usque ad orientalem oceanum cui caedes uel furtum obiicitur non magno mero re torquetur. Qui uero pudorem masculi eripuit si res in lucem uenerit magnitudine ignominiae se ipsum interficere cogitur. Graecorum est sapientes speciosos sequi pueros non uerentur. In eadem orientis plaga pariter atque cognati si cognouerint filios aut agnatos turpitudini se subiecisse & interficiunt & sepulturae tradere non dignantur. Apud gallos autem pueri publice nubunt: nulloque dedecore propter legem notantur: nec est perfecto possibile oēs qui apud gallos produnt florem aetatis uenerem & mercurium in domo saturni & martis termino occidentes habere. Multi uiri apud britannos unam uxorem habent apud parthos econtra multae foeminae unum maritum: casteque omnes uiuunt legibus obtemperantes. Amazones uiros non habent: sed tempore ueris fines suos egredientes cum uicinis conueniunt. Unde omnes naturali lege eodem tempore pariunt: masculisque interfectis solas foeminas alunt bellicosaeque omnes similiter sunt magnam exercitationis bellicae curam gerentes: Mercurius in domo sua cum uenere a chaldaeis efficere dicitur homines numularios & qui fingere atque pingere sciunt: in domo uero ueneris unguentarios uocem exercentes histriones actoresque fabularum. At apud Saracenos & mauros in superiore quoque libya & exteriori germania & apud Sarmatas & scythas caeterasque gentes quae septentrionales ponti partes habitant in Alania quoque atque in Albania Othene Saunia atque Aurea nullus numularius nullus pictor non architectus non geometra nemo exercens uocem nemo fabularum actor inuenitur: sed inanis omnino in tot tantisque orbis terrarum partibus mercurii atque ueneris huiusmodi coniunctio inuenitur: omnes medici canes non parua alunt cura: quibus morientes homines adhuc spirantes proiciunt: neque omnes in natiuitate diurna lunam cum marte sub terra in cancro habuerunt Indi mortuos cremant: quibus cum sponte uxores concremantur: nec omnes qui sponte rogam mariti ascendunt mulieres natiuitate nocturna solem cum marte in termino martis in leone habuerunt. Plurimi germanorum laqueo gulam frangunt: nec est possibile omnes qui ita se suspendit interceptam a Saturno atque Marte lunam habuisse. Quid plura singulis horis apud omnes gentes homines nascuntur. Vbiq; autem leges atque mores propter liberam hominis potestatem praeualere uidemus nec natiuitas aliqua nolentes Seras ad homicidium compellit: aut brachmanas ad esum carniarum: nec praesae a sceleratis nuptiis remouent: nec indi a rogo: nec medici a canibus: nec parthi ne multas ducant uxores: nec a castitate mesopotamieses foeminae nec graeci a gymnasiis ubi nudis corpo

ribus exercentur: nec romani ab imperando: nec galli ne muliebria patiantur: nec gentes omnes quas barbaras appellamus musarum cognitionē approbandam ducunt. Singulae nanq; gentes ut uolunt & qñ nolunt libertate sua utuntur legibus moribusq; obediētes: naturam quoq; ipsam quæ corpus homini tribuit sequētes interdum sponte sæpius etiā coacti suntq; ubiq; diuites atq; pauperes principes & subditi sani & ægroti: nemoq; ipsorum necessaria natiuitatis sorte hæc consecutus est. Hæc o Bardesane quis satis nos mouent astrologi tñ terrarum orbem in septem climata partiuntur: & alius in alio climate plātarum dñari dicitur: diuersasq; leges hoīum a principibus positas quos nō aliena a legibus quas tulerunt loca stellarum habuisse non est impossibile. Non est o Philippe uera inquam hæc ratio. Nam & si terrarum orbis septem partibus diuidatur: i singulis tñ partibus multas nec. vii. solummodo. vii. planetarum instar: nec. xii. ad. xii. numerum signorum: nec facierum numero. xxx. &. vi. sed innumerabiles legum differētias inuenimus. Repetere igitur debetis uobiscum crebro quæ dixi. In uno. n. idorum climate atq; regione sunt qui a carnibus oīno abstinēt. & qui uel humanas carnes deuorāt & magussei non in perside solum sed ubicūq; habitant filiabus matrimonii me iure connectuntur. multæq; barbare gentes aliæ meridiem aliæ occasum: aliæ ortum: aliæ septentrionales partes diuersas & regiones & climata habitantes nulla mercuriali scientia participant. quot sapiētes putatis malas leges sanxisse: quot leges necessitate solutas: quot uictores leges uictis dedisse: nec tamen stellarum aliqua proprium clima inuitauit: nostra memoria in Arabia Romani uincentes irruerunt: & barbarorum expulsis legibus suas seruari iusserunt. Sed exponam uobis quod oēs facile ad hanc ueritatem adducere potest. Omnes iudæi mosaica lege in octaua die pueros circumcidūt: nec alicuius stellæ ui coguntur nec regionis tempore impelluntur: nec alienis moribus ut aliter faciant inducuntur. Nam siue apud Syros siue apud Galatas siue in italia siue in græcia siue in Parthia ubicūq; sint legem suam seruant: quod necessitate natiuitatis fieri nullo pacto potest. Non. n. possibile est eandem habere natiuitatem omnes iudæos: præterea unam semper. vii. dierum ubicūq; fuerint ab omni opere cessant: nec iter agunt: nec igne utuntur: nec genethliaca quædam ratio coerces Iudæum ædificare uel diruere domum: uendere aut emere illo die: atqui multi eorum eo die nascuntur: multi ægrotant aut sanantur: multi deniq; eo die moriuntur: hæc enim liberi arbitrii non sunt. In syria & osroene sunt etiam galli & phrygia matri deorum multi abscedebantur. Deinde rex Abgarus omniū quoq; manus qui id agebant abscondi iussit: ne quisq; postea in Osroene uirilia sibi amputauit. Quod autem dicemus de christianorum secta: qui in omni parte orbis immo uero in omni ciuitate inueniuntur: nec multas parthi christiani ducunt uxores: nec canibus mortuos obiciunt. Medi: nec Persæ filias ducūt: nec bactriani & galli matrimonia corrumpunt: nec ægyptii Apin aut canem aut hircū aut felem colūt: sed ubicūq; sunt alienis legibus & moribus uiuere: nec cogi possunt: nec genethliaca ratione aut sua aut principis alicuius impelluntur unq; ut quæ nefanda magister eorum duxit facienda putent. Sed paupertatem labores ignomineam cruciatus itolerabiles sufferunt. Nā quem admodum libertas nostra cogi non potest: sic corpus nostrum non facile potest pericula effugere: & certe si omnia potestatis essent nostræ nos essemus uniuersam: sin uero nihil possemus aliorum essemus organa nihil nostra uoluntate producentes. Deo autem uiolente nihil impediri potest: illius enim potestati cuncta subiiciuntur: qui unicuiq; naturæ præcipuum aliquid largitus est. Homini autem illud dedit eximium ut libertate uoluntatis atq; iudicii uteretur. Hæc Syrus ille.

Erum quoniam ab exterioribus multe iam ad hanc rem collegimus nō erit ab
 re non nihil a sacris afferre litteris : ut undique falsitate obruta ueritas facilius
 emergat. Sed qm̄ nudas intelligere sacras uoces perfectorum est ab excellenti
 earum interprete expositionem petamus. Audisti quippe quātus fuit ille Origenes quē
 non negauerim laboribus suis persuasus ineffabili æternæ gloriæ uti gaudio: quem exte-
 riores etiam propter mirabilem in omni genere rerum doctrinam minime ignorāt. Au-
 di ergo quid de proposita quæstione sentit: & quomodo totam hanc rem in commenta-
 riis super genesim complexus est. Valde nec necessarium est inquit diligentius expone-
 re in signa facta esse luminaria solem scilicet atq; lunam & reliquas stellas. Non. n. solū
 gentiles stellarum coniunctione atq; aspectu quæ in terris sunt necessario accidere cre-
 dunt: quam uim fatum appellant: uerum etiam multi ex fidelibus cōturbantur impos-
 sibile aliter fieri credentes q̄ stellarum cursus effecerit. Vnde sequitur nullam in nobis es-
 se libertatem: nullam operationem nostram laudari aut uituperari iure posse: ita prædi-
 ctum a scripturis dei iudicium quo alii ad æterna supplicia alii ad æternam beatitudinē
 destinātur falso fore prædicaretur. Quid plura? Ipsa quoq; fides & saluatoris nostri ad-
 uentus & omnis prophetarum labor ac apostolorum in constituendis ecclesiis prædica-
 tio inanis erit nisi forte Christum quoq; quis audeat dicere cælestium corporum ui coa-
 ctum fecisse quæ fecit passumq; fuisse quæ passus est: nec suæ deitatis sed stellarum cun-
 cta uirtute euenisse: his impiis uerbis etiam illud conficitur ut fideles fato ducti in chri-
 stum credant: quos libenter interrogabimus quamobrem deus huiusmodi mundū pro-
 duxit. An ut in eo alii absq; ulla culpa muliebria paterentur: alii immanes bestias crude-
 litate uincerent homicidio & rapina gaudentes? Quid oportet hæc innumerabilia dice-
 re: in quibus non hominibus sed deo culpam attribuunt: quem nullo modo iustum es-
 se ostendere poterunt. Quomodo enim qui tot tantaq; mala produxit iustus esse dice-
 tur? Præterea interrogandi sunt utrum etiam ipsi qui hæc dicunt stellis subiecti sunt: an
 soli miseriam effugerunt: si primum manifestum est quia a stellis etiam hanc opinionē
 consecuti sunt: quæ si uera est cur omnibus insita similiter non est. Sin alterum cur non
 omnes simpliciter ab huiusmodi necessitate liberamur? Ad hæc si fato res humanæ agū-
 tur: cur orant? cur uouent? cur temere aliquid a deo petunt? Quid plura? abunde nanq;
 his paucis patet temere susceptam a multis opinionem de fato: quare aut cum illud cō-
 sideremus sint in signa luminaria in hunc sermonē incidimus nunc explicemus. Qui ue-
 ram alicuius scientiam ab aliis accæperunt: aut ab his qui interfuerunt passiq; sunt: aut
 ab his qui uiderunt: aut ab his qui nullomō interfuerunt: sed auditu didicerunt docent.
 Si ergo ab alio quis audit factū esse aut futurū aliquid: cuius tñ ille nec fuit nec erit cā: si
 iccirco qm̄ ab illo didicerit cām ipsius fuisse illum uel futurū esse arbitratur: non parum
 profecto errat: ueluti si quis prophetæ librū euoluat in quo de prodicione Iudæ scribit:
 & cum iam parratā rem uideat qm̄ a libro futurum id didicit librum causam putet: aut
 si nō librū ipsum auctorē libri uel hunc quidē minime sed deum qui inspirauit. Nā quē
 admodū pphetiæ de Iuda diligentius uerba examinata non fuisse deum cām pditionis
 ostendunt: sed solum significasse quod prouiderat ex malignitate illius futurū. Sic si qs
 altius uoluerit præscientiæ dei uniuersaliter rationem scrutari: & q̄ i quibusdam futura
 nō ipressit: nec eū qui præsciuit oīum q̄ præsciuit: nec eas res quibus præscita ipressa sunt
 cām esse profecto itelliget. Deum igitur omnia futura præscire q̄q; etiam per cōmunem

de deo conceptum clarissimum sit: tñ & a scriptura nonnihil afferamus Susanam ergo audiamus dicentem. Deus æterne qui absconditorum es cognitor qui nosti omnia anteq̄ fiant: tu scis q̄ falsum testimonium tulerunt aduersum me. Dilucide aut̄ in tertio regum non solum res gestæ: sed ipsum quoq̄ nomen regis complures annos propheticè sic conscribuntur. Et constituit Hieroboam diem solemnem in mense octauo quintodecimo die mensis in similitudinem solēnitatis quæ celebrabatur in terra Iudæ & ascendit in altare quod erat in bethel ut immolaret uitulis quos fabricatus fuerat. Et post pauca & ecce uir dei uenit de Iuda in sermone domini in bethel Hieroboam stante super altare & thus iacente: & exclamauit contra altare in sermone dñi & ait. Altare altare hæc dicit dñs. ecce filius nascetur domui. Dauid Iofias noie: & immolabit in te sacerdotes excelsorum: qui nunc in te thura succendunt: & ossa hoium incēdet super te: deditq̄ in die illa signum dicens hoc erit signum quod locutus est dñs. Ecce altare scindetur: & effundetur pinguedo quæ in eo est. Deinde significatur repente altare scissum ac effusam pinguedinem fuisse secundum signum quod homo dei dederat in uerbo dñi: apud Esaiam aut̄ qui multo ante captiuitatis tempora fuerat noiatim de Cyro mentio fit: qui captiuitati finem attulit. Hæc dicit dñs deus Christo meo Cyro: cuius apprehendi dexterā ut subiiciam ante faciem eius gentes & uires regum fundam: aperiam ante eum ianuas & urbes non cludentur. Ego ante ibo & montes humiliabo: portas æreas conteram: & uectes ferreos confringam: & dabo tibi thesauros absconditos: ut scias quia ego dñs qui uoco nomen tuum deus Israel propter seruum meum Iacob & Israel electum meum: quibus dilucide significatur propter beneficia quæ populo contulit multarum sibi gentium regna diuinitus fuisse concessa. Apud Daniele quoq̄ Nabuchodonosor per uisionem futura regna conspexit. Aurum namq̄ assyriorum argentum parsarum æs macedonum ferrum Romanorum imperium prætendebat. In eodem propheta de Dario ac Alexandro & de quattuor Alexandri successoribus: de Ptolemæo quoq̄ rege ægyptii q̄ cognominatus est Lagus his uerbis scribitur. Ecce autem hircus caprarum ueniebat ab occidente super faciem totius terræ: & habebat cornu inter oculos suos: & uenit usq̄ ad arietem illum cornutum quem uideram stātem coram Ubal: & cucurrit ad eum in impetu fortitudinis suæ: cūq̄ appropinquasset prope arietem efferatus est in eum: & percussit arietem: & contriuit duo cornua eius: nec poterat aries resistere ei: cūq̄ misisset eū in terram conculcauit: & nemo quibat liberare arietem de manu eius: Hircus autem caprarum magnus factus est nimis: cumq̄ creuisset factum est cornu eius: & orta sunt quattuor cornua subter illud per quattuor uentos cæli: De uno autem ex his egressum est cornu unum: & factum est magnum contra meridiem. De Christo uero etiam minutissima prædicta fuisse non ignoramus: locum ubi natus ubi educatus est: recessum in ægyptum: miracula etiā quæ fecit: & quomodo Iudas eum tradidit. Hæc enim omnia argumento sunt deum ab æterno cuncta præscire. Ipse quoq̄ saluator euerfionē hierosymorum prædixit. Quorsum hæc: ut facilius enodare possimus quomodo stellæ in signa factæ sunt. Sic igitur sitas esse in cælo stellas non ignoramus: ut & contrario motu quin uniuersum & alias tardius alias uelocius ferantur. ut hoc modo per uarios earum aspectus atq̄ coniunctiones tam uniuersa q̄ singula non quidem homines (excedit enim omnino exquisitissima motus stellarum ratio mentem hominum) sed uirtutes quibus ut postea ostendemus hæc scire necesse est percipiant. Cum autem homines aut quibusdam obseruationibus: aut aliquorum spirituum & doctrina qui ordinem suū transgressi multa hominibus suggererunt: nonnulla stellarum motu confusius præuiderint

derint putarunt eas a quibus capiuntur causas earum esse res quas non efficiunt sed significant de quibus oibus breuiter ac exquisite secundum vires nostras dicemus: Proponantur igitur hæc ordine consideranda: quo pacto cum a sæculo futura deus oia præsciat libero nos arbitrio fruamur: & quomodo stellæ non sint humanarum rerum causa: sed solummodo signa: & quod homines exactam de his cognitionem habere nequeant: sed uirtutibus quæ superiore homine sunt hæc signa diuinitus depicta sunt. Postremo quænam causa fuerit ut deus signa futurorum ad cognitionem uirtutum expresserit. Primum igitur aggrediamur quod gentilium sapientes in magnos intrusit errores. Cum .n. præscire deum uniuersa minime negarent: necessario nos agere quicquid agimus crediderunt: Nam si ab æterno iniquum iniustum aliquid futurum deus præuidit nec scientia diuina falli potest erit oino ille iniustus: nec possibile est iniustum eum non fore cum non possit aliter agere quam deus præsciat: ex quo ad sequentia et nonnulli descendentes frustra culpam iniustos contendunt: similiterque de cæteris delictis & de uirtutibus opinantur. Vnde sequitur liberam non esse hominis uoluntatem si deus frustra præsciat: aduersus quos dicendum quod oia deus ab æterno uideat antecedentia sequentia causas rerum atque effectus. Nec tamen omnium ipse causa est: nam quemadmodum si quis temeritatem hominis alicuius perspexerit quia ignorantem eum cognouerit: & propter temeritatem eius non dubitet periculosa eum ac lubrica aggressurum itinera in quibus lapsus misere iacebit non efficit hunc ipse temerarium illi homini lapsum: sic deus cum uniuscuiusque uoluntatem præuideat hunc perperam illum recte acturum non ignorat. Non ergo præcognitio futurorum causa: nec .n. ullo pacto ad peccandum deus quemque impellit aut mouet: sed econtra (dicam .n. etiam si absurdum multis forsitan uideatur id quod futurum est causa est ut deus euenturum illud præuideat: non ergo ideo fit quia præscitur: sed quia futurum erat præscitur. Distinctione autem hæc res indiget. Nam si quis quando futurum aliquid dicimus sic accipit quasi necesse sit omnino fore minime id ei dabimus. Non enim dicimus quia proditor Judas præsciebatur: necesse fuisse ipsum prodere. Si sic enim esset non uituperaretur ab his qui proditurum præuiderunt: uituperatur autem nimium quoniam potuisset et non prodere. Audi quid propheta de ipso dicit: nec sit qui misereatur pupillis eius pro eo quod non est recordatus facere misericordiam & persecutus est hominem inopem & mendicum & compunctum corde mortificare: & dilexit maledictionem & uenit ei: & noluit benedictionem & elongabitur ab eo. Si quis autem ita futurum accipit quasi euenturum sit: posset autem etiam aliter fieri: hoc ipsum est quod dicimus: præscientiam .n. dei ueram non esse impossibile simpliciter est. Quæ ergo contingentia sunt: quæque accidere & non accideri possunt: ea uel euentura uel non euentura deus certe præuidit. Sed liquidius forsitan hoc modo dicetur: si continget Iudam prodere præsciuit hoc deus: si non continget similiter deus præsciuit: cum ergo duo hæc contingentia sint: & potestas in Iuda sit: deus præscientia sua præuidit quod a Iuda eligeretur nec præscientia dei ex contingenti necessaria fiet proditio. Si enim ponamus deum secum loqui possibile est Iudam proditorem fore. Sed contrarium quoque possibile est: quis ergo contingens utrumque sit: ego tamen uideo proditurum. Non enim similiter istud accipiendum est: quemadmodum si diceres præuidere deum hunc hominem nunquam uolaturum: nulla enim uolandi potentia inest homini: sed delinquendi & non delinquendi potentia inest. Cum ergo utrumque possibile sit: qui rationi non obtemperat: is peiora sequitur. Qui uero ratione cuncta iccirco inquirat ut rationi parcat: is uirtuti adhæret. Ille uoluptate delinitus nihil de honestate curat: hic communi conceptioni persuasus rationem anteponit. Sic alter uoluptati resistere non potest qui laborem sufferre nolit: alter spernit

atq; repellit uoluptatem omnem: quia dedecus eius formidat. Quod uero præscientia dei nullam necessitatem nobis imponit: inde quoq; affirmari potest quia sapius in scriptura pœnitentiam per prophetas mādasse inuenitur: nec cognouisse simulauit utrum conuerterentur delinquentes an non: ut apud Hieremiā scribitur: Forsan audient & agent pœnitentiā: sed æqualiter utrūq; contingens a dictis esse ostendit ne præscientia sua palam facta audientes deiiciat quasi necessario aliquit eorum futurū: sit nec in delinquentibus conuerti & non conuerti potestas insit: & hæc res peccandi causa foret & econtra si conuersionē eorum oīno futuram prædixisset huiuscemodi prædictio dissolutionis cā fuisset: faceretq; ne uiriliter in uoluptate insurgerent: quasi emendatio uelint nolintue futura sit: Sic. n. prædicto impedimento futuri boni esse uidetur. Cū igitur perutiliter deus mundum gubernet merito futura cælaui: quoꝝ cognitio minime hoībus conducit. Si. n. malos futuros se præuiderent desperatione sui bonos dissolutione ac eneruatione distraherentur. Cuius rei gratia dictū esse in exodo arbitror quis fecit surdastrum & surdum & uidentē ac cæcum: an non ego dñs deus? Eundem. n. cæcum atq; uidentem fecit alterum ad præsentia alterū ad futura. De surdastro uero ac surdo dicere alienū ab hoc proposito est. Non aut ambigimus ea quæ in nobis non sunt causam esse interdum eorum quæ in nobis sunt. Facimus. n. aliqua plæruncq; libenter aut non facimus quia nonnulla quæ uoluntatis humanæ non sunt præcesserunt. Si uero quispiam absolutam esse nostram uoluntatē putat ut nulla re præcedente uoluntas nostra hoc aut illud amplectatur: is mundi se particulam esse contineriq; ab uniuerso oblitus est. Sed de præscientia diuina q; nullā necessitatem agendi hoībus afferat breuiter ita dictū sit. Nunc ostendamus nihil humanarū rerum a stellis effici: sed tantummodo significari. Primū igitur illud patet si quid a stellarum sextili ponamus aspectu qui hodie fiat efficeretur: nullo posse illud pacto præteritum esse: prius. n. efficiens effectū est. Nō ignoramus aut eos qui hanc scientia: n. profitentur multa præterita hodierna stellarū propositione prædicere. Nam cū positionem Zodiaci diligenter in duodenas sedes diuiserint: gradusq; ac minuta singulis conuenientia domibus perspexerint: ac erraticas stellas cæteraq; ut solent apte collocauerint: & ortus atq; occasus aspectus & coniunctiones considerauerint nō solum futura uerum et ea quæ natiuitatem hoīs & conceptionem præcesserunt dicere conantur. Patris. n. fortunas & corporis eius prosperas aut econtra dispositiones similiter matris atq; fratrum ab hodierna positione percipi posse putant. Verum de gradibus domorum aliisq; huiusmodi postea dicemus. Nunc quasi exquisitissime omnia possint inuenire interrogentur: si res humanas necessitate agi stellarum putatis quomodo talis hodiernus aspectus ea quæ præcesserunt potuit efficere? Quod si hoc impossibile simpliciter est: inuenitur autem uere dixisse astrologus de præteritis: patet nō a stellis illud effectum fuisse. Si quis igitur nonnihil ueri eam rem putat continere certe necesse est ut concedat non fecisse id stellas: sed solummodo significasse. Quod si quispiam obiici et præterita quidem significari: futura uero a stellis effici differentiā ostēdat causam discriminis afferat. Quare quæ ad patrem matrem fratresq; pertinent præteritaque sunt hæc positio significat: futura uero quasi efficiens causa producit. Sed nullam huius rei causam afferre unq; uerisimilem poterunt. Quare nisi pertinaces sint nihil humanarum rerum a stellis effici sed forsā significari concedent: tanq; si non a stellis tam præterita q; futura: sed ab ipso deo per propheticam orationem quandam quispiam perciperet. Nā quemadmodum potestas humana ut diximus minime tollitur q; quis deus quæcunq; facturi sumus præuideat: sic etiā signa quæ ad significandū diuinitus ordinata sunt libertati nostræ

tati nostræ nequaquã efficiunt sed est uniuersum cælum quasi liber quidã apertus omnia futura in se conscripta continens. Iccirco in oratione Ioseph quod a Iacob dicitur sic intelligi potest. Legi. n. inquit in tabulis cæli quæcũq; cõtinent uobis & filiis uestris. Forsan aut̃ etiam illud complicabuntur cæli: ut liber significatiuas futurorum rationes consumatas & ut ita dixerim adimpletas fore ostendit: sicut prophetias et̃ adimpletas dicimus: cum iam euenerint hoc modo in signa secundum scripturæ uocẽ stellas factas arbitramur. Hieremias aut̃ ut hoies ad se ipsum conuertat: utq; formidinem quæ a signis impendet auferat: ac ut oẽm forsã huiusmodi opinionem ab hoium animo eiiciat. A signis inquit cæli non timeatis. Sed rursus alia rōne non efficientes stellas esse ostendamus. Concedentes igitur interim posse ab hoibus hanc scientiam compræhendi quærimus quõ a multis natiuitatibus eandem rem contineri contendunt. Nã si patibulo morturum aliquem dixerint non a natiuitate sua id solummodo uerum et̃ fratrum filiorũ aliorumq; attinentium immo uero et̃ interfectorum posse intelligi credũt. Stultum mihi certe uidetur in unaquaq; tam multarum natiuitatum mortẽ unius esse contentam. Nescio aut̃ quomodo respondere poterunt si quis eos interroget. In una ne uniuersi positione iudæi oēs in lucem eduntur: ut necesse sit in octauo die oēs circuncidi: & statim in hanc uitam ingressi male uulneribus affecti medico egeant. Ismaelitas aut̃ qui in arabia degunt tredecenes cunctos circũcidi. Ita enim de ipsis traditũ est: quomodo. n. hæc in quibusdam gentibus stellæ perpetuo faciunt: in quibusdam nunquam: & nulla profecto ratio uerisimilis ut mihi quidem uidetur afferri potest. Verum cum multæ prouidendi uia ab hominibus excogitatae sint ut augurium aruspiciũ somniorũ interpretatio: nescio cur alias oēs uias significare tantum genethliologiam uero efficere putarunt. Si. n. futura cognosci possunt ut hoc sibi gratis concedamus. fiunt aut̃ inde unde cognoscuntur. Quare a stellis potius quam ab extis aut auibus aut somniis aut fulguribus & tonitruis producuntur. His satis demonstratũ esse puto stellas non esse causas humanarum rerum. In præsentiarum perscrutemur an uerum sit exquisite loca stellarũ & domorum posse ab hoibus inueniri. quod superius (nihil. n. oberat) dedimus. Afferunt igitur Genethliologici planetarũ loco exactissime inueniẽda: ut & gradus & minuta & minorum minuta non ignorentur: similiter non signum solummodo uerum etiam gradum & gradus minuta primæ domus quam ascendente appellat recte teneri oportere. Quomodo igitur cum una hora largo modo mediam signi occupet partem ascendentis minutum inuenies: cum tam minutam diuisionem tps habere nequeas. Opus enim esset scire quota hora & minutis minorumq; minutis ex utero puer effusus sit. Alia. n. atq; alia posse significari uolunt minimo tps discrimine habito. In piscibus uero atq; ariete per obliquam istorũ ascensionem signorum (hora. n. & tertia horæ parte ascendere pene uidentur) minimam temporis partem magnam mutationem facere nõ ignoremus: ut uel uigesima hora unius pars gradum ascendente inmutet. Sed hoc etiã eis concedatur. Demonstratum aut̃ esse scimus quemadmodum erraticæ ab occasu ad ortum feruntur: sic & fixas centum annis uno gradu moueri: & in hoc spacio temporis positionem signorum mutari: cum aliud sit intelligibile illud signum aliud quod quasi figura quædam est. At non ad figuram sed ad intelligibile aiunt omnia signum esse referenda: quod nescio quomodo compræhendere queant. Sed hoc etiam sibi cõdonemus: ut aut intelligibile signum compræhendere: aut a sensibili ueritas haberi possit. Quæ autem commixtione compositione ac cum temperie diuersorum aspectu uim fieri afferunt profecto concedent nullo modo sciri posse. Quomodo enim quantũ diminuatur

a læsione maligni propter inspectionem benigni percipies? Et utrum auferat malignus quod a benigno cōceditur quoniam locum eius aspexerit aut mutet aut imminuat: aut mixtura quædã inde fiat. quis percipiet? Quæ oĩa si quis altius inspiciat facile credat nō posse ista humano ingenio penitus percipi. Vnde si quis harum rerum periculum fecerit uidebit in pluribus errare q̄ ueritatem consequi genethliologicos. Quãobrem Esaias ēt quasi hæc oĩbus impossibilia sint ad filiam chaldæorū qui maxime ista profitetur ait: Ad sint & saluam te faciant astrologi cæli anuncient tibi quid tibi accidat: His. n. uerbis docemur uel diligentissimos in hac re chaldæos non posse prædicere quæ uelit unicuiq̄ genti deus attribuere. Hæc Origenes. Demonstratū iam esse puto nec deos nec bonos dæmonas gentiliū deos esse. Sed econtra seductores quosdã atq; maleficos nulli magis rei studentes q̄ ueritatis euerfioni. Ita cū magnos in genere hoĩum errores perspexerint: fatorum ēt necessitate falsa oēs pene gentes decæperunt: a quibus erroribus nemo a sæculo q̄ dominus & saluator noster Iesus christus liberauit. Quæ oĩa iccirco in hac euangelica præparatione priora collocamus: ut rebus ipsis uideas qua fraude maiores nostri opprimebantur: & unde nos per solam euangelii doctrinam emerfimus.

EVSEBII PAMPHILII LIBER SEPTIMVS INCIPIT.

Repetitio gentilium theologiæ. Cap. I.

Is ergo Ita dictis atq; dispositis iam tempus est de philosophia hebræorum ac pietate uitæq; moribus differere. Nã quoniam falsam religionē gentium nō absq; ratione spreuisse iam demonstrauius: reddenda modo ratio est: quare sapiētiam hebraicæ scripturæ delegimus. Quod at nulla sit culpa a barbaris ueritatem uelle cognoscere alio tpe omnem philosophiã oēm q; disciplinam a barbaris græcos accæpisse ostendemus. Nunc uero aperire proposuimus ab hebræis solummō ueræ pietatis fundamenta iacta fuisse. Cæteri. n. hoĩes cæteræq; gentes uniuersæ p̄ter hebræos nihil fere immortalitate animi sentientes: nec aliquid p̄ter hæc uisibilia cogitantes corporæ uoluptate scelicitatem terminarunt: adeo ut quasi maxima deorū uoluptas ab eis coleretur: ac pp uoluptatē uitam optabilē ducerent. Quare alii solem & lunã & reliquas stellas a quibus hanc uitã dari putabāt. Alii terræ fruges & reliquas mundi partes unde non paruã se uoluptatem capere uidebant deos & auctores oĩum rerum esse prædicarunt. Alii non ueriti sunt titillationem sensuum cupidinē & uerem non sibi solum uerum ēt cæteris diis proposuisse. Alii principes ac tyrannos. qui eis uoluptati fuerunt & uiuos adorarunt: & post mortē in cælū ascendisse crediderunt. Alii malignos quosdã spiritus qui cupiditates eorū incendebāt & culti uoluptatibus explebant uenerati sunt. Alii huius religionis falsitatem perspicientes nō esse deos oĩno arbitrati sunt: Alii multo impudentius cæteris summū bonorum oĩum summãq; beatitudinem ipsam uoluptatem esse crediderunt: cui quasi supræmæ deæ seruire perpetuo non erubescabant. Nã & eorum mulieres ut sacer apostolus dicit mutarunt naturalē foeminae usum in eū qui est præter naturã. Mares autem etiam similiter spreto naturali usu alter in altere exarserunt: masculi in masculos turpitudinē operantes. & erroris eorū mercedem in se ipsis capientes. Ita græci simul & barbari docti omnes atq; indocti laudibus & hymnis

& hymnis tam in deorum solēnitatibus q̄ in publicis spectaculis uoluptatem efferebāt Fornicationis. n. uitiū est idolorum exquisitio. Tāto. n. errore impliciti mala malis addebant. In nefandis nuptiis parētes cum liberis ac mares cum maribus sceleratissime uitam trahentes: ac ipsas immanes bestias turpitudinis cumulo longe superantes. Quae oīa a philosophis & historicis suis cōfirmata sunt.

Quod solum hebræorum genus ueram sequebatur pietatem. Cap. II.

Olum aut hebræorum genus inter tot tantosq; errores ab uno uoluptatis collo tanq̄ hydra i diuersa capita profusos uerā pietatē secutum est. Hebræi. n. soli pia sanctaq; consideratione primum elementa & quæ ab elementis cōposita sunt solem similiter & lunam & cæteras stellas & cælum ipsum non solū deos non esse: uerum etiam aiæ penitus expertia iudicarunt. Deinde qm̄ neq; a lapidibus casu unq̄ sine artifice domus ædificari: ne pannus absq; texente fieri: nec nauis sine gubernatore nauigare potest: cum aīalibus rationalibus atq; irrationalibus & substantiis aiatis atq; inanimatis plenum hunc mundū uiderent: non absq; sapientia dei hæc oīa facta putantes a magnitudine atq; pulchritudine creaturarum puritate mentis creatorem oīum immortalem ipsum atq; inuisibilem cognouerunt. Cum aut non contēendam totius partē hominem esse uiderent partem eius præcipuam aiām uidelicet uerum hoīem corpus uero quasi hominis indumentum esse affirmarunt. Quare maiorem curam cultui aiæ afferre non dubitarunt creatori hoc deo placere arbitantes qui a genere hoīum non corporis robore sed animi ratione oīa quæ in terris sunt gubernari constituit. His fundamētis iactis corpus quidē & quæ corporis suauia sunt non maioris q̄ reliqua pecora fecerunt. Animum aut qui rationalis atq; intellectiuus est: quiq; ad similitudinem dei creatus est summo studio excoluerunt: nec quicq̄ uerum bonū præter bonorum oīum largitorem deum credentes extremum finem summāq; beatitudinem in cognitione atq; coniūctione dei posuerunt: qui solus humanæ uitæ rerumq; oīum causa est. Quare illum solum deum cognoscere: illi se soli uitæ puritate coniungere studuerunt: ac pietate ueraq; in deum religione altissimi sacerdotes genus electum atq; regium: & gens sancta aliisq; similibus appellationibus digni uisi sunt. Cur igitur reprehendendi nos sumus: qui hæc græcorum ægyptiorum phœnicum cæterarumq; gentium nugis præposuimus? In tantum autem uirtutis multi ex genere ipsorum peruenerunt: ut angelorū uisione diuinisq; oraculis non syllogismis neq; coniecturis instituerentur: ut quæ futura erant plærūq; gratia dei repleti quasi præsentia uiderent. Hæc ante q̄ græcorum nomen esset immo uero etiam ante Moysen & ante Iudæorum genus priscis hebræis innotuerunt. Post enim Moysen a Iudæi iudæi appellati sunt. Hæbrei uero ab hebere: a quo Habraam originē traxit multis ante Moysen sæculis absq; lege aliqua scripta pie sancteq; uiuebant: absq; doctrina legum oraculis ueritatem diuinis & mentis acumine magnitudineq; animi cōsecuti. Primus uero apud eos eximius ille theologus Moyses scripta reliquit: qui diuinitus anteq̄ leges poneret maiorum uitas animis hominum impræssit. Ita bonorum præmiis & impiorum suppliciis ad amplexandam uirtutem & fugiendam impietatem exhortatus leges tandem in medium proposuit. Iudicauit etiam ne forte difficillima legis præcepta iudæi ducerent atq; ab illis resiliērent priscorum exempla esse proponenda: ut omnibus pateret absq; legum mandatis sola ratione nixos optime maiores iudæorum uixisse: atq; ideo non esse sibi difficile uitas illorum imitari: si paria diuinitus consequi præmia desiderarent.

Compēdiōse non nullorum hebræorum uitæ narrantur.

Cap. III.

Non est autem ab re compendio uitas illorum a mosaica scriptura exceptas p-
 currere. Nam quemadmodum ab aegyptiis aegyptia a phoenicibus phoenicia
 theologiam & a graecis graecam: sic & ea quae ab hebraeis dicuntur ab illis ipsis
 petenda sunt. Non enim aliunde quam a Philosophis opiniones philosophorum narrantur nec
 medicina ab aliis quam a medicis perdiscenda est: ut igitur hebraeorum scriptura docet ante
 diluuium post primam originem hominum multi iusti deoque amici homines fuerunt: quorum
 primus nomen domini dei sperauit inuocare: quibus uerbis ostenditur quod nihil aliud ille quam
 creatorem dominum & deum secutus fuit quem credebat non solum uirtute sua a non simpli-
 citer ante cuncta produxisse: uerum etiam tamquam magnae ciuitatis dominum uniuersa regere atque
 gubernare atque ideo caeteris omnibus contemptis sperauit inuocare nomen domini dei. His dua-
 bus appellationibus creatoris atque gubernatoris totius uirtutem amplexus. Quare pri-
 mus homo uerus apud hebraeos conscribitur. Enos enim uocatus est quod latine uerus homo
 interpretatur. Neminem enim putant uerum esse hominem praeter eum qui uerum deum & co-
 gnoscit & pie colit: alios uero nihil a pecoribus differre arbitrantur: quia uidelicet ueluti
 bestiae ad terram proueni uentri & ueneri obediunt: quorum alios lupos: alios canes: alios
 porcos: alios serpentes uaria quadam uitiorum similitudine scriptura iudaeorum appel-
 lare consuevit. Quemadmodum si quoniam communiter genus hominum appellandum est com-
 modissima similiter uoce appellatione Adam significauit quo nomine a terra natus de-
 signatur. Primus igitur iustorum Enos qui primus nomen domini dei sperauit inuocare: &
 certe semper atque continue domini dei nomen inuocare: id profecto est summa extremaque bea-
 titudo. Illum nos uirum non fallaces gentilium heroes imitandum arbitantes optamus:
 illud nobis auxilio saluatoris nostri contingere ut nomen eius firma spe perpetuoque in-
 uocare queamus. Post istum quidam alius ambulabat cum deo & non inueniebatur quia
 propter uirtutem eius transposuit eum deus. Is certe perfectus homo in deo est qui pe-
 riculosa multorum colloquia fugit. Si enim forum curiam theatraque aliquis sequitur in ipso
 malignitatis profundo submergitur. Is autem hominibus inuisibilis est: neque ab ipsis facile
 inuenitur: qui deo charitate coniunctus ab eo solo cognoscitur: hunc hebraei Enoch ap-
 pellant: quod nomen latine gratiam dei significat: cuius solius mutationem diuinitus mi-
 hi concedi magis opto quam omnium simul qui uirtutis cultores apud gentes narratur fuis-
 se. Tertius uir iustitia eximius in saeculo suo Noe fuisse perhibetur: cuius quanta fuit uir-
 tus & pietas hinc cognoscitur: nefanda malignitas uniuersum genus hominum: tunc occu-
 pauit. Nam & gigantes illi qui per ora omnium uolitant impiis factis quod adhuc usque pra-
 dicatur deo pugnam. id est uirtuti & pietati non erubuerunt inferre. Et qui eos produxerunt
 siue immortales quidam siue mortales maleficia quaedam artificia & magicam prauita-
 tem primi excogitasse dicuntur. Quas ob res cum deus eodem omnes diluuium perdere
 statuerit unus cum suis in illo genere hominum Noe iustus repertus est qui omnibus
 uel aquarum submersis cum filis suis simul ac nuribus mirabili quodam modo quasi se-
 men humani generis conseruatus est: quem utinam quasi uiuam quandam imaginem imi-
 tari nobis contingat: & hi quidem ante diluuium fuerunt post diluuium autem alii quo-
 rum unus altissimi dei sacerdos iustitiae ac pietatis miraculo rex iustus lingua hebraeorum
 appellatus est: apud quos nec circuncisionis nec mosaicae legis ulla mentio erat. Quare nec
 iudaeos (posteris enim hoc nomen fuit) neque gentiles: quoniam non ut gentes pluralitatem deo-
 rum inducebant: sed hebraeos proprie nominamus aut ab Hebere ut dictum est: aut quia
 id nomen transitiuos significat. Soli quippe a creaturis naturali ratione & lege innata non
 scripta ad cognitionem ueri dei transire: & uoluptate corporis contempta ad rectam uitam
 peruenisse

peruenisse scribuntur: cum quibus oibus præclarus ille totius generis origo Habraam numerandus est: cui scriptura mirabilem iustitiã quam non a mosaica lege (septima eni post Habraam generatione Moyse nascitur) sed naturali fuit ratione consecutus summa cū laude attestatur. Credidit. n. Habraam deo & reputatum est ei in iustitiã. Quare multarum quoq; gentium patrem diuina oracula futurum: ac in ipso benedicendas oēs gentes hoc uidelicet ipsum quod iam nos uidemus aperte prædictum est: cuius ille iustitiæ perfectionē non mosaica lege sed fide consecutus est: qui post multas dei uisiones legitimum genuit filiū: quem primum oīum diuino persuasus oraculo circūcidit: & cæteris qui ab eo nascerentur tradidit: uel ad manifestū multitudinis eorū futuræ signum: uel ut hoc quasi paternæ uirtutis insigne filii retinentes maiores suos imitari conarentur: aut quibuscūq; aliis de causis. Non. n. id scrutandum nobis modo est: Post Habraam filius eius Isaac in pietate successit: scelice hac hæreditate a parētibus accepta: qui uni uxori coniunctus cum geminos genuisset castitatis amore ab uxore postea dicit abstinuisse. Ab isto natus est Iacob qui pp̄ cumulatam uirtutis prouētum Israel ē appellatus est duobus noībus propter duplicē uirtutis usum Iacob. n. athletam & exercentē se latine dicere possumus: quam appellationem primum habuit: cū practicis operationibus multos pro pietate labores ferebat. Cum aut iam uictor luctando euasit: & speculationis fruebatur bonis: tunc Israelem ipse deus appellauit æterna præmia beatitudinemq; ultimam quæ in uisione dei consistit ei largiens: hoīem. n. qui deum uideat Israel nomen significat: Ab hoc. xii. iudæorū tribus profectæ sunt. Innumerabilia de uita istorum uirorum fortitudine prudentia pietateq; dici possunt: quorum alia secundū scripturæ uerba historice considerantur: alia tropologice ac allegorice interpretantur: de quibus multi conscripserunt: & nos in libro quem inscripsimus de doctrina priscoꝝ uirorum. Præter hos Iob iustū uerum piū innocuum ab omniq; malignitate alienū fuisse inuenimus: qui quī iudæo generi non fuit affinis: pietatis tñ laude uel iprimis effertur. Verum Iacob liberi religione ac pietate communiti hebræorū famam facile ad maius a deo produxerunt: ut totius ægyptii principatus ab uno eorum Ioseph dependeret: qui castimoniam præmiis coronatus gubernatione tot tantarumq; ciuitatū suscepta uirtutem hebræorum manifestauit. Is suorū insidiis ad seruitutem redactus tãto cumulo uirtutis refulsit: ut nemo possit rem oratione assequi: Aderat. n. ei libertas animi maxime robur inuictum pudor eximius iustitia modestia prudentia summa: sed pietate in uerum deum maxime præstabat: cūq; domini sui uxor (erat. n. mirabili corporis præditus formositate: qua adolescētia uirtutibus ornata insignis uidebatur) furore cupidinis acta uerbis ac precibus persuadere non potuisset: manusq; iniustum iniicere non dubitasset: præcepta parentū non oblitus rēq; ipsa hebræum se esse ostendens mulierem quidē magna ui repulit: quasi aut a rabida fera euaserit fuga salutem quæsiuit: cogitabat. n. atq; dicebat si dñs meus domui suæ me proposuit quomodo ergo huiuscemodi rem turpissimam coram deo faciam: his ille uirtutibus ad ægypti gubernacula diuinitus peruenit: quem uti nam cætero sq; oēs de quibus diximus imitari possimus. Fuit aut etiam hic hebræus nō iudæus: nondum. n. iudæi fuerunt in multitudinem deinde magnam genus creuit: paulatimq; diligentissima norma uiuendi labebatur: & parentum pietas obtundebatur. Ita post aliqua sæcula ægyptiorum conuersatione deprauati adeo fuerunt ut nihil ab ægyptiis differre uiderentur. Tunc deus patrum suorum Moysen ad eos mittit: ac p̄ eū in auditis factis miraculis conuenientē iudæorū moribus legē imposuit. Nā cū iam corrupti uirtutē mutare non possent: alia manifeste mādauit: alia occultius suggessit: symbo

la umbramq; non nudam ueritatem conseruare ipsis præcipiens hoc pacto iudæorum disciplina a temporibus moyſi cœpta uſq; ad ſaluatoris noſtri aduentum ſecundum uoces prophetarum durauit. Sic enim a Moyſe aliisq; prophetis dictum inuenitur moſaicam legem uſq; ad Chriſti tempora duraturam.

De Iudæorum theologia. Cap. IIII.

u Erum quoniam breui hebræorū qui ante Moyſem fuerunt uitas tetigimus & pietatis eorū ad umbrationē edidimus: nunc theologica eorū dogmata a Moyſe aliisq; prophetis fundata conſideremus. Primus igit̄ oīum eximius ille theologus qui diuinas leges conſcripſit cum pietati conuenientem diſciplinā tradere uoluiffet non cōmunibus atq; tritis exordiis uſus eſt: ſed nihil potius ducens q̄ priſcorum generis ſui theologiam ac recte uiuēdi normam pertinere a deo ſecundū hebræorum theologiam inceperit: nec ut ægyptii aut phœnices aut certe oēs gentes multitudinem deorū falſo induxit ſed a prima uiſibilitate oīum atq; inuiſibilitate cauſa exorſus illū docet creatorem eſſe uniuerſi regem atq; dñm non ſolum quas ipſe ſcripturus erat legum: uerum etiā naturæ ipſius cuius ſolo nutu a non ente ſimpliciter cuncta fuiſſe producta oſtēdit cuius uirtute oīa quæ producta ſunt gubernari docet: Primūq; oīum cælum uerbo dei fuiſſe firmatum: & pondus ſoliditatemq; terræ præter naturam ſuā ſuper aquas ſuſpenſam aſſerit: uerbo ēt dei ſolis ſtellarumq; motu diem ac noctem ſibi uiciffim ſuccedere: legeq; diuina uiciffitudines mutationeſq; temporum anniq; uolutiōes fieri lege dei atq; inſtituto in locis ſuis fluctuantia reuolui maria minime ſtatutos audentia terminos prætranſire. Inſtituto ſimiliter diuino innumerabilia plantarū atq; arborum genera e terris germinare: ac ut breuiter dicam naturam oīum matrem inſtituto dei ſeruiētē diuinæ legi ſemper parere. Non. n. caſu aut fortuna neq; irrationali latione orbem circūuolui: neq; temere mundū tantam tāq; pulcherrimam rem eſſe productum: ſed dei eſſe creaturam & ab eo gubernari: ita legibus hoīum naturæ leges antepoſuit maxime deo uocare exhortatus. Nam ſi uniuerſus mundus cælum ſol luna ſtellæ oēs terra & quæcunq; in ipſa ſunt cuncta naturæ opera naturaq; ipſa creatori deo ſeruit. q̄to magis hoīes ratione ac libero decoratos arbitrio obtemperari creatori decet: Germinet terra uirentē herbam & lignum pomiferum faciens fructū & habens unūquodq; ſementem ſecundū ſpeciem ſuā & ſtatim non modo tunc ſed uſq; ad hunc diem paruit terra: parebitq; ſemper in poſterū. Producant aquæ reptilia animæ uiuentis & uolatilia uolantia ſub firmamento cæli. & una cum uerbo nutuq; diuino opus effectum eſt: & eo inſtituto ſemper ita factitatur. Sint ſol & luna cæteræq; ſtellæ in ſigna. & tēpora in dies & annos: neq; unq̄ hoc præceptum ſtellæ neglexerunt: ſed inceſſabili mirabiliq; ſuo curſu dies & noctes tempora & annos conficiunt. Quā igitur ueniam hoīes conſequent̄ diuina negligentes mandata: hæc illius theologia nos cæpit. Nihil. n. huiusmodi apud cæteras gentes inuenire potuimus ſed poſt hanc primā theologiam ad eā quæ ſecūda eſt ordine procedit: deoq; cognito neceſſariū putauit homini eſſe cognoſcere ſe ipſum. Quare deinceps quid homo ſit quidq; ipſum in cognitionē & pietatem dei adducat: & qualis principaliter hoīs uita eſſe debeat docet. In aīam. n. & corpus hoīem diuidit: uerūq; hominem aīa terminat quæ in corpore intellectualisq; ſubſtantia eſt tanq̄ ad imaginem dei creata: corpus uero terrenum & indumentum animæ eſſe confirmat: quibus tertiam partē addidit ſpiritum ſcilicet uitæ: qui uirtus quædam eſt: qua terrenū corpus & quæ ad imaginem dei creata eſt aīa coniunguntur atq; uniuntur. Nunc hoīem a deo creatū in foeliciffimo paradifi loco bonis immortalibus pleno conſtitutū legeq; dei munitum affirmat tranſgreſſione aut̄

diuini præcepti ad hanc miseram uitam peruenisse. Hac ille philosophiæ ueritate anteq̃
ponendarꝫ feriem legum aggredere tur auditores instruit. Non. n. fas est imaginem dei
unde immortalitatem consecuti sumus uitiose uiuēdo despiciere. Primitiua uero ueraq̃
dei imago uerbum suū est sapientia uita lux & ueritas per se ipsum existens: cuius ima-
ginis mens humana imago est: propter quam ad imaginē dei facti esse dicimur. Ita ne-
cessarium duxit hæc legibus esse prægustāda. Recordari. n. profecto debemus quid no-
stri a terra sumptum in terrā reuerteretur: & quid melius deoq̃ simile ut cognoscamus
quid sumus: nec uitis eam partē nostri maculemus quæ ad imaginē dei facta est: utq̃ a
perpetuo desiderio primæ illius beatitudinis pendeamus: & redire oībus uiribus dilige-
ter conemur: præparemusq̃ nos ad iter quo illuc peruenitur unde diuini mandati negli-
gentia decidimus. Ad hæc rerꝫ diuinarum atq̃ humanarum ille non humana doctrina
sed dei uisione peritissimus nequam quēdam dæmonē inuidum atq̃ uersutum unicuiq̃
hoīum inhærere docet: quem serpentem ueneni plenum atrum tenebrosūq̃ appellat:
qui salutis nostræ inuidus ad hunc usq̃ diem multos insidiis suis decæpit cuius fraude
parentes quoq̃ nostri beatitudinem illam amiserunt. Quare uigilandum est semperq̃
aduersus malitiam eius insurgendum. Sed quid oportet hæc ita conscribere cum ipsum
audire liceat non syllogisimis neq̃ hominum callidis argumentis: sed spiritus sancti gra-
tia cum magna uenustate atq̃ grauitate cuncta scribentem? In principio inquit fecit de-
us cælum & terram. & dixit deus: Fiat lux: & facta est lux: Et rursus dixit deus. Fiat fir-
mamentum: & factum est: Et paulo post dixit deus: Germinet terra: & germinauit: &
iterum dixit deus. Fiant luminaria in firmamento cæli & diuidant diem & noctē & sint
in signa & tempora & dies & annos & luceant super terrā. Præterea dixit deus: Produ-
cant aquæ reptilia & uolatilia: & factum est. Itē producat terra quadrupedes & reptilia
& bestias terræ secundum species suas: & factū est ita. In his igitur oībus cum a scriptu-
ra. dixisse deum dicitur nutum & uoluntatē diuinam non uocē syllabis prolatam osten-
dere uoluit: deinde uniuersum hunc repetens sermonē hic inquit liber cæli & terræ: qua-
die fecit deus cælū & terram & oīa quæ in ipsis sunt: huiusmodi hebræorꝫ theologia est
quæ uerbo dei creante uniuersa esse producta uerissime sola docuit: ad hæc non esse reli-
ctum mundū a deo gubernatione illius priuatū sed prouidentia eius rei asserit. Non. n.
solum creauit cuncta uerum etiā saluator rex dux oībus præsidens oīa disponens dicit
oīa eum uidere oībus adesse. Vniuersa inde gubernari docet. Similiter & qui post eum
fuerunt prophætæ nonnunq̃ a persona ipsius dei exclamant. Deus appropinquans ego
sum dicit dñs & deus de longe. Quid faciet occulte homo quod non cognoscam? nonne
cælum & terram ego impleo. Nonnunq̃ a se ipsis hoc pacto interrogantes: quis aquam
mensurauit? quis montes pondere ac ualles iugo firmauit? quis cognouit mentem do-
mini? aut q̃s consiliarius eius fuit? Et rursus quis constituit cælū & extendit tanq̃
scænā. Et alibi eleuate oculos uestros ad alta & uidete quis ostendit hæc oīa. Et deinceps
dñs deus qui fecit cælū & fixit illud: qui firmauit terrā & quæ in ea sunt: qui dat spiracu-
lum populis qui degunt in ipsa & spiritū eis qui calcant ipsam. Et rursus. Ego dñs deus
solus extendi cælū & firmaui terram nō est alius præter me. Et alibi sic dicetis ipsis: dii
qui cælum & terrā non fecerunt perdant a facie terræ dñs qui fecit terram in fortitudine
sua erexit habitabilē in sapientia sua & in prudentia sua extēdit cælū & adduxit nubes ab
extremis terrarum fulgura fecit in pluuiam: & aduxit uentos ex thesauris suis. Et rursus
quo ibo a spiritu tuo & ubi a facie tua me occultabo. Si ascendero in cælum tu illic es:
si descendero ad infernū ades. Si sumpsero pennas meas diluculo & habitauero in extre-

mis maris: etenim illuc manus tua deducet me. Hæc posteriores cōuenientia priscis diuinitus prædicabant. Sed eos et audias qui ante Moysen fuerunt. Dixit autem Habraam ad regem Sodomorum. Extendam manū meam ad altissimum deum: qui fecit cælum & terram. Melchisedech quoque dei sacerdos Habraam his uerbis benedixit. Benedictus Habraam deo altissimo & benedictus deus qui fecit cælum & terram. Et Habraam rursus pone manum tuam sub femore meo. & adiurem te per dñm deum cæli. Et subiicit dñs deus cæli & deus terræ qui cæpit me a domo patris mei: & a terra in qua natus sum. Postremo in ipsa uisione. Moyse deus interrogatus quis esset diuino respōdet oraculo: Ego sum qui sum sic dices filiis Israel: qui est misit me ad uos: hæc breuiter ab innumerabilibus excerpta sunt. Est ne igitur dignum gentiū theologiam immo uero impietatem cū istis ullo modo conferre. quorum alii nullum esse deum alii cælestia corpora crediderunt. Et stellas ignem in cælo fixas dicentes aut ignem uia & arte circūlatum loco dei adorarunt: alii nulla dei prouidentia mundū sed irrationali quadā natura gubernari alii cælestia solum modo diuinitus regi: non autem etiam terrestria: mundumque sine ortu: neque ullo modo a deo productum: sed casu & fortuna constitutum esse: nonnulli ex atomis & inanimatis corpusculis esse conglutinatum asseruerunt.

De Verbo.

Cap. V.

h Is ita dictis alteram quoque personā a prima persona genitam non creatam hebræorum scripturæ significant quā uerbum sapientiā uirtutem dei appellant: unde inquit Iob: Inuenta est sapientia: Quis autem locus eius est? Nemo mortalis uiam eius nouit. Et Dauid in psalmis: Verbo dñi cæli firmati sunt. Et Salomon ex persona ipsius sapientiæ. Ego inquit sapientia consilium & cogitationē constitui. & dñs possedit me in initio uiarum suarum ad opera sua. In principio antequam terra facta est antequam abyssi producti antequam montes firmati ante omnes colles genuit me. Et alibi. Quid autem est sapientia & unde nata sit dicam & non occultabo. Spiritus ipsa est intellectualis sanctus unigenitus omnipotens omnia penetrans: uapor. n. est uirtutis diuinæ & fluxus gloriæ omnipotentis uerissimus fulgor æterni luminis & immaculatū speculum uirtutis diuinæ ac bonitatis eius imago ab extremo ad extremum omnia transiens ac omnia recte gubernans quod quidem diuinū uerbum a patre ad hominum salutem missum scriptura confirmat. Quod deū & dñm. i. creatorem & gubernatorem a Moysē prophetisque appellari conspiciamus. Venit autem ad homines homine assumpto a patre missum pro salutem nostram. Misit. n. uerbum suum inquit & sanauit eos. Unde doctrina et euangelica prophetica & paternā hebræorum renouans theologiam hoc pacto incipit: In principio erat uerbum & uerbum erat apud deum & deus erat uerbum: hoc erat in principio apud deū omnia per ipsum facta sunt & sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso uita erat & uita erat lux hominum. Merito igitur eodē spiritu Moyses plenus factus cælo & terra quasi cū filio suo uerba conferentem sic deum patrem introduxit dicentem: Et dixit deus: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinē nostram. Quod plasmasti et occultius significauit dicens. Ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. Aperte namque patris ad filium ordinem atque mandatum more humano (nec. n. aliter poterat) expressit. Nemo. n. negabit omnem qui aliquid dicit ad aliū dicere: & qui mandat ac præcipit alii præter ipsum mandare atque præcipere. Manifestius autem Moyses duorum dñorum patris uidelicet atque filii mentionem fecit dicens. Pluit dñs a deo sulphur & ignem: & Dauid similiter. Dixit dñs domino meo sede a deatris meis. Donec ponam inimicos tuos scabellū pedum tuorum. Et paulo post æternam illā & ineffabilem generationem uerbi designare desiderans ait. Ex utero ante luciferum

ferum genui te. Hæc ita se habere non solum uetus scriptura occultius (non. n. oēs tunc
ferre poterant) uerum et noua ipsi quoque solaribus radiis dilucidus predicat: quamuis
nonnulli iudeorum sancti gratia spiritus carentes aliter interpretati sunt: a quibus non
nulla ponam iccirco non inutilia quoniam non effusum in aera uerbum dicunt nec spiri-
tum non subsistentem sed diuersas personas probe sicut & nos: male autem quia diuersas
quoque naturas opinantur. Philonem ergo audias scripturae uoces interpretatione sua ex-
plicatam quam obrem inquit quasi de altero deo dicitur in imagine dei feci hominem: Per
pulchre id diuinitus scriptori fuit inspiratum. Nullum. n. mortale ad supremum patrem
tanquam imago conferri potest: sed confertur ad secundum deum qui primi uerbum est. Ne-
cesse enim erat rationale uim a deo uerbo anima hominis imprimi. Deus. n. qui supra uer-
bum est ita supremus est ut nulla rationalis natura similitudinem eius possit recipere. Hæc
in primo quaestionum libro Philonis dicta sunt: qui in primo de agricultura uerbum dei
filium quoque dei appellare his uerbis non dubitauit. Hæc uniuersa pastor ille & rex de-
us iure gubernat. legemque statuit. rectum eius uerbum & primogenitum filium qui curam to-
tius gregis quasi maximi regis lux diligenter suscepit. Idem in secundo qui dubitandi ru-
borem effugere uelit: audacter dicat nulla re materiali machinam mundi conseruari: sed
uerbo æterni dei sempiterno quod a mediis ad extrema: & ab extremis ad media proten-
sum inuictum naturæ sustinet cursum fouens ipsum atque conseruans: quasi uinculum quod
dam pater qui genuit ipsum constituit. Merito igitur nec terra unquam aquis summergetur:
nec ignis extinguetur nec cætera peribunt: cum uerbum dei uocale inter muta elemen-
ta constitutum omnia conseruet. Hæc Philo. Nonne igitur uera hæc nostra sunt qui uerbo
ac sapientia dei omnia producta esse predicamus: falsa uero illa quæ nec uerisimilitudinem
ullam habent: & inter se contraria sunt. Tales enim milesius aquam originem rerum di-
cit Anaximenes aerem. Heraclitus ignem: Pythagoras numeros Epicurus atque Demo-
critus indiuidua quædam corpuscula. Empedocles quattuor elementa: hoc dei uerbum
magni consilii angelum lucem ueram iustitiæ solem etiam nominant. Tertio spiritus ad-
ditur sanctus a scriptura quem sicuti patrem & uerbum suum eadem dignitate atque hono-
re honorari præcipit. Tertius igitur a patre spiritus esse ostenditur tanquam a patre per sapien-
tiam elucens: post hæc æternam dei substantiam rationales uirtutes nec numero nec spe-
cie nobis notas sed solum uisibilem proportionem (alia. n. gloria solis est: alia luna: alia
stellarum scriptura iudæorum non ut deos sed ut ministras honorandas ostendit. Et mor-
tali quidem naturæ stellarum numerus omnino ignotus est. Deus uero multitudinem
etiam intelligentiarum & nomina non ignorat. Scribitur enim qui stellarum multitudi-
nem numerat: & omnibus ipsis nomina imponit: innumerabilia enim genera profecto
& intelligentiarum & stellarum sunt: deo autem omnia numerata sunt: de ipso enim di-
citur mille milia ministrabant ei & decies milies centena milia coram eo assistebant. Cum
enim numerum uideatur aliquem nominare numeratas illas ostendit esse uirtutes a deo.
Cum uero tantam numeri quantitatem dixerit ignotum nobis illum numerum propter
innumerabilitatem suam esse ostendit. Sed de substantia earum sic psalmista scriptum
reliquit. Domine deus meus quem uehementer magnificatus es confessionem & decorem ui-
disti amictus lumine sicut uestimento extendens cælum sicut pellem: qui facis angelos
tuos spiritus & ministros tuos ignis flammam. Noli credere de hoc corruptibili igni di-
cere nec de irrationali aere atque spiritu: sed altius quidam atque sublimius: necesse enim est
cum a sensu nostro uerba prodeant translative non proprie de intellectualibus dici: un-
de ipsum quoque deum spiritum & ignem & lucem & huiusmodi nominibus significa-

mus. Virtutes autem illas angelos archangelos spiritus celestem exercitum principatus potestates tronos dominationesque nuncupamus: Quarum omnium iustitiam solem & sanctum spiritum ei annexum una cum deo ac patre creatorem atque gubernatorem scriptura confirmat: quem unum deum ab uniuersis sicuti patrem ac dominum hymnis glorificandum propheta precipit dicens. Laudate dominum de caelis: laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes angeli eius: laudate eum omnes uirtutes eius. Laudate eum sol & luna: laudate eum omnes stellae & lumen. Laudate eum caeli caelorum & aquae quae super caelum sunt laudent nomen domini. Quia ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt. Statuit ea in aeternum & in saeculum saeculi praecipitum posuit & non praeteribit. Haec hebraeorum dogmata merito erroribus gentium spiritibus complectimur uirtutes caelorum ut dei ministros honorantes. Solum autem deum & uerbum ac spiritum eius qui caelum & terram ac omnia quae in ipsis sunt creauit & a nihilo simpliciter produxit ut hebraeorum doctrina occultius & euangelica expressius precipit colimus atque adoramus.

De Contraria. Cap. VI.

Vnec consequens esse uideatur ut qualem hebraei de contraria uirtute doctrinam traxerunt perspiciamus. Virtutes igitur ministrantes & spiritus qui ad ministerium mittuntur propter eos qui aeternae consecuturi uitae sunt haereditatem sanctos dico angelos dei diuina luce frui ac ideo luminaribus caeli conferri docti a scriptura credidimus. a quibus peruersi quidam spiritus cum sua nequitia diuinam lucem suscipere nequiuerint tenebrae factae sunt. Quorum primum qui est alius defectionis causa fuit quam penitus propter impietatem suam in terram decidit: quique totius uenenosae prauitatis auctor est sponte a lumine ad tenebras lapsus draconem serpentemque lactiferi ueneni per ductorem atrocem beluam & leonem humanis carnibus uiuentem ac denique basiliscum scriptura solet appellare. Causa uero qua lapsus est furor mentis & arrogantia hoc pacto dicitur fuisse quomodo decidit de caelo lucifer qui mane oritur contritus est in terram: qui mittit ad omnes gentes: tu autem dixisti in mente tua in caelum ascendam: super astra ponam sedem meam: & ero altissimo similis. Et rursus haec dicit dominus quoniam exaltatum est cor tuum: dixisti deus ego sum & domicilium dei habito. Et iterum in monte dei natus es inter igneos lapides immaculatus in diebus tuis: ex quo die creatus es donec iniustitiae inuenta in te sunt. Exaltatum est cor tuum in pulchritudine tua: corrupta est scientia tua cum pulchritudine tua propter multitudinem delictorum tuorum in terram deieci te: His uerbis apertissime cum superioribus illum uirtutibus conuersatum fuisse docemur. Et quoniam ceruices extulit propter arrogantiam decidisse: sub quo innumerabiles quidam sunt spiritus simili impietatis errore pro lucida diuina regia beataque habitatione ad convenientiam sibi ac omnibus impiis loca tartari sententia dei depulsi. Quae loca abyssum diuina scriptura & tenebras: non has: sed quas diuina uerba intelligunt solet appellare: ex numero quorum multi exercitationis hominum gratia in terra & regione quae sublima est derelicti erroris humani & impietatis gentium concausa simul fruerunt: quibus interdum nomina indit scriptura malignos spiritus & daemones potestates & principatus mundi huius appellans interdum symbolice cum piis atque religiosum uirum ne multitudinem daemonum formidet horretur. Super aspidem. n. ait ambulabis & conculcabis leonem & draconem. Signum autem est deum ab ipsis odio haberi eiusque uoluntati repugnare: quoniam se ipsos deos putari cupiunt: & dei cultum in se transferre conantur diuinationibus atque oraculis tanquam incentiuis stultos allicientes quos a deo rapientes ad profundum impietatis detrudunt. Solis autem hebraeis malicia illorum a priscis fuit intellecta temporibus apertissime damnantibus omnes deos gentium daemones esse. Nunc autem dei gratia per saluatoris nostri euangelicam doctrinam

ctrinam uniuersis orbis uinculis dæmonum solutus deum uerum glorificat.

De Hominum natura.

Cap. VII.

Ed phœnicum quidem ac ægyptiorum theologia casu hoïum cæterorumque aiali
um productionem factam e terra dicebat: nullum inter rationalem aiam & irra-
tionalem substantiam discrimen arbitrata: quibus abiectis hebræos laudamus
qui pulcherri:ne ac sapientissime ac ideo uerissime de prima hoïum productione docue-
runt duplici quadam natura constitutum esse hoïem asserentes: cuius altera pars cum in-
corporea: & immortalis sit: uerus homo existit ad imaginem & similitudinem dei: non for-
tuna & casu: sed a deo ipso creatus. Voluit. n. suprema oïum causa non carere rationabi-
libus terram animalibus: ut non solum a cælestibus uerum etiam a degentibus in terra
maiestas sua laudaretur. Itaque dixisse deum scriptura testatur. Faciamus hoïem ad ima-
ginem & similitudinem nostram: & fecit deus hoïem ad imaginem & similitudinem su-
am fecit eum. Et rursus: Formauit igitur deus hoïem de limo terræ: & inspirauit in faciem
eius spiraculum uitæ: & factus homo in aiam uiuentem: quem textum iudæus Phylo
exponens his uerbis utitur. Cæteri quidem ab ætherea natura mentem nostram consta-
re dicentes ætheri affinē esse hominem uoluerunt. Moyses autē ille nulli creaturarum ra-
tionalem aiam similem: sed nomisma dei uerbo suo insignitum esse uoluit. Inspirauit. n.
deus inquit in faciem eius spiraculum uitæ: & factus est homo in aiam uiuentē: Et quo-
niam necesse est mittenti missum similem esse: iccirco ad imaginem dei hō: non ad ima-
ginem creaturarum alicui factus esse asseritur. Anima igitur hominis uerbo dei designa-
ta: necesse fuit corpus quoque ad fulgentissimas partes mundi uisum erigere. Hæc Philo.
Non ergo absque causa cætera quidem animalia nutu diuino uel a terra uel aquis prorup-
pisse. Solus autem homo ad imaginem & similitudinem dei factus asseritur. Quare so-
lus omnium quæ sunt in terra rationis participes principari ac regere leges ferre artesque
inuenire potest. Sola enim hominis intellectualis anima ac rationalis est: reliqua omni-
no mortalia ad seruiendum homini facta sunt. Præest. n. uniuersis quasi dominus atque
dux homo rationis uiribus robustiora corpore domans: iccirco prudentiæ iustitiæ alia-
rumque uirtutum capax est: & ad cælestia se ipsum extollēs stellarum cursum orbiumque
uolutiones ita quærit: ut cælestem se esse argumētum præbeat. Quod autem sibi circū-
iacet terrenum corpus opus & ipsum dei est de terra sumptum & in terram reuertens.
Qua propter oportet sicut pecoris cuiusdam ita corporis hominem curam habere: ale-
reque colere ipsum seruum ut ad huius uitæ ministerium perutilem: dñm uero interiorē:
quasi dei affinem uehementius amare ac honorare: quoniam & a prima causa honora-
tus est: homini igitur sic diuinitus ornato idoneum deus largitus domicilium fuit. Ipse
autem sua sponte diuini contemptu præcepti domicilium mortale decidit: propterea
pietatem esse adhibendam censemus: & uirtuti dandam operam: ut delictum nostrum
deleamus: & ad primum redeamus statum. Non. n. in terris finem homini esse constitu-
tum: sed illic unde resiliit restitutione imaginis qua: n. deprauauimus: huiusmodi sunt que
de natura hominis hebræorum doctrina antea que græci omnino essent philosophata est.
Græci uero heri uel nudiustertius nati nonnulla e barbaris multa ab hebræis ut progre-
dientes monstrabimus furati sunt.

Quod natura non est genita.

Cap. VIII.

Erunt quoniam hebræorum ueritas unum creatorem omnium deum cogno-
scit: ipsius quoque subiectæ corporibus substantiæ quam hylen appellare so-
lent. Innumerabiles uero tam barbari que græci contra opinantur: Alii maligni-

tatis fontem esse hylem nec genitam nec corruptibilem dicentes: alii natura sui absque qualitate fungunturque asserentes uirtute diuina mundum ab ipsa formata asserunt. Rationibus demonstrandum est solam hebræorum opinionem non falsam esse. Vtar autem ut soleo non meis sed alienis. Dionysius igitur in primo aduersus Sabelium hæc de proposita questione reliquit. Non sunt absque scelere illi qui materiam primam ad fictionem totius deo subiecerunt: quam dicunt cum passibilis mutabilisque natura sit diuinitus ad generationem omnium alterari. Sed ostendant nobis unde similitudo ac dissimilitudo materiam primam ad deum est: necesse enim est si positionem sanam uolunt sustentare superiorem quendam deo excogitare: quod nefandissimum est præterea cum non genitum esse similiter de utroque dicatur & aliud alterum ab altero sit: unde id ipsis aduenit. Nam si non genitus deus per se est & ipsum non genitum esse ut quispiam diceret substantia sua est non erit non genita hyle. Non enim idem est deus & hyle: quod si utriusque est quodcumque est. id est deus quidem deus: materia uero prima materia. Inest autem utrisque non genitum esse: patet aliud esse ab utroque & utrisque prius atque superius. Ad hæc causam reddi postulabimus: quamobrem cum utrumque non genitum sit deus quidem impassibilis immutabilis immobilis atque actiuus est: materia uero prima contra passibilis mutabilis mobilis omnis alterationis receptiua. Quomodo autem etiam apte conuenerunt: utrum ad materiam primam naturam adaptauit se deus cum ab ea mundum fabricatus est an e contra? Sed hoc ultimum impossibile. Non enim potest res insensibilis accommodare se ad artificem: Primum autem penitus nefandum si quis putet sicut artificem ad materiam aptitudinem primam causam se accommodasse. Relinquitur ergo ut a dei sapientia uaria & ut ita dicam multiformis formarum scilicet omnium receptiua hyle producta sit. Multa dici possunt: sed modo non est nobis hæc questio proposita: meliores tamen sunt qui hæc dicunt quam qui innumerabiles deos alium aliud creasse contendunt. Hæc a Dionysio sumpta sufficiant: nunc Origenem audias. Si quis autem putat non posse deum absque subiecta inquit materia quicquam efficere quoniam nec statuarius absque lapide statuam nec lignarius faber sine lignis rogendus est si arbitratur deum posse quicquid uelit. Eo enim pacto quo sicuti uult ad totius ornatum ineffabili uirtute absque sapientia qualitates non entes producit: quod omnes qui prouidentiam fatentur concedunt: substantiam quoque quam uult producere potest. Mihi autem uidetur qui hæc dicunt forturiam quoque deo annectere: qui nisi materiam primam forte repperisset non esset auctor nec pater nec creator & dominus uniuersi: præterea unde factum est ut sufficiens ad uniuersa fingenda nec superfluous aut deficiens materia subiecta sit: sequitur enim necessario a prouidentia quadam deo superiore ne scilicet ars dei perderetur si non haberet materiam artificii susceptibilem deo materiam esse subiectam. Unde autem omnium quæ deus uult receptiua materia esse nisi eam deus talem qualē uoluit produxisset. Sed non genitam esse materiam supponentes sic aduersus eos insurgemus: si nulla prouidentia deo materiam non subiecit: quæ tamen ei subiecta est quasi per prouidentiam esset subiecta. Quid præstantius factum est quam ea quæ casu fiunt? Quod si non est a deo producta materia cur mundum ab eo formatum dicunt? an quia tantam mundi fabricam nisi a sapientissimo artifice non potuisse fieri credunt? Sed materiam quoque tantam atque talem ut corporalium rerum formas omnes possit suscipere non nisi ab omnipotente sapienteque artifice fuisse credendum. Cum autem obiiciant neminem posse artificem absque materia quicquam facere: sciant se multo dissimilia dicere. Prouidentia enim semper hominum artibus materiam subiecit. Hæc aduersus illos dicta sufficiant: qui quoniam inuisibilis terra

informisque

informisq; dicitur: iccirco materiam primam non genitam existimarunt. Hæc Origenes. Philo aut iudæus de hac quæstione sic scripsit. De quantitate autem substantiæ utq; facta sit dicendum est ad formationē uniuersi tantam materiam deum creasse ut nec superflueret nec deficeret: absurdum. n. est hunc uel illum artificem diligentissime de quantitate materiæ sufficientis præcipue in preciosa materia providere: deum uero qui numeros & mēsuram oīum nouit minime de hoc prouidisse. Ausim igitur exclamare nec pluri nec pauciori materia ad creationem mundi opus fuisse. Non. n. integer ex oībus partibus mundus esset si non a sufficienti materia esset formatus. Sed cum prudentis proprium artificis sit antea q̄ incepit sufficientiam materiæ prospicere: homo quidem mortalis errare potest: ut nonnunq̄ deficienti materiæ additamenta quærat: nonnunq̄ ablationem a superfluēte. Deus uero cui nihil deest quicq; oīa potest ad unguem sufficientē produxit hylē. Sed qui cauillari uolunt argumenta multiplicant: qui uero philosophari ueritate rerum contenti sunt. Hæc etiam Philo. Maximo uero insigni apud christianos uiro liber quidam de materia scriptus est: unde nonnulla mihi sumenda esse uideo ad exquisitam quæstionis decisionem. Credo inquit te quoq; ipsum uidere duo non genita simul esse non posse: quibus illud addidisti alterum ex duobus necessarium uideri aut separatum esse deum a materia aut coniunctum. Si igitur coniunctum esse quidam uoluerit dicere: unum non genitum dicet. Nam si cōiuncta simul sunt duo non genita esse nō possunt. Sed sicut consequētur dicimus unam rem genitam hoīem esse multis partibus constitutum: sic necesse est si non est separatus a materia deus: unum non genitum dicere: sin uero separatum quis dicet: necesse erit aliquod inter eos esse discrimen quo dissepantur: non. n. potest aliud ab alio distare: nisi tertium quoddam sit quo distare dicuntur. Istud aut ulterius progreditur. Nam si tria dabuntur ingētia: similiter de ipsis quæram: & si cōiuncta quis dicet: superiorem referam rōnem sin uero separata: quartum necessario introducet: quæ separatio efficitur. Sed illud forsā quispiam cogitabit: nec separatum esse deum a materia: nec rursus cōiunctum: sed esse in materia uelut in loco & materiam in deo tanq̄ continens. Erit ergo a materia circūscriptus deus: cūq; ipsa in stabilitate sua huc atq; illuc feratur ipse quoq; mutabilis erit. Præterea si materia informis fuit: ornata uero formis ad melius a deo mutata: deus quoq; erit i re locoq; informi. Ad hæc interrogandum est utrum deus replebat materiā an in parte aliqua materiæ fuit: nā si in parte fuit minor multo q̄ materia est: si totam replebat quō eam transmutando formauit: necesse. n. est aut contractum illud formasse: quod sui cōtractione uacuum fuit relictum: aut se quoq; ipsum una cum materia trāsformasse. Quod si materiam esse in deo quispiam dicat similiter quæredum est utrum quasi separata ut uolucres in aere an ut in loco. Si. n. separatam ut uolucres in aere dixerit partibus ergo deus: immo re ipsa scissus: scindi. n. dissepantariq; necesse est ad receptionem aliorum. Sin uero ut in loco cū deformis materia per se sit nec a prauitate aliena erit deus deformitatis & prauitatis locus: quod cogitare nefandissimum est. Ita cum hylē ingenitam putes ne malorum causa deus esse uideatur: malignitatis receptaculum deum dicere cogaris.

Quod materia non est causa malorum. Cap. IX.

I ergo materiā non genitam principaliter diceres multis rōnibus impossibile id esse demonstrarem: uerum qm̄ malorum ipsam cām esse opinaris: & ex hoc ē induceris ut non genitā credas: ad hoc uertēda mihi oratio est. Si enim adaperiam quo pacto mala fiant ostendamq; non esse possibile quin malorum auctor deus sit si materia ei aliunde ad creandum subiicitur: opinio hæc funditus euertitur: Sine qua

litate ergo coaerentem deo fuisse materiam: unde mundum istum creauit opinaris: Sic
prorsus. Si ergo sine qualitatibus materia fuit: sunt autem in mundo qualitates: quia a ma-
teria diuinitus factus est: qualitatibus profecto deus productor est. Ita mihi uidetur: Qua-
litates porro non a subiectis qualitatibus factas esse: & aliud a substantiis dicis. Ita opi-
nor. Si ergo nec a subiectis qualitatibus eductae a deo qualitates: nec a substantiis quo-
niam substantiae non erant: a non ente simpliciter creatas diuinitus fateri necesse est. fal-
so ergo abste in superioribus dicebatur impossibile esse a non ente: simpliciter fieri quicquam
a deo quod tanto absurdius uidebitur: quanto si diligentius quisquam consideret: uel hoies
qui maxime ex aliquo facere uidentur a non ente quaedam producere. Architectus. n. ur-
bem facit ex non urbe: & templa ex non templis. Quod si quia substantia subiecta est ar-
chitecto: ideo ex ente ipsum facere opinaris: non parum erras: non est. n. substantia quae
urbem facit: aut templa: sed ars quae circa substantiam est haec autem quae ex arte fiat quae
in homine est: non est tamen in lapidibus: sed forsitan dicis ideo non esse ex non ente artem qua
urbs constat: quia sit ab artificio quod in artifice est. Ego uero tibi respondeo artem illam
quae in homine est non ab alia quadam arte sed a non ente in homine fieri. Accidentia. n.
omnia in substantiis & fiunt & sunt. Homo. n. sine ullo artificio existit: ars uero nulla erit ni-
si prius hominem esse intelligamus. Quare ars a non ente in homine facta necessario est:
quod si hominibus hoc modo se habet: quomodo non oportebit deum non solum qualita-
tes uerum etiam substantias a non ente simpliciter arbitrari posse creare? Si enim aliquid
ex non ente simpliciter posse fieri a deo fateris: substantias etiam a non ente simpliciter ab
eo posse fieri concedas necesse est. Verum quoniam apprime audire desideras unde ma-
la oriuntur: quaero abste utrum substantias aut qualitates substantiarum mala opina-
ris? Qualitates substantiarum arbitror. Materiam autem absque qualitate ac deformem
fateris? Dictum memini. Si ergo substantiarum qualitates mala sunt: & materia sine qua-
litate est: deusque omnium qualitatuum creator conceditur: erit malorum omnium auctor
deus. Quare si abste materia non genita ponebatur: ut malorum causam deum dicere
non cogereris: cogeres autem hoc facere: multo magis materiam ei ad creandum subiici-
ens frustra id certe opinaris: haec sufficere mihi uidentur: nisi tu aliquid habeas: ego si con-
tentionis non ueritatis cupiditate uerba haec faceremus: nihil amplius quaererem. Verum
quoniam charitas est quae nos mouet & utilitatis proximi causa disputamus: altius de
his differendum arbitror: & quoniam nihil aliud quam ueritas quaeritur quoquo modo pu-
tas facilius atque dilucidius id fieri posse. Sic oratione utaris ut non tibi solum uerum etiam
mihi magnum conferas fructum. Sed quoniam qualitates esse mala superius diximus
nunc substantias potius quasdam mala esse arbitror. Quid tu substantiam dicis? non-
ne illam quae ita per se existit ut nullo modo indigeat ut existat? Sic omnino. Malum
autem actum alicuius esse opinaris? an quomodo? Actum profecto. Nonne igitur ac-
tus agentis est? Est prorsus. Cum autem nihil agens sit: putas tu actum esse posse? mi-
nime. Si ergo substantia nulla re alia indiget ut existat: mala uero actus sunt: & om-
nes actus cum alicuius sint agente aliquo sunt: & non agente non sunt: non erunt pro-
fecto mala substantiae: quod si ea quae agunt substantiam: putas uerum id quidem est:
ut homicida ea ratione qua homo est substantia est. Caedes autem ipsa non est substan-
tia sed substantiae opus: ac ideo interdum bonum hominem interdum malum uocita-
mus dicunturque ambo haec nomina de homine propter bonos & malos actus: qui sunt
accidentia. Caedes enim non est substantia: sed nec liberalitas: nam quemadmodum gram-
matica grammaticus a medicina medicus dicitur cum substantia nec medicina nec gram-
matica

matica fit: sed ab his accidētibus appellationem accipiat: similiter a malis malus homo dicitur. & a bonis bonus cū neutrum eorū sit. Quare si quem alium præter hoīes causam esse malorum putas: simili mō in quantum hoībus suggerit mala ab actu suo ipse quoq; malus erit. Sic. n. & homo malus dicitur quia mala agit. Quæ autem aguntur mala nō est ipse qui agit: sed actus eius a quibus appellationem accipit. Nam si agentem ea dicemus quæ agit: agit autem eadem: erit homo cædes: Et sic quoniam quæ aguntur cum aguntur solummodo sunt: facta uero esse desinunt: erunt homines cum agunt: & cum non agunt non erunt. Quæ falsa atq; impossibilia sunt. Sunt ergo mala hominis actus: appellaturq; homo malus non ex eo quod substantia est: sed ex eo quod mala agit. Malum. n. dici ab accidentibus substantiæ quæ non sunt substantia ideo concessimus: ut a grammatica grammaticus dicitur. Quod si quæ aguntur tunc incipiunt quando actus incipitur certe is etiam qui male agit tunc incepit malus esse quādo male agere ccepit. Non est ergo malum absq; principio: nec non genita mala sunt: sed ab eo genita atq; perfecta a quo aguntur. Recte o amice e præsuppositis. n. probe intulisti. Nam si absq; qualitatibus materia prima est: estq; qualitatū auctor deus: mala uero qualitates sunt: mala essent a deo: Sed contra rationem istam hæc quæ dixisti sufficiunt: mihi uero in mentem nunc uenit falso absq; qualitatibus hylen affirmari. Nulla. n. substantia uere absq; qualitatibus dicitur: cum enim absq; qualitatibus dicitur qualitas eius profecto significatur. Qualis. n. quædam materia certe prima dicitur: cum huiusmodi esse dicatur: ut aliquid in se non possideat: quæ res certe qualitatis quædam species est. Ad hanc igitur rationem oro respondeas. Nam cum non genita hyle mihi uideatur: qualitates esset innatas habere uidetur: & sic ab ea defluere omnia quæ mala sunt. Ita deus malorum causa non erit. Magna te puto laude dignum quod absq; ulla pertinacia ueritatē quæras: causamq; nobis præbeas: ut aut a uerbis tuis facilius tibi persuadeamus: aut rationibus acquiescētes ueritatem discamus. Sed si innatas habet materia qualitates cuius rei auctor erit deus: cum neq; substantias nec qualitates produxerit: quippe cū tam substantia quā accidens serui huiusmodi rationis uim a principio fuerint. Dic igitur quæso quo pacto deum creatorem appellas. Vtrum quia substantias in alias substātiās mutauit: an quia substantias quidem nō mutauit: qualitates autem earum mutauit. Absurdum mihi uidetur mutatam fuisse substantiam dicere. Qualitatum igitur mutatione creatorem appellari deum assero. Nam quemadmodum cum e lapidibus domus fit: non est dicendum lapides in domum esse mutatos: Sed quali quadam deorū compositione domum factam esse: cum qualitas ista compositionis lapidum alia sit ab ea quam prius habebant: Sic mihi uidetur permanente substantia qualitatum mutatione hunc mundum factum esse diuinitus. Quoniam ergo qualitates quodāmodo quasdam a deo factas ais respondere mihi non dedigneris mala substantiarum ne qualitates sunt: & qualitates in hærent materiæ sp an ipressæ fuerunt: In se dico absq; principio. hac igitur qualitates a deo mutatas fuisse asseris. Ita prorsus. Vtrū igitur ad melius aut ad peius? Ad melius scilicet. Si ergo qualitates in materia inhærent q̄ in melius mutatae sunt q̄rendum adhuc restat unde mala orta sunt: aut. n. non pmanferunt qualitates illæ malæ natura ut erāt: aut si pmanferunt malæ malignitatē earū in melius deus non conuertit: & sic malorum cā ad deum rursus refert: aut forsan malas qualitates: materiæ mutatas esse nō dicis. Earum uero mutatione q̄ indifferentes erāt uniuersa diuinitus cōstructa opinaris hoc mō certe. Cur igitur malas qualitates reliquit: utrum quia euellere noluit: an quia nō potuit? Nā si noluit: & potuit: necesse tibi erit cām malorū deo attribuere: q̄ mutatione mundū

creans non destruxit: neq; mutauit in melius mala cum potuerit. Nec poteris si ita opinaris deum non culpate qui malignitatem materiae non abstulit cum posset: sed ad perniciem craturarum reliquit. Præterea maxima quædam iniuria ipsi quoq; materiae illata est: peius. n. modo se habet quam anteq; formaretur: tunc. n. in sita sibi esse mala nequaquam sentiebat: nunc uero multæ partes eius accerrimum malorum sensum percipiunt: quod exempli gratia in hoie uideamus. Materia. n. hominis anteq; formaretur & creatoris artificio in animal commutaretur: nihil percipiebat postea uero q̄ in hominē uersa est: actum habet malorum sensum: ita quod diuinitus materiae ad beneficium ipsius euenisse asseris peius ille fuisse inuenitur. Sin uero non potuisse deum insita materiae mala tollere contendis: impotentem deum esse asseris: qui autem impotens est aut natura imbecillus est aut superioris cuiusdam terroris ac formidine premitur. Si imbecillum arbitraris & firmus in hoc proposito consistis: actum est de salute tua: Sin autē a maiore quodam premitur: erunt mala deo efficaciora quam uires eius retundūt: quod dictu nefas de deo est. Ad hæc quare malum potius deus non est: si quidem illum esse deū dicimus cuius uires super omnia sunt? Sed responde mihi quaeso de materia ipsa rursus querenti utrum simplex quædam erat an composita? Nam si unica fuit atq; simplex quomodo mundus qui ex ea est cōpositus uere dicitur? cum illud compositū sit quod a multis uariisq; constitutum est? Quod si compositam fuisse respondebis: erant ergo a simplicibus quibusdam composita: quare absq; principio non genita æternaq; materia esse non potest: non. n. erat anteq; simplicia ex quibus componitur conuenissent: deinde non duo sed multa tibi erunt non genita. Simplicia. n. ex quibus hyle tibi componitur multa ac uaria esse necesse est. Præterea uideat ne tibi quicq; sibi ipsi repugnare atq; opponi? Nihil oīo. Quid porro aquæ ignem opponi negas? nullo modo luci autē tenebras: frigidum calidum: sicco humidum: nonne similiter opponitur? Similiter non inficior. Si ergo nihil sibi ipsi opponitur nō erit materia una nec ex materia una: simile huic illud est: quod modo quæram: uidentur tibi alicuius totius partes aliæ aliarum destructiuæ? Nequaquam. Ignem autem aut aquam cæteraq; huiusmodi nonne materiae partes putas? Sunt certe materiae partes: Ignis porro nonne aquæ destructiuus: & e contra tibi uidentur? Scilicet. Si ergo partes totius aliæ aliarum destructiuæ nō sunt: ignis autē & aqua cæteraq; huiusmodi alterum alterius destructiuum est: nō erunt partes unius materiae: nec ipsa erunt materia: quoniam nihil sui ipsius destructiuum est: nihil. n. sibi ipsi opponitur aut repugnat: aliud certe alii opponitur ut album non opponitur albo: sed nigro & tenebræ non tenebris: sed luci. Si ergo una quædam esset materia nulla oppositio i rebus inueniretur. Cum autē aliæ rerum aliis opinantur non eadem esse uidentur materia omnium. Hæc Maximus. Sed huius uoluminis iam modus sit: in quo priscorum sanctorumq; hebræorum uitas qui multo ante Moysen fuerant breuiter perstrinxi: quos omnes admirati diuinis laudibus persequimur & prosequemur. Imitationem illorū tantum nobis facimus: ut eam nobis recte concedi diuinitus deprecemur.

EVSEBII PAMPHILII LIBER OCTAVVS INCIPIT.

De Traductione

VNC ORDINE PROGREDIENTES AD MOY

si disciplinam quæ secundum gradum tenuit: & solis iudæis non aliis gentibus data est transitum faciam. Quod aut nullo alii gēti sed iudæis solummodo Mosaica disciplina data est: nec idonea uel possibilis aliis fuit tpe suo, probabimus: sed quæ admodū ægyptiorū doctrinā ipsorum ægyptiorū uocibus exponebā cæterarūq; gentiū theologiā suorū testimonio auctorū explicabā ita nunc quoq; faciendū est a iudæis ipsis & ab illis maxie q; doctissimi habētur ante oculos oīa ponā si prius quō in linguā græcā & q̄ta diligētia libri iudaici traducti sunt exposuero. Commodissimū. n. id mihi ad euangelicā doctrinam cuius præparationē modo scribimus fore arbitror. Cum enim iam saluatoris nostri tpa uiderentur propriis aduenire conducebatq; maxime salutis oīum gentium quæcunq; a prophetis scripta fuerant intelligere per linguam græcam quam fere oēs gentes intelligunt iudaicam scripturam uniuersis proposuit: Aut. n. post saluatoris nostri tempora non habuissēmus iudæis ex inuidia occultantibus aut corruptiores nobis dedissent aut si recte haberi potuissent in suspensionē traductores facile uocarētur. Saluator ergo noster qui ut deus oīa præuidebat optima dispositione usus Ptolemæo ægyptiorum regi traducendorum librorum cupiditatem iniecit. Quam rē Aristæus uir doctus utpote qui rebus aderat diligenter cōscripsit. Fuit autem traductio facta temporibus secūdi ptolemæi qui Philadelphus uocatus est. Sed Aristæi uerba operæ precium est audire. Demetrius inquit Phalereus in regia bibliotheca cōstitutus grandem a rege pecuniam accepit: ut undiq; ad bibliothecam regis uel emendo uel transcribendo libros cōgregaret: neminiq; interrogatum me præsentē a rege quotnam libri iam in bibliothecis essent dixisse plures q̄ ducenta milia: sed breui tempore non erunt forsitan pauciores quingētis milibus si nō ab uniuersa græcia solum quod feci: uerum etiam ab aliis gentibus ac præcipue a iudæis quorum doctrina perutilis mihi esse dicitur q̄ plurima possumus uolumina congregamus. Et quænam rex inquit causa detinuit ne iudæorum libros quæ regio nobis affinis est aut emeris iam aut transcriberis præsertim cum ad hanc rem tanta tibi præstetur pecuniam quantā pecieris. Tum Demetrius translatione opus est inquit: propria. n. lingua & diuersis utuntur q̄ ægyptii litteris. Multi eos syrica & lingua & litteris uti censent: quod ita esse non inuenio. Post hæc rex præcepit. Demetrio scribere ad se de iudaicorum librorum translatione. Omnia enim tanta diligentia faciebat: ut uel res minimas petitionibus atque mandatis exactissime scriptis ageret. Quare ipse quoque cuncta ut gesta sunt conscripsi. Hanc igitur epistolam Demetrius philadelpho misit. Regi magno Demetrius. Quoniam præcepisti o rex ut undecunq; possim i bibliothecam tuam libros utiles congeram: maiestati tuæ refero iudæorum disciplinam & leges litteris & lingua sua conscriptas perutiles mihi uideri. Feruntur enim abiecte nōnulla trāslata tantæ certe admirationis: ut & itegra & diuina sola legū sanctio iudaica uideatur. Sic enim etiā Hecataeus abderita propter sanctionē legis nec a poetis gētium tactam arbitratur nec diligenter ab historicis expositam. Si ergo tibi uidetur o rex scribatur ad pontificem iudæorum ut de singulis tribubus seniores uiros legilispeditos & probos sex mittat ut diligenti examine id eligamus i quo plures conuenient traductores. Ista quippe res digna mihi maiestate tua uidet: fœlix sis perpetuo. Tunc rex

ad Eleazarū scribi iussit quod captiuos iudæorum remiserit: & auri quinquaginta talen-
ta argenti centum: & lapides non paucos ad crateras: phialas & mensam cæteraq; uasa
& sacrificia faciunda deo iudæorū obrulit: cuius epistola hæc est. Rex Ptolemæus Ele-
azarō pontifici salutem. Non ignoras multos iudæorum in regione habitare nostra qui
ab hierosolymis persarum in tempore quo illi regnabant abstracti fuerunt quorū mul-
ti cum patre nostro in ægyptum ingressi maiori mercede in legionibus conscripti sunt:
cūq; fideles inuenisset in præsidiis collocauit: ut eorum formidine aios ægyptiorum cō-
primeret. Nos etiam postq; regni habenas suscepimus humanius tuos tractantes plu-
res q̄ centum milia captiuos redemimus ac liberauimus conuenienti mercede dñs de-
posita: & si quid impetu multitudinis perperam gestū est totum correximus. Putau-
mus. n. id maximo deo gratum fore. qui tantum regnū cum pace ac gloria nobis com-
mendauit. De tuis ēt florentes ætate uolentesq; militare cum dignitate aliqua in exerci-
tu constituimus & apud nos nonnullos admisimus. Quia igitur uolumus & tibi & iu-
dæis tam præsentibus q̄ futuris gratissimū facere: decreuimus ut lex uestra litteris græ-
cis ab hebraica lingua traducatur: ut uestra quoq; uolumina cum aliis regiis libris in bi-
bliotheca nostra inueniantur: recte igitur facies & nostro studio condigne: si uiros pro-
bos & seniores peritos legis linguæ græcæ non ignaros sex ab unaquaq; tribu elegeris.
Oportet. n. qm̄ res q̄ maxima est illud eligatur in quo plures conueniant traductores:
hac re gesta non paruam nos gloriā consecuturos arbitramur. De his rebus latius tecū
loquentur Andreas de intimis cubiculariis: & Aristo qui & primitias ad uasa & sacrifi-
cia in templum portant argenti atq; auri pondus non contemnendum. Scribe tu quoq;
ad nos de quibuscūq; uolueris. Gratum. n. id nobis erit & amicitia nostra dignum & q̄
priuum fieri curabimus quod petieris. Vale Ad hæc Eleazarus sic rescripsit. Eleazarus
pontifex amico uero Ptolemæo salutē. Si tu & Arisnoe regina & soror & filii uestri ua-
letis bene est: & ut uolumus fit: ipsi quoq; ualemus. Magno gaudio affecti sumus cum
per litteras tuas bonam erga iudæos uoluntatem tuā cognouerimus. Itaq; uocato po-
pulo publice tuā epistolam legimus ut scirent quantā in deum nostrū habes pietatem:
ostendimusq; uiginti aureas phialas quas misisti & argēteas triginta: & crateras quin-
& mensam argenteam ad sacrificandū & ad alia faciunda quibus templū ægeret argen-
ti talenta centum: quæ Andreas & Aristo uiri probi & docti & te digni abs te nobis tra-
diderunt quibus latius diximus quæ uisa sunt. Oia. n. quæ tibi conferunt ēt si præter na-
turam essent tui petentis gratia efficere parati sumus. Plurima. n. ac maxima: & q̄ obli-
uisci nunq̄ poterimus nostro generi beneficia contulisti. Quare illico pro te & regina &
filiis & amicis tuis sacrificia optulimus deo: & orauit uniuersus populus ut cuncta tibi
sicuti uis succedant: regnumq; tibi cum gloria dñs oīam deus conseruet. Præterea ut di-
uinæ legis commode ac secure fiat traductio: sex ab unaquaq; tribu seniores elegi quos
ad te cum libris destinaui. Recte igitur facies rex optime exquisitissime traducta scriptu-
ra curare ut ad nos uiri redeant. Vale. Multis deinde hac de re dictis post iam traductā
scripturam hæc subiungit Lectitata igitur examinataq; traductione seniores interpretū
ac sacerdotes & multi ægyptiorum principes coram rege congregati propositis in me-
dio libris magna uoce dixerunt quoniam probe ac sancte diuina scriptura traducta est:
decens modo est rex iustissime ut caueant ne quis peruertere aliquid audeat: quod cum
omnes uoce approbassent iussit rex secundum morem suum maledicere. Maledixerunt
ergo ut solent si quis addiderit aut subtraxerit aut mutauerit aliqd rectissime id agētes
ut ppetuo iuiolata scriptura seruarietur. His ita gestis mirabili rex fuit affectus gaudio:

Lecta uero uniuersa sibi fuerant & admiratus legis latoris prudentiam dixit Demetrio quō nemo poetarum neq; historicorum de tot tantisq; rebus gestis nullam mentionem fecit. Cui Demetrius diuina hæc lex est: & a deo data ut uides ac ideo si qui tetigerunt deo percussi resiliuerunt. Affirmauitq; audisse a Theopompo quod cœperant nonnulla a iudaica scriptura translata græca oratione ornare: & illico turbatione quadam mentis & animi percussus magno studio deum orasse: cuius rei gratia id sibi accideret. Audiuit seque per somnium quia res diuinas lenocinio inquinatis hominibus aderet. Ego quoq; ipse inquit a Theodoto tragœdiarum poeta accēpit: quod cum nōnulla e iudaica scriptura ad fabulam quandam transferre uellet luminibus captus fuerit: qui quoniam credidit hac de causa id sibi euenisse magno tempore pœnitentiam egit: & tandem sibi uisus fuerant restitutus. Tunc rex magna cum diligentia sancte scripturam iudaicam iussit reseruari.

De Vita & disciplina mosayca.

Cap. II.

Vnc disciplinam Mosaycam ut doctissimi iudæorum scripserunt exponam. Philo igitur de iudæorum ab ægypto egressu in primo libro quos de hypotheticis inscripsit ubi pro iudæis quasi aduersus eorum accusatores his uerbis utitur. Populus inquit iste qui a Chaldæo parente traxit originem a syria in ægyptum trāsflatus post multos annos: quoniam multitudinem eorum ægyptus nō capiebat & magnitudine animorum: ac simul quia somniis ac uisionibus exitus ei diuinitus significabatur magnopere in eam terram unde maiores sui in ægyptum profecti fuerant redire cupierunt. Quo facto a deo creuerunt ut ad hæc usq; tempora iudæorum genus durauerit. Et paulopost ducebat autem eos uir unus quem si uis nihilo præstantiorem cæteris putato. Petunt. n. multi eum obprobriis arte quadam malefica & lenocinio uerborū omnia illi confecta fuisse dicentes: Sit sane: sed artificium tamen illud maleficum & uersutia hominis non modo uniuersum populum a siti fame cæterisq; periculis quæ quotidie locorum asperitate & solitudine accidebāt liberauit ac uelut in copia rerum omnium aliud: uerum etiam longe ab omni seditione & sibi obtemperantes obtinuit. Nec breui tempore ista sed tanto seruata sunt: quanto nec domus una in pace atq; concordia conseruari facile potest. Itaq; non sitis non fames non calamitas aliqua non futurorum formido non ignoratio euentorum aduersus maleficum illum uirum seductos populos incitauit. Quam igitur uis artem aut uerborū lenocinia aut prudentiam aduersus tot tantaq; accidentia quotidie mala suffecisse? Aut enim subditus illi populus natura obtemperans: humilis: & peritia futurorum munitus libenter eum sequebatur: aut si illi mala fuerant deus dura omnia eis mitigabat: & tam præsentium q̄ futurorum notitiam Moysi concedens effecit: ut tandem ab omni periculo populus suus euaserit. Vtrum. n. isto tum concesseris magna laude Moysem certe affeceris: posteaq; in terram istam uenerūt & si quo pacto eam consecuti sunt diuinæ litteræ significant: malo tamen ego probabili coniectura q̄ ueritate historica uti? Vtrum enim quispiam uoluerit ipse concedam aut multitudine aut armorum peritia syrios & phœnices patriæ propugnantes uicisse: aut ui quidem nihil fecisse: sed a dantibus sponte regionem accēpisse: ac nō multo post pie & sancte uiuendi omnem disciplinam constituisse. Alterum enim fortissimos eos uiros alterum a deo sic amatos significat: ut etiam inimicis suis uenerabiles uiderent: quippe hostes atq; inimici erant eorum a quibus regionem ubi & ipsi & maiores sui nati educatiq; fuerant repente auferre uoluerunt. Quomodo igitur non est mirabile atq; diuinum si quasi melioribus sine ulla ui sponte hostibus cessisse fatearis? post hæc nescio quid pri

mo quid secundo collocabo: probitatem ne legis: an obediētiam sanctitatem iustitiam & pietatem illorum qui uirum illum a quo legem accēperunt sic admirati sunt: ut quicquid ille uellet: hoc deum uelle putarent. Nam siue prudentia illius hęc agebātur: siue a superiore quadam uirtute doctus faciebat: ad auctorem deum omnia reducūtur. Mirabile nempe mihi uidetur duobus annorum milibus immo maiore tempore iam fere transacto: non enim exquisitissime annorum possum dicere numerū nec uerbum unum in lege illius esse immutatum: sed centies unusquisq; Iudæorum morietur: q̄ legi mosaicae derogabit. His dictis compendio trāscurrit disciplinam ciuilem: quā iudæi lege mosaica tenuerunt deinceps. Nihil inquit huiusmodi apud iudæos est non forum & iudicia: non postergationes & moræ: non lites & accusationes: sed oīa uera simplicia & constantia. Si adulteratus es: si uim intulisti: si fornicatus: si aliquid horum feceris morte punieris: si seruum si licerum uituperaueris: si uinculis premis: si abductum uendideris: si priuata si sacra sublegeris si impietate usus fueris: nō opere solum uerum etiam uerbo: propitius autem nobis sit deus qui hęc cogitauimus si in patrem si in matrem aut in benefactorem tuum morte morieris non communi: sed lapidibus obrutus: præterea mulieres uiris seruire oportere non ad contumeliam: sed ad obediētiam parentes in filios ad salutem eorum habere imperium: unumquēq; suorum esse dominum: nisi deo ea obtulerit. Nam si uerbo solum deo dedicauerit: tangere amplius non licet. dei oblata neminem rapere nec aliena omnino furari: uerum etiam si uerbū emiserit quo sua omnia deo oblata esse uideantur: ac demum poenitentia ductus tangere audeat: aut ad aliū sensum prolata sibi uerba interpretetur: animam amittat. Sed longum esset omnia dicere. Innumerable præterea sunt moribus & consuetudine sine scripto seruata: quæ quis odit nō faciat: quæ non locauit nō tollat: nec a prato nec a torculari nec ab area magnū aut paruum aliquid auferat: Ignem potenti dare: aquarum fluentia non includere: in opibus & mancis opem petentibus stipem propter deum esse cōcedendam: mortuis sepulchri locum non esse negandum: mortuorum sepulchra non mouere nihil mali cuiq; inferre: nō obtundere aut eiicere sperma: nulla ui fecunditatem mulierum retardare non aliter uti animalibus: q̄ deus & lex uoluit: femina non dispergere: iugum nō imponere iniuste nō habere modum præter mensuram: nec nūmum adulteratum: amici arcana inimicitias lapsus non patefacias: non superes liberos a parentibus etiam si captiuos habeas nō uxore a uiro etiam si argento tuo emeris: hęc maiora pulchrioraq; sunt illa parua multis uidentur non destruere domi nidum. Nullius animalis preces cum ad te lamentanti simile refugiat contēnere uelis. Sed lex quæ ista iussit magna cura seruanda esse cōstituit maledicunturq; qui non seruant: & deus ipse qui omnia perspicit ultor inuocatur. Et paulo post non semel sed sepius immo uero singulis diebus septimis propter malos hęc repetuntur: maledicunturq; qui non seruant. Ita non solum ad agendum exercitatos: uerum etiam legum peritos legislator singulos effecit: septimis enim diebus in idem congregari uoluit: ut confidentes scripturam audiāt: ne quis se ignorance possit excusare. Ita cōueniunt semper & sedentes magno cuncti utuntur silentio: nisi ad laudem dictorū uerbum aliquod communiter emiserint. Sacerdos autem aut de senioribus unus legem recitat & exponit: fitq; per totum id diem septinū usq; ad uespertinum crepusculum: deinde abeunt & sacrarum legum peritiores & pietate multo munitiores. Num ociosi septimum peragere diem iudæi tibi uidentur: an hęc quæ faciunt cæteris omnibus necessaria magis ducis: hac enim re fit ne a iure consultis quid faciendum sit quærerent: nec pignorantiam fallant. Sed unusquisq; facile de legibus atq; moribus interrogatus respondeat: &

deat: & uir uxori: pater liberis: dominus seruis legis præcepta tradat. Facile de septimo quoque anno quis non similiter dicere possumus: non enim ipsi ab operibus sicut septimis diebus cessant: sed agros ipsos cessare patiuntur: ut uires ad futura suscipiant. Multo enim fecundiores redduntur: si eum cessauerint: in noualia rursus proscinduntur: quod etiam corporibus hominum accidit: semper enim eundem ferre laborem & ualitudini obest: & robur animi atque corporis deiicit. Sed si quis iudæo polliceatur fecundiorum in septimo anno agrum futurum si eum coluerit: nequaquam id facere patietur: nam & ipsi a laboribus accipere se uolunt: & agros aliquando quiescere: ut & ipsi lætiores & agri fecundiores alio initio laborum sumpto efficiantur. Magnæ autem humanitatis eorum illud præcipue signum est. In septimo anno quoque ipsi ab agriculturæ laboribus abstinere: si quid sponte agri protulerint non colligunt neque deponunt: sed quia nullo suo labore productum est: communiter cuiuscumque uolenti omittitur. Quare autem septimum numerum ita lex honorauit: nemo a me quæret: qui a medicis atque philosophis de uirtute quam ad omnia maximeque ad naturam humanam possidet audiuit. Hæc Philo: Similia uero ipsi & Iosephus in secundo de antiquitate iudaica hoc pacto conscripsit ab ipsis rebus. Si quis cæterarum gentium leges nostris conferret: diligenter uideret: licet quisnam maxime tam iustissimas leges quam pietatem in deum ueram hostibus tradiderit. Nam cum infiniti gubernandarum ciuitatum modi in hos paucos generaliter reducuntur: ac alii principatu unius alii paucorum potentia: alii totius populi iudicio gubernentur: nostræ legis conditor hæc omnia despexit: & soli deo (dicam enim: etiam si durum uideatur) gubernationem iudæorum attribuit: ad illum enim tanquam omnium bonorum causam respiciendum solummodo censuit: quem nec factum ullum nec cogitatum fugere potest: qui cum immortalis æternusque sit: omnia potest: nec alia nobis ratione quam creaturis suis cognoscitur. Hæc enim de deo opinari oportere sapientissimi etiam grecorum principis ab illo sumptis testantur. Nam & Pythagoras & Anaxagoras & Plato multique alii hæc ipsa sensisse uidentur. Sed paucis hac ueritate tradita in multos efferre ausi non sunt. Nostræ autem legislator quoniam opera legibus consona effecit: non solum sui temporis iudæos sed omnes usque ad hunc diem in ueram creatoris pietatem reduxit: atque reducit: cuius rei causa est: quoniam & leges ipsas utilissimas omnium tulit. Non enim uirtutis partem pietatem esse docuit: sed omnes uirtutes pietatis esse partes declarauit: & ipsas uirtutes iustitiam dico: modestiam: fortitudinem: ciuium inter se concordiam altius omnibus impressit. Omnes enim operationes nostras omnia uerba & cogitationes ad eum referendas esse uoluit: nec aliquid horum incastigatum reliquit. Duplex enim disciplina morum est. Nam cum & doctrina quid faciendum sit discimus: & exercitatione faciliores ad agendum scimus: alii quidem legum latores altera solummodo ratione usi sunt. Nam Lacedæmonii atque Cretenses non uerbis sed re atque consuetudine instituebant. Athenienses autem & cæteri pene greci omnes quæ facienda essent uel non: legibus iubebant. Re autem atque opera ad consuetudinem bene uiuendi reducere homines neglexerunt. At uero Moyses diligenter hæc utraque coniunxit: nec rectam uiuendi consuetudinem doctrina priuauit nec doctrinam procul ab exercitatione iacere passus est: sed a primis statim alimentis incipiens domesticum uiuendi usum ita complexus est: ut nihil adeo paruum sit: quod uoluntati utentis prætermiserit: sed quæ comedenda sunt: & a quibus abstinendum: ac de omnibus quæ simul uiuunt: de diligentia præterea in agendo: ac de requie a laboribus legem quasi regulam posuit: sub qua tanquam sub patre ac domino uiuentes nihil ex ignorantia peccamus. Non enim semel aut bis: sed

singulis hebdomadibus ab omni labore quiescentes ad audiendam legem conuenire ius-
 sit: ut præceptis eius maxime omnium cognitis nemo se posset per imprudentiam pur-
 gare: quod cæteri omnes legum conditores ita reliquerunt: ut plurimi uere homines tunc
 tandem quicquam prohibitum esse discant: cum iam præuaricati sint: & qui præcipuos
 maximosq; gerunt magistratus ignorantiam legum præ se ferunt: cum legisconsultos se
 cum semper habeant assistentes. Quencunq; uero iudæum de Moyse legibus interroga-
 ueris: facilius tibi omnes percurret quam nomen suum proferre posset. Ita fit ut ab in-
 eunte nobis ætate leges imprimantur & raro quidē aliquis transgreditur: & si quis trans-
 gressus fuerit: nullo pacto pœnam deprecari potest: Qua ex re mirabilis generi nostro
 concordia inest. Nam & quia eadem omnes de deo sentimus: & quia in uiuendi mori-
 bus nulla differentia est: summa omnes concordia coniungimur. Non audies. n. apud
 nos diuersas de deo sententias quod apud alios non uulgares tantum uerum etiam phi-
 losophi factitant: quorum alii nihil omnino deum esse cauillantur: alii deum esse conce-
 dentes gubernationem rerum ipsi cōcedere nolunt. Apud nos autem a mulieribus etiā
 & seruis audies omnia nostra studia ad deum referri oportere: unde factum est ut non-
 nulli tanq̄ magos atq; inertes non accusent: quia nouarum rerum inuectores nō sumus:
 quod apud alios ita laudatur ut qui patria consuetudine contempta innouare quicq; po-
 tuerunt sapientes fuisse uideantur. Nos autem econtra id præcipuum prudētiae atq; uir-
 tutis munus existimamus: ut nihil omnino contra legem aut facias aut cogites: quæ res
 maximo argumento est leges Moyse optime atq; diuinitus latas esse: nam quæ aliter se
 habent: experientia redargutæ ceciderunt: nostræ autem legis quidnam aliquis mutare
 queat: uel quid melius aut inueniet aut ab aliis accipiet: num uniuersum disciplinae ciui-
 lis modum repræhēdet: Sed quis iustior aut melior modus excogitabitur quam hic sit
 qui deum principem proposuerit: & sacerdotibus communiter maximarum rerum gu-
 bernationem attribuerit: ac summo pontifici sacerdotis tum omnium regimen commi-
 serit: quos non censu aut genere sed uirtutis præstantia ad dei cultum assumpsit: & legis
 aliarumq; rerum curam illis commisit: ut ipsi & dubia decidant & peccantes puniant.
 Quis igitur præcipatus hoc melior aut quis maior deo potest honor afferri: Tota quip-
 pe multitudo piissime deum colit: & sacerdotibus maximarum rerum cura committi-
 tur. Ita fit ut tota disciplina ciuili quædam solennitas esse uideatur. Nam quæ paucis
 diebus uix alii faciunt mysteria & dies festos appellantes: hæc nos toto aīo firmaq; sen-
 tentia multis sæculis & conseruauimus & conseruamus. Vide autem q̄ ueræ simplices
 integræq; nostræ opiniones sunt: Primum enim omnium de deo opinamur quod ipse
 perfectissimus atq; beatissimus sit: sibi atq; cæteris sufficiens: omnium ipse rerum princi-
 pium: ipse medium: ipse finis: operibus notissimus atq; manifestissimus: substantia peni-
 tus inuisibilis: cui simile nec uidere nec excogitare quicq; possumus: Quare nec materia
 ulla ad imaginem eius suscipi nec ars imitari eum fingēdo potest. Opera eius oculis cer-
 nimus: cælum terram solem lunam lucem fluuios mare animalia plantas quæ ipse fecit
 non manibus neq; labore nec alicuius auxilio sed cum uoluerit omnia bene fieri: omnia
 illico bona facta sunt. Hic sequendus omnibus hominibus est atq; colendus: colitur au-
 tem sanctissime operatione uirtutis. Vnum est templum unius dei amicum enim omni-
 bus: quod simile est commune templum omnibus est quia communis deus est: hunc sa-
 cerdotes præcipue colant: quibus unus præest huic: qui non obtēperat tanq̄ impius pu-
 nitur. Sacrificia offerimus non ad repletionem ebrietatemq; nostram quæ deo ac omni-
 bus probis odio sunt: sed ad emendationem purgationemq; nostram in quibus pro cō-
 muni

muni prius salute oramus: deinde pro nostra. Gratissimus enim deo est qui communē salutem suā anteponit. Petimus autem a deo peccantes non ut bona nobis concedat: quā sponte iam præbuit: sed ut capaces eorum bonorum ita nos faciat ut cū cœperimus nō efferamur. Sacrificantes a luctu ab uxore aliisque p̄ multis abstinere lex iubet. Hæc de deo sentire mosaica lege didicimus. Longum esset omnia percurrere quæ de nuptiis conne- xioneq; sexuum cum uxore ad procreandum constituit: quæ seuerissime præter naturam agentes ulciscitur: quæ de latrocinio atq; furto: quæ de rapina & ui: quæ de liberis educādis: quæ de parentationibus mortuorum: ut non magno sumptu neq; magnificentia sepulchrorum charitateq; fiant: purgari autem a cadauere uenientes iubet quasi immundos: ut hinc discamus quā magna immundities in cæde hominis sit. Parentes secundo loco post deum honorari iussit: & ingratum aduersus parentes hominem lapidibus obruendum esse censet: seniores a iunioribus honorari præcepit: nihil inter amicos occultum esse uult: & si dissidium acciderit amici arcana efferri non sinit: Iudici muneribus corrupto mortem intulit: qui non auxiliatur supplicanti cum possit reus secūdum legem est: non tollas quod non deposuisti: non tangas alienum: non mutues scenore. Innumerabilia huiusmodi sunt: quibus societas nostra & disciplina ciuilis inter nos continetur. Sed non est prætermittendum quomodo erga alienigenas affectos nos esse uoluit: sic enim diuinitus hanc rem etiam curauit ut nec nostra corrumpi possent: nec inuidere his possemus qui legem nostram recipere uelint. Quicūq; enim nostris legibus uiuere desiderāt omnes humaniter suscipiendos iussit: cum non genere sed uiuendi disciplina coniunctionem hominum distinguere uideatur: si qui autem non integre sed simulatione accedunt hos repellendos imperat: ne conuersatione sua corrupamur. Cætera uero quorū usus necessarius est petentibus danda esse constituit: ignem aquam alimentum cæteraq; huius: ut uiam ignorantī ostendere: insepultum hominem non negligere. Quam humaniter autem gerenda bella esse censuerit idem patet: quoniam nec igne nec ferro agros hostium populari dimittit: nec eos spoliare qui ceciderunt in proelio: nec captis iniuriam inferre maxime mulieribus: tantaq; facilitate ac māsuetudine fuit ut uel brutorum animalium curam habuerit: nam usum congruentem eorum nobis cōcedens crudelius ea tractare prohibuit: nec interficere sinit si quæ quasi supplicantiā ad nos refugiunt: parcendum etiam in hostili regione: nec interficiendum animalia illa uoluit: quorū labore homines iuuantur. Sic undiq; cum docendo tum puniendo a uitiis ad uirtutem reduxit. Mors enim imminet si adulteratus es: si puellam rapuisti: si marem tentasti: si tentatus concessisti: de aliisque omnibus punitiones rebus conuenientes absq; deprecatione conscripsit. Seruatoribus autem legum præmia proposuit: non argētum neq; aurum nec oleastri aut hederæ ferta & inane quoddam præconium sed & ipse prædixit & deus miraculis confirmauit. Siquis etiam mortuus esset pro lege: uiuet tamen & meliora maioraq; præmia consequetur. Vnde factum est (nō enim uereor dicere quod res ipsa prædicat) ut multi magno animo summos crucia tuis & mortem ipsam subire maluerint quā quicquid facere aut dicere præter legem. Et certe si gens nostra ignota cæteris hominibus esset nec legis nostræ sanctitas ullo modo cognosceretur: & aliquis omnia diligenter scripta græcis nunc legeret: narraretq; talem se aliqua in orbis parte uiuēdi uidisse disciplinā: quam multis sæculis cum summa in deum pietate seruata diceret omnes admirarētur. Nullus enim uere sanctiores leges excogitauit: nec tot sæculis leges suas animis hominū firmiter imprimere potuit. Prætermitto Platonem qui ueram opinionem de deo in multitudinem efferre non esse tutum confitetur: & leges uerbis inanibus conscripsit: unde nul-

la utilitas nisi forsan eloquentiæ consecuta est. Lycurgum autem homines admirantur: & Spartem in cælum efferunt. quia longo tempore leges illius inuiolatas Spartani conseruarunt: quæ res certe non parua uirtutis est: sed illi breui tempore id fecisse inueniuntur si quis eos cum Iudæis comperat: qui non minus ferre quam duo annorum milia in legibus permanent. Præterea Lacedæmonii liberi quidem leges seruabant: quæ primum autem fortuna mutata fuit: totius uiuendi disciplinæ omniumque suarum pene legum obliuiscuntur: nos autem sæpius aduersa fortuna multo magis quam cæteri homines uexati: nec est in summis periculis legem nostram tradidimus.

Eleazarus apud Aristeum de allegorico sensu scripturæ.

Cap. III.

Hæc Iosephus de mosaica iudæorum disciplina. Multa uero dicere possem de occulta legum uirtute & allegorica speculatione: sed tangam pauca quæ ab Eleazaro atque Aristobulo summis apud Iudæos uiris nobilissimisque quæ Ptolemæi tempore perfluxerunt: quorum alter Eleazarus pontificatus etiam dignitate insignis fuit: ut paulo ante scriptum est cum de translatione scripturæ in linguam græcam diceremus: qui regiis legatis uirtutem scripturæ occultam esse ostendens his uerbis usus est: ut Aristeus alter ex legatis conscripsit. Dignum autem est inquit nonnulla eorum quæ ab eo audiuius breuiter ponere: præcipue quoniam temere quædam de puris atque impuris animalibus in lege scripta multi arbitrantur. Interrogatus enim a nobis quamobrem si a deo uniuersa creata sunt impura nonnulla scriptura uocitat: a quibus abstinendum esse iubet: ita differuit. Vides quantam uim habet conuersatio atque consuetudo: malos. n. homines si cum improbis: laudabiles si cum probis conuersantur facile facit. Primum igitur legum diuinarum dator ita cuncta deo patere ostendit: ut nihil agi nihil excogitari possit quod eum lateat: deinde cæteros omnes homines falso multitudinem deorum introducere docuit: cum ipsi multo præstantiores sint quam dii sui quos uenerantur: quorum simulachra lapidea uel lignea tanquam imagines eorum qui ad uitam sibi non nihil contulerunt adorant sensum ipsi habentes ea quæ insensata penitus sunt. Cur autem omnino quasi dii a gentibus coluntur illi qui ad usum humanæ uitæ aliquid inuenerunt: cum non fecerint neque produxerint ipsi quicquam: sed meliorem eorum quæ sunt usum excogitarint: aut cur hodie quoque multi non adorantur: cum antiquioribus ad inueniendum excogitandumque multa sagatiores acutioreque sunt? Nam de ægyptiis quidem nescio quid dicere oporteat: bæluas enim & serpentes & uiuos & mortuos uenerantur. Hæc igitur inspiciens diuinus ille uir incenibus ferreis & inuiolabili ualle a cæteris gentibus separare nos uoluit: quo pacto facilius corpore atque animo immaculatos longeque ab huiusmodi falsis opinionibus remotos fore uidebat: ut solum uerum deum præter cæteras gentes adorantes illi solummodo inhareamus. Vnde factum est ut a nonnullis ægyptiorum sacerdotibus qui disciplinam nostram altius considerarunt dei homines gens nostra sit appellata: quod nemini nisi deum uerum colat accidere potest. Nec id iniuria: reliquis enim cibo potui uestituique inhiantibus nostri omnibus istis contemptis per totam uitam de omnipotentia dei cogitant. Ne igitur conuersatione atque consuetudine aliorum corrupti ad impietatem eorum deferamur: cibi & potus tactus & auditus atque uisionis purificatione legali nos a cæteris separauit. Cuncta enim ab una potentia omnipotentis dei gubernata naturali ratione similia sunt: quis singula a quibus abstinemus & quibus utimur profundam habeant rationem: quorum unum aut alterum exempli gratia ponam: ne putetis temere

res temere de rebus tam paruis a Moyse fuisse conscriptum: sed omnia uideas ad probi-
tatem hominum & iustitiæ perfectionem sancte pertinere. Volucres enim omnes qui-
bus utimur domesticæ mundæq; sunt tritico aut leguminibus connutritæ: ut columbæ
turtures perdices anseres cæteræq; huiusmodi quæ uero prohibitæ sunt eas rapaces car-
nibusq; aliarum auium nutriti cõperies: a quibus agnis hædisq; raptis hominibus quoq;
tam uiuis q̃ mortuis infertur iniuria: quæ omnia merito imunda nominauit: ut uel hinc
rapina & cæde nos deterreret: & ad iustitiam hortaretur: moneretq; iustissime atq; paci-
fice uiuere: sicut omnes uolucres mundæ quæ nulli auium nec omnino aliis iniuriatur.
Ita his quasi symbolis ad iustitiam intelligentes conuertit. Nam si animalia huiusmodi
tangenda non sunt propter immundiciam suã: quales erunt homines qui prauitate mo-
rum illis se similes reddunt. Omnia igitur hæc tropologice sancteq; intellecta plurimũ
conferant: consideratio enim ungulæ fissæ an contra sit distinguendos esse linguos
actus probe significat: quos qui non distinguit omnes quasi pecora parentes simul & fi-
liæ sorores & fratres: quodq; nec in pecudibus inuenitur mares inter se commiscuntur: a
quibus omnibus nos longe absumus. Vnde marifice una & hunc distinguendi modum
docuit: & uitæ constitutionisq; nostræ habendam esse memoriam monuit. Cum enim di-
xisset quacuncq; ungulam scindunt: adiecit & ruminant. Nihil enim aliud per ruminatio-
nem signat q̃ uitæ constitutionisq; nostræ ut dixi memoriam habentem uiuere. Hoc ui-
ta alimento conseruatur. Ita & alibi iubet dicens. Memoria recordaberis domini dei tui
qui fecit in te magna & mirabilia. Ingenita enim profecto sunt si quis diligenter confide-
rat formatio corporis: alimenti dispensatio: & ad singula membra mirabilis transitus:
ac multo magis sensuum uis mētis agitatio & summa uelocitas: unde singulæ quoq; ar-
tes inuentæ sunt. Quare monet memoria tenendum omnia quæ diximus diuina uirtu-
te & fieri & gubernari: loca deinde ac tēpora omnibus accõmodauit ut semper & ubiq;
dei memoriam habeamus & incipientes quicq; agere & desinentes: & cum inter agendũ
sumus constituti: iam cibi & potus tam mundiciæ q̃ immundiciæ q̃ primitiis: quibus fa-
ctis postea utimur ad deum nos conuertit. Præterea per uestitum etiam simile fecit: qd
plura? In ipsis quoq; ianuis præcepta dei scribere iussit ut continuã eius haberemus me-
moriam: & in manibus ipsis circũferre ipsa uoluit: ut ostenderet omnia nobis iuste faci-
unda creatorem timentibus: & nostræ creationis memoriam firmam retinentibus. Iu-
bet enim siue quis dormitũ eat: siue a lectulo recipiat: siue ambulet: siue sedeat: dei ope-
ra sibi esse meditanda: & in singulis dei potentiam qua sumus & possumus non uerbis
tantummodo: uerum etiam cogitatione atq; animo admirãdam laudandam amandã.
Sed de cibo ac potu dicta sufficiant. De sensibus autem ita iussit ut nihil audiendum ni-
hilq; tangendum uelit quod immundum sit: & hoc simili quadam ratione Rapaces. n.
prauæq; bestiolæ sunt: aquarum tactu nos prohibuit sicuti catæ ac mures pestifera quæ-
dam animalia & omnino inutilia hominibus: ita lex nostra nec uerbo nec opere iniurio-
se quẽq; dicere aut facere pmittit: & tam expresse q̃ per signa & symbola omnibusq; mo-
dis non fabulose sed ueris rerum iudiciis ad iustitiam & omnipotentem nos deum con-
uertit: omnis enim mentio mundorum atq; immundorum animalium ad hæc refertur.
Videbatur igitur mihi Eleazarus recte ad omnia respõdisse: nam etiam uitulos arietes
& iuuenos non siluestres: sed domesticos offerendos dicebat ut qui sacrificabãt hac re
intelligerent mites se atq; humanos esse oportere: præsertim cum oblatum affectus ani-
mi significet. Hæc Eleazarus ad legatos qui ad eum de interpretatione legum a Ptole-
mæo missi fuerunt quibus aperte significauit profundam quadam rationem ac allegori-

eam in lege diuina contineri: quam inuestigare deberent qui scripturam intelligere optarent. Aristobolus autem ille cuius secundus Machabæorum liber meminit quæq; Aristotelica peritum fuisse philosophia constat: similiter manus & cætera membra quando de deo dicuntur intelligenda esse in libro quem ad Ptolemæum scripsit his uerbis declarat. Veniamus nunc ad ea quibus etiam tu o rex significari tibi uoluisti quid uelit dicere scriptura nostra cum manus & brachia facies & pedes iter & quietem deo attribuat. Quæ omnia conuenienter intellecta rectam de deo sententiam non fabulosam aut falsam confirmat. Magnæ namq; res quæ sensibus non cadunt multis profecto modis a sensibilibus a scriptore legum exponuntur. Et ideo qui recte intelligunt sapientiam illius & diuini spiritus gratiam quæ prophetam eum efficit uehementer admirantur ex quibus prædicti philosophi fuerunt & poetæ etiam nonnulli qui propter illa quæ ab eo acciperunt maxime admirantur. Qui uero a sensu eius profundiore remoti litteræ tantummodo inhærent: nihil magni cum scripsisse arbitrantur. Explanabo igitur singula breuiter atq; clare quantum in me situm est q; si longe a ueritate abfuero non scriptori qui recte ac profunde omnia edidit: sed mihi parum diuinas illas leges intelligenti temeritatem attribuas. Manus igitur etiam nobis in multis modis dici apertissimum est: nam cum magnum exercitum & legiones tuas aduersus hostes mittis magnam manum te habere dicere uulgo solemus: & omnes qui audiunt uires tuas per manum significari non dubitant quod etiam Moyses designauit dicens. In manu potenti eduxit te ab ægypto deus & alibi a persona dei. Mittam manum meam & percutiam ægyptios: & rursum ad ægyptiorum regem. Ecce manus domini inquit erit in pecoribus tuis & in omnibus agris mors magna quibus potentia de iure significatur. Vis enim hominum & actus omnis in manu eorum sita esse translative dicitur. Idcirco legis scriptor uocabulum manus ad potentiam dei transtulit. Quies autem diuina nõ iniuria utputo dici potest stabilis creaturarum duratio atq; immobilitas: quam esse percipimus: quia deus cui omnia subiiciuntur ita constituit: nõ enim cælum in terram conuersum est neq; terra in cælum mutata nec sol luna neq; luna sol facta est. Et in aialibus similiter non est: est. n. in naturã hois fera conuersa: nec homo in bæluam unq; pertransiuit. Hæc igitur quies atq; stabilitas diuina dici potest. Descendisse in montem et tempore quo lex ferebatur scriptura deum perhibet: ut omnes operationem dei conspicerent: quam descensum appellamus. Scribitur enim exarsisse montem igne qñ deus descendit: turbarumq; uoces exauditas fuisse: cūq; tota multitudo non pauciores q̄ decies centena milia essent per quinque dies in omni loco montis ardens ignis aspiciebatur. Ita descensus ille nullum localem motum significat: ubiq; enim deus est: sed uiribus ignisq; mirabiles sunt quia uniuersa consumunt quinque dierum spatio sic ardentis ut nihil ibi consumptum fuerit: sed ipsa quoq; herbarum uiriditas intacta permanserit: turbarumq; sonitu intolerabili nullis edito instrumentis descensus dei omnibus significatur. Descendit enim quoniam uoluit diuinis iudæorum genus legibus communire. Hæc Aristobolus.

De Esseis qui priscis t̄pibus apud iudæos sublimi uiuebant philosophia. Cap. III.

Erum quoniam diuinarum legum præcepta percurrimus: & formam allegorici sensus tetigimus: illud prætermittendum non est uniuersam iudæorum gentem in duas in maxime partes fuisse diuisam: unam quæ præcepta legis certo quodã litteræ sensu sequebatur: alterã quæ maiore philosophia firmata altius atq; subtilius oia speculabatur: qui & philosophi iudæorum esse putabantur: horum disciplinam omnes qui nouerunt

qui nouerunt uehementer admirati sunt. Iosephus uero atq; Philo iudæi perpetuæ memoriae uitam eorum commendarunt: itaq; ne tam sublimes uiri neglecti esse uideantur a libro Philonis quem pro iudæis composuit nonnulla sumenda mihi esse arbitror. Præter cæteros inquit quos pene innumerabiles sanctio inosayca ad bene uiuendum incitauit. Essæi summi omnium atq; maximi sunt ab hosiotete idest græca lingua sanctitate (sicut mihi uidetur) appellati: quorum secta nō genere sed uirtute atq; humanitate discernitur. Itaq; nemo puer nemo adolescens propter instabilitatem ætatis sed uiri omnes aut senes sunt: qui nullo corporis morbo nulla animi perturbatione feruntur: sed uera soli hominum libertate fruuntur: cuius rei uita sua testimonium præbet. Nemo proprium aliquid possidet: non domus non pecus non uas aliquod: sed omnibus in medio positis cōmuniter utuntur: habitant simul & conuiuunt quasi sodales: cūq; omnia pro communi utilitate faciant: alia aliorum negocia sunt: quæ impigre subeunt. certant non frigus non calorem non aliquam mutationem aeris formidantes: sed ante ortum solis ad solitos labores uersi crepusculo uespertino cum gaudio redeunt: non aliter q̄ qui certamine gymnico exarcentur. Meliora enim & iocundiora tam animo q̄ corpori ea certamina putant: quæ non senescunt cum corpore. Sunt autem eorum alii agricolæ: alii pastores: alii apium cultores: alii harum artiū magistri: ita ut perfecte inter se uiuant alius nō indigentes: nihil facere recusant: quod cum utile societati sit turpe non est. Cūq; a laboribus suis mercedem cæperint apud eum deponunt qui quæstor creatus est. Is omnia diligenter procurat quibus egent: egent autem paucissimis: cum omnem luxum tanq̄ animæ atq; corporis morbum aspernentur. Communis est ipsis non mensa solum uerum etiam uestis tenuis quidem omnis sed grauior in hyeme: quæ in uno deposita loco est: unde unusquisq; indifferenter assumit. Aegrotatio quoq; corporis si acciderit studio atque cura omnium & re communi curatur. Seniores si absq; liberis naturæ concedunt felicissimi omnium putantur honorari a cæteris non minus q̄ si eos genuissent: & quoniam acutissime matrimonio huiusmodi societatem facile dissolui posse perspexerunt: uxorem ducere omnino recusant castimoniam summopere studentes. Nimum. n. mulier se ipsam amat & zelotypia maxime mordetur: ac uiri mores artificio quodam atq; lenocinio facile potest in peius peruertere. Si uero est liberos uiro pepererit: quæ prius astute faciebat ea iam audacter atq; aperte aggreditur: omniq; ui regere maritum conatur. Quare uxor huic societati inimicissima iudicata est: non seruat. n. mores: nec probus erga omnes est qui aut uoluptate uictus aut liberorum amore superatus in seruitutē uxoris ductus est. Hac uita eorū fit ut nō priuati solum uerū etiam reges atq; principes eorum philosophiam plurimū admirentur. Hæc quidem in apologetico Philo scripsit ut diximus. In eo uero libro quem inscripsit oēs studiosos liberos esse ita de Essæis narrat. Palestinam maxima gens Iudæorū habitant: inter quos qui dicuntur Essæi comperiuntur plures numero ut ego opinor: q̄ quattuor milia Essæi dicti quasi sancti græce: quoniam dei cultores præcipue sunt non animalia sacrificantes sed mentes suas uirtute munitas offerendas deo putantes. In ciuitatibus nō habitant existimantes ut contagionem aeris corporibus: sic conuersationem uulgi aīo nocere. Horū alii agros colunt: alii pacificas artes ad utilitatē suam & proximorū exercent: nec argentū nec aurum reponunt: nec ingentes agros laudant: sed tantū colunt quantū necessitati possit sufficere. Hi. n. ex oībus pene hoībus soli pecuniā & fundos negligentes uirtute ditissimi putantur facilitatē uiuendi & paucorū indigentiam recte magnas esse diuitias iudicantes. Nemo eorū tela enses galeas scuta cæteraq; belli factitant instrumenta: sed nec eas artes exercent quibus facile om

nes in improbitatem labuntur: nulla mercatura nullus cauponatus nulla eis cognoscit
nauigatio omnes rapinae occasiones depellunt. Nemo seruus est apud eos: sed cum uni
uersi liberi sint alteri alteris seruiunt. Omnes qui seruis utuntur non solum quia æquali
tatem contemnunt tanq̄ iniustos oderunt: uerumetiam quasi naturæ leges transgressos
omnino despiciunt. Omnes enim aiunt quasi mater eadē natura genuit: quare quis non
uocemur sumus tamen re ipsa fratres: auariciæ crimine ab alienati: rationalem philoso
phiæ partem non necessariam ad uiuendum: naturalem maiorem humana natura cō
sequi posset putantes alteram sophistis alteram leuioribus reliquerūt hominibus illam
philosophiæ partem solummodo approbātes: qua de deo & de creatione omnium scru
tamur: morali maxime inuigilant: ad quam absolute consequendam paternis legibus ad
iuuātur: quas recte intelligere nemo sine diuino auxilio potest. Has semper quidem sed
maxime septimis diebus docentur. Dedicata enim septima dies deputatur: in qua cæte
ris omnibus neglectis ad sacra loca concurrentes quæ sinagogæ appellātur: ordine sub
senioribus iuniores confidere solent: legunturq; scripturæ diligenter & exponuntur a pe
ritissimis: symbolis enim prisco more scripturam uti maxime arbitrantur. Discunt igit̄
pie sancte iusteq; uiuere triplici regula utentes amore dei ardentissimo: uirtutis cultu di
ligentissimo: charitate proximi feruentissima. Quod igitur summe deum diligant mul
ta nobis argumento sunt: Castitas perpetua: Iurisiurandi nulla mentio: mendacii: odiū:
& præcipue q; bonorum omnium nullius mali causam esse deum opinantur q; uirtuti
studeant patet quia pecuniam negligunt gloriam spernunt uoluptatem oderunt: con
stantes seueri magniq; animi sunt: cæteraq; huiusmodi innumerabilia. Charitatis autem
argumenta sunt beniuolētia societas æqualitas. Nullus enim domum habitat quæ om
nium communis non sit: unum ararium unus sumptus oibus est. Præterea uestis com
muniter omnibus proposita: communis cibus & potus: communis mensa: omnis uita
communis est: Quæ omnia multo magis illi opere faciunt q̄ alii uerbis significant. Nec
mirum: quæcunq; enim quotidie laborantes consequuntur non ipsi seruant sed in medi
um afferentes commun: utilitati attribuunt: non negliguntur apud eos ægrotantes: sed
a communibus curantur. Seniores non minus q̄ parentes liberi uenerantur: huiusmodi
homines sine græca doctrina mosaica philosophia effecit: quæ uirtutis opus hominibus
proposuit a qua libertas & oritur & confirmatur. Nam cum multi atq; uarii diuersis tē
poribus alii crudelitate carnificum more uniuersam Iudæam uexarint: alii astuta simu
latione adeo ad improbitatem cunctos peruerterint: ac suæ impietatis inhumanitatiscq;
calamitates hominum perpetua monumenta reliquerint: nullus unq̄ ita effertus fuit
nullus ita ueterator ac malus ut Essæorum aut potius sanctorum uitam criminari uo
luerit: sed omnes probitate illorum superati quasi a natura liberos putantes summa ue
neratione atq; laudibus profecuti sunt. Hæc Philo.

De Deo & quod mundus creatus est.

Cap. V.

Erum quoniam philosophorum disciplina iam patuit & totius etiam multi
tudinis mores diuinis legibus muniti expositi sunt. Restare uidetur ut iunio
rum theologiam pietati maiorum idoneam atq; consentaneam ostendamus.
Sic enim perdiscemus quales in theologia & in cæteris disciplinis hebræi fuerunt. philo
nem igitur rursus primo libro super legem audiamus. Nonnulli ait mundum magis
q̄ auctorem mundi admirati non ortum: sed æternum esse mundum putauerunt: ma
le nullum pene opus deo attribuentes: cum econtra oporteret dei quidem uirtutes qua
si creatoris atque patris admirari: mundo autem non maiorem q̄ creaturæ conueni
at laudem

at laudem attribuere: At uero Moyses qui & ad summum philosophiæ peruenit: & dei
 responsis secreta naturæ didicit optime cognouit necesse esse ut rerum aliud quidē agat
 cum sit integerrimus intellectus atq; purissimus omni scientia præstantior omni bono
 melior omni pulchritudine formosior: aliud uero inanime p se atq; immobile sed ab in-
 tellectu commotum atq; formatum perfectissimum opus hunc mundū effecerit. Quē
 qui fuisse ortum negant perutilem atq; ad pietatem necessariam prouidentia uirtutē ra-
 dicitus sustulerunt. Patrem. n. atq; auctorem operi suo prouidere ratione probatur: pa-
 ter. n. omnis atq; auctor ea quæ genuit aut fecit diligenter studet conseruare: quæ oppri-
 mere possunt expellens: quæ utilia sunt suis acquirens: ad id uero quod non fecimus nul-
 la coniunctio nobis est. Perniciosa igitur res oīno est ut sine principatu ciuitatē sic mun-
 dum sine auctore ac iudice a quo uniuersa gubernentur consistere posse putare. Mirabi-
 lis igitur ille Moyses quod sine principio est alienum a re uisibili omnino existimans.
 Quod. n. sensibile est mutationi subiectum nunq̄ idem est inuisibili quidem atq; intelli-
 gibili perpetuitatem attribuit: sensibili autem aliud uocabulum accomodauit. Nā quo-
 niam uisibilis atq; sensibilis hic mundus est: necessario ipsum ortum habuisse affirmāt.
 Vnde non ab re creationem etiā eius magna cum theologica uenustate cōscripsit. Hæc
 de origine uniuersi: Quod uero prouidentia mundus gubernetur in libro quem de pro-
 uidentia scripsit: contrariis primū expositis deinde confutatis magnifice probauit: quo-
 rum plura quoniam longiora sunt compendiosius ponam. Prouidentiam esse inquit ar-
 bitraris cum tantam rerum perturbationem esse uideas. Quid. n. humanorum ordine
 certo gerit. An solus ignoras prauos atq; rapacissimos hoīes bonis omnibus florere di-
 uitis gloria cultu multitudinis magistratibus bona ualitudine quibuscūq; dixeris uolu-
 ptatibus affluere? Virtutis autem amicos oībus malis oppressos paupertate ifamia hu-
 militate duricie uiuendi affligi? His aliisq; compluribus ita dictis respondet postea hoc
 pacto. Non tyrannice neq; ui aliqua uel crudelitate: sed ut rex regū iuste uniuersum mū-
 dum deus gubernat: rex autem uerus & iam pater est: ut enim se habet pater ad liberos
 ita rex bonus ad ciuitatem & deus ad mundum: quippe qui naturæ stabili lege principa-
 tum & prouidentiam in solubili coniunctione: una copulauit. Quare quemadmodum
 non negliguntur oīo uitiosi a parentibus liberi inimicorum opus esse putantibus. sub-
 mersos inuadere sed maiore interdum ope fouentur cū nullum in eis præsidium esse ui-
 deatur. Similiter quoq; deus oīum curam gerit: nec minus eorum qui perperam uiuūt:
 tum ut occasionem eis pœnitentiæ præbeat: tum ut natura se propitium esse ostendat.
 Ad hæc longe absis a ueritate si malorum aliquē foelicem arbitraris et si Cresceo ditior:
 acutior uisu q̄ lynceus: maioribus corporis uiribus q̄ crotoniata ille Milo: Ganymede
 formosior sit: oībusq; aliis corporis & exterioribus bonis abundet. Qui. n. mentem suā
 plurimorū dominatui ac pessimorū subiecit cupidinis doloris timoris stultitiæ iustitiæ
 foelix atq; beatus esse nullo mō poterit: et si uulgo beatus appelletur. Nam si animi ocu-
 los parumper uolueris eleuare: atq; ut possibile homini est de uero bono considerare:
 oīa quæ nunc admirari uideris magno risu prosequeris? Semper. n. cum meliora lateant
 in locum eorum mala irrupentia laudātur cum uero in mediū adsunt bona tunc quæ
 contraria sunt hac luce dilucidius turpitudinem suā ostendunt. Si ergo diuinū illud bo-
 num mente concæperis: nihil eorū quæ dixisti facile apud uitiosos iueniri inter bona col-
 locabis. Preciosissima nempe illorum argenti atq; auri metalla sunt: quæ a pessima ter-
 rarum parte solent prodire: permultum nanque profecto interest inter metallorum ste-
 rilitatem & foecunditatem terræ non metallosæ. Longe quippe abest argenti atque auri

natura a bonitate frugum sine quibus uiuere nequimus: quod maxime in annonæ patet charitate. Omnes. n. thesauros pro modici temporis alimento recte propter necessitatem iudicantes libenter omnes proiicere solent: quando autem necessaria nobis cumulate affluunt naturæ bonis abundantes contenti esse non possumus: sed argento atq; auro inhiantes & quasi oculis capti terreno pondere huc atq; illuc propter auaritiam ferimur: cōtinuoq; pecuniæ gratia bello uexamur. Vestes etiam magnificas cupimus: quæ nihil aliud sunt quam textoriæ artis laudes & flos ouium ut nonnulli poetæ dixerunt. Qui uero gloriæ adeo cupidus est ut uel a malis laudari cupiat hūc improbum esse necesse est: quippe unumquodq; suo simili gaudet: bonam autē ualitudinem aurum quæret si didicerit non paruos animi morbos ab auditu oriri: qui uiribus corporis ceruicem eleuat atrocissimas ante oculos bæluas ponit. Ita enim intelliget turpissimum esse ferarum uiribus hominem gloriari: formositate corporis iactare mentis compos nemo poterit: quæ breui adeo extinguitur tempore ut anteq̄ floreat defloruisse uideatur: præsertim cum etiam inanimata artis opera picta ficta texta non parua uideat extare pulchritudine. Quorum omnium nihil unq̄ apud deum inter bona enumeratum est: quid dico apud deum? cum neq; periti homines qui recte philosophantur bona caducas has res aut arbitrentur aut apellent: qui uero falsam & nomine solum philosophiam sequuntur hi animi se medicos professi seruituti corporis inhærent: nec corporum quidem medicos imitantur: qui si res ac princeps ægrotet omnia transgressi inter colūnia porticus tabulas argentum adrilicium aurum lapides cubile ipsum ilico petunt: nec uestem auro insertam admirati nec lapidibus ornatum cōsiderantes lectulum q̄ citius possunt cæteris omnibus contemptis manus ægroti tangunt: pulsus examinant interdum etiam uestibus sublatis qua duricie sit ueter quo calore pectus ardeat quo motu cor exiliat inquirunt. Ex quibus omnibus aliisq; compluribus quātitate & qualitate ægritudinis percepta curam morbi tandem aggrediuntur. Oporteret igitur etiam philosophos cū medicinam animi tenere profiteantur omnia despiciere quæ falsa homines opinione maximi faciunt: ac mentis ipsius cubile ingredi diligentius: & cōsiderare si propter iram inaequaliter pulsus mouetur tactuq; ipso examinare si aspera maledicendo lingua effecta est: si cupiditate tumidus uenter: & ut breuiter dicam qua intemperie interiora turbata sunt. Hoc enim pacto idonea poterunt adoptare remedia: nūc uero cum nequeant lucem ueram aspicere exteriorum falso rerum nitore perculsi quasi cæci pererrant: reginam omnino mentem negligentes: & satellites eius diuitias gloriam sanitatem aliaq; huiusmodi persequentes. Et quemadmodum summa insania est aut cæcos de coloribus aut surdos de harmonia musica: sic & uitiosos uiros de bono & malo iudices constituere: mente capti nāq; sunt & interioribus tenebris obcæcati discernere nequeunt. Merito igitur laudatur Socrates & alii qui paupertatē amplexi nec quæstiosa ipsi artificia didicerunt: nec amicis aut regibus magna sibi oblata munera accæperunt. Nihil. n. aliud q̄ uirtutem bonū putabant. Quod si mortali corpore circūducti & morti: ut hoies subiecti ac cum multitudine iniustorum hoium maxima uiuentes iniuria perierūt: cur accusanda natura est cum crudelitas hoium culpanda sit? Nō. n. facile pōt euadere qui degit in regione pestifera. Et ueluti cū magna uis pluuiæ descendat nisi sub tecto sis necesse est et si sapiens sis imbrem perferre: cūq; frigidissimus perflat boreas frigore premi: & æstatis ardore cale fieri. Eodē profecto modo si cū iniustis uitam agis: necesse est multa inde perpeti mala. Verum oēs qui uirtutē negligentes falsa corporis laudant bona a sole se ungi: & a Ioue lauari putant. Symbolica enim hæc priscaq; prouerbia re ipsa uera esse ostenduntur: nec enim post

enim post mortem solummodo: sed etiam per totam uiram animo simul atq; corpore iniusti homines pendent. Cuius rei qui siculam conscripserunt historiam testes locupletissimi sunt. Nam uel amantissimam uxorem suspectam adeo fuisse tyranno dicunt ut tabulis cubiculum statuerit quo maior sonitus cum ad eum iret excitaretur: nudūq; ita ut nihil occulte ferre posset: aditumq; ipsum fouea intercēpisse: ut uel saltibus uel lōgis gradibus uel ascensu descensuq; pergendo nullum posset telum occultare. Quod quantūq; igitur animus hominis qui uel uxorem ita suspectam habebat malis refertus erat: Illis certe mihi simillimus uidetur fuisse: qui cum ad alta præcipitia scādant anteq̄ ad cacumen peruenerint timore perculsi nec altiora petūt iam fessi: nec descendere audent cū ad hiatum & profunditatem despexerint. Tyrannidem nempe quasi diuinā rem aggressus cū pericula eius cognouisset: & stanti in proposito innumerabilia uidebat in dies pericula: & abeunti mortem imminere non dubitabat: omnibus & si non corporibus: sed animo tamen aduersus eum armatis: quod ille ipse Dionysius ita esse significauit. Nam cum quidem uitam tyrannorum apud eum quasi beatam laudibus afferret uocasse ad cœnam regio apparatus constructam hominem dicitur: ac super caput illius sedētis acutum gladium tenuissimo filo suspendisse: quem posteaq̄ repente cōiua ille respexit nec surgere inde ausus timore tyranni: nec bibere aut comedere potens periculo perculsus ceruice ac oculis ad pendentem gladium directis mortem expectabat. Quod cum uidisset Dionysius num inquit intelligis q̄ beata sit uita nostra: talis enim est nisi uelimus nobismet ipsis adulari. Omnium. n. rerum copiam habentes propter frequentiam periculorum & impendentem formidinem nulla frui possumus. Illis similes qui a deformibus sæpe meretricibus decipiuntur: quæ ueste atq; auro ualde ornatae & fūco facie deformitatem occultantes: quasi hamo pisces his insidiis captos attrahunt adolescentes. Hac infœlicitate nos premimur qui multis fœlices uidemur: & sicut tormentis multi coguntur mentis suæ arcana pandere sic interdum huius uitæ molestia uicti uerissimas uoces de miseria nostra emittimus. Illis enim certe similes animalibus tyranni sumus quæ sanguantur: quibus comedendi bibendiq; non ad aliud q̄ ad perniciem suam copia solet offerri. Multi autem pecuniæ cupiditate uicti manifesta dederunt supplicia. Cuius rei exemplū etsi quotidie uidemus: unum tamen ex priscis referre operæ precium diximus. Dicunt igitur qui fœtidos sacrum bellum conscripserūt cum lex esset aut præcipites ex alto deiici: aut in mare submergi: aut igne cremari sacrilegos: cūq; Philomelus Onomarchus & Phaylus tres isti Delphicū spoliauerint tēplū: secundū legē diuinitus supplicia dedisse. Alterum enim cum per aspera scanderet loca præcipientem decidisse: ac ita expirasse. Alterum cum eques per littora ferretur in profundo lapsum una cum equo fuisse aquis demersum Phaylum autem alii sacro morbo consumptum: alii cum templum Inabis incenderetur una concrematum fuisse tradiderunt. Nemo profecto hæc casu nisi amens accidisse putabit. Omnes enim hos tres eisdem temporibus propter idem delictum non aliis suppliciis q̄ lex uolebat iure punitos non a fortuna & casu: sed diuinitus credere debemus. Quod si nonnulli rapaces & factiosi homines qui non alienos solummodo populos: sed patrias etiam suas subiecerunt impune id fecisse uidentur: mirandum non est. Primum enim non similiter deus atque homines iudicant: homines enim de manifestis tantummodo cognoscunt: deus uero in animum ingressus ipsum nudos uoluntatis perspicit motus. Quare nunquam humana iudicia diuino tanq̄ meliora & iustiora præponenda sunt. Multis enim homines falluntur sensibus corporis atq;urbationibus animi. Iudæo autem nihil est quod fallat: sed summa iusticia una cum ueritate

cuncta gerunt: Deinde recte illud imprimis fertur id esse apud populū tyrannos quod sunt in lege supplicia. Quando igitur in ciuitatibus adeo abundant ut nulla legum reuerentia sit: tunc deus ut uitia repellat & ad uirtutem hoīes conuertat crudelibus atq; tyrannicis uiris nō iniuriam potentia præbet: uitiotum enim cumulus sine crudelitate mūdari non potest: & quemadmodum uindices publicarum rerum ad homicidas proditores & sacrilegos interficiendos publice aluntur: non quia tale hominis exercitium laudetur: se quia populo necessarium est: eodē profecto pacto huius mundi gubernator quasi communes uindices tyrannos in ciuitates exsuscitat: ut iniuriā atq; impietatem aliaq; huiusmodi ui & crudelitate istorum puniat: qui quoniam nō recto animi proposito sed crudelitate commoti diuinæ uoluntati subministrarunt: ut ignis consumpta materia demum extinguatur: sic & ipsi cum ciuitates prauas inanes hominum fecerint tūc demum in perniciem incidunt. Quid autem miramur si tyrannorum interdum ministerio effusas hominum iniurias deus compescit: cum etiam sæpius non aliorum opere sed per se ipsum fame terræmotu peste aliisque huiusmodi quibus multas urbes desolatas uideamus id factitet? Satis dictum esse puto neminem qui male uiuat esse fœlicē: unde maxime prouidētia esse probatur. Et post aliqua. Ventorum inquit impetus & pluiiæ uis non ad perniciem nauigantium aut agricolarum: sed ad utilitatem humani generis diuinitus mittitur. Aquis enim terram uentis uero regionem quæ sub luna est inundare solet: & utrisq; animalia & plantas alit auget perficit. Quod si nauigantes aut agricolas nonnunq̄ perdit mirari non debes. Minima enim quædam isti particula sunt: cura uero totius humani generis deo est. Ut ergo in editione ludorum atq; certaminis ædiles propter aliquos reipub. usus diem certaminis mutato fecerunt nonnullos luctatorum non affuisse. Sic & deus quasi magnæ cuiusdam ciuitatis totius orbis curam gerens humidiorē æstatem & uernalem hyemem ad utilitatem totius effecit: quis nonnulli hac tēporum inæqualitate magna dāna patiantur. Elementorum igitur inter se transmutationes ex quibus mūdus constat & quibus conseruatur tanq̄ necessarias ipse instituit: pruinæ autem & niues cæteraq; huiusmodi ad frigiditatem aeris consequuntur sicuti ad concussionem nubium fulgura & tonitrua: quorum nihil forsā & prouidentia sit. Pluiiæ uero ac uenti cum uitæ alimenti crementiq; causā plantarum atq; animalium sint prouidentia certe fiunt & ex istis illa consequuntur: ut si editoris munerum liberalitate atq; magnificentia magna unguentorum copia proponatur: unde guttis quibusdam in terram deflexis lubricus ualde locus effectus sit: nemo non insanus prouidentia editoris munerum lubricitatem factam esse contenderet: sed ad magnificentiam abundantiamque unguentorum consecutam concederet. Iris similiter & alia huiusmodi non sunt naturæ opera principaliter sed nubibus naturali quadam ratione accidentia: & tamen etiam hæc prudentioribus conferunt: tranquillitatem enim aeris motus uentorum hyemes & serenitatem his signis prædicere solent: fornices porticusque num uides quorum plurimi ad meridiem respiciunt ut deambulantes in hyeme calefiant & in æstate opaco frigore utantur? quam rem illud consequitur non ab ædificatoris sententia factum quæ umbris quæ a basi excidunt horæ significantur. Ignis similiter naturæ opus est necessarium: quem quasi accidens quoddam fumus consequitur. Qui tamen est quando non paruam attulit utilitatem. Interdiu enim non igne sed fumo aduentum hostium significamus. Talis ratio etiam in Eclipsibus dici potest quæ solem atq; lunam cōsequuntur & aut mortis regum aut urbium desolationes prudētibus signa solent afferre. Lacteus uero circulus stellas habet eius substantiæ cuius cætera. Cuius rei causam quis difficilis sit non

sic: non tamen negligunt sed diligenter quæritant philosophantes: putant. n. & recte iucundissimam rem per se ipsam esse scientiam. Sicut igitur sol & luna cæteræq; stellæ per prouidentiam factæ sunt: sic profecto cælestia omnia quibus nos naturam atq; uirtutem omnium inuestigare nequeamus. Terræmotus autem & pestilentiæ fulminum ictus & similia mala dicuntur: & non sunt. Nullius enim mali deus causa est: sed elementorum mutatione generantur: neq; sunt principalia naturæ opera: sed ad ea quæ necessaria & principalia sunt consequuntur: & si aliqui damnium inde habuerunt non est accusandus gubernator. Primum quia quos bonos esse ipsi putamus boni fortassis non sunt. Deinde quemadmodum in re militari ad sedandam seditionem qui forte primus oblatum est plectitur: & ad extinguendam tyrannidem cognatos et si in culpa non sint legis exterminant: eodem modo in pestilentia ut reliqui moderatiores fiant interdum et innocentes communi corruptione aeris pereunt. Sic & in nauigio æqualiter omnes periclitantur quibus non æque peccauerint. De atrocibus autem bestiis exercitationis bellicæ gratia productas diuinitus diceremus. Nihil. n. magis corpus ad labores & animos ad resistendum hosti corroborat quam uenatio nisi tu huic defensionem opponendo detraxisses: sed tamen & qui bellicosi sunt animosiores bestiis se opponentes facilius fiunt: & qui pacem amant domi atq; in urbibus uiuentes longe ab omni huiusmodi periculo absunt. Sues enim & leones similiaq; animalia ne insidiis hominum aliquid patiatur procul ab habitationibus hominum uersantur. Si qui autem ex negligentia inermes saltus peragrant se ipsos potius quam naturam accusent: sicut in equestri certamine qui uno loco sedere ac spectare non patiuntur cum hinc illinc transeant curruum impetu plerumq; conteruntur. Serpentes autem uenofosi non prouidentia sed consequentia quadam rerum ut in superioribus diximus producti sunt. Fiunt. n. cum innata materiæ humiditas calidior facta est. Sic & nonnullæ bestiolæ corruptione nascuntur: ut corruptione alimentum uermes pediculi a sudoribus. Quæ autem spermate natura duce generantur ea quoniam natura principaliter intendit prouidentia nasci non negamus: quibus etiam illa duabus rationibus ad utilitatem hominum audiui producta: quas cælare nullo modo decreui. Primum igitur uenenosa animalia multos ad morbos & maxime perniciosissimos remedia conferre saluberrima medici perhibent. Videbisq; si diligenter attendere uolueris in magnis theriacis nonnulla membra eorum accuratissime sumi. Deinde deo ista esse parata dicunt in peccatores: sicut eculeos & alia tormenta in iudiciis præparata uidemus: Quod autem dixisti in domibus hominum maxime ista nasci falsum omnino est: procul. n. in desertis inueniuntur locis hominem quasi deum fugientia: quæ uero in habitationibus hominum nascuntur corruptione magis producantur: quibus & carniū nidore animalia huiusmodi attrahantur. Hirundines autem si nobiscum uersantur mirum non est: nam quoniam eas homines non uenantur ideo plurimæ abundant: nam e regione fugere illa uidebis quibus insidiamur: non. n. hominibus solum uerum etiam brutis ut se salua uelint innatum est: Syriæ maritima quædam ciuitas est nomine Ascalo quo tunc applicui quoniam oraturus atq; sacrificaturus hierosolyma ad patrium templum missus fui: eo cum applicuissem magnam columbarum multitudinem uidens admirabar: interrogantq; mihi quare ob rem hæc aues omnia pene loca illa occupassent responsum fuit: lege eos apud columbas usum esse prohibitum. Apud ægyptios autem mirabilius quiddam considerauimus. Crocodilus. n. omnium bestiarum atrocissimus in sacratissimo natus & enutritus nullo quamuis sub aquis uiuat utilitatis tamen suæ non est ignarus. Magna enim copia apud eos crocodilorum inuenitur qui animal id tanquam sacrum uenerantur: minime autem reperiari apud eos potest qui eum uenantur: & nauigantes hic quidem nec digito aquam fluminis tangere

audent: crocodilis statim insultantibus. Id uero timidiore etiam homines uel ludo in ni-
lum natantes profiliunt. Barbaras regiones fecunditate agrorum excellere uidemus: ubi
magno ingenio homines raro nascuntur. Sic alimentis quidem abundant: hominibus au-
tem quorum gratia diuinitus alimenta producuntur carere uidentur. At contra accusan-
da gratia est: quia sine semine atque cultu nihil producit: sed sola homines generat uere cae-
lestes atque diuinos natura ad omnem scientiam natos: cuius causa est subtilitas aeris. Non
enim temere dixit. Heraclitus. Aer siccior: anima prudentior atque melior cuius signum
ieiunantes atque uigilantes prudentiores illis sunt qui cibo & potu semper replentur. Im-
mergitur enim quodam modo motus mentis quam cogitationem appellamus. Verum
in barbaris regionibus propter maiorum alimentorum copiam agrorumque robur non
solum animalia plura maioraque uerum etiam arbores maximae nasci solent. Non est au-
tem culpa naturae si tam marinis quam terrestribus animalibus crudeliter uescimur. Non enim
ad huiusmodi uoluptates natura sed crudelitas nos atque in temperantia incitat. Ad mun-
di enim totius consumationem necesse erat ubique uaria nasci animalium genera. Non fuit
autem necessarium ut homo qui sapientiae decore ornatur ab humanitate in feritatem con-
uersus caede animalium uoluptatem sibi pararet. Unde ad haec usque tempora qui curam
continentiae gerunt ab hominibus abstinent carnibus suauissimo cibo herbarum fructuumque
utentes. Qui uero carnum usum natura concedi arbitrantur magistris & legibus quibus
curae modestia est ab esu immoderato prohibentur. Rosae autem & crocus uariisque flo-
res atque aromata non uoluptatis gratia sed bonae ualitudinis producta sunt. Nam & odo-
re ipso iuuant interdum: & in compositione medicinarum (magnas enim uires habent) a me-
dicis adhibentur. Multa enim singula nihil profunt: coniuncta uero quemadmodum maris
atque foeminae coniunctio ad procreationem: sic uires suas ostendunt. His ceterisque huius-
modi nisi contentiosus sis concedas: oportet diuina uniuersum hunc mundum prouide-
tia gubernari. Haec a Philone compendiosius sumpsit: tum ut ostendam quales hebraei et
iuniores uiros habuerunt: tum ut pia de deo sententia iudaeorum appareat.

EVSEBII PAMPILII LIBER NONVS.

Quod etiam exteriores iudaeorum gentem admirati sunt. Cap. I.

VNC AVTEM TESTIMONIA ETIAM EXTE-
riorum de ipsis diligenter citabimus. Illustrissimi enim et graeco-
rum non imperiti omnino iudaicae philosophiae alii uitam eo-
rum scriptis suis approbasse uidentur: alii theologiam quan-
tum potuere secuti sunt. Sic enim discipuli non temere sed absoluta
exquisitaque ratione iudaicam philosophiam gentilibus nugis
praepositam a nobis fuisse. Primum igitur ea ponam quae de ui-
ta iudaeorum praeclearissimi graecorum testantur. Theophras-
tum igitur audias: cuius nonnullos textus Porphyrius in his
libris posuit quos de abstinendo a carnibus conscripsit: his uerbis iudaei ad haec usque tempora
Theophrastus ait animalia quomodo sacrificant: ut si quis nos ad imitationem illorum
hortaretur audire non pateremur. Non enim comedunt ex sacrificatis: sed mel atque uinum
noctu infundunt holocausta facientes: nihilque inde relinquentes: ut nec ille qui omnia perspi-
cit rem tam prauam inspicere possit: quod faciunt interim ieiunantes: ac quoniam phi-
losophi

lophi natura sunt de deo inter se colloquentes noctu autem stellas aspicientes orationibus deum inuocant. Primi enim isti omnium hominum & bruta & se ipsos offerre caperunt: nulla necessitate aut cupiditate id facientes. Et in quarto eiusdem negotii hæc a se ipso scribit Porphyrius. Essæi iudæi genere sunt: hi alter alterum magis diligunt quam cæteri homines faciant: & uoluptatem omnem quasi uitiosam aspernantur: continentiam & integritatem animi ab omni perturbatione remotam præcipuam putantes uirtutem. Vxores non ducunt: alienos autem liberos teneros adhuc & ad omnem aptos doctrinam adoptantes pro suis educare ac moribus suis stabilire solent: quod faciunt non quia matrimonium abominentur: sed quia mulierum mores cauendos putant. Diuitias omnes a deo spernunt ut mirabilis quædam in eis communitas sit. Nullus eorum præter cæteros aliquid possidet: omnia eis communia sunt. Nemo alio ditior aut pauperior. Vna omnibus quasi fratribus facultas est. Vngi oleo non patiuntur: quod si quis forte oleo tactus fuerit diligenter quasi a magna macula corpus illi abstergit: non enim molles: sed aridi atque duri esse corpore cupiunt. Alba semper induuntur. Electione communi quæstores & gubernatores sibi creant: & indiuisæ in omnibus res sunt. Non habitant urbem unam: sed hinc illo facile migrant: semperque assequentes hæresim suam proficiscuntur: a quibus ita suscipiuntur: ut una eos semper uixisse diceres: unde fit ut proficiscentes nihil impensæ secum ferant. Vestem & calceos antequam omnino tempore dirumpantur non mutant: nec emunt aliquid nec uendunt: sed commutatione rerum utuntur cum ægeant. Nam inter eos singuli quæcunque uolunt assumunt etiam nihil afferentes. Erga deum maxima pietate utuntur: nam ante quam soloriatur nihil eis prophanum dicitur: sed patria oratione utuntur: qua solem oriri precantur: deinde a præfectis singuli ad artes operaque suamittuntur: & postea quam horis quinque laborauerint ad unum rursus locum congregantur: & aqua frigida perloti in domum ueniunt: quo nemini nisi eiusdem sectæ introire licet. Ita mundi quasi in templum ad coenaculum ueniunt: ubi magna tranquillitate sedentibus ordine omnibus panis opponitur & ferculum unum unicuique. Primus autem omnium sacerdos facta oratione comedere incipit: nefasque omnino putant ante orationem quicquam gustare: cunque pransi fuerint multo diligentius orant. Ita & incipientes & desinentes laudes dei diligenter concinunt. Post hæc uestibus quibus prandentes quasi sacris utuntur depositis ad opera rursus exeunt: nocturnoque reuersi crepusculo similiter coenant. Hospitibus etiam confidentibus si qui forte affuerint clamor aut tumultus nunquam apud eos auditur: sed ordine ita colloquuntur: ut tanto eos inter se uti ordine atque silentio mirabile uideatur: cuius causa perpetua continentia est. Cibum & potum uitæ necessitate mensuratur. Qui ad eam sectam ueniunt: non statim: sed postea quam foris anno integro eisdem moribus uixerint tunc suscipiuntur: non tamen omnino sed propinquius quidem accedunt. Vna uero cum illis uiuere non licet nisi duobus aliis annis patientiæ signa dederint: & antequam communitè cum eis uescantur iureiurando confirmant primo pios se erga deos futuros: deinde iustitiæ ita fore cultores: ut nec sponte nec imperio alicui homini sint nocituri: odioque semper iniustos sibi futuros: putaturosque semper seipsum lædi si iniusto uideant iniuriam fieri: fideles fore omnibus ac maxime principibus. Non enim absque dei uoluntate principatum alicui commedari. Ad hæc si ipsi præessent nunquam se quicquam facturos unde maculari præfectura uideret: nec ueste aut ornatu quodam meliore quam subditi se usurum: ueritatis fore amicos & mendaces accusaturos: manus a furto animam ab iniusto lucro procul retenturos: nec occultatores aliquid sociis: nec eorum secreta aliis se dicturos etiam si mortis periculum immineret: postremo nulli aliter hæreseos dogma-

ta tradituros quod sicuti ipsi acciperunt: procul se futuros a latrocinio: conseruatosque se-
ctæ libros diligenter & nunciore nomina. Hæc seruatos se oia iurant. Qui autem non
seruant diligenter illico expelluntur: & omnes fere cum ad aliam dietam ac uitam ueni-
ant moriuntur. Sed multos ipsi rursus miserantes recipiunt. cum putauerint non mino-
res iam ipsos poenas dedisse quam delicta eorum postulabant. Tanta uero tenuitate pauci-
tateque utuntur rebus ut raro plus quam semel in septem diebus alui purgatione indigeant. Qua
quidem ex continentia in tanta perueniunt patientiam animique robur: ut nec eculeo nec
igne nec alio quaestionum genere impelli possint: ut aut uerbis leges latorem uituperent:
aut illicitum quicquam comedat: quod maxime in bello quod sibi a romanis illatum fuit oste-
derunt: nulla. n. adulatione ad torquentes unquam sunt usi: nullas lachrymas torti emiserunt
sed suauiter in doloribus ridentes & eis illudentes a quibus torquebantur: sic expirabant
iucundissime ut ad patriam redire uiderentur. Firma. n. hæc opinio apud eos est corpo-
ra quidem morti esse subiecta: animas uero tanquam immortales semper uiuere: cumque a subtilis-
simo æthere dimittantur naturali quodam delatos impetu corporibus coniungi: cum ue-
ro a uinculis corporum quasi a longa seruitute liberati sint. tunc summo cum gaudio al-
tiora petere. Qua quidem uita & pietate facile fit ut multi apud eos futura prouideant
præcipue qui a sacris uoluminibus & uaria carnis castigatione & prophetarum dictis exer-
centur. Hæc Porphyrius de pietate ac philosophia Esæorum testatus est.

Hecataeus de eodem.

Cap. II.

Hecataeus autem Abderita uir & uerbo & re philosophus historiam de iudæis
h conscripsit: a qua nonnulla sumere non erit alienum. Multa inquit castella op-
pidaque iudæis sunt: una uero urbs munitissima quinquaginta pene stadiorum
habens circuitum plures quam centum & uiginti milia homines habitant: quæ uocatur Hie-
rosolyma: in medio cuius ædes lapidea est quinque iugerum longitudinis: latitudinis cu-
bitorum centum cui portæ duplices sunt in eo ara quadrata est integris lapidibus ac in-
ornatis composita: cuius singula latera uiginti: altitudo autem duodecim est cubito-
rum apud quam domus magna est ubi altare atque candelabrum: utraque aurea sunt pon-
derum talentorum duum: ubi lux nocte atque die inextinguibilis ardet. Nullum ibi simu-
lachrum est nulla omnino imago nec planta nec lucus aut aliquid huiusmodi: ubi no-
cte ac die sacerdotes caste uersantur nunquam in templo uinum bibentes. Deinde cum rege
quoque Alexandro nonnullos ait iudæorum militasse & successoribus eius fideles fuisse:
sequitur cum uno eorum sermonem habuisse his uerbis narrat. Cum ad mare rubrum profi-
ciscerer: inter alios equites iudæus quidam nomine Mysonianus me sequebatur homo
quem omnes tam græci quam barbari qui eum cognouerunt & animi maximi & robusti cor-
poris prædicabant. Erat autem etiam arcu peritissimus. Is cum augur quidem oes nos
stare iussisset: interrogauit quare fixi staremus: augureque auem ostendente atque dicente
conducere ita stare quousque quo auis tederet perspexissent: ut si ad anteriora uolaret cœ-
ptum iter perageret: sin autem posteriora uolatu peteret reuerterentur: silentio arcu tra-
cto auem percussit ac interfecit. Tunc augur & nonnulli alii ualde commoti ei maledi-
cebant. Ipse uero quis est inquit iste furor o homines: quomodo enim auis ista quæ ni-
hil de sapientia prouiderat uerum aliquid de itinere nostro poterat nobis prædicere quæ si
futura præscisset nunquam huc uenisset: ne a Mysoniano iudæo interficeretur. Hæc ab He-
cataeo sumpta modo sufficiant.

Plearchus autem peripateticus in primo libro de somno Aristoteli attribuens
 uerba hæc de iudæis scribit. Multa inquit Aristoteles possent de ipso dici: sed
 pauca modo referenda sunt: quis non ignoro multos somnia fingere me puta-
 turos. Tunc Hyperochides iccirco quia mirabilia dicturus es inquit audire magis gli-
 scimus. Tunc Aristoteles ego inquit ut rhetorici solent de genere ipsius primum si pla-
 cet dicamus. Ita prorsus placet hyperochides inquit. Ille igitur subiunxit Aristoteles iu-
 dæus erat qui sunt Calani ex india: Iudæi autem a loco quem habitant appellati sunt. Urbs
 eorum asperrimo quodam nomine Ierusalem nuncupatur: Hic ab altioribus asiæ locis
 ad maritimas ciuitates descendens & lingua & animo græcus fuit. Cūq; accidisset ut eo
 tempore nos quoq; in maritimis asiæ locis uersaremur philosophiæ amore ad nos spon-
 te uenit qui multo plura nobis attulit q̄ accæpit. Hæc Clearchus Clæmens autem noster
 Numam romanorum regem pythagoricum fuisse asserit: & mosaica nixū doctrina le-
 gem dedisse romanis nullam imaginem deo attribuere: unde annis centum atq; septua-
 ginta ab urbe condita nullam imaginem nec fictam nec pictam in templis romanorum
 respici potuisse. Ita Numa occulte significauit nullo modo nisi mente ad similitudinem
 dei hominem peruenire posse. Megasthenes autem qui cum Seleuco uixit uir historiæ pe-
 ritissimus in tertio iudaicarum rerum hæc dicit. Omnia quæ de natura prisca Græci scri-
 pserunt alii etiam ante ipsos scripserunt. Nam & Brachmani apud Indos qui & iudæi uo-
 cantur multo prius philosophati sunt. Aristobolus etiam in primo ad philometora his
 uerbis utitur: Legem nostram in multis Plato secutus est. Aperte namq; in multis dili-
 genter examinasse singula uidetur. Mosaica enim uolumina ante Alexandrum & ante
 persarum imperium traducta fuerant: unde plurima sicut & Pythagoras philosophus
 ille accæpit Numenius autem pythagoricus aperte scribit nihil aliud esse Platonem q̄
 Moysen attica lingua loquentem: & in primo uolumine de bono Plato inquit atq; Py-
 thagoras quæ Brachmanes Magi Aegypti Iudæiq; inuenerunt ea græce ipsi exposuerunt.
 Et in tertio Moyse meminit his uerbis. Iannes & labres ægyptii erant uiri magicis arti-
 bus adeo præpotentes: ut Musæo iudæorum duci uiro deo coniunctissimo soli resistere
 posse a cunctis ægyptiis iudicati sunt. Multas enim calamitates quas Musæus ægypto
 intulit soluere uisi sunt his uerbis. Numenius & miraculis a Moysè factis & q̄ deo con-
 iunctissimus esset Moyses attestatur: Sed iudaicæ gentis Chorilus etiam poeta priscus
 meminit & multos eorum cum Xerxe i græciam militasse affirmat. Porphyrius autem
 in primo de philosophia respōsorum apollinem ipsum inducit de iudæis hoc oraculum
 edidisse. Attendere inquit oportet quoniam omni diuina repletum sapientia est oraculū
 Apollinis quod dicturus sum.

Dura uia illa nimis æratis clausaq; portis.

Quæ uitam nobis aperit donatq; beatam.

Nec uero uerbis facile enarrariet ullis

Exponiq; queat: illo quo semita ducit

Quam primi ante omnes coeperunt tradere pulchras

Qui Nili epotant lymphas: phœnicibus inde

Proximaq; assyriis ea cura: sed inclita longe

Gens hebræa illam nouit: notamq; recæpit

Et subiicit exponens ita uiam ad deum a barbaris inuentā fuisse: didicimus ab ægyptiis
 scilicet atq; Chaldæis hi enim Assyrii sunt & maxime a iudæis. Idem Apollo etiam quo

dam oraculo apertissime demonstrat his uerbis.

Chaldaeis quæ uera esset sapientia tantum:

Hebraisq; ipsis concessum agnoscere pura:

Aeternum qui mente colunt regemq; deumq;

Sed de Iudæorum pietate atq; philosophia hæcenus dictum est.

Quod multi conueniunt etiam alieni de ueritate historiae.

Cap. IIII.

E historia uero hebraica ueritate dicenda conscripta q̄ multi cōueniant modo
d consideremus. Cum igitur Moyses diluuium diuinitus illatum conscribat a
quo Noe cū suis arca lignea euasit Berofus chaldaeus Hieronymus ægyptius
& Nicolaus damascenus historici eadem de re ut Iosephus in primo antiquitatis iudai-
cæ scribit meminerunt. Scribit enim Nicolaus in nonagesimo sexto libro: ait super ninia
da magnum montem esse in armenia Barin appellatum: quo multos temporibus dilu-
uii confugisse ac nonnullos arca uectos in cacumina montis applicuisse: lignaq; arcæ il-
lius longo temporis spatio postea perdurasse: unde bitumine ablato & expiationes: ut
Berofus ait homines uti solent. Hæc Iosephus. Ego autem ab Abideno historico non
nulla tibi transcribam. Sissithrus inquit principatum deinde accæpit: cui Saturnus ma-
gnam uim aquarum futuram significauit. Quare saluare se cupiens ad armeniam nau-
igio confugebat: sed aquæ ipsum in uia oppresserunt. Tertio autem die postq̄ aquæ cessa-
runt aues emisit ut per eas sciret sicubi terra extaret quæ cum omnia pelagi facie tege-
retur ad Sissithrum (nullibi enim consistere poterant) reuersæ sunt. Post aliquot dies si-
militer factum fuit. Tertio emissæ reuersæ ad eum fuerunt Limo pedes refertæ: & tunc
dii ab hominibus Sissithrum rapuerunt. Nauis autem adhuc inuenitur in Armenia: cu-
ius ligna remedium hominibus aduersus multos mirabiliter morbos afferunt. Rursus
cum primos homines Moyses longis temporibus uixisse asserat: huius rei testes græco-
rum historicos Iosephus citauit. Nullus inquit breuitatem uitæ nostræ considerans fal-
so scribi opinetur tam magno ãnorum numero priscos uixisse. Illi enim deo amici & ab
ipso immediatius producti: & integriore utentes alimento quod longiore tempore po-
terat permanere non iniuria longioribus temporum spatibus uiuebant. Præterea etiã uir-
tutis gratia & ut res posteris perutiles Astrologiam Geometriamq; inuenirent: longa si-
bi diuinitus uita largita fuit: quæ inuenire non potuissent nisi saltem sexcentis solaribus
annis: quibus magnus annus reuoluit uixissent. Cuius rei testes sunt omnes simul græ-
ci atq; barbari qui de antiquitate diligentius conscripserunt. Nam & Manetus qui ægy-
ptiorum & Berofus qui Chaldaeorum historiam collegit: Molus præterea estieus: Hie-
ronymus ægyptius & qui phœnicam historiam tradiderunt & ad hos Hesiodus Heca-
tæus Elanicus Acusilaus Ephorus: ac deniq; Nicolaus cōsona nostris dicentes mille an-
nos priscos illos uixisse affirmant. Hæc Iosephus. De turris ædificatione scripsit Moy-
ses: & ab una lingua in multas tunc hominum genus confusum fuisse asserit. Et Abyde-
nus his uerbis illi attestatur. Primos homines ferunt & terra natos robore atq; magnitu-
dine confisos: dii spretis turrim eo in loco ubi nunc Babylon est ad solem usq; tollere cō-
tendisse: cūq; iam fere ad cælum ædificando peruenissent uim uetorum diis affuisse: qua
super eos diruta turris cecidit: cūq; ad ea usq; tempora unius linguæ fuissent multas in
linguas diuisos fuisse: bellumq; inter Saturnum & Titanum tunc inceptum: locumq;
Babylonis nomen habuisse propter confusionem linguarum quã hebræi Babel uocant.
De turri autem & confusione linguarum etiam Sibylla meminit dicens. Cum oēs uno
uterentur sermone turrim ædificare constituerunt qua in cælum ascenderent eam dii uē-
tis diruerunt:

tis diruerunt: & lingua hominum mirabili uarietate confusa effecit: ut Babylon ea ciuitas uocaretur. De campo autem qui Senaar appellatur. Est ius sic memorat. Sacerdotes inquit qui euaserunt Ioui sacra in Senaar babyloniae contulerunt: confusaque lingua hominum diuersas orbis partes habitare coeperunt. Moyses rursus uitam Habraae late conscripsit: cui multos exteriores historicos attestari Iosephus his uerbis conscripsit. De patre autem nostro Habraam quis non nominat scribit tamen Berofus ita ut a rebus ipsis non de alio quam de ipso dicere uideatur. Decima inquit post diluuium generatione praecellens quidam iustusque uir & singulari caelestium doctrina praeditus apud Chaldaeos fuit Hecataeus uero librum de Habraam conscriptum reliquit. Nicolaus etiam Damascenus in quarto historiarum haec narrat Damasci habraamus regnabat cum exercitu a Chaldaea profectus: nec multo tempore post etiam a Damasco abiens ad Cananeam quae modo iudaea dicitur migravit: cui nomen etiam nunc magnum apud damascenos est: nullaque ibi demonstratur Habraam domus appellata. Verum cum fame cananea premere tur: aegyptus uero magna copia rerum effluere diceretur: libenter illo ut etiam aegyptii sacerdotes de diis dicentes audiret cum suis profectus est. Aut enim aliquid ab illis discere aut meliora se traditurum ipsis arbitrabatur. Et post pauca: cumque una cum peritissimis aegyptiorum uersaretur & uirtute & gloriam suam multo clariorem effecit. Aegyptus enim diuersis uiuentibus moribus: & aliis aliorum mores obscenis prosequentibus uerbis: ille semper quae in absentes dicebantur: falsa esse demonstrans respuebat. Unde factum est ut tanquam grauem sapientemque uirum admirati tam ad intelligendum quam ad persuadendum quod uellet paratissimum ducerent ipse uero arithmeticam & astrologiam eos docuit. Nam ante aduentum eius nihil harum rerum sciebant aegyptii: sed a chaldaeis in eos unde in graecos quoque disciplinae istae affluerunt. Haec Iosephus. Alexander autem historicus qui multarum rerum peritiam habuit in uolumine de iudaica historia Eupolemon ait haec de iudaeis scripsisse. Ciuitas inquit babylon ab his condita primum fuerat qui a diluio euaserunt: Quos omnes gigantes fuisse constat sparsos per uniuersam terram: postquam turris quam aedificabant diuinitus concussa decidit. Decima uero generatione in Camirine babyloniae urbe quam alii Vrien dicunt quod nomen latine Chaldaepolim significat natus est Habraam qui sapientia omnibus excelluit a quo astrologia fuit apud chaldaeos inuenta: Is iustitia pietateque sua sic deo gratus fuit ut diuino praeccepto in phoenicem uenerit: ibique habitauerit & ratio non solaris motus atque lunaris: aliaque astrologica phoenices docuerint: unde phoenicum regi gratissimus fuit. Sed cum Armenii temporibus suis bello phoenices uicissent forte factum est fratruelem etiam eius captiuum abduxerunt: Habraam uero uernas suos armauit: factoque impetu sudit fugauitque armenios: nec fratruelem solum liberauit: uerum etiam magnam ab hostibus praedam habuit: Quae de re legati ad eum pro captiuis ab armeniis missi. Ille autem omnem oblatam recusauit pecuniam: sumptisque solummodo quae ad uictum pertinebant captiuos humanissime reddidit. Cum uero ab eo bello Habraam rediret in urbe Algariza idest latine in monte altissimi a Melchisedech dei sacerdote ciuitatisque illius rege hospitaliter susceptus magnificis fuit donatus muneribus. Et post pauca Annonae autem charitate oppressus in aegyptum migravit: ubi uxorem eius quam sororem & uiduam esse dicebat rex aegyptiorum abduxit: sed peste domum eius ingressa ab aruspibus didicit id mali sibi accidisse quoniam alienam uxorem abduxerit. Ita uiro suo intactam reddidit mulierem. Vixit autem Habraam in heliopoli cum sacerdotibus a quo Astrologiam sacerdotes didicerunt: qui tamen non inuenisse: sed ab Enoch per successionem sibi traditam fatebatur. Subiungit

deinde primum secundum Babylonis Belū regnasse quē latine Saturnū dicimus: a quo Belus secūdus & Chanaā orti fuerunt: atq; a Chanaam patrem phænicum natū fuisse: q̄ genuit Chum. Hunc ait Chum Asbolum papellari a græcis ac æthiopum patrem & fratrem Mestraim patris ægyptiorum fuisse. Græci autem inquit Atlantem aiunt Astrologiam inuenisse: Sed. Atlantem & Enoch eundem asserit fuisse Enoch porro inquit genuit Mathusalem qui ab angelis dei multa cognouit & cæteros docuit. Artapanus uero historicus. Hermuit Iudæos dicit appellatos fuisse: & Hebræos ab Habraamo dictos quem ait ad Pharethatem ægyptiorum regem migrasse & Astrologiam illi tradidisse: ac post uiginti annos in loca Syriae rursus rediisse. Melo autem in libris quos aduersus iudæos conscripsit post diluuium inquit ab Armeniis reliquias diluuii: quæ ad eos peruenerunt pulsas montana Syriae quia deserta erant occupasse: & post tertiam generationem Habraamum natum fuisse: quod nomen patris amicum significare asserit: eū que sapientissimum ait fuisse: duasq; uxores duxisse: alteram ægyptiam: altera, indigenā suscepisseq; ab ægyptia quæ ancilla erat filios duodecim. Arabiam obtinuerunt uniuersam: unde ad hæc usq; inquit tempora duodecim regibus Arabum populi regūtur. Ab indigena uero inquit uxore unum habuit filium Isaac quem latine risum appellare possumus: a quo duodecim similiter filii nati sunt: quorum ultimum Ioseph appellauit: a quo tertius Moyses fuit. Ad hæc Alexander historicus addit præcepto dei ab Habraamo in montem quendam ductum Isaac fuisse ad sacrificium diuinitusq; a tali sacrificio ereptum: arietemq; qui repente astitit pro eo sacrificatum fuisse. Iosephus etiam i primo de antiquitate iudaica q̄ Afrem Habraæ filius libyā occupauerit ac ab eius noīe illa regio Africa appellata sit. Alexander inquit in omni peritissimus historia his uerbis testatur Cleodemus inquit propheta qui & Malchas dicitur non aliter fere q̄ Moyses de iudæis scripsit. Is Achetura multos Habraamo fuisse filios narrat: quorum tres nominat Afer Assur Afran: & Assyriā ab Assur dictam contendit: ab Afran uero atq; Afer urbē Afran & regionem Africam appellatā: Sed de Habraam hæctenus. De Iacob autem idem Alexander dicit. Cum septuaginta quinque ānos natus esset in Mesopotamiā parentum iussu fugisse ut iram fratris Esau uitaret: reliquisseq; parentem Isaac centum & triginta septem annos natum: Et postq̄ septem annis in Mesopotamia fuit fratris maternifilias Lian & Rachael duxisse: ac in aliis septem annis duodecim filios suscepisse: quorum nō modo nomina uerum etiam menses in quibus nati fuerunt memorat: cūq; redire ad parentes uellet rogatum a Laba alios sex annos permanisse. Ita uiginti annis illum in Mesopotamia uixisse: redeuntemq; ad Chanaam cum angelo dei fuisse colluctatū unde nō Iacob sed Israelem appellatum: habitasseq; ipsum apud Hemor annos decē & a Sichen filio Hemor dinā decennē q̄ttuorq; mēsiū raptā fuisse. Quare Simeon uiginti & unū annos ac menses quattuor natum & leuin annos uiginti & menses sex: commotos Hemor & sichen filios eius cæterosq; omnes mares interfecisse. multis deinde locis mutatis tandem in Ephratha quam etiam Bethelcem appellant uenisse: ubi Rachael postq̄ ei genuit Benjamin mortuam fuisse: quam cum Israele conuixisse annos uigintitres: Inde ab Ephratha in mambri ad parentem Isaacum rediisse. Tūc Ioseph decem & septem annis natum ægyptiis uenditum fuisse asserit & carcerum uincula tresdecim annos perpetuum: somnii regii declaratione liberatum septem annis ægyptum gubernasse. Isaacū uero anno uno ante uenditionem Ioseph centum & octuaginta natum annos diem suum obiisse: Ioseph deinde in ægypto Aseneth filiam Pethefri sacerdotis in uxorem duxisse: ac duos Manasem & Efrem natos & ab ea suscepisse & post ānos nouem postq̄ in ma

gnum

gnum peruenit statum patrem ac fratres in se aduocasse. Pastores enim omnes illos fuisse quæ res ægyptius turpissima uidebatur: ac ideo tandem uocatos docuisse ne si a rege interrogarentur de artificio suo pastores se dicerent. Quæstionem etiam mouet quare in prandio quincuplas Benjamin germano suo partes apponi Ioseph iusserat: quod ideo factum affirmat quoniam septem filios Lyapatri eius pepererat. Rachel autem mater sua deos: propterea Benjamin quicquid partes dedisse: & ipsum duas accepisse: ut septem etiam ipsi partes quot & Lyæ filii haberent ne domus matris suæ minor uideretur: habitasse autem eos in terra Chanaam annos ducetos & quindecim: Habraam uiginti quinque Isaac sexaginta Iacob centum triginta: cūque iam tertio anno fames omnes illas partes depopularetur: migrasse in ægyptum Iacob annos centum & triginta natum. Acta tem deinde omnium filiorum Iacob quam transmigrantes habebant cōscribit fuisseque affirmat ab Adam usque in migrationem Iacob in ægyptum annos tria milia sexcetos uiginti quattuor. A diluuiō uero annos mille trecentos quadraginta: mortuumque fuisse Iacob in ægypto annos natum centum quadraginta septem: Leuim autem centum & triginta septem annorum naturæ concessisse: filiumque reliquisse Elath nomine annorum quadraginta a quo natum esse alterum Habraam. in cuius ætatis anno quartodecimo Ioseph diem suum in ægypto obiisse natum annos centum & decem. Habraam deinde hūc pastorem duxisse uxorem. Lochabeth auunculi sui filiam & in septuagesimo septimo ætatis suæ anno Aaron & Moysen ab ea suscepisse: inter quos tres annos interfuisse dicit: mortuumque fuisse Habraam natum annos centum & triginta sex. Hæc ab Alexandro sumpta sufficiant. Theodotus autem elegantissimo carmine gentis iudæorum historiam cōscribens hæc eadem de Iacob & de filiis suis & de Ioseph conscripsit. Artapanus similiter & Philon non iudæus in. xiiii. de Hierosolymis ipse quoque carminibus similia de iudæorum maioribus testatus est. Aristæus autem in iudæica historia de Iob quoque conscripsit dicens Esau ipsum filium fuisse: habitasseque in Idumæa atque Arabia finibus: fuisseque ipsum & iustitia & diuitiis præcipuum: tētatumque diuinitus magnis calamitatibus fuisse: Primum enim armēta eius latrocinio sublata: deinde septem milia ouium una cū pastoribus periisse: & postremo filios eius domo super ipsos lapsa expirasse: atque uno eodemque die corpus eius uniuersum ulceribus repletum fuisse: cūque male ita affectus esset Elipham Cemanitarum regem & Valdad Saucheorum tyrannum & Sophā Mineorum regem & Elium zobitem ad consulandum ipsum accessisse: Quibus Iob respondisse sponte sua se paratum esse omnia ita sufferre ut a pietate in deum nunquam remoueatur. Ita propter hanc magnanimitatem eius liberatum a morbo & ditiores quam prius factum diuinitus fuisse. Nunc Eupoleum de Moysē audiamus. Ait enim sapiētissimum hominem Moysen fuisse & litteras iudæis primū tradidisse: & a iudæis Phœnices accepisse: Græcos uero a phœnicibus. Artapanus autem Merin Chenephri ægyptiorum filiam regis ait puerum quoniam ipsa non pareret iudæum adoptasse: quem iudæi Moysen inquit græci Musæum appellant: cuius doctrina multa Orpheus dedit. Hunc Moysen instrumenta bellica inuenisse affirmat: litteras quoque quas sacerdotibus tradidit: ægyptiorumque urbem in sedecim partes diuisisse: ac singulis præfectos instituisse: quæ omnia uidelicet fecerat: ne populi ut solebant conspirantes modo hunc modo illum regno expellerent. Vnde factum esse ait ut quasi deus ab ægyptiis coleretur & propter litterarum inuentionem Mercurium. appellatum. Quibus rebus Chenephri inuidia commotum causam interficiendi Moysi quæsiuisset: & sic aduersus Aethiōpas in ægyptum irruentes

cum imperio ipsum misisse: exercitumq; sibi a iudæis maxime conscripsisse: ut propter imperitiam militum una cū eis periret. Quod bellum ut ab Heliopolitanis accepisse asserit decennio gestum fuit: & propter diuturnitatem eius ciuitatem in eo loco cōditam: ubi sedentes æthiopum impetum sustinebant: quam Hermopolim inquit: idest Mercurii ciuitatem appellant. Ibi consecratam ibi primo fuisse: quoniam nocentes interficeret serpentes. Acthiopas autē admiratione uirtutis ita Moysen coluisse ut et circuncisionem ab eo didicerint. Ita peracto bello cum uictor rediisset uerbo quidem a rege bene susceptum: re autē quotidie mortem illi quæsitam ac insidias multis modis paratas maxime cum ad Merida matrem ultra ægyptum in æthiopiæ finibus sepultam ex præcepto regis proficisceretur: a nomine cuius urbem ubi sepulta fuit Meroen appellatam nec minus quem ibi cultam fuisse. Quæ cū Moyses percipisset in arabiam ilico profugisse: & Raguelis Arabiæ regis filiam in uxorem duxisse. Interea Elephantia morbo quoniam multis modis iudæos premebat ægyptiorum regem expirasse. Ad alia eni opera quæ ipsos construere iussit diuersam etiam quæ egyptii uestem indui uoluit: ut facilius cogniti ab omnibus tanquā impii punirentur. Moysen autem a deo quotidie liberationē populi petere & quodam die repente coram eo ignem e terra ubi nulla incendio apta materies erat subito erupisse ac uocem editam fuisse liberandos sibi esse Iudæos: & in antiquam patriam conducendos. Hac re fractum prius quæ exercitum comparasset ad regem ægyptiorum soceri consilio descendisse: dixisseq; orbis domini iussu liberandos esse Iudæos: Quo audito in carcerem ipsum fuisse intrussum: unde nocte custodibus mortuis & repente portis parentibus: armisq; omnibus quæ ibi fuerant fractis exiuisse: rectaq; uia in regiam usq; ad regis cubiculum ianuis apertis ad ipsum regem intrasse: interrogatumque a stupente rege quodnam esset dei nomen a quo missus esset: cūq; a ceruicibus inclinatus Moyses in aure sibi dixisset audientem mutum cecidisse: & a Moysese suscitatum fuisse: scripsisse quoq; ipsum nomen dei in tabula dicit: quas litteras cum nonnulli sacerdotum deriderent legere nescientes spasmo ait oēs expirasse. Tunc etiam signum rege petente baculum a Moysese in serpentem cōuersum oibusq; magno timore percussis a cauda captū draconem in baculum rursus conuertisse. Deinde nilum baculo percussum abundasse a deo ut uniuersa ægyptus summerisionē timuerit: singulisq; annis ex illo tpe similiter abundare. Postea cum aqua rursus baculo percussa in alueum suum rediisset aialibus in fluuio cunctis morte corruptis magno fetore aquam ita oluisse ut ægyptii siti & pestilētia simul laborarent: regem autē perterritum inclinatum iam fuisse ad dimittendum populum: sed memphiticis sacerdotes uocatos moriq; iussos nisi aliquod signum ipsi etē ederent: magicis artibus dracone pducto & fluuii colore mutato effecisse ut elatus rex atrociter iudæos tractaret. Tunc a Moysese terram baculo percussam muscas uenenosas deinde rursus percussam ranas locustas aliaq; huiusmodi monstra produxisse. Vnde apud ægyptios ubiq; in templo Isidis baculum deponitur atq; colitur. Terram. n. Isidem esse quæ baculo percussa monstra producebat. Tandem cum grandine percuteretur & terramotu ægyptus uniuersa quateretur quo domus & templa multa ceciderunt perfractum calamitatibus regem iudæos liberaisse quos ab ægyptiis argentea aureaq; uasa uestem ac aliam gazam mutuo accepisse: ac tertio die postq; recesserunt in mare peruenisse. Dupliciter deinde rem ferri dicit. Memphitas enim dicere: cū magnam locorū Moyses haberet peritiam refluxum maris obseruasse ac ita cum populo transiuisse: Heliopolitas autē propter gazam quam iudæi mutuo abstulerunt regem commotum magna manu in iudæos

nu in iudæos profectum fuisse. Moysen uero percussisse baculo mare ut caelesti uoce admonitus fuit: & sic diuiso mari transisse: cūq; post iudæos persequerentur ægyptii tum fulminibus tum refluentibus aquis periisse: iudæosq; liberatos annos triginta i heremo uixisse: quasi niuem deo quotidie illis plente qua nutriebantur. Moysen autem longum ait fuisse: flauum canū: prolixiore capillo ac barba: & deniq; statura & facie dignitatis permagna: omnia uero ipsum absoluisse ait ānos natum octauagintanouem. Ezechielus ē poeta uniuersam iudæorum historiam carmine moreq; tragico scripsit: & in omnibus fere cum diuina scriptura cōuenit: & Demetrius historicus similiter: qui dicit Moysen ex ægypto in Madiam profugisse: ac ibi Iothoris filiam Sophorē nomine in uxorem duxisse: quam coniectura a nominibus capta ex Habraam genus traxisse affirmat. Habraam enim ex Thetura Iessan genuisse: & ex Iessan natum fuisse Adam: a quo Raguelē: ex Raguele uero Iothor & Bab: & Iothoris filiam Moyfi nuptam fuisse: generationes quoq; ait ita conuenire ut uerisimile sit Semphoram & Moysen & Habraā descendentes eisdem temporibus fuisse. Moysen enim septimum: Semphoram autem ab Habraam sextam fuisse & Madiam urbem ab uno filiorū Habraæ nominatam fuisse Eupolemus uero Moysen ait. lx. prophetasse annos: Iosue autem. xxx. & uixisse cētum & .x. & tabernaculum ab eo in silo fixum fuisse: & post eum Samuelem prophetasse: a quo iussu dei Saulem ad regendum electum regnasse annis. xxi. Post eum Dauid filium Cis a quo Syros & phœnices usq; ad Euphratem domitos fuisse. Idumæos etiā ammanitas Moabitas Itureos Nabatæos Nabdeos Suronemq; Tyri ac Phœnices regem bello coactos tributa Iudæis contulisse: eique petenti locum fuisse diuinitus monstratum ubi templum esset ædificandum: Angelum enim uidisse in eo loco statem ubi altare postea conditum fuit cui angelo nomen Dianathan fuisse a quo non fuisse permisum. Dauid quoniam sanguine hominum propter bella quæ gessit contaminatus erat templum ædificari sed q̄ magnam posset facere præparationem ut templum a filio eius facilius conderetur. Itaque comparasse ipsum æris argenti auri talenta non pauca: lapides etiam & ligna cupressi atque cædri: naues enim eum præparasse Melanis Arabiae ciuitate misisseque in insulam Vrphen in rubro mari positam auri metallis abundantissimam: unde in Iudæam innumerabilia pene pondo auri delata fuisse: regnasseque Dauid annos quadraginta: ac ab eo regnum Salomoni filio duodecim annos agenti traditum fuisse: Impetratumque ut templum ædificaret: a quo iam regnate ad Vaphrem ægyptii regem hoc exemplo litteras missas fuisse: Rex Salomon Vaphri ægyptio regi amico paterno salutem. Scias me a deo magno Dauid patris mei regnum accepisse: cū que mihi pater præcepit templum deo qui cælum & terram creauit condere: ut etiam ad te scriberem præcepit. Scribo igitur & peto abste ut artifices atque fabros ad ædificandum templum dei mittere uelis. Ad hæc Vaphrem sic rescripsisse. Rex ægyptii uaphres regi Salomoni salutem. Lectis litteris tuis non paruo affectus gaudiosum q; patri tuo optimo uiro & diuinitus probato in regnum successisti. Ad ædificandum autem templum dei inter fabros atq; ministros octuaginta milia hominum ad te destinaui. Dabis igitur operam ut ordine uiuant & rebus necessariis non careant: temploque dei condito incolumes ad nos redeant. Tyrio quoque regi scriptum fuisse hoc modo. Rex Salomon Suron tyri sydonis atque phœnicie regi amico paterno salutem. Scias me a deo magno Dauid patris mei regnum accepisse: cūq; mihi pater præcepit templum deo qui cælum & terram creauit condere ut etiam ad te scriberem præcepit. Scribo igitur

tur & peto abste ut artifices atq; fabros ad ædificandum templum dei mittere uelis. Ad hæc Suronem quoq; sic scripsisse. Suron tyri sydonis & phœniciaæ rex Salomoni regi salutem. lectis litteris tuis gratias ægi deo qui tibi regnū patris tradidit. Et quoniam scribis fabros ministrosq; ad condendum templum dei esse tibi mittendos: nisi ad te milia hominum octuaginta & architectum tyrium hominem ex matre iudæa: uirum i rebus architecturæ mirabilem. Curabis igitur ut necessariis non egeant: & templo dei condito ad nos redeant. Scripsit autem Salomon in galileam & samariam ad moabitas inqt & ammanitas & galacidas ut frumenta & uinum centum & sexaginta milibus hominū diligenter subministrarēt. Oleum autem a iudæa eis præbebatur. Ligna igitur primum quæ a patre ipsius in monte libani cæsa iacebant per mare in Iopen ac inde in Hierosoly ma duxisse: incepisseq; templum dei ædificare annos tredecim natum: populosq; prædictos in opere iugiter fuisse: & præter frumentum ac uinum cætera quæ necessaria sunt a iudæis per singulas tribus singulis mensibus ministrata. Fundatumq; templum longitudinis cubitorum sexaginta: & latitudinis similiter: fundamentorumq; latitudinem decem cubitorum fuisse. Sic enim Nathā dei prophetam iussisse: ædificatumq; templum totum undiq; a pavimento usq; ad tectum deauratum: & tectum laquearibus factum & aureis tegulis æneis de foris contectum duasq; columnas æneas altitudini æquales templo decem cubitos in circuitu continentes auro deauratas soliditate unius digiti alteram a dextris alteram a sinistris templi statuisse. Candelabra quoq; aurea talentorum singula decem ad exemplar eorum quæ a Moyse in tabernaculo facta erant fecisse: & alia a dextris templi alia a sinistris posuisse: Lucernas autem aureas sexagintasetem in uno quoq; candelabro factas & fornicem maximum ad borealem templi partem ædificasse quæ quadraginta octo æneis columnis sustentabatur: fecisse etiam labrum uiginti cubitorum longitudinis & latitudinis similiter: profunditas autem cubitorum quinque: gradusq; circumductos construxisse ut sacerdotes adire ac pedes & manus lauare possent: posuisseq; ad dextram partem altaris: iuxta quem basim fecisse duorum altitudinis cubitorum: ut in ea rex staret quo facilius ab uniuerso populo uideretur. Altare quoque fecisse duodecim cubitorum altitudinis: & catenas tāquam retia super omnem templi altitudinem uiginti cubitis instrumentis quibusdam extendisse: a quibus quadringenta tintinabula ærea dependebant: hoc factum fuisse ne aues super templum sederēt neque nidos in laquearibus eius facerent: ut templum ab omni foret immunditia incōtaminatum: Hierusalem quoq; urbem muris turribus ac foueis ab eo fuisse circumductam: regiam quoq; ibi ædificasse: quæ Hieron Salomonis idest latine Salomonis ædes fuit appellata: unde corrupto: postea uocabulo urbem Hierusalem uocatam fuisse: & Hierosolymam græce appellari. Quibus factis sacrificium deo mille bouum in Sylo fecisse: & tabernaculum altareq; simul & uasa omnia a Moyse facta. Inde in Hierosoly ma ad templum dei transtulisse. Arcam similiter & candelabrum & mensam: cæteraq; omnia ut propheta præcepit: deoq; holocaustum duo milia ouium & tria milia quinquagintaque uitulorum. Totum autem aurum quod in templo columinis cæterisque omnibus templi uasis fuit consumptum quadragiesies sexies centena milia fuisse. Argenti uero ad clauos & alia instrumenta mille ducenta trigintaduo talenta. Aeris uero in colūnis fornicibus ac cæteris talēta decem & octo milia & quinquaginta: missisq; omnes in regiones suas phœnices simul atque ægyptios. Decem auri talenta singulis data. Talentum autem dico inquit quod Siclum appellāt. Et ægyptiorū quidem regi oleum

regi oleum & mel in magna quantitate misisse. Suroi autem columnam auream quæ Tyri in templo Iouis conspicitur. Vnde ille simulachrum filiaë fecit quod in aurea columna imposuit mille quoq; scuta fuisse a Salomone aurea confirmat. Vixisseq; ipsum ait annos quinquagintaduos & regnasse quadraginta. Timochares autem qui antiochires gestas conscripsit quadraginta stadiis circûduci Hierosolymam asserit abruptis ualibus undiq; natura munitam urbemq; ipsam multis aquis adeo irrigari: ut hortos quoque multos extra urbem aquis inde defluentibus irrigari. Ab urbe autem usq; ad quadraginta stadia magnam esse aquarum penuriam Philo autem fontem fuisse in urbe asserit maximum: qui tempore hyemis deficiebat: æstate uero copiosissime defluebat. Aristæus etiam in libro de interpretatione legis iudaicæ de aquis Hierosolymorum hoc modo scribit. Templum inquit ad ortum respicit: posteriora eius ad uesperam tendunt. Lapidibus autem ornatissime pauimentum templi constratum est: & aqua sæpius in templum immittitur ut a sanguine detergat. Multa enim animalium milia in solēnitatibus offeruntur. Fons uero copiosissime atq; integer in templo ipso scaturit: ex quo magna uis aquarum per cloacas plumbo consolidatas defluit. His ita dictis non est prætermittendum quod de Hieremia Polyhistor conscripsit Alexander. Temporibus inquit Ioachin. Hieremias prophetauit qui missus a deo cum Iudæos aureo simulacho cui nomē erat Baal sacrificantes repperisset futuram eis propter hoc calamitatem prædixit: unde Ioachin uiuum iussit cremari: Illum autem dixisse foueas ipsos a rege assyriorū captos iusta Trigidem atq; Euphratē eisdem lignis facturos. Hæc Nabuchodonosorem babiloniorum regem audiuisse: ac a Stribare Medorum rege in auxilium abducto cētum & octuaginta peditum: equitum centum & uiginti milia ducentem: ac decem milia curruum. Primo Samaritanas omnes: urbes Galilæam Scythopolim & Galatidem euerisse: Deinde Hierosolymam & iudæorum regem Ioachin uiuum cæpisse: & aurum argentum æs cæteraq; omnia quæ in templo fuerant arca excæpta & tabulis in Babylonē asportasse. Arcam enim inquit Hieremias detinuit. Et rursus post aliqua Nabuchodonosor inquit prædicta mœnia ædificare cœpit: grauius ægrotauit: mortuusq; est post quadragesimum tertium annum regni sui: Cui Enilmalurchus filius successit. Hic propter iniquitatem & lasciuiam a Nerglisaro sororio suo insidiis excæptus in secundo anno regni periit. Deinde filius eius Labesoracus mensibus nouem: quo insidiis interfecto communi consilio Nabonida insidiatorum unus regnauit: qui Babylonæ muros qui iuxta fluuium sunt lateribus & bitumine condidit. In septimo autem & decimo anno regni eius Cyrus rex persarum magna manu Babylonios petiit. Nabonida uero regnum suum defensurus exercitum construxit & uictus pugna in Borsippum urbem confugit quam Cyrus Babylone capta obsedit: Sed Nabonida diu ferre obsidionem non potuit seque Cyro tradidit: qui q̄ humanissime ipsum tractauit: ac in Carmaniam cum dignitate ire iussit: ubi non multo post naturæ concessit. Hæc iudaicis libris immo uero nostris conuenire uidentur. Scribit enim in ipsis decimo atq; octauo anno regni sui Nabuchodonosorē templum destruxisse: quod secundo anno regni Cyri restitui cœptū decimo anno regni Darii tandē conditum fuit. Sed Alphæus et de Assyriis & Nabuchodonosore hoc mō scribit. Megasthenes inqt uir priscus Nabuchodonosorē Hercule robustiorē dicit fuisse: uniuersamq; Libyam cæteraq; Asiam usq; ad armenios domuisse: quæ chaldæi dicunt cū regnū suū rediisset furore diuinitus captū magna exclamasse uoce: Futurā o Babilōii uobis ego calamitatē p̄nūcio: quā nec Belus ille: nec ulla uis deorū auerter. ueniet p̄sa semiasinus q̄ uobis afferet seruitutē His aliisq; hmoi dictis subito. eua

nuit. Cui filius Milma rudocus successit. quem Iglifares interfecit ac loco eius regnavit: Cui Babaso Arascus filius successit. Quo infidiis interempto Nabinidochus regnavit: hunc Cyrus capta Babylone Carmaniæ principē fecit. De Babylone quoq; Abydemus hæc scribit: Omnia inquit illa loca aquis contecta fuisse dicuntur. Belus autem regionē sicasse perhibetur & Babyloniā cōdidisse: quæ mœnia aquarum illuione deleta Nabuchodonosorus restituit: quæ remanent ad hæc Macedonum tempora. Et post paucum principatum ait Nabuchodonosorus accēpisset continuo Babylonem triplici muro quindecim diebus muniuit: & fluuios Armachalem atq; Acrachanum ab Euphrate ortos obstruxit: paludem etiam effodit uiginti passuum altitudinis parasangarūq; quadraginta: portasq; in ea fecit quas Riutenentes appellabant: quibus apertis babyloniæ campos irrigabant: rubriq; maris inundationem obstruxit: & Teredonem urbem ad sustinendos Arabum impetus cōdidit: & in regia pensiles hortos plantauit. Hæc ab Abydeno sumere placuit. Quoniam legitur apud Daniele^m Nabuchodonosorem in templo suo ambulanti arrogantiā motum dixisse. An non est ita babylon magna quam ego in potentia mea ad laudem gloriæ meæ in domum regni cōstruxi? Et adhuc ista loquentem euersum fuisse. Ad hæc omnia illa placet afferre quæ Iosephus in libro de antiquitate iudaica dixit. Sufficiunt inquit ad ostendendam antiquitatem iudaicam Syriorum simul & chaldæorum & Phœnicum scripturæ: & græcorum innumerabiles historici: maxime Theophilus Theodotus. Mnasses. Aristophanes Hermogenes. Euenerus Comon ac deniq; Zophirus: qui omnes & alii forsā complures (nec enim omnia ipse legi) diligenter de nostris conscripserunt: quorum multi etsi nonnullis aberrarint communiter tamen ab omnibus antiquitati nostræ testimonium perhibetur: quamuis Phalereus Demetrius & Pilon senior qui carmine conscripsit ac Eupolemus non longe absunt a ueritate: quibus uenis danda est quoniam magnam nostrarum litterarum peritiam non habuere.

EVSEBII PAMPHILII LIBER DECIMVS.

AC IOSEPHVS ET ALIA HVIVSMODI MVLTa quæ breuitati consulentes prætermisimus & ad alia transire constituimus: Nam quoniam quibus rationibus gētilium fabulis cōtemptis scripturam hebræorum suscepimus dictū est: ac ipsos græcos & uitam & doctrinam hebræorum admiratos fuisse auctoribus suis demonstratum. Age iam declaremus: multa quoq; ab hebræis græcos sumpsisse: Quemadmodum inquit Geometriam Arithmeticam: Musicam: Astrologiam: Medicinam. Ipsa deniq; litterarum elementa artesq; cæteras a barbaris ut postea ostendam accēperunt. Sic de pietate in unum deum ac reliqua quæ ad utilitatem animæ pertinere uidentur dogmata nō aliunde q̄ a iudæis ut paulo post patebit habuerunt. Quod si quis contendat naturali quadā ratione ipsos ea inuenisse: nec hoc quidem recusabimus. Nam si ea quæ a prophetis iudæi accēperunt & præclarissimi græcorum philosophi conscripserunt diligenter sequi uolumus non erimus certe accusandi.

Quod græci non solum a barbaris artes: sed alter alterius inuenta dictaque furantes suo nomini attribuebant.

On autem miretur quispiam si ab hebræis multa eos furatos esse asserimus :
n cum non modo disciplinas atq; artes a barbaris abstulerint: ueq; etiam ad hos
usq; dies ambitioni seruietes alter alterius inuentione furentur. Imo uero non
nulli uniuersa aliorum uolumina suis nominibus ascripserunt: Non sunt mea hæc uer-
ba: sed eos ipsos audias cum alter alterum furti arguant. Quod primum ostendere ag-
grediamur ut mores eorum facilius cognoscas. Cum. n. ipsi alter ab altero furti honore
sibi arripiat: quo modo abstinere a nostris poterunt? Clemens igitur noster in sexto ad-
uersus gentes poetarum philosophorum historicorum oratorumq; furta præ oculis po-
suit. Textus. n. ipsos orphei Homeri Hesiodi Heracliti Platonis Pythagoræ Herodoti
Theopompi Thucydide Demosthenis æschinis Isocratis aliorumq; transcripsit & con-
tulit: req; ipsa ostendit multos nominibus suis aliorum edidisse uolumina ueluti Eugra-
mō Cyrenæus Musæi de Thesprotis librum integrum sibi attribuit nec solum perutilia
a barbaris dogmata furatos esse: uerum etiam quæ nobis per sanctos uiros miraculose
tradita sunt imitatos fabulis implicuisse: percontaturq; ab eis falsa ne sint quæ scribunt
an ueritatis aliquid contineant. Si falsa inquit dicent ut mendaces contemnemus. Si ue-
ra cur ea quæ a Moyse ac prophetis facta esse dicuntur non credunt? Similia. n. multa
esse nemo ignorat: sicut illud quod in primis fertur longo tempore Iouē olim non pluif-
se Vniuersamq; græciam aquarum penuria confectam Apollinem interrogasse: quid si-
bi esset faciendum: responsumq; oratione ipsis Aeaci opus esse. Ascendit igitur rogatus
in montem Aeacus & mundus in cælum extensis manibus communem patrem omni-
um inuocauit: orauitq; ut ab hac calamitate liberare græciā dignaretur: quo adhuc oran-
te nubes excitatū tonitrua facta: magnaq; uis pluuiæ subito errumpens: uniuersam græ-
ciam irrigauit. Ita orationibus Aeaci fecundissimus græcis annus tunc fuerat: Hoc in-
de sumptum esse quis non uiderit? Et inuocauit Samuel dominum & dominus uoces
& pluuiam in diebus messis. Innumerabilia huiusmodi Clemens conscribit: quibus fu-
racitatem græcorum ostendit: quem si legeris: quanta sit eorum ambitio non ignorabis
uerum quoniam iste noster est: ab ipsis græcorum philosophis ut solemus latrocinia græ-
corum ostendamus. Audias ergo quid de hac ipsa re scripsit Porphyrius in libro de stu-
dioso auditu. Apud Longinum inquit ad honorem Platonis ut singulis annis fieri solet
multi simul philosophi cenabamus & post cenam ut sit colloquebamur. Cum iterum
inter Caustrium & maximum orta dissensio est. Maximus. n. Ephoræ Theopompo an-
teponat Caustrius uero furē fuisse: nihil a se ipso scripsisse ostendebat: ac a Demacho &
Callisthene & Anaximene plura q̄ tria milia cōmotum sublata & in contione transposi-
ta ostendebat. Tunc Apollonius grammaticus: Ignoras inquit Caustri theopompum
etiam quem tu laudas furtis plenum esse. Nam in undecimo de Philippo ab Arcopage-
tico Socratis q̄ nihil aut boni aut mali aliunde q̄ a se ipsis hominibus accidat: ceteraq;
huius ad uerbum transcripsit: Sed nō orationes solūmodo ille furatur: uerū etiam alio-
rum gesta falso aliis tribuit. Nā cum andro historiam diuinationū conscripserit: dicatq;
de Pythagora q̄ aquā a puteo haustā in metaponto sitiens postq̄ bibit in tertium diem
terræmotum fore prædixerit: hæc omnia Theopompus ad alios transtulit Pherecidem
enim syrum ita prædixisse asserit nec in metapoto: sed in syria id fuisse dicit. Sibaris quoq;
urbis captiuitatē ad Mesenæ urbis causam transtulit. Tunc nicagoras ego quoq; inquit
cum historiam eius legerem. multa ipsum a Xenophonte accepisse: mutasseq; ad peius
consideraui. Xenophon. n. in quarto pharnabazi Agefilai colloctionem propter Apol-
lolphanē Cyziphenū factam ita cōscripsit: ut & dignitas & mores utriusq; quomodo

legas cerni oculis uideantur hanc rem in undecimum historiae graece Theopompus tra-
duxit. Itaque dicit ut muta tardaque uideatur. Ut enim furtum caelaret ea interposuit quae
cunctationem quandam colloquentium ostendunt: & animata Xenophontis oratione
corrumpunt. Tum Apollonius cur theopompum & Ephorum uiros in dicendo tardos
furti accusamus cum Menander quoque similiter fecisse inueniatur? Et ab aristophane gra-
matico qui eum ualde amabat admonitus fuisse dicatur? Unde latinus sex libros edidit
quos de Menandri furtis inscripsit: ubi omnia quae ab aliis accipit: unum in locum con-
tulit: sicut philostratus alexandrinus de Sophocle fecit. Cecilius autem integram ad fi-
nem fabulam Antiphonis quae Ionista dicitur a Menandro in dissidemonem transcriptam
ostendit: Sed quoniam in hac rem nescio quo modo incidimus: ego quoque accusare Hy-
peridem uolo multa fuisse a Demosthene furatum uerum quoniam eisdem fuerunt te-
poribus uestrae puto coniecturae relinquendum quisnam ab alio furatus sit. Ego uero
Hyperidem existimo si autem uos demosthenem ab illo accipisse contendetis laudo:
quoniam quae accipit multo praestantiora reddidit: Vituperandum autem Hyperidem
duco. Si elegantissimam Demosthenis orationem ad peius conuertit. Et post pauca Be-
lanicus etiam inquit quae de moribus barbarorum conscripsit ab Herodoto & Damasco
intercepit. Quid uero aut de Herodoto dicam qui in secundo ab Hecataeo milesio mul-
ta transtulit ueluti de phoenice: aut de fluuiali equo de uenatione crocodillorum: aut de
Isocrate atque Demosthene quorum alter in numularia oratione: alter in oratione aduer-
sus Onetorem omnia quae de quaestionibus Issaeus in oratione de hereditate Chilonis di-
cit eisdem fere uerbis transtulerint. Aut de Dinarcho qui multa eisdem uerbis transcri-
psit? Antimachus etiam poeta multa furatus ab homero parumque immutata scripsisse
inuenitur: uerum ne alios furti crimine accusando ipse quasi fur reprehendi possim: Un-
de haec habui dicendum mihi esse uideo. Lysimachus igitur duos libros de furtis Epho-
ri conscripsit. Polionis etiam ad Soteridem epistola extat de Ctosii furtis liber etiam eius-
dem legitur de simili herodoti crimine & in libro quem de uestigiis inscripsit furta Theo-
pompus recitat. Tum profanes alios quidem fures deprahendistis. Platonem autem cu-
ius solennitatem tanquam herois celebrantes apud longinum conuenimus hoc ipsum fe-
cisse: uereor enim furti uocabulum dicere cum de Platone uerba facio non deprahendi-
stis. Quid ais inquit galieta? Aio inquit quod rebus ipsis probabo. Et fortassis multo plu-
ra inuenirentur si eorum qui apud Platonem philosophati sunt libri omnes reperirentur.
Nam cum forte his diebus protagorae de ente librum legerem aduersus eos qui unum
ens dicunt esse eadem omnino inueni scripta quae apud platonem leguntur. Quod ut ita
esse cognoscatis ipsum audiatis nouitate namque rei commotus memoriter omnia tenere
studui his dictis uerba ipsorum philosophorum conscribit: quibus apertissime furem fuisse
se platonem ostendit. Sed satis iam dictum est quod alter ab altero graeci furentur & alter
alterum studiose redarguat.

Quod disciplina omnes & artes a barbaris graecis acciperunt.

Cap. II.

Non est autem ab hac praeparatione euangelica alienum breuiter ostendere di-
sciplinas omnes & artes a barbaris graecos habuisse: ne quis accusare nos aude-
at si ab hebraeorum scriptura pietatem didicisse praedicemus. Cum qui ueri
aliquid apud eos dicere uideantur nec fabulis theologiam immiscere hebraeorum do-
ctrinam plane imitari cognoscantur. Iuniores enim omnes sunt qui apud graecos
recte

recte aliquid philosophati sunt. Non hebraeis solum nec phoenicibus atq; ægyptiis: sed
præcis etiam ipsis græcis. Primus enim omnium ex phoenicia Cadmus Agenoris filius
mysteria & solennitates deorum græciæ tradidit: simulachrorum consecrationes etiam
& hymnos. Deinde ex Thracia Orpheus. Linus etiam & Musæus quos circa tempora
troiana floruisse asserunt: a quibus nihil aliud quam ægyptiorum atq; phoenicium falsi-
tas paucis commutata græciæ commendata est. Quibus quidem in temporibus Pythi-
us Clarius Dodonæus maxime colebatur simulachraq; aliorum deorum atq; heroum
& templa constituebantur. Et post inulta sæcula philosophiæ data ita diligenter opera
est ut cum nihil ueri in traditionibus maiorum philosophantes inuenirent præclara illa
maiorum oracula cum auctoribus suis contempserint quippe ab illis nullam se conse-
qui utilitatem uidentes aliena tanquam nudi atq; pauperes ueritatis & disciplinæ non te-
mere scrutabantur: & ab aliis gentibus quæ utilia ueraq; censebant in omnibus artibus
atq; disciplinis non sine labore mutabantur. Nempe ipsi græci cõfitentur post Orphea
Linum & Musæum antiquissimos ut ipsi dicunt theologos & multorum auctores er-
rorum septem quosdam uiros admirabiles adeo sapientia fuisse ut sapientes uulgo ap-
pellati sint: qui omnes temporibus Cyri persarum regis floruerunt. Quo quidem tem-
pore apud hebræos nouissimi omnium prophetæ fuerunt annis post troiana tempora
pluribus quam sexcentis. A Moyse autem non paucioribus q̄ mille & quingentis quod
paulo post planius faciemus. Verum ab istis sapientibus nihil aliud quã sententiæ quæ-
dam commodæ atq; breuiter dictæ ad utilitatem humanæ uitæ compertum est. Ma-
gno deinde spatio temporis interposito philosophorum genus inceperunt Pytha-
goras enim primus omnium fuit: quæ philosophiæ quoq; nomen inuenisse constat. hūc
multi samium: alii tyrrhenum: alii syrium aut tyrium fuisse contendunt. Ita non plane
græcus maximus & primus philosophorū ab omnibus dicitur. Nā pherecidem docto-
rem Pythagoræ syrium omnes fuisse tradunt: quāuis non eum solummodo: sed persar-
um et magos & ægyptiorum diuinatores audisse Pythagoras: asseratur: eo tpe quo iu-
dæorum alii in babylonem alii in ægyptum transmigrarunt. Audiuit autem & Brachi-
nans iudæorum philosophos: sic ab aliis astrologiam: ab aliis geometriam: ab aliis musi-
cam: ab aliis arithmeticam: & aliud ab aliis habuisse. A græcis at nihil eum habuisse au-
sus quispiam est dicere: tanta doctrinæ & bonarum artium penuria in græcia fuit anteq̄
Pythagoras oia quæ ab illis collegit summo studio docuit: & diuinos propterea meru-
it honores: a quo prima philosophia processit: quam italicam quā ibi maxime docuit ap-
pellare solent. Secunda est quam Thales unus de septem sapientibus tradidit: quæ Ioni-
ca nominantur. Tertia cleatica dicitur cuius Xenophanes colophonius auctor ascribitur.
Thalem autem multi non græcum sed phoenicem dicunt: nonnulli Milesium fuisse ar-
bitrantur: quem tradunt ab ægyptiorum diuinationibus plæraq; accæpisse. Solonē ue-
ro unum de septem qui leges atheniensem cõscripsit tempore quo iudæi ægyptum fre-
quentes habitabant illo peruenisse Plato in Timæo testatur. Quo quidem in libro doce-
ri eum a barbaro uidemus his uerbis: O Solon Solon græci sp̄ pueri estis: senex autem
nullus unq̄ græcorum fuit: ac ideo apud nos nulla disciplina uetus inueniri potest. Pla-
to quoq; ipse cum italica philosophiā hauserit: in ægyptum abiisse traditur: nec breui
tempore cõuersatus ibi fuisse. Vnde grato animo omnia quæ optima sunt a barbaris se-
consecutum profitetur. Dicit. n. in epimenide cām fuisse barbaræ illum qui primus hæc
inuenit. Vetus. n. regio inquit eos aliud qui primi hæc inuenerūt. Longam autem ata-
tem multi consecuti sunt propter æstiuæ temporis serenitatem: quam ægyptus maxime

atq; syria possidet. Quare ab initio usq; ad hæc tempora innumerabilibus annis exami-
nata uere nobis tradita sunt. Deinde subiicit. Fateri autem oportet quicquid a barbaris
græci accæperunt ad meliorem illud finem perduxisse. Hæc Plato Democritus autem
multo prius a barbaris se didicisse his uerbis gloriatur. Ego uero inquit multo plures quã
omnes cæteri homines qui modo sunt regiones peragraui: multas urbes uidi. Sapietes
uero audiui: nec quisq; me in demonstratione linearum superare potuit nec ipsi quidem
qui arsepedonaptæ apud ægyptios appellantur. Octoginta enim annos longe a patria
disciplinarum amore abfui: babilonem enim etiam iste & persas in ægyptum ut disce-
ret petiit. Quid de Heraclyto ac de aliis græcis dicam per quos omnes illuminatam do-
ctrinis græciam constat. Nam ante sæcula eorum uatibus & oraculis dæmonum inha-
bat: nec aliquid solidæ disciplinæ uestigium continebat. Mirabilia uero apollinis illa re-
sponsa nihil penitus hoibus contulerunt: sed errantes huc atq; illuc magno sudore alie-
na sibi homines congesserunt: geometriam enim ab ægyptiis: astrologiam a chaldæis:
& alia ab aliis accæperunt. Sed nihil unq; tanti mutuati sunt quanti hoc est quod ab he-
bræis habuerunt. Vnius enim dei cognitionem inde recæperunt: & multitudinẽ dæmo-
num suorum spreuerunt. Cur ergo nos inculant si hebræorum scripturam barbaram ut
ipsi diceret græcæ philosophiæ ante posuimus: quoniam omnia bona a barbaris ipsi fu-
rati sunt nec quicq; utilitatis a diis suis habuerunt. Quos iure multi apud eos cõtẽmpse-
runt: ut impii dici q; dæmonia uenerari maluerint. Cur igitur nos accusant aut non ma-
gis laudant atq; admirantur: qui falsitate contempta etiam theologiam secuti sumus q;
sola uera est ab omni falsitate remota. Nam neq; in impietatem incidimus ut multi græ-
corum sapientes nullum deum colentes: neq; rursus ut mirabiles philosophi summum
deum cognoscetes multorum falsitatem deorum falsitati permiscuimus. Sed de his ali-
as. Nunc autem non philosophicas solum doctrinas: sed omnia inuenta hominum hu-
manæ uitæ utilia a barbaris græcos accæpisse comprobemus. Primus igitur qui littera-
rum elementa græcis tradidit Cadmus ex phœnicia erat: unde phœnicia litterarum ele-
menta prisca poetæ dixerunt: multi syros litteras primos comperisse asserunt. Syrii autẽ
etiam hebræi sunt. Nam iudæi in syria semper a scriptoribus habita est & phœniciam et
apud prisca appellari constat. Temporibus autem nostri palæstinem Syriæ appellant
argumẽto autem illud maximo est ab hebræis repertas esse litteras ipsarum litterarum
apud græcos appellatio. Singula enim apud hebræos elementa appellatione significati-
ua uocantur: quod apud græcos nullo modo fieri potest. Vnde non esse ab illis inuenta
sed ab illis accæpta declaratur. Omnes autem litteræ apud hebræos uigintidua sunt qua-
rum prima Aleph dicitur: quod latine disciplina dici potest. Secunda Beth quod domus
significat. Tertia Gimel: quod uocis plenitudinem significat. Quarta delth quod libro-
rum dici potest. Quinta ita: quod uocabulũ ista significat quæ omnes uoces talem sen-
sum efficiunt disciplina domus plenitudo librorum hæc Sextum elementum apud eos
ua dicitur quæ uox latine in ipsa dici potest. Deinde Cai quod uocabulum significat ui-
uit Septimum id quod significat uiuens totum hoc simul in ipsa uiuit uiuetis. Nonum
teth dicitur idest bonum. Decimum ioth & interpretatur principium. Simul hæc duo
bonum principium significat. Vndecimum Caph latine tamẽ Duodecimũ labd. quod
& postea sanich quod interpretatur auxilium: totum hoc simul ex ipsis significat disci-
tum simul tamen disce: Deinde sequitur elementum quod inen appellant quod inter-
pretari potest ex ipsis. Deinde Nun: idem sempiternum auxilium his accedit. Ain quod
latine fontem aut oculũ significat. Deinde phi quod os dici potest: deinde sade quæ uox
iustitia

iustitia interpretari potest: simul sensus est fons aut oculus & os iustitiæ. Elementū de-
inde accedit Cophi idest uocatio. Deinde ris quod caput significat. Deinde sen quod dē-
tes dicere possumus. postremo thau quod signa dici potest. Omnium igitur sensus ele-
mentorū hic est Disciplina domus plenitudo librorū hęc in ipsa uiuit uiuens bonū
principium tamen disce ex ipsis sempiternum auxilium fons aut oculus atq; os iustitiæ
uocatio capitis & dentium signa: hęc est elementorū hebraicorū latine dicta senten-
tia quæ disciplinæ litterarū summopere conuenit: quod apud alias gentes inueniri ne-
quit. Vnde fateri necesse est non ab aliis quā ab hebræis litteras esse inuentas: græcos ue-
ro ab hebraicis accēpisse ipsa litterarū appellatio significat hebræi. n. Aleph: græci alpha
dicūt. Illi beth græci Vita: gama græci gimel illi: deide delth: illi deltha isti & alteri zai:
alteri zeta: cætera quoq; similiter. Vnde patet ab hebræis litteras inuentas ad alios & ad
græcos tandē puenisse. hęc de litteris dicta sufficiant Clemens quoq; cū in similitē incide-
rit materiam ægyptios ostendit medicinam inuenisse & æsculapium amplificasse. Atlā-
tem autem ex libya primum nauim construxisse ac nauigasse. Astrologiā primos Chal-
dæos: ægyptios deinde edidisse. Phryges auium uolatus primos obseruasse: & tuscos a
ruspiciū comperisse Telmissinos somniorū interpretationem Tyrrenos tubam:
phryges fistulam ex phrygia enim erat olympus & Marsyas qui fistulam inuenerunt.
Lucernæ usum ægyptios qui annum in duodecim partes primi distinxerunt: primi q;
lege non conuenire mulieribus in templis prohibuerunt: nec intrare in templa quēquam a
muliere nisi lotum sanxere: Geometriam etiam ipsos inuenisse. Selmētem uero & dam-
nameneum iudæos in cypro primos ferrum inuenisse: ferri autem tincturam aut tempe-
riem qua robur accipit Delam iudæum comperisse quōuis Hesiodus delam ex scythia fu-
isse asserat. Falcem thraces comperisse ut primo peltis equestres usos quam illyrii pri-
mo inuenerunt. Cadmum auri metalla primum in monte pangeo excogitasse. Quadri-
renem a carchidoniis primum factam fuisse cuius architectus Vosporus fuit: Medeā
primam tincturam capillorū excogitasse pannones: qui noricum habitant quos noro-
pes appellant æris usum inuenisse. Olympum ex mysia lydiam harmoniam. Dicordū
assyrios Sambucam instrumentum etiam id musicum est trogloditas. Marsyam phry-
gem tricordum diatanamq; harmoniam. & myxophrygiam atq; myxodiam thamyri
thraca harmoniacam doricam sydonios triremē. Siculos phormingē non ualde ac cy-
thara differentem: hęc clemens noster cæteraq; huius a cydippo Mantineo: Antiphane
Aristodemo: ac Aristotele collegisse ait: operæ autem precium est a Iosepho etiā iudæo
nonnulla transcribere: Is enim uir cum de antiquitate iudaica scribat multo iuniores fu-
isse græcos ostendit ac a barbaris omnia collegisse diuersaq; inter se ac uaria conscrip-
sisse. Verba igitur eius hęc sunt. Non possum inquit non admirari eos qui putant de uetu-
stissimis rebus solis esse græcis credendum: nobis autem cæterisq; hominibus nullam ef-
se fidem adhibendam. Nam si ab ipsis rebus ueritatem discere uoluerimus quæ a græ-
cis facta inuenta q; siue urbes conditas dixeris siue artes excogitatas siue legum sanctio-
nes heri aut nudius tertius si eum nostris conferas inceperis putabis. Scribendæ uero hi-
storix curam omnium postremam ipsius fuisse cōstat. Vnde ipsi quoq; chaldæos phœ-
nices & ægyptios (non enim libet modo nos quoq; istis connumerare) aperte fatent̄ ue-
rustissimam firmamq; prisicarum rerum traditionem tenere. Regiones enim habitant q;
minimas continentis regiones patiuntur: multa q; opera ac magno studio semper incu-
buerunt: omnia præclara facinora publicis scripturis ab eloquentissimis uiris posterita-
ti commendari. Græciam uero nō ignoramus sæpius deuastatam rerum gestarum me-

moriā amississe. Ita nouo genere uiuendi sapius instituto a se originem rerum incapisse putarunt. Litteras autem posteriores pene omnibus accēperunt: a Cadmo enim didicisse gloriāntur. Nec tamen aut ex templis aut loco publico scripturam se habuisse dicere audēt quæ id significet. Vnde magna quæstio est. Vtrum troiani belli temporibus litteris uterent & paulo post Cadmus uero milesius: & argiuus acisilaus q̄ primi apud græcos historiam scribere aggressi fuerunt non multo ante Xerxis tempora fuisse perhibentur. Præterea Pherecides syrius. Pythagoras & Thales qui de cælestibus atq; diuinis rebus primi græci pauca scripserunt ab ægyptiis & Chaldæis cuncta didicerunt: quos omnes una uoce græci uetustissimos omnium prædicant. Quomodo igitur supremæ arrogantiæ nō est sibi solis antiquitatis memoriā attribuere? Aut quis ab ipsis scriptoribus non facile percipient nihil certum: sed omnia cōiecturis græcos scripsisse? Pugnāt enim inter se omnes & alter alterius falsitatem redarguit nō est opus ut eos moneā qui melius se sciunt. quod Elanicus contra quam Acisilaus de Genealogiis ediderit. Nec ut enumerem in quot quantisq; Hesiodum repræhendit. Nec dicam quomodo Ephorus Ellanicum: Timæus Ephorum: Timæum posteriores: Herodotum omnes repræhendunt. Non est necesse de singulis atq; minoribus dicere: cum de persarum in græciā impetu & de præclaris facinoribus tunc gestis inter se uehementer scriptores discrepent: cum etiam Thycydidem qui accuratissime suorum temporum conscripsisse historiam creditur quasi mendacem nonnulli accusent: huius discrepantiæ quibus multæ possint esse causæ duæ tamen mihi præcipue uidentur. Quarum prima & maxima est quia nullam curam ut publice præclara facinora scriberentur græci populi habuerūt: ac ideo magna in scriptoribus mentiendi licentiā fuit. Nam ipsi etiam Athenienses quos & indigenas putant & diligentiores fuisse constat: primas omnium publicæ scripturæ leges draconis de cæde qui paulo ante Pisistratum fuit commendatas fuisse asserunt. Non oportet de arcadibus dicere qui quibus uetustissimos se omnium prædicent: ultimi tamen omnium litteras didicerunt. Quare cum nihil extaret publice quo & ignari docerentur & mēdaces redarguerentur partim ignorantia: partim affectione factum est ut magna inter scriptores discrepantiā inueniatur. Altera causa est quia non ueritatis amore quibus ita profiteantur: sed eloquentiæ suæ ostentatione: quoniam ueteres scriptores superaturos se facile credebant scribendi laborem sumebant. Ita nonnulli fabulas: nonnulli ciuitatum aut regū laudes aut uituperationes: nonnulli ueterum scriptorum ut ipsi eloquentiores uiderentur emendationem conscripserunt: Vnde fit cum historiam scribere profiteantur non id sed huius oppositum faciant. Veritatis enim historiæ signum illud est ut de eisdem rebus eadem omnes conscribant. Illi uero sic se ueraces uisum iri putarunt si unusquisque aliter quā cæteri conscripsisset. hæc Iosephus. Sed non erit ab re quasi apicem Diodori testimonium afferre. Is igitur in primo his uerbis utitur. Dicendum modo de his est qui priscis temporibus prudentia doctrinaq; clari ad ægyptum usq; profecti sunt. Sacerdotes enim ægyptiorum in sacris libris scriptum inueniunt Orphea: Musæum. Melampoda: Dædalum: Homerum poetam: Lycurgum spartiatem. Solonem Atheniensem Platonem philosophum: Pythagoram Samium: Eudoxum mathematicum: Democritum abderitam: Enopidē Chium ægyptum petiisse: quorum omnium uestigia: aliorū imagines: aliorum nomina locis aut instrumentis indita extant: asseruntq; uniuersa illos quibus apud græcos claruerunt ab ægyptiis accēpisse. Orphea enim mysteria Dionysi & errores Cereris sic conscripsisse ut mysteria Osiridos & errores Isis se habent nominibus solummodo immutatis. Supplicia uero impiorum apud inferos & amœnos piōrum campos

campos ad imitationem eum fecisse earum rerum quæ in sepulchris ab ægyptiis geruntur: quam rem Orpheus primus apud græcos transtulit: & Homerus amplificat. Melampodem autem aiunt ea quæ de Saturno & de titanum pugna dicuntur ac de aliis deorum calamitatibus ab ægypto in græciam traduxisse. Dædalum autem affirmant uoluntiones labyrinthi fuisse imitatum qui usque ad hæc tempora in ægypto permanet a mendote uel sicut quidam dicunt a rege maro multis annis ante Minoem constructus: cuius rei signum est statuarum numerus quas Dædalus apud græcos cōfinxit: neque enim plures neque pauciores sunt quam apud ægyptios sint. Ita uero esse inde maxime patere aiunt quod in Memphyde prophylaxa Vulcani Dædalo architecto facta ostendunt: quo quidem opere a deo admirabilis ingenii uisus ut lignea eum statua donauerint: quæ in eodem uulcani templo conspicitur: A deo enim superauit ægyptios a quibus didicit: ut propter multa quæ adinuenit honores diuinos apud eos cōsecutus sit. Templum enim Dædali ad hæc usque tempora in insula quadam iuxta memphi summopere colitur. Argumenta quoque nonnulla solent afferre quibus fuisse in ægypto Homerum plane ostendunt: ac maxime quia Helenam scripsit potionem Thelemacho apud Menelaum hospitanti præbuisse qua factum est ut calamitatum suarum obliuisceretur: quam quidem potionem ab ægyptiis dicit poeta Helenam a polimnesta quadam thanis uxore didicisse. Nam usque ad nostra tempora solæ diospolitice mulieres iram atque incestitiam potionibus sedare rescipiunt: Diospolis autem Thebæ sunt Venerem quoque auream Homerus appellat quo nomine uirgo ab ægyptiis nominantur. & lucus ueneris aureæ apud eos adhuc inuenitur. Lycurgum similiter Platonem atque Solonem multa in libris atque legibus suis conscripsisse patet quæ ante illorum tempora ægyptii habuerunt. Pythagoras quoque geometriam & Arithmeticam ab eis didicisse: & animæ in cætera animalium migrationem a dogmatibus ægyptiorum sumpsisse. Democritum uero putant quinquennio in ægypto conuersatum multa inde didicisse. Enopidem quoque ab ægyptiis astrologis & alia complura & obliquationem zodiaci percipisse. Eudoxum etiam ab ægypto in græciam multas astrologiæ rationes transtulisse. Teraculem similiter atque Theodorum Rheti filios qui simulachrum Apollinis pythii fabricati sunt quinque fingendo apud priscos omnes excelluerunt multis annis in ægypto uersatos contendunt hæc a Diodoro sumpta sufficient. Si ergo ab omnibus barbaris quicumque clari apud græcos fuerunt non pauca neque minima accæperunt: nec iccirco quispiam eos accusauit: cur nos accusant qui uera pietate commoti scripturam hebræorum complectimur.

De Antiquitate moysi ac prophetarum.

Cap. III.

u Erum ne forte quoniam cognitionem unius dei hebræos solummodo uere habuisse diximus: ac ab eis cæteros si quid hac de re præter hebræos uere senserunt accæpisse cōtendimus: ne quis unquam aliter actum putet. ac a græcis iudæos hoc habuisse dogma contendat: declarandum est quibus temporibus Moyses & prophetæ fuerunt. Plurimi ergo (perutilis namque res est) de antiquitate Moysi & prophetarum scripserunt a quibus nonnulla transcribam quibus ipse noua uia rationemque usus hoc modo rem disponere statui. Nemo inficias ibit imperatoris romanorum Augusti temporibus saluatoris nostri natiuitatem fuisse: doctrinamque quintodecimo Tyberii cæsaris anno euangelicam incæpisse. Si quis ergo ab hoc tyberii anno ad superiora scandens diligenter usque ad Darium persarum regem & restitutionem templi perueniet quingentos. xlviii. annos

inter Tyberium & secundum Darii annum interfuisse comperiet. Secundus enim Darii annus sexagesimæ quintæ olympiadis primus fuit Tyberii autem quintusdecimus ducē sexagesimæ quintæ ac primæ olympiadis quartus inuenitur. Ita centū ac triginta septē olympiades interfuisse manifeste uidentur: qui numerus quaternario auctus: quadrienniū. n. olympiadi attribuitur quingentos. xlviii. annos effecit. In secundo autem anno Darii septuagesimus hierosolymorum & templi destructionis fuit ut iudæorum historia ostēdit: Quod si a secundo Darii āno ad primam olympiadem percurras olympiades quidem. lxxiii. annos. cclvi. interfuisse comperies. Quos quidem annos si ab ultimo desolationis anno ac restorationis principio ascendendo auferas ad quinquagesimum ānum Ozia iudæorum regis quo tempore Isaias & Osee prophetarūt omnino peruenies. Ita prima olympias Isaiæ temporibus fuisse inuenitur. Inde autem a prima olympiade usq; ad captiuitatem troiæ ut græcorum ipsorum historia significant quadringenti ac quinquaginta anni colliguntur: quem annorum numerum a quinquagesimo Ozia anno similiter auferendo ad tertium annum labdonis Iudæorum iudicis peruenies. Ita troianæ urbis destructio septem annis anteq̃ Sanson hebræos iudicasset fuisse ostenditur: quem corporis robore inuictum fuisse ut herculem græci scribunt hebræi testantur. Inde a captiuitate troiana si quadringentos ascendēdo annos auferas ad Moysen & terrigenam cecropem deuenies. Omnia uero quæ apud græcos mirabilia narrātur post Cecropem fuisse constat: Nam Deucalionis diluuium pthœthontis incēdium: natiuitas Erichthonii: proserpinæ raptus: Cereris mysteria: Eleusiniarum cōstitutio: Triptolemisatio: Europæ raptus a Ioue: Apollinis partus: Cadmi ad thebas aduentus: & ad hæc iuniores illi Dionysus: & Minos: æsculapius: perseus: dioscuroi: hercules post Cecropem oēs fuerunt. Quare omnibus his multo uetustior Moyses fuisse confirmatur: A Moysē uero usq; ad primum annum uitæ habraam quingentos ac quinq; annos comperio: quos si a Cecropis regno ad superiora auferas ad assyrium Ninum tandem peruenies quē aiunt primum totius asiæ india solum excepta regnasse a cuius nomine ciuitas Ninus appellata est: quam iudæi niniuem dicūt. Eo tempore zoroastes magus apud bactrios regnabat. Nino autem uxor Semiramis successit. Nini ergo atq; Semiramidos zoroastisq; temporibus habraam fuisse constat. Nam hæc omnia nobis certis rationibus in eo libro demonstrata sunt quem de temporibus inscripsimus. Vtar autem impræsentiarum Porphyrii de uetustate moysi testimonio illius uidelicet qui hebræorum atq; Christianorū inimicissimus odii cumulo ipsum quoq; Moysen atq; prophetas improbis petere uerbis ausus est. Sic enim inimicorum testimonio uetustas Moysis magis comprobabit. In quarto ergo eorum quos aduersus nos libros euomit his uerbis utitur. Narrat autē iudæorum historiam uerissime quoniam & locorum & uirorum nomina similiter atq; ipsi posuit Sachoniatho berutius qui earum rerum omnium monumenta ab hierobalto dei leui sacerdote asserit habuisse. Quam quidem historiam a belbalo berutorum regi inscripsit quorum uirorum tempora multo ante troiana tempora fuisse comperiuntur. Is Sachoniatho phœnicum lingua partim a singularum urbium annalibus partim a libris sacris qui templis dedicari solebant collegit ingenio: quem nō multo post Moysen semiramidos temporibus fuisse scriptum est hæc porphyrius. Si ergo semiramidos temporibus Sachoniatho fuit: ea uero multo ante troianam calamitatem fuisse perhibetur an erit Sachoniatho quoq; troianis temporibus multo uetustior Sachoniathonē uero ab aliis collegisse historiam ipse Porphyrius testatur: quos & ipsos iuniores Moysen fuisse concedendum est. Sed ponamus etiam eisdem temporibus Moysi Sachoniatho

nem fuisse: quoniam tamen Moyses Semiramidos temporibus huius philosophi testi-
 monio comperitur quando nos habraam fuisse contendimus. Antiquior est Moyses, se-
 cundum porphyrium: non quod ipsi opinantur. Fuit autem Semiramis octingentis annis ante
 troiana tempora. Quare Moyses quoque similiter. Primus uero apud Argiuos Inachus
 regnavit: quando nec ciuitas nec nomen Atheniensium erat. Primus autem argiuorum
 rex quinti assyriorum regis temporibus fuit centum quinquaginta annis post Moysen
 atque Semiramidem in quibus nihil apud graecos illustræ factum inuenitur. Quadringentis
 autem annis & quinquaginta fere post Semiradē. Primus apud Athenienses Cecrops indi-
 gena ut ipsi dicunt regnavit Triopa septimo post Inacū regnante apud argiuos: & post
 Inachi autem tempore ogygium dicitur diluuiū fuisse. Et apis apud Aegyptios primus de-
 us appellatus est & Inachi filia quae Isidem aegyptii noiarunt Prometheus quoque & Atlas
 illis temporibus fuerunt. A Cecrope autem usque ad troianorum calamitatē paulo pauciores quae qua-
 dringenti anni colliguntur: in quibus diluuiū deucalionis & incendium phaethotis fuis-
 se non ignoramus. Cecrops autem primus deum Iouem appellasse fertur & aram instituis-
 se primus & simulachrum palladis erexisse. Post Cecropem autem dii graecorum omnes nati fu-
 isse uidentur. Ita ad troiana tempora a temporibus Moysi plures quae octingenti anni Porphy-
 rii testimonio fuisse comperiuntur. Homerum uero atque Hesiodum multo iuniores troia
 fuisse manifestum est. Pythagorā uero & Democritum in quinquagesima olympiade
 septingentis fere annis post troiam fuisse constat. Quare huius philosophi auctoritate
 mille quingentisque annis ante graecorum philosophos Moyses fuit. Verum quoniam multi pra-
 clari apud nos uiri atque doctissimi iudeorum antiquitatem certis uerisque argumentis pro-
 barunt: quorum alii a graecis: alii a chaldaeis atque aegyptiis: nonnulli et a phoenicibus atque
 hebraeis propositum suum approbarunt: immo uero cuncta simul conferentes mirabili ra-
 tione ac uia singularum gentium praecleara facinora quae in eisdem temporibus gesta sunt colle-
 gerunt: eorum nonnullas uoces uerbaque transcribāne laborum suorum fructu auctores pri-
 uentur. Vt autem testimonio multorum ut ex omnibus hebraeorum uetustas indubitata ha-
 beatur. Africanus igitur in tertio annali uero his uerbis utitur usque ad olympiadas nihil ex-
 ploratū in historia graecorum inuenitur sed omnia confusis conscripta temporibus sunt. Post olym-
 piadas uero quoniam quadriennio diligentissime omnia notabantur nulla penitus confusio tempo-
 rum fit. Quare praecleara fabulosaque facinora quae ante primam olympiadem fuerunt sum-
 matim colligam: quae uero post gesta sunt ita cum hebraicis persicisque historiis conferam: ut
 ea quae in eodem tempore fuerint aperte significem. Hebraeorum igitur in babylonem migratio
 a Nabuchodonosore facta septuaginta durauit annos. Cyrus regnavit olympiade quin-
 quagesima quinta a Diodori thalicoistoris polybii phlegontisque historiis patet quo anno
 Iesus filius Iosedech primam particularemque deductionem populi fecit ut apud Esdram
 iudeum conscriptum est. Verum ista ut dixi propter olympiadam certitudinem eodem modo
 ab omnibus conscripta sunt: cum nullam omnino confusionem patiantur. Ab Ogyge autem in-
 digena cuius temporibus primum & maximum diluuiū in attica fuit: & phoroneus argiuus
 regnabat usque ad primam olympiadem anni fuere mille atque uiginti. Ita. non omnes asserunt
 qui atheniensium annales conscripserunt ellanicus dico atque Philochorus Castor etiam &
 Thalys in hoc conueniunt qui syriam historiam diligenter tractarunt. Diodorus quoque qui
 orbis historiam in bibliothecis contulit. aliique permulti: & post pauca. Dicimus ergo Ogy-
 gem a quo primum diluuium noiatum ogygium est temporibus Moysi fuisse: quod hoc pa-
 cto probamus. Ab ogyge ut diximus mille uiginti que anni usque ad primam olympiadem
 fuerunt: a qua usque ad quinquagesimam quintam olympiadem: id est usque ad primum an-

num Cyri persarum regis & iudaici populi reductionem anni fuerunt. ccx. & .vii. Quare re ab Ogyge ad Cyrum mille ducenti. xxxvii. fuerunt: quos si auferes ascendendo ad annum illum peruenies quo ab ægypto Moyses populum eduxit. Fuit ergo Moyses ogygii temporibus a quo Eleusis condita est Attica igitur annos ab ista sumamus & post pauca. Ogygem uero propter uastationem diluuii centum nonagintanouem annis usque ad Cecropem attica sine rege & pene deserta fuisse perhibetur. Actæum. n. quæ post ogygē fuisse nonnulli fingunt cæterosque usque ad cecropem nuda solummodo esse noia Philochorus scribit: & post aliqua computatione annorum a iudaica scriptura diligentius facta. A. Moysen igitur inquit usque ad Cyrum mille. ccxxxvii. anni colliguntur. Quod ab ogyge ad Cyrum est secundum græcorum historicos colligi demonstrauimus: sed græcorum etiam nonnulli hoc ipsum testantur Polemon. n. in primo græcarum historiarum temporibus inquit Apidos Phoronei filii magna pars ægyptii exercitus ab ægypto expulsa in palæstina syriæ non longe ab Arabia habitauerunt. Apion est Possidonii filius grammaticorum omnium diligentissimus historiæ perscrutator in quarto historiarum & in libro aduersus iudæos. Inacho inquit regnante apud Argiuos & Amasi apud ægyptios iudæi duce Moysen ab ægyptiis defecerunt: Herodotus quoque Amasidos & defectionis huius in secundo mentionem facit. Iudæorum est quodammodo meminit cum syrios dicat qui palæstinam habitant circuncidi solere. Ptolomæus præterea mendesius qui ægyptiorum historiam ab initio conscripsit his ita conuenit: cæterisque omnes ut minima quædam annorum differentia esse uideatur. Ita notabilia gesta mirabiliaque græcorum siue uera siue ficta post moysen fuisse conperiuntur. Visum est autem mihi a tempore regni attici res græcorum hæbraicis conferre. Primo igitur ogygæ anno quousque ad primam olympiadem mille ac uiginti fuisse ostendimus exitum iudæorum ab ægypto factum est & in attica ogygium illud diluuium: neque ad iniuria. Cum. n. ira dei grandine ac tempestatibus percuterentur ægyptii non poterant aliqua partes et orbis non commoueri: attica præcipue quia coloni ægyptiorum ut multi alii & Theopompus in Tricarano affirmat athenienses fuerunt. Post quattuor autem & nonaginta annos Promethæus fuisse a nonnullis dicitur quem finxisse homines fabulantur atque formasse: quoniam sapientia eloquentiaque sua a bestiarum uita in ciuilem transformauit hæc Africanus. Tacianus uero qui se ipsum in Assyria regione natum dicit uir lingua græca doctissimus: græcis omnibus Moysen antiquitate anteponebat de homero inquit Steimbrotus: Thasius: Callimachus: Colophonius: Reginus: Theagenes qui fuit Cambysæ temporibus & Herodotus halicarnasseus: alique complures scripserunt. Sed quoniam aliter alii tradiderunt quibus fuerit temporibus affirmare non possumus. Crates. n. ante reductionem herculidarum octuaginta post troiana tempora annos floruisse contendit. Eratosthenes post centum annos Aristarchus quando ionica colonia deducebatur centum & quadraginta annos post destructionem troianam. Philochorus archippi atheniensium principis tempore centum & octuaginta annis post captiuitatem troianam. Apollodorus ducetis & quadraginta post troiana tempora: nonnulli in prima olympiade quadringentis annis post illius euerionem: alii Archilochi æqualem fuisse contendunt: qui fuit olympiade uigesimalertia temporibus ogygæ regis lydorum. Sed hæc relinquuntur. Nam quoniam ita confuse de temporibus scribitur uniuersa historia titubat: Sed ponamus Homerum ipsius Agamemnonis temporibus fuisse. Moyses. n. modo multo ante illa tempora non uerum est ante Dardanum fuit Vtar autem testimonio chaldæorum phœnicum & ægyptiorum. Berofus enim uir babilonius sacerdos multo antiquiorem troiano bello Moysen fuisse scripsit: Theodotus autem Ipsicrates Mochus phœnices fuerunt: quorum historiam in græcam linguam

quam aditus uir disertus traduxit ubi scribitur troianum bellum paulo ante tēpora Sa-
lomonis fuisse ægyptios oēs sciunt magnam temporum diligentiam semper habuisse :
quorum annales Ptolomæus non rex: sed mendesium sacerdos a sacris libris collegit ac
edidit. Is regnate Amoside apud ægyptios Moyse duce iudæorum exitum ab ægypto
fuisse affirmat: Amasimq; fuisse tunc dicit qñ Inachus in agris regnabat. Apion ē gram-
maticus Inachum & Amasidem eisdem temporibus fuisse affirmat. Fuerunt autē ab Ina-
cho ad bellum troianum generationes uiginti. Quare ante Iliacum bellum quadringen-
tis ad minus annis ipsum fuisse concedendum est. Si igitur post Inachum oīa præclara
facinora græcorum fuerunt necessario etiam post Moysē fuerunt. Inachus. n. primus
argis ut diximus regnauit: deinde phoroneus qñ ogygium in attica diluuium fuit. Apis
postea deinde argiuis Crassus phorbasq; regnarūt: quo tpe Actæus a quo Actæa regio
atheniensium appellata est Triopas : deinde argis regnauit qñ promotheus epimethe-
us: Atlas: Io: & biformis cecrops fuisse traduntur Post Triopam Crotopus regnauit :
temporibus cuius phætonis incendium & deucalionis diluuium fuit: Sthenalo postea
regnante Danaus in peloponensum uenit & dardanus dardaniam condidit: & ex phœ-
nicia europa rapta fuerat Danaus postea regnauit: deinde lynceus quo regnante proser-
pina rapitur. Cadmus thebas cōdidit: qui græcis litteras tradidisse una uoce ab oibus di-
citur Minos in Creta regnat. Proetus postea regnauit qñ Eumolpus atheniensibus bel-
lum intulit. Deinde Acrisius cuius tempore a phrygia in græciam pelops transiuit. Ion
Athenas petiit. Secundus Cecrops floruit: Perseus postea regnauit & præclara gessit fa-
cinora. Euristheus Domum Atreus atq; agamemnon qui decimo atq; octauo sui regni
anno urbem troianam expugnauit. Quare omnibus diis ac heroibus græcorum multo
uetustior Moyses inuenitur : & oportet seniori a quo iuniores hauserunt multo magis
credere. Non enim Homero solummodo Moyses superior: uerum etiam omnibus qui
aliquid apud græcos scripsere. Quippe cadmus a quo litteras græci habuerūt multo po-
sterior Moysē inuenitur. Scripserunt autem apud græcos ante Homerum: Linus: Phi-
lammon: Thamyris: Amphion: Orpheus: Musæus: Demodotus: Pheinius: Sybilla :
Epimenides cretensis qui spartam petiit. Aristæus: Preconeseus Abolus: Centaurus: Isa-
tis: Orimō: Euculus cyprius Orius: Samius & Atheniensis pronetida. Linum igit her-
culis magistrum fuisse constat: qui ante troianum bellum una fuit generatione. Lepole-
mus enim filius eius cum Agamemnone in ilium militauit. Orpheus autem æqualis
Herculi fuit: quem Musæus audiuit. Amphio duabus generationibus troianum bellū
præcessit. Demodocus uero: atq; Pheenus alter in Ithaca: alter apud pheacas troiani bel-
li temporibus uiuebant Thamyris etiam: & Philammon non ante ipsos fuerūt. Sed de
poetis satis dictum est. Nunc de his scribamus: qui apud græcos sapientes habiti sunt.
Minos igitur qui sapientia & legum solertia cæteris omnibus excelluisse uidetur Lyncei
temporibus: qui post danaum argis regnauit undecima generatiōe post Inachum fuit.
Lycurgus autem centum annis ante primam olympiadem leges lacædemoniis dedit.
Dracon in olympiade trigesima sexta leges atheniensibus tulit Pythagoras in sexagesi-
ma & secunda floruit. Ostendimus autem in superioribus quadringentis & septem an-
nis post Ilii euerfionem olympiadas incæpisse. Thales uetustissimus oīum: qui septem
sapientes appellatur in quinquagesima uiuebat olympiade. Hæc taceamus: nunc Clemē-
tem audiamus. Apion inquit grammaticus uir historiarum peritissimus: qui pliston-
ces nominatus fuit acerrimus iudæorum hostis a deo ut etiam aduersus eos uolumen
ediderit nec iniuria: ægyptius enim erat Ptolameum Mendesium sacerdotem: qui tria

uolumina de rebus gestis ægyptiorū edidit testem adducit: q̄ Amosis: qui auarum ægyptiorum urbem euertit: & Inachus argiuorum rex eisdem temporibus fuerūt. Quo quidem Amoside regnante ab ægypto Moysē duce iudæos profugisse confirmat. Rex aut̄ argolicas: quæ ab Inacho cæperunt Dionysius Halicarnaseus in libro de tēporibus omnium græcarum rerum uetustissimas fuisse ostendit. Ab Inacho autem ad troiana tempora uiginti generationes connumerantur: anni ad minus quadringenti. Assyriorum aut̄ regnum antiquius cæteris omnibus fuisse constat: cuius quadringentesimo atq; secūdo anno trigesimo scilicet atq; secūdo Beluchi octauī Moysē ducente populus ab ægypto exiuit: Inacho argiuis & Amoside in ægypto regnante. Post Inachum phoroneus argis regnauit quando ogygium fuit diluuium: & Egialeus in sycione regnauit a quo Sicyonum regnum incepit: tunc ēt cretus primus qui in creta regnauit: Acusilaus uero Phoroneum omnium hominum primum ait fuisse: unde Phoronidos poeta mortalium patrem appellat. Sed ab Inacho ad Agamemnonem uiginti generationes fuerūt. Decimo autem & octauo anno Agamemnonii regni troia euertitur: Demophonte Thesei filio atheniensibus regnante: fuit autem Theseus imitator Herculis generatiōe una ante bellum troianum. Ita Moyses ante Dionysii iudæos translationem sexcentos & quattuor annos fuisse inuenitur. Perseo enim regnante trigesimo iam atq; secundo anno: ut Apollodorus in libro de temporibus scribit. Dionysius hominem exiuit: a quo ad Herculem & Iasonem aliosq; græcorum heroes: qui in argo fuerunt sexagintatres anni colliguntur: quibus cum etiam Aesculapius: atq; Dioscuri ut Rhodius Apollonius in argonautis testatur fuerunt. A regno autem Herculis in argis usq; ad translationem suam & Aesculapii iudæos triginta & octo anni fuerunt ut Apollodorus scribit: hinc autem ad Castoris & pollucis assumptionem anni. liii. quando etiam troia euersa fuit. Verum quoniam ut Hesiodus cæteri q; poetæ dicūt Semele Cadmi filia Dionysium peperit. Cadmus autem Linceo regnante Thebas petiit: & litteras græcis tradidit. Patet etiā testimonio poetarum qua ætate Dionysius fuit. Leo uero qui de ægyptiorum diis conscripsit Isidē Cererem esse affirmat: q̄ Linceo regnante fuit undecima generatione post Moysē. Apis uero argiuorum rex ut Aristippus in primo arcadicæ historiæ scribit mēphin in ægypto condidit: quem Aristæus argiuus Serapidem appellatum asserit: hunc ab ægyptiis diuinis honores consecutum non ignoramus. Nymphodorus autem amphipolitanus in tertio de asiaticis legibus Apim taurum mortuum in foro græce quod latine arcam dicere possumus positum. Soroapim ac inde Serapim appellatum fuisse contendit. Fuit autem Apis tertius ab Inacho. Latona uero Titi temporibus fuit: quem Tantalō æqualem fuisse omnes testantur. Zectus uero atq; Amphion musicæ inuētores Cadmi temporibus fuere. Nam & si Phemonce oracula cecinisse Acrisio dicatur: tamen post Phemoncem. xxvii. annis Orpheus musæus & Linus Herculis magistri floruerunt. Homerus autem ac Hesiodus multo iuniores bello troiano extitere. Lycurgus uero & Solon legum apud græcos conditores: & septem sapientes: Pherecides etiam Syrius & Pythagora circiter primæ olympiadis tempora ut diximus fuerunt. Nō ergo solum poetis ac sapiētibus uerum etiam diis græcorum multo uetustior Moyses inuenitur: uerum quoniam non græci solummodo: sed iudæi quoq; de hac diligenter scripserunt: nō erit ab re ab ipsis etiam aliquid sumere. Vtar autem hoc loco Flauii Iosephi testimonio. Incipiā inquit primo ab ægyptiorum auctoritate: uerum quoniam uoces illorum ponere impossibile est: Manethi ægyptii: qui græce scripsit quiq; a sacris ægyptiorum litteris ut dicit transtulit uerba transcribam. Hic igitur in libro secundo hæc de iudæis scribit Tuti mei temporibus

temporibus inquit ab orientali parte ignoti homines in ægyptum irruerunt facileque ipsam: ac sine bello ceperunt: quam gentem hycussos appellant quod significat reges: hyc enim lingua sacra rex dicitur: Vssos autem pastor appellatur: hos nonnulli arabes fuisse opinati sunt quibus multi hycussos non reges ut diximus sed captiuos pastores significare asserunt. Hyc enim cum aspiratione ægyptiorum lingua captiuus dicuntur: quod mihi uerisimilius uideretur. Isti tenuerunt ægyptum quingentis atque undecim annis: deinde cum pellerentur locum occuparunt: cui nomen auaris: quo undique munito ægyptiorum impetum euitabant. Themosis autem cum obsidendo non posset eos capere conuenit cum eis ut libere cum suis quo uellent abirent qui non pauciores ducētis quadragintaque milibus uirorum non in Syriam: quam tunc assyrii quorum uires erant amplissime tenebant: sed in eam profecti regionem: quæ nunc iudæa uocatur hierosolymam condiderunt. Hæc Manethus qui secundum ægyptias litteras & historiam duo nobis non parua testatus est: primum quod aliunde nostri maiores in ægyptum migrarunt: deinde quod ab ægypto mille fere annis ante troiana tempora abierunt. Hæc Iosephus ab ægyptiorum historia. Phœnicum autem testimonio etiam usus ostendit centum. xl. tribus annis ante a Salomone templum fuisse conditum: quod a tyriis Carthago conderetur. Sed quid opus est pluribus uti testibus: cum una uoce ab omnibus multo ante troiana tempora Moyse fuisse prædicetur. Sed de illis etiam aliquid dicamus: qui post Moysen fuerunt. Post eum igitur Iosue iudæorum annis: ut nonnulli aiunt triginta principatum tenuit: deinde ut asserit scriptura annis octo alienigenæ dominati sunt postea Gothoniel annis quinquaginta: deinde Eglum rex Moab annis decem & octo: post quem Aod annis octuaginta. Rursus alienigenæ annis uiginti. Post quos Debora & Barach annis quadraginta Madinei septem. Gedeon quadraginta. Abimelech tribus: Thola uiginti tribus. Iaher uigintinouem. Amanite decem & octo. Iephthæ sex. Esbon septem. Ealo decem. Labedon octo. Alienigenæ quadraginta. Sampson uiginti. Eli sacerdos quadraginta: quibus temporibus troia euersa est. Samuel deinde populum iudicauit: post quem Saul regnauit annis quadraginta. Dauid similiter quadraginta. Salomon etiam quadraginta. Roboam decem & septem. Abia tribus. Assa duodecim. Iosaphat uiginti quinque. Ioram octo. Ochozias anno uno. Gotozia annis septem. Ioas quadraginta. Amassias uigintinouem. Ozias quinquagintaduobus. Tunc prophetarunt Amos: Ionas: Esaias: Deinde regnauit Iolathan annis decem & septem. Achar similiter sexdecim: huius temporibus olympiades ceperunt. primusque olympio stadio uictor argiuus Corylus fuerat declaratus. Achar autem successit. Ezechias annis uigintinouem: tunc Roma condita fuit. Deinde Manasses annis quinquaginta quinque. Amon duobus. Iosias triginta unum. quando prophetarunt Hieremias: Baruch: Oлда: alique nonnulli. Deinde Ioachar tribus mensibus. Ioachim annis undecim. ac demum Ezechias annis duodecim. Urbe deinde ab assyriis euersa temploque cremato in babylonem populus abducitur: Vbi Daniel & Iezechiel prophetarunt: & post annos septuaginta Cyrus persarum regnauit: qui iudæos libertate donauit: & tunc Iesus Iossedech filius & Zorobobel Salathielis in patria deducti fundamenta iecerunt Angeo: Zacharia: & Malachia prophetantibus: post quos non fuit amplius apud iudæos propheta. Cyri autem temporibus septem græcorum sapientes quibus nullus philosophus antiquior traditur floruerunt: quorum Thales milesius apud græcos primus appellatus est physicus: quem audiuit Anaximander. Ipse quoque Milesius & Anaximandrum Anaximenes milesius: & hunc Anaxagoras clæcymenius: quem audiuerunt: Pericles: Archelaus: & Euripides: de quibus Pericles opibus & potetia inter athenienses

excelluit. Euripides autem poeticæ arti se tradidit: & scænicus a nonnullis philosophus appellatus est. Archelaus autem primum apud lampfacum Anaxagoræ scholam suscipit: deinde Athenas profectus & multos alios: & Socratem auditores habuit. Anaxagoræ uero temporibus Xenophanes & Pythagoras fuerunt. Pythagoræ successit theano uxor ac Telauges & Menaxarchus filii. Telaugé uero Empedocles audiuit: quâdo etiâ Eraclitus cognomine Scotinus: idest latine tenebrosus florebat Xenophani uero Parmenides successit: Parmenidi Melissus: Melisso Zenon eleata: quem aiunt cum tyrannidem deponere conaretur: linguam dum a tyranno ut conscios diceret torqueret: dentibus abscissam in faciem eius spuisse: hunc audiuit. Leucippus: Leucippum: Democritus: Democritum Protagoras temporibus Socratis. Omnes igitur philosophi græcorum post Cyrum persarum regem fuisse comperiuntur. Cyrus autem. lxx. annis post iudæorum captiuitatem: idest post Moysen mille ac ceterum fere annis fuisse perhibetur: ita necesse est ut fatearis philosophiam græcorum ac maxime platoniam multo posteriore Moysen fuisse. Plato enim cum Socratem primo: deinde pythagoricos audiuerit omnes qui ante ipsum fuerant in philosophia: tum eloquentia: tum prudentia superauit. Floruit autem Plato circa finem regni persarum paulo ante Alexandrum macedonem. cccc. annis uel paululum plus ante Augustum Cæsarem.

EVSEBII PAMPHILI DE EVANGELICA PRAEPARATIONE LIBER VNDECIMVS INCIPIT.

VARE CVM NONNVLLA ITA DIXISSE PLATONEM ostendemus: ut apud hebræorum scriptores inuenitur collatione temporum certior eris: non hebræos a græcis: sed græcos ab hebræis accepisse. Quod aliud principium facientes iam aggrediemur: ostendemusq; sapientes græcorum iudaicam fuisse imitatos doctrinam: ut nullus nos accusare iure possit: si quos ipsi non recte intelligentes imitati sunt eos nos saluatoris nostri doctrina & gratia rectius iam intelligentes & admiramur & sequimur hoc. n. facto nihil: magni a græcis comperitum præter eloquentiam comprobabitur. Omnia uero a iudæis atq; barbaris furatos commodius dixisse nullus admirabitur: qui & eloquētes & fures fuisse non ignoret. Quod in superioribus non auctoritate nostra: sed suo ipsorum testimonio confirmauimus. Non aut in omnibus sed in principalibus: neq; oēs (longum. n. id esset) sed principem oium Platonem id fecisse confirmabimus: facile namq; unuquisq; postea per se ipsum considerare poterit: si a Platone cæteri q; fere oēs græcorum philosophi acceperunt: & Plato ab hebræis fundamenta ois bonæ philosophiæ a iudæis græcos accepisse: uerum quæ apud ipsum nonnulla obscuriora sunt: expositorum eius testimonia etiâ non recusabo. Illud uero ante omnia dictum sit: nonnulla Platonem non conuertisse: sed peruertisse: quod non accusandi illius: sed excusationis nostræ causa dicimus ut non iniuria cæteris contemptis iudaicam amplecti scripturam uideamur.

De Tripartita philosophiæ diuisione secundum Platonem. Capitulum Primum.

Mnem philosophiam Plato in tris partis: physicam: ethicam: logicam partitus est. Physicam deinde in sensibilibus doctrinam: & incorporalium speculationem suppartitur: quâ diuisionem et apud iudæos multo ante Platonem factam esse inuenies:

esse inuenies: sed primo quæ Platoni placuerunt ab Attico præclaro platonico sumam ex eo libro quem aduersus eos conscripsit: qui Aristotelicam habentes scientiam platoniam profiteri non audent. Cum igitur tripartito inquit uera perfectaq; philosophia diuidatur in moralem scilicet & naturalem & logicam: cūq; prima pars & singulos hominum probos constituat: & domos integras ad rectam gubernationem reducat: ac populos deniq; diuersis regendi modis construat: secunda ad diuinarum rerum cognitionem perducatur: ipsarum dico quæ primæ sunt causarum altissimarum: & aliorum omnium quæ inde duce natura emanant: cūq; ad harum duarum partium inuentionem atq; cognitionem tertia pars accedat manifestum omnibus est Platonem primum maxime omnes has philosophiæ partis usq; ad ætatem suam sicut membra Penthei disiectas atque confusas in unum corpus atq; animal integrum reduxisse. Thales enim Anaximenes atq; Anaxagoras de naturalibus solum rebus considerarunt. Pittacus uero Perian-der: Solon: Lycurgus: cæterisq; istis similes de gubernandis hominum cœtibus solummodo conscripserunt. Zeno autem & omnes eleatica disciplina logicæ solummodo studuerunt. Plato deinde post hos omnes natus: uir natura præstans: & uere diuinitus missus nullam partem philosophiæ imperfectam reliquit: sed omnes diligenter complexus nec in necessariis defuit: nec ad inutilia delapsus est. Verum quoniam singulas philosophiæ has partes physicam scilicet ethicam atque logicam Platonem diximus perfecisse. Age nunc ita esse ut diximus comprobemus. Hæc Atticus quibus attestatur Aristocles peripateticus in septimo eorum librorum quos de philosophia edidit: his uerbis Plato proprie atq; perfecte præ cæteris omnibus philosophatus est: nam Thalem secuti naturales solummodo fuerunt. Pythagorici uero cuncta cælabant. Xenophanes quiq; ab eo profecti sunt ita contentiosas mouerunt rationes ut confusionem potius q̄ auxilium philosophantibus attulerint. Socrates ut & Plato scripsit: & prouerbio dicitur igne igni addebat. Cum enim natura ingeniosissimus esset: & de omni re dubitare peritus moralis & ciuiles considerationes induxit: & de idæis primum dicere aggressus est. Omnes autem alii partes philosophiæ tractarunt: quidam medicinam: nonnulli mathematicas disciplinas: alii musicam & poeticam: complures autem orationis uim admirati sunt: quorum alii se rhetores: alii dialecticos profitebantur. Socratis uero successores uarii atque contrarii sibi ipsis fuerunt: alii enim humilitatem & turbationum sedationem laudabant: alii uoluptatem secuti sunt: ac nonnulli quidem omnium scientiam sibi arrogabant nonnulli nihil se scire profitebantur: & alii uel eum infimis conuersabantur: alii e contra difficiles & soli secum uiuebant. Plato autem primus & recte intellexit: atq; diuisit: dixitque primum esse de natura uniuersi negotium: alterum de hominibus: tertium de oratione: putauitq; nō posse nos res humanas perspicere nisi prius diuinas intellexerimus: Nam quemadmodum medici cum membra quædam corporis curare uelint ad totum prius se corpus cōuertunt: sic quis uelit res humanas perspicere: naturam uniuersorum prius considerare debet (pars enim uniuersi homo est) Bonum etiam duplex esse dicebat: alterum nostri: alterum uniuersi principalius autem esse bonum uniuersi: ab illo. n. hoc profluere: quam rationem Aristoxenes musicus ab indis emanasse contendit. Indum enim quædam ait Athenas petiisse. Socraticq; colloquentem ab eo quæsiuisset quomodo & quid faciendo philosophus esset: cūque Socratis respondisset si quomodo uiuendum sit homini consideres: risisse indum: atq; dixisse neminem posse recte humanas res intelligere: qui diuinas ignoret. Vniuersam igitur philosophiam plato in physicam: ciuilem & logicam pattitus est. Hæc Aristoteles.

hanc tripartitam partitionem si diligenter attenderis multo ante Platonem hebræos perspexisse non ignorabis. In primis enim moralem partem summo studio reque magis quam uerbis amplexos fuisse iudæos constat. Finem enim bonorum beatæque terminum uitæ pietatem erga deum arbitrantur: quem quidem finem præceptis dei conseruandis non uoluptate corporum secundum Epicurum consequi putabant: neque tripartita secundum Aristotelem bona corporis scilicet animæ & exteriora æquali lance pensabant: nec ignorantiam omnium rerum: quã nonnulli honestiore uocabulo retinentiam appellarunt multi fecerunt: nec denique in ipsam animi uirtutem finem posuerunt. Quid enim ipsa sine diuina gratia & absque pietate ad quietam uitam conferre potest: propter quam a spe quam in deo habebant: quasi a fine dependentes deo gratos solummodo beatos opinati sunt. Quia profecto cum omnium bonorum largitor deus uitæ fons: & uirtutis origo sit: solus ad beatam uitam eis sufficit: qui uera pietate ad ipsum tendunt. Vnde sapientissimus ille Moyses: qui primus omnium hominum uetustissimorum uitas hebræorum conscripsit ciuilem atque actiuum uiuendi modum narratione historica docuit: quam quidem doctrinam ab uniuersalioribus ita instituit: ut deum causam auctoremque omnium quasi fundamentum iniecerit: & mundi atque hominis ortum præ oculis posuerit. Deinde ab uniuersalioribus ad particularia descendens priscorum uirorum uita ad imitationem uirtutis ac pietatis eorum lectorem hortatur: præterea cum legum etiam auctor summa cum pietate fuerit: certe patet quod magnum studium ad corrigendum hominum mores habuerit. Longum esset si prophetarum quoque: qui post Moysen fuerunt: uel exhortationes ad uirtutem: uel dehortationes a uitiis recensere uellemus. Quid autem si sapientissimi Solomonis ethicam uellem modo doctrinam traducere? Nam inter alia librum quoque edidit: quem parabolarum seu prouerbiorum propter sententiarum breuitatem appellauit. Sed moralem quidem disciplinam uel antequam prima elementa litterarum græci cognoscerent: sic absolute perfecteque re potius quam uerbis iudæi retinebant.

De Rationali iudæorum philosophia.

Cap. III.

Rationalem uero partem non ut græci cauillationibus & ficta oratione discebant: sed ipsius ueritatis recte percæptione: quam quidem ueritatem diuinitus illuminati adinuenerunt. Hac rationali doctrina ab ineunte ætate sacrarum rerum & utilissimarum narratione historiarum: cantuum odarumque inertia compositione enigmatum quoque: & speculationis allegoricæ diserta elegantique oratione suos erudiebat. Erant enim legum sacrarum ac enigmatum apud eos expositores: quos secundarios solebant nuncupare. Vnde sapiens quoque Salomon in parabolarum initio quasi causam libri hanc esse dixit: ut scirent sapientiam & disciplinam: intelligerentque uerba prudentiæ: ac susciperent eruditionem doctrinæ iustitiæ: & iudiciū & æquitatē: ut detur paruulis astutia: & adolescentibus intellectus: Audiens sapiens sapientior erit & intelligēs gubernacula possidebit: Animaduertet parabolam & obscura uerba dicta sapientiæ: tum etiam enigmata eorum. Ita negotium logicæ accommodatissime ad sapientiã linguamque suam in omnibus prophetarum libris: si libros diligenter legeris profecto inuenies. Quod si quis linguæ suæ peritiam habebit eloquentissimos certe multos eorum

eorum oratores fuisse putabit. Sunt. n. etiã apud eos artificiosissima carmina: ut Moyfi cantus ille magnus: & centesimus decimus octauus psalmus David heroico metro: qđ exametrum dicitur componuntur. Sunt alia quoq; trimetra & tetrametra: sed quæ ad dictionem pertinent elegantissime grauissimeq; iocundissimeq; composita sunt: quæ uero ad sensum nulli hoium scriptura comparanda: Dei enim ipsiusq; ueritatis uerba per eos prolata sunt: quibus pia doctrina rerum cognitio: & salutaria dogmata continetur. Argumētum autem exquisitæ illorum doctrinæ ab impositione nominum capi potest cuius rei Plato hebræis testimonium præbuit. Nam cum Moyses primus multo anteq̃ philosophiæ nomen græci cognosceret innumerabilia de impositione noium dixerit: unde aut natura duce: aut dei iudicio nomina esse imposita ostendit. Plato quoq; non impositione nuda: sed natura duce commode rebus imposita esse nomina docet: idq; barbarorum auctoritate confirmasse uidetur: hebræos meo quidē iudicio significans. Non enim apud alios facile talem obseruationem inueneris. Sic igitur in Cratillo scribit: non est illud nomen quod aliqui (quoniam ita uelint) rei cupiam incidere. Sed rerum quædam cōditio natura duce apud græcos & barbaros nominibus promittitur. Et progressus aliquātulum: ergo ita dignum est inquit legis quoq; latorem rationalis partis ac nominum impositionis scientiam habere. Lignarii certe fabri officium est clauum cōmode ut gubernator iubet fabricari: aliter enim clauus inutilis erit: legislator autem nomen ita est inquam. Non ergo uile quidem est o Hermogenes recta nominis impositio: sed doctissimorum atq; præstantissimorum uirorum. Tum Cratillus recte ais inquit duce nomina rebus accommodata putans: nec quēuis hoc facere posse: sed illum solummodo: qui ad naturam rei respiciens potest ad eam nomen accommodare: & post multo intelligo inquit plurima græcos a barbaris sumpisse: quæ si quis quasi græca lingua essent deducta interpretari uelit nunq̃ rebus poterit adaptare. Hæc Plato.

De Commodissima nominum apud hebræos impositione.

Cap. III.

Vnc autem cōsidera quomodo quæ ipse uerbo docuit multo ante Moyses ueluti sapientissimus ac eloquentissimus re ipsa præstitit. Et formauit inquit deus de humo omnes feras agri: & oia uolatilia cæli & adduxit ipsa ad Adam ut uideret quid uocaret ea. Omne enim quod uocauit Adam animæ uiuentis ipsum est nomen eius: cum. n. dicat ipsum est nomen eius: nihil aliud certe uult dicere: nisi conuenienter ad naturam rei nomen inditum fuisse: Quod. n. uocatū est inquit hoc est in ipsa natura. Nã & nomen ipsum Adam terrigenam: aut terrenum potest significare. Adam enim apud hebræos humus dicitur: quis per translationem rubeam corporeamq; naturam significet: ita terrigenam atq; terrenū aut corporalem hoïem hac appellatione signauit. Sed hoïem. Enos quoq; appellant quo uocabulo non terrenam: sed rōnalem naturā significant. Proprie aut si uerbum de uerbo latine exprimas obliuiscentem Enos denotare uidetur: qualis certe natura rōnalis corpori alligata efficitur. Quod. n. uere incorporeum diuinum rationaleq; est non solum transacta recordatur: sed futuroꝝ propter sublimitatem speculationis habet cognitionem. Quod autem carni coniunctum est: quodq; magno corporis pondere premitur ignorantia: obliuioneq; inuolutum recte iudæorum sermo Enos: idest obliuiscentem appellauit. Ita enim iacet apud quendam prophetam: quid est Enos quod memor es eius: aut filius: Adam quod uisitas eum: quasi dicat: qđ est iste homo: ille dicam obliuiscens quod tu qui es deus memor es eius: quis obliuiscēs

fit: aut filius Adam: id est terreni hominis: Ita carnalis homo Adam nomine Rationalis uero Enos appellatione significatur: sic hebræorum sermo exquisitissime nomina deducit. Plato autem hominem hoc est Anthropon græce: a uerbo Anathrin: id est uidere atq; recogitare dici opinatur: ut sit anthropos: qui recogitat quæ uidit. Rursus hebræi uirum heis uocant: quod quidem uocabulum ab hes quod ignem significat deducitur. ut natura uirilis ignea & calida uerbo exprimat: foemina uero quoniã a uiro sumpta heffa. Rursus Moyses hebraica lingua cælum firmamentum appellauit: primum enim post incorporalem intellectualemq; substantiam firmum sensibileq; corpus est. Nomē autem dei proprie ineffabile dicunt esse: nec ipsa mente hominis cōpræhensibile. Quod uero nos deum dicimus heloi uocant apud eos robur & potentiam significat: ut sit nomen dei quasi omnipotēs. Plato uero deos id est græce theos a thein quod est currere dici opinantur. Stellæ enim quæ semper mouentur deos appellabāt. Clarorum quoq; hominum appellationes non frustra esse positas plato contendit. Ita Hectora a cratim q; solus troiam sustinebat. Agamemnona quia ualde menin: hoc est perseveranter constanterq; in rebus permansit: appellatos contendit. Orestem quia montanus atq; siluester: immanis enim moribus fuit: cæteraq; similiter accommodare conatur. Nemo autē ita uiolenta mosayca dicere audebit: si didicerit Cayn apud hebræos inuidiam dici (ar sit. n. certe illa inuidia fratris) Abel latine luctum dicere possumus: nam quia primus omnium omnium parentibus luctum intulit: hoc nomine ab eis diuina quadam prouidentia fuit appellatus. Quid de Abraam dicam qui cum cælestium corporum scientia maxime præstaret. Abraam id est latine pater superiorum corporum uocabatur: cū deus ab his: quæ uidentur ad inuisibilia protrahens: non uocaberis inquit Abram: sed Abraã erit nomen tuum: quia multarum te gentium patrem posui: sed lōgius modo esset extraq; propositum diligentius hæc percensere: Platonis autem testimonium non negligamus asserentis nonnulla nominum diuina quadam posita uirtute esse. Magno inquit studio inponendis nominibus uigilandum est: quibus nonnulla eorum diuiniore quadam quam hominum uirtute indita esse uideantur: uerum quod ipse paucis uerbis dixit id hebræorum scriptura: ac primus omnium Moyses ipsius Abraam Isaach & Israahel nominibus re ipsa diuinitus factitatum edocuit: risus enim Isaach interpretatur ineffabilis scilicet gaudii: quod piis daturum se deus pollicitus est: symbolum gerens: huius quidem filius Iacob Israahel a deo appellatus est: ab actiua uita ad contemplatiuam uidelicet trāsllatus. Plantator enim Iacob interpretatur: quasi uirtutis certamina peragens atq; percurrens. Israahel uero uidens deum dicitur qualis certe contemplatiui hominis mens atq; intellectus est. Non est opus longiorem esse omnia percurrentem. Cuncta enim apud eos nomina ad unguem rebus accommodata sunt usq; ad ipsa prima litterarum elementa: quorum quidem nomina quid græce uelint nec ipse Plato adinuenire unq; poterit. cū iudæorum etiam pueri: si forte interrogarentur quid alpha quod ipsi alpha dicunt significat: confestim disciplinam respondebunt. Betha uero quod ipsi beth uocant domum ut sensus sit domus disciplina: ac si quis diceret disciplina atq; doctrina quædam œconomiz ac dispensationis in cæteris quoq; omnibus hoc ipsum inuenies ut in superioribus latius dictum est: quattuor quoq; uocales ad unum collatæ ineffabile atq; arcanum dei nomē illis uocabulis contineri uulgo apud eos fertur: quod græcorum etiam aliquis ab hebræis scilicet doctus hic carminibus significauit.

Inuictum magnumq; deum nil molis habentem.

Corpore: cunctorum hominum rerumq; parentem

Dulcifona extollunt septem me carmina uocum:

Ex septemq; meum constat uocalibus ipsum

Compositum miro signorum fœdere nomen.

Ast æterna chelys ego sum: quæ montibus acta

Cælorum dulci resono modulamine cantus.

Quid plura? ipsum quoq; gentis nomen a nomine heber deductum est: quod trāsitum & transeuntem lingua eorum significat. Ita ipsa gentis appellatione a terrenis ad cælestia transire: & a uisibilibus istis ad inuisibilia cognitionemq; creatoris migrare admonetur. Vnde priscos illos qui creatori deo uera inhærebant pietate hebræos appellarūt: qd oportet plura congerentem immorari: cum apud eos exquisitissime accommodatissimeq; rebus nomina imposita sint: qua ex re maxime summam rationalis partis doctrinam habuisse demonstratur: cum etiam secundum Platonem non cuiusuis: sed sapiētis summeq; dialectici uiri sit rerum naturæ apte nomen accommodare. Sequitur nunc ut quomodo in physicis sentiebant hebræi ostendamus.

De Physica parte secundum hebræos.

Cap. V.

Hæc igitur pars etiam apud deos intellectualium inde corporaliumq; rerum contemplationem: & sensibiliū physiologiam diuisa recte a prophetis non cōiectura: nec mortalium aliquo: sed sancti spiritus gratia docente habebatur. Mirum enim immodum: cum opus sit nonnulla physica in libris suis scripsisse ipsos uideamus hinc multa illis futura prædicta: multa de uniuersi constitutione: multa de animalium natura. multa de plantis naturaliter expressa. Moyses autem in uestiendi pontifice lapidibus quorum scilicet uirtutes optime percæperat non absq; causa utitur Salomon etiam summus physiologus fuisse a scriptura perhibetur. locutus est enim Salomon inquit tria milia parabolas: fuerūtq; odæ ipsius quinq; milia: locutusq; est de lignis a cedro: quæ est in lybano usq; ad isopum: quæ a muris progreditur & locutus est de pecoribus & uolatilibus cæli: & serpentibus & piscibus: & confluebant uniuersi audire sapientiam Salomonis. Hac ratione commotus qui librum sapientiæ personæ suæ inscripsit. Ipse enim mihi dedit horum quæ sunt scientiam ait ueram ut sciētia dispositionem orbis terrarum uirtutem elementorum: initium: finem: & medietatem temporum: ipsorum temporum permutationes atq; uicissitudines: stellarum cursus: anni uolutiones: naturas animalium: & iras bestiarum: uim uentorum: & cogitationes hominum differentias plantarum: & uirtutes radicum: & quæcunque sunt abscondita & inuisibilia cognoui: omnium enim artifex sapiētia docuit me. Idem rursus fluentem corporum substantiam ostendens in ecclesiaste ait. Vanitas uanitatum & omnia uanitas. Quid habet amplius homo de uniuerso labore suo quo laborat sub sole? & subiicit. Quid ē quod fuit? ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est? ipsum quod faciendum est. Nihil nouum sub sole: cæteros quoq; si diligenter percurtes non expertes naturalis doctrinæ comperies nec de plantis omniumque animantium naturæ solummodo uerum etiam de cælo ac stellis magnam peritiam habuerunt. Non enim paruam in libris eorum inuentionem de urfa & pliade: de orione atq; arcturo: quem graci booten appellāt fieri uideamus. Ad hæc de origine mundi: de omni mutatione alterationeq; rerum de aia substantia de rationalium oium natura: de inuisibili atq; inuisibili creatura: de uniuersali prouidentia ac præcipue prima rerum oium causa: de cæterisq; oibus: quæ sola mentis inspe-

ctione comprehenduntur ita tractarunt: ut si græci uoluissent: ac potuissent tanq̄ iunio-
res uetustissimam eorum doctrinam in omnibus sequi: nulla profecto in re fundamen-
tis eorum iactis errassent. Sed physiologiam duplicem esse ut diximus non ignorantes
eam quidem partem: quæ de sensibilibus est non omnino offerendâ arbitrabantur: præ-
ter necessarias quasdam eius partes utputa non casu factum esse uniuersum: nec teme-
re circūferri: sed deo auctore uirtuteq; illius ineffabili gubernari.

De Intellectuali hebræorum physiologia. Cap. VI.

E intellectualibus autem quia sunt: & quæ sunt: quo ordine: quâ uirtute: quo
d discrine disseparentur: quantum scire oporteat ad bene niuêdum: pieq; sentien-
dum per sacratissimam scripturam omnibus qui audire uolunt traditum est.
profundum autem atq; occultum rerum istarum sensum in arcanis reliquerunt: ut hi ui-
delicet quærant: qui hæc perspicere atq; discere digni sunt. Plato autem in intellectuali-
bus etiam atq; in incorporalibus: siue ab illis didicerit quando in ægypto fuit: ubi mul-
ti hebræorum persis regnantibus iterum a patria expulsi exulabant: siue a seipso intelle-
xerit: siue a deo talem cognitionem habuerit Moysen hebræorumq; potas secutus ui-
detur. Deus enim inquit ipsis manifestauit cuius inuisibilia a creatione mundi creaturis
intellecta conspiciuntur: æternaque ipsius uirtus: atq; diuinitas ut excusari non possint.
Quod ita esse uerbis ipsius. Platonis probatur: nam cum ex persona dei Moyses scripse-
rit. Ego sum qui sum sic dices filiis israel. Qui est misit me ad uos: quibus uerbis aperte
soli deo esse attribuit. Cūq; ut diximus. Salomon futurum esse quod fuit: & faciundum
quod factum est: nec nouum aliquid esse sub sole: unde dupliciter ens partiri uidet̄. Nā
aliud immortale incorruptibile stabileq; natura intellectuale incorporaleq; aliud in flu-
xu mutatione semper esse determinat: & ut breuiter colligam cum ad unum cuncta iu-
dæi principium referant: unūq; esse absq; ortu: quod uere atq; proprie appellant ens cor-
poralium omnium atq; incorporalium causam: uide quomodo non solum sensum: ue-
rum etiam uerba ipsa Plato expressit. Quid est inquit quod semper est ortum non ha-
bens: & quid quod semper fit: est autem nunq̄? Illud certe mēte ac ratione percipitur eo-
dem semper ens modo: hoc uero irrationali sensu compræhēditur: & ortum occidit: ue-
req; & stabiliter nūquam ens est. Ita quod a Moysē breuiter dicitur percuntationibus la-
tius explicauit. Sibi enim ipsi respondent dicens mente ac ratione compræhēdi. Illud ue-
ro Salomonis quod fuit scilicet quodq; futurum est per ortum & occasum expresse: qui-
bus subiicit. hæc enim omnia erat scilicet ac erit temporis partes sunt: quæ non recte ad
æternam substantiam transferimus: cui est solummodo uere accommodatur. Erat autē
& erit fluentibus solum uere adaptatur. Nam quod semper eodem se habet modo cum
incorruptibile sit atq; immobile: nec senescit tempore: nec fuisse aut fore uere dicitur nec
aliquid eorum quæ sensibilibus accommodatur recte illi adaptatur. Species. n. istæ sub
tempore sunt quod æternitatem circulari ac ordinato motu imitari uidetur. Verum ne
quis male me forsan Platonis uerba intelligere suspicetur a præclaro Pythagoreorū Nu-
menio huius rei probationem assumam: qui sic in secūdo uolumine de bono scriptū re-
liquit. Age igitur inquit quantum possumus proxime ad ipsum ens accedamus: dica-
musq; ipsum ens nec unq̄ non fuisse: nec unq̄ non futurum: sed esse in determinato præ-
senti tempore solum. Quod quidem præsens sic intellectum æternitatem appellamus.
Præteritum enim tempus præterit iam & non est: futurum uero nondum est: sed uen-
turum.

turum uidetur. Quare si præteritum atq; futurum ipsi enti accomodabitur impossibile quoddam euenit idem esse uidelicet: & non esse: Transit enim quod fuit: & nondum peruenit quod futurum est. Ipsum autem ens est: erit ergo & non erit. Ipsum at ens uere est nec localiter unquam mouebit: nec enim sursum aut deorsum: nec ante: aut retro: nec ad dextram: aut sinistram: nec circa mediū mouebitur. Satus ergo ipsi conuenit quoniam eodem modo semper se habet. Et post pauca dicam nec me quispiam derideat incorporeæ rei nomen scire contendentem. Est enim nomen eius essentia & ens: nec enim factum est: neq; corrumpetur: nec motum ullum suscipit. Simplex præterea est atq; incommutabile in una eademq; simplicissima idæa constitutum: nec uoluntate sua: nec ab alio cogi potest ut ab identitate sua recedat. Plato quoq; in Cratillo ait similitudine rerum nomina esse imponenda. Sit ergo nomen intellectualis incorporeæ æternæq; substantiæ ipsum ens. Hæc maioris cuiusdam inuenta fuisse puto potentioris uiri: q̄ Plato fuit utputa Pythagoræ. Plato quoq; dicit. Quid est quod semper est & ortum non habet? & quid quod semper fit: est autem nunq̄? illud certe mēte ac ratione percipitur hoc irrationali sensu & æstimatione compræhenditur: factūq; transit & uere stabiliterq; nunq̄ ens est. Percunctatus igitur quid sit ipsum ens absq; origine ipsum esse respōdet: mutatur enim quod oritur quod autem mutatur æternum esse non potest: deinde progressus aliquātulum subiicit. Si ergo ipsum ens æternum atq; immutabile est: nec exit unq̄ a se ipso: sed eodem modo semper se habet: hoc profecto est quod mente atq; ratione percipitur. Corpus autem fluit: cūq; transierit non est. Quare hoc est quod sensu atq; æstimatione percipitur utq; populo dicit ortū occidit: uereq; nunq̄ ens est. Hæc Numenius non iniuria ergo dixisse ipsum fertur: quis enim est Plato q̄ Moyses attice loquens.

De Ei uerbo græco ex Plutarcho.

Cap. VII.

V autem cōsidera quomodo & mosaice theologiæ & aliis etiam uerbis: quibus deus a scriptura dicere introducitur. Ego sum dominus deus uester & nō sum mutatus: & prophetæ illi qui dicit. Tu autem idē ipse es & anni tui nō deficient. Cōsidera igitur si Plutarchus in libro in quo sensum Ei uerbi græci: quod in delphici templi prophylæis scriptū erat: quodq; aut si aut es latine significare potest his quæ diximus conuenienter exponat his uerbis non numerum: neq; ordinem: nec coniunctionem aliquam: nec aliud aliquid imperfectum ea dictione significari existimo. Ser perfecta quædam ad salutantem deum mihi responsio uidetur una cum uoce ad diuinæ uirtutis memoriam respondentem conuertens. In eodem enim loco scriptum est. Cognosce te ipsum: quod deus ad accidentes salutando conclamat: ac ideo uicissim nos respondentes dicimus ei quod est es: per quam uocem quasi ueram & soli deo accommodata salutanti dei respondemus. Nobis. n. uere esse accommodari nō potest. Natura. n. nostra inter ortum & mortem cōsistens instabilis quædam: & quasi phantastica est: nam si mentem collegeris: ac ipsam compræhendere omnino uolueris: quemadmodum aqua manibus hausta quanto magis premitur tanto citius defluit. Sic mutabilia cuncta quanto magis ratio persequitur: tanto magis amittit. Cū enim omnia sensibilia in fluxu sint continue fiunt atq; corrumpuntur: nec eadem unq̄ permanere possunt. Fluuuium autem eundem bis intrare secūdum Heracleum impossibile est: quare nec mortalem substantiam si iterato consideres eandem habitu esse diceres. Sed mirabili commutationis uelocitate modo dissipatur modo contrahitur. Immo uero non recte dixi modo & modo: cum simul aliud ascistat: aliud perdat: & ali

ud habet ab ea. Ita nunq̄ adesse peruenire potest: nunq̄. n. generatio eius stat: sed embryo a spermate: deinde infans: puer: adolescens: uir. senex: decrepitus: ac quibuslibet primis corruptis ætatibus ad nouas ueniens tandem oïno moritur. Ridiculi ergo sumus hoïes unam timentes mortem: qui multotiens iam mortui sumus: & sæpius moriemur. Non. n. extinctio ignis aeris solummodo generatio est ut Heraclitus dicebat: sed apertius hoc ipsum in nobis quoq̄ uidetur. Corruptur. n. iuuenis in uirum uir in senem puer in iuuenem: infans in puerū: & qui heri fuit in eū qui est hodie: quiq̄ hodie est in crastinum: manet aut̄ nullus idem. Nullus. n. est idem: sed in uno momento circa fantasmata unum & cōmunem materiam influentem ac refluētem omni momento commutatur. Quomodo. n. si sumus idem aliis nunc qui antea gaudemus? Alia modo amamus atq̄ odimus: alia laudamus atq̄ uituperamus: aliis uerbis utimur: aliis passionibus mouemur: nō eandem figurā: non eandem de rebus sententiā habentes? Nō. n. possibile est sine commutatione aliis nunc q̄ antea commoueri: nec qui aliis atq̄ aliis mutatur idē profecto est q̄ si idem non est nec est: sed fluit cōtinua mutatione. Sensus aut̄ ignorantia ipsius entis fallit: & esse putat quod nō est. Quid igitur uere ens est: quod æternū est: quod ortū non habet: quod incorruptibile: quod nullo tempore mutatur. Mobile nāq̄ tempus est: & mobili materia coniunctum fluit semper & quasi corruptionis atq̄ generationis uas nihil retinet. Vnde prius atq̄ posterius & fuit & erit nihil omnino sunt. Quod uero ex tempore esse uidetur: quo adesse dicimus & nunc dicimus hoc ipsum tanq̄ fulgur uelociter trāsit. Quare cum tempus mensura sensibilium sit: cūq̄ ipsum nunq̄ sit apte dicemus ipsa sensibilia nunq̄ permanere: nec entia esse: sed gigni atq̄ corrumpi secundum mensurantis naturam. Erat igitur & erit ipsi enti accommodari non possunt. Transitum. n. hæc & mutationē rei significant. Deus aut̄ si fas est dicere nec est in tempore aliquo: sed in æternitate immobili: cuius nihil prius nihil posterius: nihil futurum: nihil præteritum est: sed cū unus sit ens in uno nūc illud quod est semper repleuit. Solum igitur ipse est uere ens: quod nec fuit: nec futurum est: nec incæpit: nec cessabit & sic ipsum colere ac salutare oportet: aut certe ita intelligendum est quemadmodum nonnulli priscorū dicebant el pro es accipientes: & unum supplentes ut sit tu solus unum es. Non. n. multa deus est ut singuli nostrum ex innumerabilibus fere compositi: sed unum est uere ens. Diuersitas enim cum differentiam in ente faciat in ortum non entis peruenit.

Quod deus ineffabilis est.

Cap. VIII.

Ræterea cum Moyses oēsque prophetæ ineffabilem rem intellectuq̄ solum percæptibilem deum esse doceāt: huiusq̄ rei symbolum scriptum apud eos quattuor uocalibus nomen dei feratur quod proferre nō possunt. Consona his. n. Plato in magna epistola dicit. Fabile inquit nullo modo est: sed ex multa inhaerentia inhaerentiaq̄ ut ita dixerim circa rem ipsam & uitæ & integritate repête quasi ab igne accensum lumen aïo innascitur quod se ipsum alit: hoc quidem lucis exemplum multo prius ante Platonem hebræorum propheta protulit dicens. Signatum est super nos lumen uultus tui domine: dedisti lætitiā in corde meo: & rursus: & in lumine tuo uidebimus lumen.

Quod deus unus est.

Cap. IX.

Oyfes unum esse solummodo deum docuit. Audi enim dicit Israhel. Dominus deus tuus unus est. Plato quoq̄ in Timæo cælū unum & deū unum esse dicit his uerbis. Vtrum igitur recte unum cælum esse dicimus: & deum

unum esse dicimus: an multos innumerabilesq; dicere rectius erat? Vnum inquit certe siquidem ad exemplar creatum est. Quod. n. intellectiua continet aialia duplicatū esse non potest. Qui & si secundū aliorum consuetudinē plures nonnunq̄ esse deos dicere uideatur: ab epistola tñ ad Dionysium ubi deorum nomen earum epistolarū facere principium dicit: quas negligenter: & ad gratiam aliorum non ex animi sui sentētia scripserit: ab unius uero dei noīe illas incipere quas studio suis edidit aperte patet unum deum putasse. De signo inquit epistolarum quas cū studio mitto: & quas non recte arbitror te meminisse. Aduertendum aut̄ est tibi diligēter quia multi a nobis literas petunt: quos repellere non possumus. Cum ergo studio & ex sentētia scribimus animi deus principium epistolæ præbet. Cum aut̄ non: non deus sed dii. In legibus uero a priscis id sed didicisse his uerbis ostendit. Deus igitur ut a priscorum sermone accipimus cum principium finem & medium rerum oīum contineat recte omnia natura perfectus determinat: cui semper adhærent iustitia seuera ultrix eorum qui diuinam legem contēnunt: quam qui ad beatitudinem erigitur humiliter seruat. Si quis aut̄ arrogantia elatus pecuniis aut dignitatibus effertur uel fortuna corporis & iuuentæ amentia incensus aīum deturpat: & quasi nullo principe ac duce indigens ipse aliis posse se præesse arbitratur: is derelictus a deo uniuersa cum sodalibus suis pturbat: & multis magnus quidem uidetur breui autem diuinitus deiectus se ipsum domū patriamq; suam simul euertit. Hæc Plato. Tu autem quod dixisti dixit principium finē & medium rerum a deo contineri illi prophético cōferas. Ego deus primus. Ego etiā post hæc. Quod uero natura pfectus determinat dixerit illi simile rectitudines sciuit facies eius. Qui aut̄ dicit iustitiam deo adhæreere ultricem eorum qui diuinā negligūt legem illi consentaneum iustus dñs & iustitiam dilexit: & mihi uindictam & ego ulciscar dicit dñs. Quod humiliter deo adhæret: qui ad beatitudinem erigitur illi compar est post dñm deum tuum ambulabis: & deniq; q; a deo dere. inquatur: qui arrogātia effertur illi omnino quadrat. Deus superbis resistit: humilibus aut̄ gratiam præbet & lætitia impiorum casus singularis. Sed hæc quidē de uno deo dicta sufficiant.

De Verbo.

Cap. X.

Vnc de unigenito filio dei: quem uerbum dñm & deum ex deo hebræorum scriptura esse denotat dicendū est. Moyses igitur apertissime domini appellatione bis posuit dicēs. Et pluit dñs a domino ignē & sulphur: ubi bis quatuor uocalium ineffabilem concursum quo ineffabile nomen dei significatur conscripsit. Et dauid quoq; & propheta & rex iudæorum in psalmis scripsit. Dixit dñs domino meo sede a dextris meis. Quomodo. n. a dextris domini dominus sedet nisi duas personas intelligamus? Quam quidem rem alibi apertius dicit. Deum omnipotentē & creatorem omnium esse dextris assidentem patris declarans. Verbo inquit domini cæli firmati sunt. Saluatorem quoq; ipsum omnium: qui eū suscipiunt his uerbis ostēdit. Misit uerbum eius & sanauit eos: filius etiam eius Salomon uocabulo sapientiæ prouocabulo uerbi usus hæc ex persona ipsius sapientiæ dicit. Ego sapientia cōsilium atq; cognitionem fabricata sum. Et post pauca dñs possedit me in initio uarum suarū: anteq̄ quicq̄ faceret a principio ab æterno ordinata sum: & ex antiquo anteq̄ terra fieret: nec dum montes graui mole constiterant. Ante colles ego perturiebar: qñ præparabat cælos aderā: & aibi. Est in illa spiritus intelligentiæ: sanctus: unicus: multiplex subtilis: mobilis: discretus: incoinquinatus: omnem habens uirtutem: oia prospiciens: per intellectuales omnes spiritus mundos atq; subtiles ingrediens omnibus enī mo-

bilibus mobilior est sapientia: transit autem ingrediturque per omnia propter munditiam.
Vapor. n. uirtutis dei & emanatio gloriæ omnipotentis sincera: & ideo nihil inquinatum in illa incidit. Fulgor. n. est lucis æternæ: & speculum immaculatum dei maiestatis & imago bonitatis illius attingit autem a fine usque ad finem fortiter: & disponit omnia sua uiter. Hæc a priscis iudæorum auctoribus modo sufficiant. Philonem etiam audias: quis non recte in omnibus: dilucidius tamen hæc ita exponentem ut iure quis credere possit non alium esse scripturæ sensum quam ecclesia prædicat in libro. n. quem inscripsit quod peiora soleant melioribus insultare his uerbis usus est. Decet omnes qui scientiam quaerunt ad deum patrem mentem erigere. Si uero nequeunt ad imaginem saltem eius scilicet uerbum sacratissimum. Item in eodem: & si nondum aliquis filius dei appellari dignus est: studeat tamen ad primogenitum eius uerbum angelis omnibus antiquis: & quasi principem angelorum in ultionem sequi. Origo. n. & deus & uerbum & imago ad quam homo creatus est & israhel iudæus appellatur. Quare paulo ante profusior ad laudes eorum fui: dicunt omnes nos unius hominis filios esse. Nam & si nondum digni sumus existimari dei filii: sumus tamen perpetuæ imaginis eius uerbi uidelicet sacratissimi. Dei. n. imago est uerbum antiquissimum: Percipimus et a quodam Moyse sodaliū dictum esse. Ecce homo cui nomen est oriens: noua inauditaque appellatio: nec rei conueniens si ex anima & corpore hominem dici putabis. Sin uero incorporalem illum qui diuinam habet formam intelleges commodissime orientis nec nomine appellatus est. Hunc. n. primum filium pater omnium oriri fecit: quem alibi primogenitum nominauit. Filius quoque patris uias imitatus: & ad primitiua illius exemplaria respiciens species rerum formauit. Nunc Platonem audiamus: qui huiusmodi uerbis in epimenide usus est. Laudem autem non quidem alii anno: alii mense: alii nullo in tempore in quo polum suum transcurrit mundum. Una efficiens: quem uerbum illius ordinauit: quod rerum omnium est diuinissimum. Et in epistola ad tres sibi amicissimos Hemiam dico: Horastum & Coriscam his uerbis cautissime sacratissimum hoc dogma illis commendauit. Hanc inquit epistolam omnes tres una legetis: uel ad minus duo communiter totiens quoties poteritis. Oportet. n. uos, uti hac lege iureiurando confirmata diligentia eleganti: & studio eiusque serore doctrina: ut per deum principem omnium presentium & futurorum: & per patrem & causam principis & dominum iuretis. Quæ si recte philosophantur clare quantum homini contingere potest cognoscemus. Nonne tibi uidetur Plato hebræorum scripturis insudasse? Unde namque ipse quam ab hebræis discere posset patrem & dominum deum appellare ac deum principis & domini patrem nominare. Aut quis unquam apud græcos a diuinissimo uerbo mundum dixit esse ordinatum: Quod si Platoniorum testimonio philosophi sententiam confirmari cupis Plotinum audi quid in eo libro dicat: quem de tribus hypothatibus a quibus omnia principium habent inscripsit: mundum inquit hunc sensibilem si quis admiratur magnitudinem: pulchritudinem & perpetui motus ordinem considerans: & deos qui sunt in eo alios uisibiles: alios inuisibiles: demones etiam: animalia: plantas: cæteraque omnia ad primitiuum exemplar mente ascendant: & ibi cuncta intellectualia contempletur: eorumque omnium æternam mentem atque sapientiam præsentem: & paulo post subiungit dicens. Quis igitur hunc genuit? Ille simplex scilicet qui ante hunc est: qui causa est ut ille sit & tantus sit qui numerum facit. Non. n. numerus primus est. Ante dualitatem. n. unum est: deinde dualitas est ab uno nata: & progressus aliquantulum addit: quomodo igitur & quid intelligendum est circa illud quod stabile manet. Splendorem scilicet ex illo: ex illo autem manente sicut splendentem lucem ex sole.

ex sole. Ita ex eo semper profluentem: ex manente autem uniuersa etiam quæ sunt ab ipso inq̄ manente progrediuntur: & ab eius uirtute substantia eorum necessario depēdet. Imago igitur primitiui est unde nata est. Sic ignis caliditatem suam & nix frigiditatem non in se solummodo continet: sed extra etiam producit: maxime aut̄ quæ odorem emittunt isti rei testantur: quæ donec sunt emittunt quidem circa se: quo qui propinqui sunt perfruuntur: omnia etiam quæ perfecta sunt generāt: quare quod semper est & semper perfectum est semper generat: & quod ex eo generatur perpetuum est qūuis & minora etiam: quam ipse sit generat. Quid igitur oportet de perfectissimo dicere: aut de maximo post illud: maximum aut̄ & secundum post illud intellectus est: intellectus. n. intelligit: & eget illo solummodo. Illud aut̄ hoc non eget: & quod a summo intellectu natum est: intellectus est: Melior autem oibus intellectus est: quoniā oīa post ipsum: & post pauca: amat autē omne quod genuit: & maxime qñ sola sunt generans & generatum. Quando aut̄ etiam optimum est illud quod genuit necessario cum illo simul est: ut in eo solummodo quod aliud est separetur. Imaginem. n. illius intellectum esse dicimus: & progressus subiicit iccirco etiā Plato terna oīa esse circa regē dicit: primū circa prima: deinde circa secunda & tertio esse tertia: ipsam quoq̄ causam rerum patrem habere dicit causam rerum intellectum appellans. Creatorem enim intellectum esse censet: & ab hoc aīam esse creatam in illo cratere. Cū igitur causa intellectus sit ipsum bonum quod ultra intellectum & ultra substantiam est patrē eius appellat. Multis aut̄ in locis ipsum ens: & intellectum ipsum idēam noīat. Cognouit igitur Plato ex ipso bonum intellectum esse: ex intellectu uero aīam: & sermones hos non esse inanes: nec modo: sed a priscis temporibus non ita explanate dictos: posteriores aut̄ sermones expositionis pacto esse factos. Testibus uero q̄ hęc opinio prisca sit scriptis ipsius Platonis utemur. Hęc Plotinus. Numenius etiam in libro de bono his uerbis utitur. Qui de primo atq̄ secundo deo quicq̄ intelligere gliscit singula prius ordine distinguere debet: aliter. n. sui studii thesaurum effundit: quod ne patiamur deo huius orationis duce inuocato ut cogitationis nostræ thesaurū eliceat incipiemus. Orandum aut̄ prius est deinde distinguēdum. Deus primus quidem cum in semetipso sit indiuisibilis ac simplex est. Deus autē secundus & tertius unus est: & materiæ quæ dualitas est inhærens uiuit eam: qūis disseparetur ab ipsa quæ tota cupit & fluit. Et post pauca. Nec. n. oportet iquit deum primum creare: sed creantis dei patrem esse. Et progressus aliquantulum primum inquit deum regem oīum ab omni opere cessare oportet. Creatorem uero deum oīa gubernare dicimus a quo interiora mens mittitur ad oīa: quæ ad communicationem illius ordinata sunt. Cum igitur ad nos cōuersus deus respiciat nos tum ipsius radiis fit ut uiuamus: corpora quoq̄ alantur ac uiuant. Cum uero in altitudinem suam deus se ipsum conuertat: tunc corpora quidem extinguuntur: mens uero uiuit uita beatiore. Ista illis psalmistæ similia sunt. Quam magnificata sunt opera tua domine oīa in sapiētia fecisti: impleta est terra possessione tua: omnia a te expectant ut des illi escam in tempore dante te illi colligent: aperiente te manum tuam oīa implebuntur bonitate. Auertente autem te faciem turbabuntur: auferes spiritum eorū: & deficient: & in puluerem suum reuertentur. Emitte spiritum tuum: & creabuntur: & renouabis faciem terræ. Quid. n. hęc ab illis differunt: cum philosophus asserat respiciēte deo uiuunt ipsius radiis aīalia: conuerso aut̄ in suam altitudinem extinguuntur: cum rursus salutari doctrina saluator noster prædicet. Ego sum uitis pater meus agricola est: uos palmites. Audi quomodo. Nume-

nus cōsentanea istis scripsit. Quemadmodum inquit agricolæ ratio quædam est ad plantas relata: hoc modo se habet primus deus ad creatorem. Primus. n. cum semen omnis uitare sit res oēs seminat. Creator uero plantat & distribuit: transfertq; ad singulos nos quæ inde iacta sunt. Et aliquantulum progressus ut ostendat quomodo secundus deus a primo est. res quidem humanæ inquit ab eo qui dat ad accipientē transeunt: diuinæ uero a deo dantur & ab eo non absunt: quale quid scientia est: quam qui accipit melior factus est: qui autē dedit nihil amisit. Lucerna ē ab alia lucerna sic accenditur ut prima non extinguatur. Materia. n. alterius ab igne alterius accendit. Sic & scientia non recedit a dante: & tñ in accipientem transiit: cuius causa humana non est Substantia uero quæ scientiam habet idem est apud deū dantem & apud accipientem. Iccirco Plato quoq; a Prometheo in hoies magno quodam splendore ignis sapientiam uenisse affirmat: & post pauca alia inquit primi dei uita est: alia secūdi primus enim stat: secundus aut mouetur: & primus in intellectualibus. Secundus in intellectualibus & sensibilibus. Nec mireris de his uerbis. Mirabilius. n. illud est quod modo dicam. Nam statum etiam primi motus assero esse innatum: a quo uniuersi ordo statusq; sempiternus & salus in res oēs transfunditur. Idē in sexto. Nam qm̄ non ignorabat Plato creatorem ab hoibus solum cognosci. primum aut intellectum: quē ens ipsum appellat oibus esse ignotū: iccirco his utitur uerbis: quasi magna uoce clamet. Quem putatis intellectum o hoies: non est primus: sed alius ante ipsum est maior atq; diuinior. Et aliquantulum progressus gubernator inquit cum in pelago ferat̄ clauo inhærens gubernaculo sedēdo dirigit nauem: oculi uero eius & mens in altum ad æthera tendunt: sic uia nauiganti per maria per cælum dirigitur. Non alio modo creator ne materia repellatur: aut defluat harmonice ipsam ligauit: & tanq̄ nauis in ipsa infidet & harmonice dirigit per idæas quasi per clauum gubernans respicitq; non in cælum: sed in deum superiorē: quem speculari discernendi uim accipit: quem desiderādo motionem recipit. Hæc illis similia sunt: nihil potest filius a se ipso facere nisi uideat patrem facientem. Ita platonici oēs & ante platonicos ipse Plato ab hebræis ea nomina uidentur habuisse: quibus excelluerunt: nam etsi non recte intellexerunt: uerbis tñ suis manifesti sunt cuncta ab hebræis accēpisse. Vnde Amelius quoq; illustris iter iuniores platonicos quibus Ioannis euangelistæ nomen cælauerit barbarum ipsum qm̄ iudæus fuit appellando uerbis tñ eisdem fere utitur dicens. Hoc profecto erat uerbū: quo ea quæ sunt facta sunt ut Heraclitus ē diceret: quid ē ipse barbarus putat in ordine principii atq; dignitate constitutum apud deum esse: & deum esse per quod uniuersa simpliciter esse producta in quo quæ uiuunt uitam habēt: & in corporea ipsum cadere: & carnem indutum hominem ita uideri ut naturæ dignitas non lateat: quare rursus resolutum in deum redire & deum talem esse qualis fuit anteq̄ in corpus carnē & hominē deduceretur. Hæc. n. non occulte sed aperte ac nudo capite ut dicitur a barbari iudæi theologia transposita sunt. Barbarum. n. neminem alium certe hic q̄ Saluatoris nostri euangelistam Ioannem appellauit: qui euāgelium sic incipit. In principio erat uerbum: & uerbum erat apud deum: & deus erat uerbum: Hoc erat in principio apud: deum omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil. Quod factum est in ipso uita erat: & uita erat lux hominum: & lux in tenebris lucet: & uerbum caro factum est & habitauit in nobis: & uidimus gloriam eius. Sed alium etiā ab hebræis theologum audias: qui est inquit imago inuisibilis dei: totius creaturæ primogenitus in quo creata sunt omnia: quæ in cælis & quæ in terra sunt: siue uisibilia: siue inuisibi-

lia. Sed quæ de filio dei dicta a Platoniciis sunt ad hoc usq; procedant. Cum autē scriptura hebræorum cum patre ac filio spiritum numeret: ac beatissimam sanctissimāq; trinitatem unum deū esse significet: quod expressius ecclesia & sentit & prædicat: operæ precium est audire in quo enigmate Plato ad Dionysium scribens usus est. Dicendum inquit tibi enigmatice censeo ut si epistola excidat qui legant non intelligant: sic enim res se habet omnia circa regem uniuersi sunt: illius gratia cuncta sunt. Ille causa bonorum omnium est. Secundo circa secundam: & tertio in tertiis. Hominis igitur anima discere gliscit quænam ista sunt. T aditur enim ad comparia eius. Hæc qui Platonem exponunt ad primum deum: & ad secundam causam atq; tertiam: quam mundi animam esse dicunt pertinere arbitrantur. Tertium enim deum mundi animam esse dicunt. Diuina uero scriptura patrem & filium & spiritum sanctum unum rerum omnium principium esse confirmat.

De Bono. Cap. XI.

Vnc de bono quid scriptura: quid platonici dicant perscrutemur. Scriptura igitur ipsum bonum nihil aliud esse docet q̄ ipsum deum. Bonus. n. iquit dominus oibus sustentibus eum: & confitemini dño quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius. Et Saluator. Cur me inquit dicis bonū? Nemo bonus nisi unus deus. Plato autem in Timæo. Dicamus inquit qua de causa uniuersum hoc a creatore productū est: & confestim subiūgit. Bonus erat: bono uero nulla unq; inest inuidia: quare omnia q̄ maxime similia sibi facere uoluit & in libris de republica. Sol quoq; inquit uisus quidem nō est: causa uero ipsius sic est ut ab eo ipso uideatur. Sic puta me dicere boni emanationem. Genuit. n. simile sibi: quodq; ipsum in intellectualibus est ad intellectum & intellecta: hoc inuisibilibus ad uisum & uisa. Et post pauca. Quod igitur ueritatem rebus cognitis præbet: & cognoscēti cognoscendi uirtutem idæam esse boni credendum est: & rursus. Non enim rebus quæ oculis cernuntur uim qua uideantur solummodo a sole præberi concedes: uerum etiam generationem clementum alimentum: cum sol ipse generatio non sit. Sic igitur etiam rebus cognitis non solum ut cognoscantur sibi a bono inest: uerum etiam esse & substantiā ab illo habent: cum tñ ipsum bonum substantia non sit: sed oēm substantiam uirtute sua excedat: his uerbis Plato sententiam suam manifestissime aperit: q̄ intellectuales etiā substantiæ a bono idest a deo habent ut sint: & substantiæ sint. Bonum aut ipsum ultra omnem substantiam censet: quare non sunt deo consubstantiales intelligentiæ: & cum esse atq; substantiam a deo accæperint creatæ profecto sunt. Quæ autem creatæ sunt nefas erit deos putare. cum etiam natura ipsum bonum nō sint: quod uni soli uere atq; per se bono attribuitur. Sed Numeniū rursus Platonis sensum de bono latius exponentem audiamus. Corporalia inquit a signis & similibus quibusdam comprehendere possumus. Ipsum uero bonum a nullo infito signo: nec a similitudine sensibili comprehendendi ullo modo potest. Quare necesse est quemadmodum si quis in specula sedens paruam nauiculam solam in magno pelago inter nudas acucie uisus uno intuitu perspexerit: sic longe a sensibilibus iumentis quasi specula sedētem solum: ita ut nihil penitus magnum aut paruum perturbet. Sed diuina quædam omnium desolatio sit ipsum bonum profunda tranquillitate ac pace quærere. Inuehitur enim & in hæret substantiæ quasi nauiculæ. Si quis autem sensibilibus detentus ipsius boni quasi phantasmatis mouetur: ac ideo putet bonum ipsum prospexisse uehementer peccat. Nullum enim phantasma ipsius est. Via igitur atq; ratio intelligendi boni opti-

ma est ut primum sensibilia oia negligentur: deinde ut in disciplinis numeri ipsi inspi-
ciantur ac inde ad intelligendum ipsum ens eleuari. Hæc in primo libro de bono. In
quinto uero si est inquit substantia & idæa intellectuale quid: cuius causam intellectu
esse concessum est: sequitur ut intellectus iste solus sit ipsum bonum. Nam si creator
deus generationis est: satis est ut ipsum bonum substantiæ principium sit: cui quidem
bono creator deus proportionalis est cum sit imitator eius: substantiæ autem genera-
tio proportionalis. Imago enī est eius & imitatio q̄ si creator generationis bonus est:
erit substantiæ creator bonum ipsum substantiæ consitum. Cum enim duplex secun-
dus sit ipse & mundum & idæam eius facit cum sit creator. Quattuor ergo sunt pri-
mus deus qui est ipsum bonum. Imitator eius: qui omniū creator est: qui est bonus.
Essentia uero altera quidem primi: altera uero secundi: cuius imitatione est pulcher-
mundus boni participatione ornatus. Sic Plato bonum primo deo solummodo tri-
buit. Nam si bonus secundus deus est: a primo tamen bonus est. Separata uero: & in
diuersis hæc libris posuit. Seorsum enim circulare creatorem appellauit: dixitq; in Ti-
mæo bonus erat. In libris autem de republica ipsum bonum boni esse idæam censet:
ut sit creatoris idæa ipsum bonum: qui participatione solius primi bonus esse proba-
tur. Sicut enim homines dicuntur hominis idæa ut ita dicā impressa & boues bouis:
sic cum creator sit bonus in participatione primi boni. Primus intellectus idæa eius
erit: qui est ipsum bonum: quæ cum ita se habeant hunc mundum necesse est imaginē
non esse alicuius. Intelligentias enim omnes illud in se ipso continet: sicut hic mūdus
nos. Hæc Plato in Timæo: quorum sensum ab eo libro didymi sumam: quem inscri-
psit de placentibus Platoni. Determinata inquit sensibilibus exemplaria idæas appel-
lat: ex quibus scientiam & diffinitiones fieri censet. Præter enim omnes homines ho-
minem quædam intelligi: & præter equos omnes equum: ac communiter præter ani-
malia animal nec generabile nec corruptibile ut quemadmodum ab uno sigillo mul-
ta signantur: & multæ uiriles fiunt inde imagines: sic a singulis sensibilibus idæis mul-
ta formantur. Est autem idæa perpetua substantia causa & principium ut singularia
talia sint qualis ipsa est: & quemadmodum primitiua sensibilibus exemplaria ad hæc
corpora præcedunt: sic quæ omnia in se ipsa continet pulcherrima atq; perfectissima
huius mundi exemplar est: ad quam a creatore deo ab uniuersa substantia mundus si-
millime formatus est. Hæc Didymus ex sententia Platonis: quæ omnia multo altius
sapientissimus ille Moyses: a quo hæc isti detorserunt breuissime conscripsit: qui ante
hunc solem: & stellas: & cælum uisibile quod firmamentum appellat: ante aridā hanc
terram: ante diem & noctem hanc lucem aliam & diem & noctem aliam a deo uero
creatoreq; omnium facta fuisse ostendit. Propheta quoq; inuisibilem solem ostendēs
oratione deo accommodata. Timentibus inquit me sol iustitiæ orietur. Ipsam quoq;
iustitiam non dico qualitatem aliquam: sed qualitatis creatricem hebræorum ille pro-
pheta significauit: cum de deo dicat. Quis suscitauit ab oriente iustitiam uocauit eam
in facie eius? Verbum quoq; in prioribus creatorem ab hebræis appellatum ostendi-
mus. De quo quidē uerbo hæc apud eo feruntur. Qui natus est nobis sapientia a deo
iustitia: & sanctimonia: & redēptio dicitur enim & uita: & sapientia: & ueritas: & oia
substantialiter. Subsistit enim & sapientia hæc & uerbum hoc ut ab hebræorum scri-
ptura docemur: quibus Philo iudæus scripturæ iterpres: ac expositor alter sentire uidea-
tur: quem non est alienum audire.

De iudæis secundum Moysen ex philone. Cap. XII.

si quis

I quis uoluerit inquit significatoribus uti uerbis nihil aliud intellectuāle dicet esse mundum: q̄ dei iam creantis uerbū. Nihil. n. aliud ciuitas illa intellectualis est: q̄ creatoris ratio creare iam cogitantis: quod dogma Moyfi non meū est. Aperte nāq; scribit ad imaginem dei hoīem esse formatum: q; si pars imago imaginis est: & uniuersus iste mundus sensibilis ad exemplar diuinæ magnis factus est: primitiuū ergo sigillum quod intellectualem mundum appellamus ipsum exemplar est. Primitiua idæa idæarum oīum dei uerbum. In principio autē dicit fecisse deū cælum & terram: non secundū tempus principiū intelligens ut multi putant. Non fuit. n. tempus ante mundum: sed aut cū ipso: aut post ipsum. Mensura. n. motus tēpus est: motus autē re mota prior esse non pōt: sed aut posterior aut simul. Quare necesse est tps aut post mundum: aut una cum eo factū fuisse. Relinquitur ergo principium hic numeri esse intelligēdum: ut in principio pro primū accipiatur. Et post pauca. Primum igitur cælū fecit incorporale & terram inuisibilem aeris idæam & uacui. Quorū alterum tenebras: niger. n. aer ex natura est: alterū abyssum appellauit. Vacuum. n. profundissimū & effusissimum est. Deinde aquæ atq; spiritus incorporalem substantiam: & deniq; septimæ lucis: quæ ē incorporalis & intellectualis solis exēplar & omnium stellarum fuit. Duo autē spiritus scilicet & lux digniora uidentur. Alterū. n. dei noīauit: quia spiritus uiuacissimus est: uitæ autē deus causa est. Alteram autē ualde bonam esse affirmauit. Tanto. n. intellectualis lux uisibili hac fulgentior est: ut mihi uideatur: quāto sol tenebris dies nocte & intellectus totius aiæ dux oculis corporeis. Inuisibilis autē & intellectualis illa lux diuini uerbi est imago: quod generationē eius lucis explicuit: quæ est supercælestis stella fons sensibilibum stellarū a qua sol: luna: cæteræq; stellæ pro uirtute sua fulgorem hauriunt: qui fulgor simplex atq; sincerus tantū denigratur postea q̄ immutabilia transierit: q̄tum ab intellectualibus sensibilia distāt. Nihil. n. sincerum est eorū quæ sentiuntur: qm̄ uero luce facta tenebræ abierunt: & termini utriusq; spaciū fixi sunt certis uespere & mane: spaciū tps quod hinc effectum fuit diem nūcupauit: & diem non primam sed unā quæ dicta est propter intellectualis mundi solitudinem qui unicam habet naturā. Et sic quidem incorporalis mundus absolutus est diuino uerbo constitutus: ad cuius exemplar sensibilis creabatur: cuius primam partem atq; optimā cælum effecit: & firmamentum appellauit quia corporeum est. Natura. n. firmum atq; solidum corpus est propter trinā dimensionē. Nulla. n. alia corporis solidi atq; firmi notio est q̄ trina dimensio. Iure igitur ita nominauit ut ab intellectuali atq; incorporeo sensibile hoc est corporeum distingueret. Hæc Philo: quibus consentanea. Clemens quoq; noster in sexto dicit. Mundum inquit philosophia barbara alium intelligibilem: alium sensibilem censet: alterum primitiuum: alterum boni exemplaris imaginem: & intelligibilem quidem unitati attribuit. Sensibile uero sexadi. Connubium. n. a pythagoreis sexas dicitur: quia fœcundus numerus est. In unitate igitur cælū inuisibile factum est: & terra sancta lux intellectualis. In principio. n. fecit deus cælum & terram: & terra erat inuisibilis. Et subiungit & dixit deus fiat lux & facta est lux. Insensibilis autē mundi creatione solidum creauit cælū: quod uero solidum est sensibile ēt est terram inuisibilem & lucem: quæ cernitur. Hæc latius diximus: ut ostendamus idæas aīalium in intelligibili mundo positas: a quibus sensibilia ista secundum Platonem creātur ab hebræorum scriptura esse deriuata. Vnde etiā didicit Plato incorporeas uirtutes & bonas & contrarias esse.

Ab Hebræis didicit Plato contrarias esse uirtutes.

Cap. XIII

Cribit enim in decimo de legibus si omnia quæ quo uolunt mouentur anima gubernat. Quare cælum est ab anima gubernari non dicimus? Certe inquit dicendum est. Vnum ne igitur aut plures? pauciores inquit duabus benefactrice scilicet atque contraria ponendæ non sunt. Et post pauca. Cõcessum iam nobis est multarum bonarum uirtutum cælum esse repletum: contrariis est non uacare. Vnde nobis bellum absque fine indictum est: in quo agendo patrociniis nobis opus est. Auxiliatores autem nobis dii & dæmones sunt. Nos uero possessio quædam sumus deorum ac dæmonum unde ista plato adinuenisti? ego quidem nescio aliud præter quod quod mille annis ante tuam ætatem uulgo apud hebræos hoc dogma ferebatur. Scribitur. n. & uenerunt angeli dei ut coram deo assisterent: & diabolus uenit in medio ipsorum: Diabolum quidem contrariam uirtutem: angelos autem bonos appellauit: quas & uirtutes bonas & spiritus diuinos: & ministros dei scriptura nominat: qui facit dicens angelos suos spiritus: & ministros eius ignis flammam. Bellum est a contrariis nobis inferri scriptura significat dicens non esse nobis hanc luctationem aduersus carnem & sanguinem sed aduersus principatus potestates: & principes huius mundi aduersus spiritualia nequitiae in caelestibus. Cum autem possessionem nos deorum & dæmonum censeat illud Mosaicum traduxisse uidetur quo dicitur quando altissimus gentes partiebatur: disseminauit filios Adam: & constituit terminos gentium secundum numerum angelorum dei.

Quod animi quoque immortalitatem ab hebræis Plato didicerit. Cap. XIII.

De animæ autem immortalitate Moysem est secutus: qui primus immortalitatem esse docuit: cum eam imaginem esse dei. Immo uero ad imaginem dei esse asseruerit. Et fecit inquit deus hominem ad imaginem dei fecit eum. Et distinguens in corpus & animam hominem subiungit & sufflauit in faciem eius spiraculum uitæ: & factus est homo in animam uiuentem. Principem uero esse hominem atque regem omnium: quæ in terris sunt ostendit dicens. Et dixit deus faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus maris & uolatilibus cæli: & bestiis: uniuersaque terræ. Et creauit deus hominem ad imaginem & similitudinem suam: ad imaginem dei creauit eum. Quomodo autem aliter imago dei: & deo similis erit quod secundum intelligendi uim? Sed Platonem quoque audiamus ut quod bonus moysæ scripturæ discipulus fuerit non ignoremus. Scribit enim in alcibiade habemus ne aliud melius atque diuinius in anima quam illud est quod sapit atque intelligit: nihil prorsus: hoc ergo illud est quod deo simile est: quod si unusquisque in seipso cognouerit deum quoque non ignorabit. In libro uero de anima duo inquit genera rerum ponenda sunt uisibile atque inuisibile quorum alterum scilicet inuisibile eodem se semper modo habet. Alterum uero nunquam se habet eodem modo. Nostri quoque alterum corpus est alterum anima. Et corpus quidem uisibile anima uero inuisibilis est: & quando corpore utitur ad considerandum aliquid (utitur autem aut uidendo: aut audiendo: aut omnino sentiendo) tunc a corpore ad hæc trahitur quæ nunquam eodem modo se habent. Quare fit ut erret: turbetur: ac quasi remulenta deficiat: quando autem per se ipsam aliquid considerat tunc ad immortale sincerum sempiternum eodemque modo semper se habens se ipsam erigit: & quasi quædam emanatio eius ad illud redit: quando ad seipsam redit: & tunc ab errore cessat: & eodem modo semper se habet quia sempiternum attingit: quæ passio animæ prudentia nuncupatur. Valde inquam recte & uere dicis o Socrates: tunc Socrates. Vtri ergo tibi uidetur cognatius atque similius est esse anima? Ei ne quod eodem modo se habet: an rei mutabili? Primo inquam omnino.

omnino. Cum autem ad seruiendum corpus: ad principadum animam natura finxerit. Nonne hac est ratione cum principari diuinum sit: seruire aut caducum atque mortale manifestum est deo aiam similem esse? Omnino ita est Cebes inquit. Si ergo ita est o amice Socrates intulit. Nonne ut corpori conuenit mori atque dissolui: sic aia conueniet nunquam mori atque dissolui? Quod cum Cebes concessisset. Si ergo inquit Socrates munda nihil a corpore secum contrahens decesserit: quia uidelicet se ipsam quantum poterat in corpore colligebat: semperque corpore contempto de morte meditabatur: quod nihil aliud est quam recte philosophari. Meditatio. n. mortis philosophia est ad simile naturam inuisibilem: diuinam: immortalem: prudentemque profecto uera beatitudine fruente ab omni errore: stultitia: terrore: aliisque hominum malis liberata. Sin uero imunda maculisque plena exierit quia corpus dilexit & coluit: ab eo & uoluptatibus eius adeo ablecta ut nihil aliud bonum putaret: quam quod corporeum est: quod uero intelligibile est oderit atque fugerit sincera in se ipsa non est. Hanc Plato quae in primo ad Boethum latius exponit Porphyrius dicens firmam certamque rationem eam Plato putauit: quae a similitudine aliquorum uim accipit. Nam si deo immortali similis aia est: quomodo est ipsa sicut exemplar suum immortalis non erit? Cum. n. duo quaedam aperte opponantur: quaerit cui oppositorum adhaereat aia qui optimus demonstrationis modis in his rebus inuenitur. Et quis a prima aetate usque ad senectutem multa contra rationem faciamus peccantes: tamen quia uere rationali deo in multis similis aia est rationalis esse ab omnibus creditur. Cum igitur duo aperte opponi concedantur immortalis uidelicet atque diuina natura & terrestris atque corruptibilis. Dubitatur autem a nonnullis: cuius partis aia sit: a similitudine putauit Plato ueritatem esse quaerendam. Et quoniam non sensibili & mortali corpori: sed uiuo & immortali deo secundum operationes similis est hinc similitudinem esse in substantia quandam habere: ac inde immortalis esse ratiocinatur. Nam ut quae irrationalia sunt statim a diuina substantia cum sint caduca & instabilia longe abesse uidentur sic certe consequens est quae operatione intelligendi conueniunt ea immortalitate quoque substantiae conuenire. Quoniam. n. substantia conueniunt: ideo est operatione conueniunt. Fluunt. n. a substantia operationes: ac quaedam eius sunt emanationes. Nam si simillima deo aia est: quid opus est pluribus uerbis ad demonstrandam immortalitatem eius? Non. n. diuinis operationibus uteretur: nisi est ipsa diuina esset. Nam & si cum in caduco mortalique corpore defossa sit: continet tamen & uiuificat illud diuinam suam ostendens substantiam: nec pondus corporis eam omnino deicere potest: quomodo si e corpore liberabitur aura sua species non perfulget? Aut quomodo ipsa immortalis non erit: cuius praesentia corpus non moritur. Et progressus aliquantulum diuina est aia inquit quoniam indiuisibili similis est: mortalis autem uidetur: quia mortali corpori coniungitur: ita & mortalibus similis est. Homo. n. etiam est qui uentri sicut pecora deditus est: homo autem & in mari a periculis naues gubernando liberat: morbis affert remedia: ueritatem rerum perscrutatur diligenter atque inuenit. Instrumenta uaria fabricatus est: quibus caelestium corporum motus comprehendere potuit: quae diuinae atque immortalis certissima mentis argumenta sunt quibus multi uoluptatis deliniti illecebres mortalem eam putauerunt ex his quae uidentur extrinsecus ratiocinantes. Hanc Porphyrius. Horum igitur omnium doctor Moyses fuit: qui a similitudine creatoris: quam aia possidet immortalitatem animae confirmauit: Sed reliqua uideamus. In omnibus enim hebraeorum similis Plato est: quis in multis ut diximus errare ideo forsitan uidetur: quoniam diuina scriptura nemini praeter prophetas ante Saluatoris tempora patuit.

Quod productum esse mundum ab hebræis Plato accepit. Cap. XV.

M Oyse igitur uniuersa a deo creata prædicante. In principio inquit creauit deus cælum & terram. Vide quemadmodum non excidit ab hac sententia Plato. Omne inquit quod factum est necessario a causa factum est: fieri. n. nihil potest absq; causa. Vniuersum igitur aut cælum: aut mundus: aut quauis alia notetur appellatione considerandum utrum erat semper nullum generationis suæ habens principium: an factum est & ab aliquo incepit principio. Visibilis igitur & tangibilis est cum corpus sit. Cuncta uero hæc sensibilia sunt. Quæ uero sensibilia sunt opinioni subiaccere & facta esse demonstrauius. Quod porro factum est a causa factum esse necesse est. Causam igitur & creatorem uniuersi: qui sit inuenire difficile est: & cum inueneris in uulgus edere impossibile. Et post pauca. Sic igitur rationem sequentes nefas est dicere aiatum hunc mundum: ac uere mentalem a dei prouidentia non esse factum.

De Luminaribus.

Cap. XVI.

R Ufus cum Moyses solem & lunam & cæteras stellas a deo productas ostendit. Et dixit deus inquit. Fiant luminaria in firmamento cæli: & sint in signa & in tempora & fecit deus duo luminaria magna & posuit ea in firmamento cæli & stellas. Similiter Plato quoque dicit a uerbo & mente diuina solem & lunam & alias quinque stellas cognominatas erraticas ad generationem temporis facta esse. Quorum corpora deus fecit & posuit in circulis. Diligenter igitur considera quod dicit a uerbo: & mente diuina. Illi enim uerbis quoque ipsis consentaneum est quod psalmista dicit. Verbo domini cæli firmati sunt: & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Deinde cum Moyses in firmamento positas stellas dixerit eadem uoce Plato usus in circulis posuit inquit. Ad hæc per singula scripta dicit. Et uidit deus quia bonum: & summam repetens & uidit deus omnia & ecce bona ualde. Plato autem si bonus est inquit iste mundus: & creator bonus. Et rursus hic optimus effectum: ille optima causarum.

De Mutatione mundi.

Cap. XVII.

P Ræterea de consumatione & mutatione mundi aperte & magna uoce scriptura prædicante: quia complicabitur cælum sicut liber: & rursus erit cælum nouum & terra noua. Audi quomodo Plato etiam hoc dogma comprobauit in Timæo dicens. Constituit cælum uisibile atque tangibile: & propter hæc: & ex istis & talibus: & ex quattuor numero mundi corpus factum est proportione conueniens a cæteris omnibus indissolubile præter quod ab eo qui colligauit. Et post pauca. Tempus igitur cum cælo factum est: ut simul facta simul etiam dissoluantur: si quando solutio quædam ipsorum fiet. Et post pauca subiicit: quod ligatum est solubile est: quis si bene aptatum beneque ligatum soluere uult bonus non sit. Quare inquit deo attribuens uerba dii quorum ego creator ac pater sum: quoniam facti estis immortales quidem non eritis nec indissolubiles omnino. Non ergo dissoluemini nec in mortem deducemini maiore uinculo colligati: & in libro de republica hoc inquit. Vniuersum aliquando quidem ipse deus conuoluit: aliquando autem dimittit cum circulationes conuenientis mensuræ tempus habuerint. Nonnunquam autem casu in contraria circūducitur: cum animal sit: & prouidentiam ab eo qui fecit in principio sumpserit. Cælum enim corporeum est: quare absque imitatione penitus esse impossibile est. Circulariter autem motum minimam sui motus habet imitationem: nihil autem potest se ipsum semper uoluere præter corpus quod omnium quæ mouentur habet principium: quod

rum: quod nullo modo potest modo sic modo aliter moueri: ex quibus omnibus nō oportet hunc mundum a se ipso uolui semper concedere: nec a deo binas & cōtrarias uolutiones accēpisse: nec quidem a duobus diis inter se discedentibus. Sed sicut modo dictum est aliquñ quod a diuina causa ducitur uitam rursus consecutus: immortalitatemq; a creatore super iniunctam. Aliquando at cum dimissus fuerit per seipsum uolui tpe quo dimittitur: qm̄ cum maximus sit ac æqualissimi pōderis minimo nixu mouetur multa annorum milia uoluitur. Omnium igitur quæ mirabiliter accidunt hæc uniuersi circulatio causa est: quæ aliquñ sicuti nunc uoluitur: aliquando in contraria. Maximas igitur tunc mutationes fieri putandum: ac multas corruptiones animalium: interitus hominum: & alia noua atq; inaudita.

Quod Resurrecturos mortuos etiam concedit non aliunde quam ab hebræis Plato discere potuit.

Cap. XVIII.

Progressus deinde aliquantulum mortuos reuicturos dicit quod nescio unde iam aliunde quam a iudaica scriptura intellexerit. Ferebatur inquit a priscis illis eos qui in ultima circulatione moriuntur uicinos futuro tempore in prima rursus resurgere: ac ab eiusmodi hoibus multa nobis nunciata esse: q̄ nunc uulgo non recte falsa putantur. Consequens. n. est hos fenes ad puerorum rursus naturā conuerti: & mortuos qui iacent in terra rursus tunc esse reuicturos generationem sequentes, quæ in contraria reuoluitur: nisi quos deus in aliā conditionem traduxerit. Et progressus dicit tpe oīum exacto: quoniam mutationē fieri oportet cū terrenum genus defecerit omni aīa per generationem in corpus iussum deducta tunc uniuersi gubernator habenis gubernationis dimissis ad altitudinē suam abibit: mundum aut rursus parca: & innata cupiditas euertet: quod cū fieri uiderint dii minores partes mundi suæ gubernationi cōmissas relinquent. Mundus aut reuolutus atq; in cōtrarium latus & magno terræmotu concussus inauditam oibus animātibus pestem incutiet. Et tpe aliquo exacto omni turbatione sedata solitū cursum recipiet. Deus. n. ne oīno dissoluatur gubernacula rursus capiet: & omni expulsa turbatione immortalē ipsum & insenescentem efficiet. Et post pauca dicā inquit tibi sermonē fortissimi uiri. Iris noīe: genere Armenii: qui olim in prælio mortuus post decimū diem fere iam corpore corrupto delatus a suis domū cum in rogam ponere decimo die postq̄ decidit reuixit: multaq; ibi se uidisse narrauit: ac inter alia quod aīa egressa e corpore cū multis in locum quærendā demum deuenisset ubi terræ hiatus inter se connexi maximi erāt: & ex opposito duo ad cælū itinera. Iudices aut sedentes uidisse: a quibus qui iusti fuisse iudicabantur in anteriore parte signis alligatis ad dexterā & sursum in cælū ire uidebatur. Iniusti uero ad sinistrā: & deorsum signis ad posteriorem partem eorū alligatis: in quibus scripta erant eorū facinora: quæ cū uidisset accessisse atq; rogasse dicebat ut liceret ei hoibus hæc nunciare: quod cū illis placuisset per oīa illa loca diligētius ductum fuisse. Hæc Plato. Plutarchus aut in primo de aīa hæc narrat. Enarchus inquit nuper ægrotans tanq̄ iam mortuus a medicis fuit relictus: & breui tpe in se ipsum postea reductus dicebat se mortuū fuisse: & in corpus iterum restitutū: nec me ægrotatiōe moriturum: repræhensosq; aiebat uehementer a dño suo eos spiritus qui aīam eius duxerunt: ad Nicandā. n. missos: non ad illum fuisse. Nicandas aut coriarius erat: & in palæstris non ignobilis: qui eo tempore: quo Enarchus reuixit in maximas incidit febres ac repente mortuus est: hic aut uiuit superstesq; est fœlicissime nobiscū manens. Hæc ideo posui quia scriptura est hebræorum nonnullos reuixisse uerissime narrat.

u Erum quoniam in repromissionibus scripturæ solis piis terrā quandam re-
 seruari fertur secundū illud. Mites aut hæreditabunt terram: hæc uero cæle-
 stis est quam propheta ex præciosis lapidibus allegorice constare significat
 dicens. Ecce præparo ego tibi carbonem lapideum: & ponā pinacula tibi ex Iaspide:
 & fundamenta ex Zaphiro: & circuitū tuum ex lapidibus electis. Considera quomō
 ipse quoq; Plato similia i libro de aia ex persona Socratis scribit. Glauci artificium in-
 quit non posset exponere quæcūq; ibi sunt. Ego aut etiam si possem o Simia uita ta-
 men mihi non sufficit. nihil tñ perhibet formam illius terræ ut mihi quod uidetur bre-
 uiter explicare satis hoc est Simias inquit. Credo igitur Socrates addidit qm̄ est i me-
 dio cælo rotundo. nihil sibi opus esse ne cadat: nec aere: nec ulla re alia. Deinde maxi-
 mam rem quandam esse: nec huic similem: in qua tanq̄ in sterquilinio formicas: aut i
 palude ranas hoies uideo habitare. Et post pauca ipsam uero terram mundam in cæ-
 lo mundo ubi stellæ sunt positam esse credo. Et progressus si natura inquit humana
 illa posset superiora perspicere cognosceret ibi esse ueꝝ cælum: ueram lucem: & uerā
 terram. hæc. n. terra: & isti lapides: & oia quæ hic sunt corrupta exesaq; sunt: quemad-
 modum ea quæ prope mare sunt a falsedine maris. Et post pauca. Dignam rem audi-
 tu dicerem inquit si fabulam audire uelletis. Nos autem inquit Simias libenter audie-
 mus. Dicitur ergo Socrates inquit talem illam terram esse siquis totam ab alto pro-
 spiceret qualis esset duodecim coloribus exornata sphæra: quorū isti colores quibus
 scriptores abutuntur quasi fæces sunt. Ibi autem uniuersam illam terram a fulgentio-
 ribus & melioribus esse depictam: atq; aliam partem eius caruleam: aliam auream:
 aliam albam multo albiorem niue: & ex aliis coloribus alias mirabili pulchritudie co-
 loratas: & ultra quam oculus hominis perspexerit: In tanta igitur taliq; terra propor-
 tionabiles arbores nascuntur flores & fructus proportionabiliter geretes mōtes quoq;
 collesq; sunt & lapides in simili proportione: quorū quasi particulae isti lapides sunt.
 Sardiū dico iaspis smaragdus: & similes: quibus multo meliores illi sunt. Nihil enī
 boni est quod ibi non sit.

Quod etiam de iudicio futuro hebræos Plato sequitur.

Cap. XX.

c Vm etiam scriptura iudicium postq̄ hinc aberimus aiarum futuræ dicitur:
 & per alia multa: & p hoc non minus. Iudiciū inquit sedit: fluuius ignis co-
 ram eo fluebat: mille milia ministrabant ei: & decies centena milia assiste-
 bāt ei. Audi ēt Platonem de iudicio dicentem. Et fluuii Noe utentem: multasq; priorum
 mansiones: & diuersa impioꝝ supplicia non aliter fere q̄ hebræorum scripturā narra-
 tes. Scribit. n. in libro de aia sic. Tertius amnis in medio istorum exit & iuxta hostiū
 in latissimum incidit locū igni ardentem. ubi facit paludē mari multo maiorem aqua
 & limo ebullientem: ac inde turbidus atq; limosus terram circumamplexus prope pa-
 ludem Acherusiadem defluit: nec ipi permixtus: sed crebris sub terram uorticibus cir-
 cūuolutus infra tartarū exit. hic est amnis: quem pyriphlegethonta noiant. Et opposi-
 to huius stygæus est quartus amnis: a quo paludem stygē noie fieri creditur. In hunc
 fluuium qui incidit grauitur in aqua tortus fertur circūuolutus pyriphlegethonti op-
 positus: tandemq; prope Acherusiadem paludem ex opposito uenit: nec etiam huius
 aqua cuiuspiam miscetur: sed circūlata in tartarum tandem exit in oppositum pyriphle-
 gethonti: hunc poetæ cocytum appellant: hæc cum ita se habeant: cum defuncti ad
 eum locum deuenerint quo deportantur primum diiudicantur quinam iuste: & qui-
 nam contra

nam contra uixerint: & si qui uidebuntur medio quodammodo uixisse in uehicula scandunt sua: & per acherunta in paludem deferuntur ubi graui supplicio depurgantur: & postea liberati honores consequuntur secundum benefactorum suorum dignitatem. Qui autem uidebuntur propter magnitudinem peccatorum curari non posse: in tartarum omnes deiecti nunquam inde possunt exire. Qui uero curabiles sunt quis maxime peccarint utputa si contra patrem & matrem ex ira aliquid fecerit: & postea poenitentiam habuerunt uel homicidio: uel alio quodam facinore contaminati hos in tartarum deuenire necesse est: & annuo torti temporis spatio eiiciuntur ab unda: homicidæ quidem in cocytum: patris autem & matris uiolatores in pyri phlegethonta: cumque ad Archerusiadem fuerint paludem clamantes uocant: alii quos uituperarunt: alii quos occiderunt: cumque uocarint rogant & supplicat ut in paludem suscipiantur. Et si exorauerint exeunt & liberantur a malis. Sin uero non exorauerint rursus in tartarum feruntur: ac inde iterum in fluuios: nec prius cessant: quam exorauerint quos læserunt: hæc. n. ultio a iudicibus imponitur. Qui autem sanctitate uiuendi excelluisse uidebuntur: hi sunt qui ab ista terra quasi a uinculis liberantur: horum qui se philosophia purgarunt sine labore in sempiternum uiuunt: & habitationes pulcherrimas consequuntur: quas nec uerbis exprimere possibile: nec si possem tempus sufficeret. Horum igitur gratia o Summa cunctis uiribus uirtutis curam oportet in hac uita gerere: optimam. n. propositum est: & spes maxima. Hæc Plato. Quod autem dixit non esse possibile uerbis pulchritudinem illarum habitationum exprimere: nonne simile illi nostro est? Non uidit oculus: nec auris audiuit: nec in cor hominis ascendit: quæ præparauit deus amantibus eum. Habitationes autem multas dicit: & nos multas esse apud patrem mansiones didicimus pyri phlegethonta uero ignem æternum esse quis dubitabit? Hebræorum. n. propheta similiter clamat: quis nunciabit uobis quia ignis ardet: quis nunciabit uobis locum æternum? Et rursus uermis eorum non morietur: & ignis non extinguetur. Plato quoque in tartarum deiectos ipsos non exituros inde asseruit: & pios in beatis locis in sempiternum uicturos affirmat: quod uero addit sine labore. Nonne illi simile est: unde abest dolor mæror & gemitus? Quod autem dixit non simpliciter: sed cum in uehicula conscenderint sua in acheronta amnem depelli: quænam alia uehicula denotat præterquam corpora: quibus assumptis una cum eis secundum hebræorum scripturas uitæ retributio fit.

EVSEBII PAMPHILII LIBER DVODECIMVS

ERVM QVONIAM HOC VOLVMEN SA-

tis iam creuit ad duodecimum librum transgressi quæ restant ad ostendendam Platoniam philosophiam ab hebræis defluxisse conscribemus: ut multi uideant non nobis solum: uerum etiam Platoni iam pridem scripturam hebræorum.

Quod querere legibus non querere rationem iuuenes debet.

Capitulum Primum.

Enset igitur sine dubitatione aliqua leges sequendas esse hoc modo scribens in primo de legibus.

Si quis recte laconum aut cretensium leges reprehendere possit aliqua quaestio est. Ego autem iudico optimam esse legem: quæ iubet ne quis iuuenum cogitari. Senex autem si quis dubitauerit principibus aut æqualibus referat nomine iuuenum audiente. Nonne igitur multo ante Platonem diuinæ litteræ fidem cæteris proposuere uirtutibus

Vnde apud nos quoque incipientibus ac imperfectionibus quasi secundum aetatem infantibus simpliciter scripturae leguntur. Credendum. n. oibus est omnia quae in ea feruntur sicuti dei uerba uerissima esse. Illis autem qui ad maiorem iam habitum scripturarum perueniunt altiora petere: ac rationem singulorum quaerere conceditur: hos iudaei quasi scripturarum expositores secundarios appellare solebant poeta: deinde Plato ait Theognim ex megara Siciliae testem habemus: qui ait fidelē uirum omni argēto atque auro in seditione meliorem. Nemo. n. integer atque fidelis sine omni uirtutis numero in seditionibus esse potest. Quorsum haec? quia legis latorem qui a Ioue missus est ita leges conscribere oportere censemus ut ad maximam semper uirtutum respiciat: quam theognim secuti fidem quae maxime in periculis lucet esse arbitramur: eam non iniuria perfectam iustitiam noiare possumus. Ita Plato non irrationalem fidem sed eam quae uirtuti coniuncta est comprobare uidetur: quod Saluator noster breuius apertius ac diuinius posuit. Euge inquit serue bone atque fidelis: Et rursus quis ergo erit fidelis & prudens paterfamilias: prudentiam. n. & magnanimitatem fidei coniunxit. Praeterea Plato aliquantulum progressus. Certe inquit defunctorum animae uirtutem quandam habent: qua uel post mortem rebus humanis auxiliantur. Vera. n. haec opinio est: sed nisi prolixis rationibus probari non potest. Credere autem oportet huiusmodi sermonibus: quoniam a priscis ualde uiris traditi sunt. Credendum ergo est etiam illis qui ita haec se habere legibus confirmant. Sic certe de Hieremia traditum fuisse iudaei contendunt. Et machabaeorum liber rettulit uisum ipsum fuisse post mortem orare pro populo.

Quod commode per fabulas adolescentibus maiora tradenda sunt. Cap. II.

Rimum deinde inquit pueris fabulas tradimus. Fabula uero est ut breuiter
 p dixerim falsum quiddam quod uerum esse possit. Fabulis autem prius quam gymnasiis pueri exercendi sunt. Haec Plato Iudaei autem re ipsa scripturae historiam simpliciter quasi fabulas adolescentulis tradere solent. Cumque non magis aetate quam habitu scripturarum creuerint altiora & latentia dogmata per secundarios docent. Maximum deinde ait Plato in omni opere principium est praesertim in iuvene atque tenero. Tunc enim praecipue aetas formatur: & quicquid dixeris facilius ingressum infidet. Quare non quascumque fabulas: sed probatas ac utiles a matribus atque nutricibus tenellis puellis infundantur: quasi iam adultos prouectosque retinere non erit inutile. Haec multo ante Platonem iudaei obseruabant. Qui enim sancti spiritus gratia discernere de spiritibus poterant dicta & scripta diligenter examinabant: & quae aliena uidebantur a ueritate sicut pseudo prophetarum libri reprobantur: scriptura quoque ut diximus historiarum parentes & nutrices tenellis pueris infundere solebant ut eis facilius cum uiri essent uterentur.

Quod sincera fide Plato scripturae inhaesisse uideatur. Cap. III.

Lato autem in Gorgia audi sermonem inquit quem tu fabulosum dices: ego
 p uero uerissimum arbitror. Et post pauca: qui iuste sancteque uixit eum postquam mortuus fuit in beatorum insulas profectum absque ullo incommodo summa in beatitudine uiuere. Qui uero iniuste atque impie: eum in atrocissima proficisci supplicia: quae tartarum appellant. Et post pauca. Nudi autem mortui iudicantur: & iudex ipse nudus est: quia defunctus: & animo animam perspicit ab omnibus derelictum cognatis ac ceteris: quae hic habebat: ut iustum iudicium sit. Et subiicit. Haec sunt o callidules quae ipse audiui: & uera esse apprime credo. Ex his autem sermonibus tale quid ipse mecum ratiocinari soleo nihil aliud mors mihi uidetur quam corporis atque animae dissolutio
 quae postquam

quæ postq̄ disiuncta fuerint retinet utrūq; habitum suum: quem homine uiuo habue-
rat. Nam corpus si magnum erat uiuo hoīe & mortuo quoq; magnum: & si pingue
pingue quoq; poq̄ anima decefferit aliquo tempore manet: & si cicatrices uulnerū ha-
bebat uiuens: aut ossa quædam fracta uel membra trunca eodem modo profecto se
habet post mortem antea q̄ omnino corrumpatur. Similiter & in anima postq̄ denu-
data corpore fuerit: habitus oēs in quibus exercuit passiones & studia inesse perspiciū-
tur. Cum igitur ad iudicem aīa peruenerit ueluti ad Rhadamanthum asiaticum: con-
festim iudex etiam si regis magni aīa esset in ea perspicit uulnera & cicatrices iniuriarū
quas singulæ operationes animæ impresserūt. Videt tortuosa oīa falsitate atq; super-
bia: cognoscit nihil ibi esse rectum propter licentiam: delicias: contumelias: incontine-
tiamq; in uiuendo cernit omni turpitudine aīam esse repletam. Quare recte ad carce-
rem tartari immittit: ubi suppliciiis torquetur: ut aut ipsi purgati meliores fiant: aut
exemplo suo alii moniti formidine cruciatus a peccando detereantur. Purgantur autē
quicūq; curabiliter peccarunt doloribus & hic uiui: & apud inferos mortui. Non enī
aliter possibile est impressas uitiorū detergi maculas. Qui uero maxime iniuriati sunt
ac incurabiliter peccarunt: nulla his unq̄ utilitas accidere potest quia incurabiles sunt
sed alii exemplo suo iuuantur: ex quibus ego archelaū fore & similes ei tyrannos non
dubito. Reges. n. propter peccādi licentiam oēs pene scelestissimi sunt. Testis est Ho-
merus qui reges atq; tyrannos apud inferos in sempiternum cruciari asserit: Tantalū
Sisyphum: Tityum: Therfiten: aliosq; consimiles: priuatos autem homines nullus
unq̄ scripsit perpetuis tanq̄ incurabiles apud inferos cruciatibus detineri. Quare fœli-
ciores certe sunt priuati principibus: nec tamen prohibet aliquem bonum uirum prin-
cipem esse: sed cum arduum atq; difficile sit in magnam peccandi licentia se ipsum cō-
tinere magna laude dignum est o callicules: pauci tamen inueniuntur. Vnus uero de
his qui potentiam habuerunt Aristides lysimachi uirtute præclarus fuit: ut ergo dixi-
mus atrocissimas uitiorum ferentes in anima cicatrices a iudice in poenas mittuntur.
Quam autem ab omni cicatrice peccatorum deterfam uidebit animam: nec quæ sit:
nec unde fuerit quærēs admiratus ad beatorum insulas misit. Hæc eadem etiam Aea-
cus baculum habens sicut & Rhadamanthus iudicat. Minos autem aureum sceptrū
tenens solus sedet. utriusq; iudicium considerans. Ego igitur o callicules has rationes
uerissimas esse credens nihil aliud considero: q̄ quomodo mundissimo animo ad inui-
cē accedā: ac ideo neglectis humanis honoribus conabor recte uiuendo q̄ optimus
fieri. Obsecro autem ceteros omnes: & te ipsum ad hūc calcem uirtutis curriculo ten-
dere. Turpissimum enim est tibi ipsi i illo iudicio nullo modo prodesse poteris. Hæc
forsan fabulose tibi quasi ab anu quadam dici uidentur ac ideo spernis. Non esset
autem mirum hæc a te sperni si diligenter quærētes meliora uerioraq; istis inueni-
re possemus. Nunc uero cum scitis tres græcorum omnium sapientissimi tu: & Po-
lus: & Gorgias non poteritis tamen uere dicere q̄ oporteat alia quadā nos uita q̄ ista
uiuere: quæ illic etiam plurimum conducit. Omnia enim alia facile redarguūtur. Hic
uero sermo firmus atq; stabilis semper manet. Quare cauere magis debes ne lædas:
q̄ ut lædaris. Omnes enim studere debent non ut boni uideantur: sed ut & publice &
priuatim boni sint: Plato igitur Aeacum: Minoem: Rhadamanthum defunctorum
iudices constituit. Diuina uero scriptura ipsi deo iudicium attribuit: qui singulis secū-
dum opera sua redditurus meritum est.

Quod non in omnes efferenda sunt ueritatis dogmata.

Cap. III.

Aueas Plato inquit ne rudibus hæc hominibus committas. Hi. n. nihil magis quam has utilissimas narrationes derident: quemadmodum contra ingeniosi ac sapientes nihil magis admirantur. Quare cum eis sapius hæc naratur crebro audiendo uix tandem ut aurum multo labore purgatur. Sic & diuina scriptura res mysticas ad multos efferendas prohibet: apud quam primus Moyses scribit recusasse profecturum. Alium. n. inquit supplico dñe qui hoc onus fere possit mittere uelis. Saul etiam occultasse se dicitur ne regnum susciperet. Hieremias quoque recusasse fertur: & Plato similiter cōsulit dicens. Propterea o Thrasymache ut modo dicebam nemo sponte ad gubernandam rempublicam accurret.

De Viro iusto secundum Platonem.

Cap. V.

D hæc cum hebræorum prophetarum cōtumelias omnes atque pericula subeunda propter uirtutem & ueritatem conclament consentanea Plato in secundo: de republica scripsit. Non ut uideatur inquit iustus generosus uir qui iustitiam colit: sed ut sit. Si. n. quia iustus uideatur honores quispiam nanciscitur incertum fit utrum propter uirtutem an propter honores iustitiam sequitur. Sed figuramus ut cum neminem unquam læferit iniustus uideatur. Si ergo sic affectus nullo periculo: nullo cruciatu a uirtute remouetur: tunc uere iustus atque generosus est. Hæc Plato uerbis quæ re ipsa iusti uiri apud iudæos cōprobarunt: qui tanquam iniqui: alii lapidibus: alii gladio: alii alio modo necati sunt. Caprarum atque ouium pellibus induti rebus pene omnibus egentes in desertis errantes in montibus & speluncis & terrarum cauernis. Apostoli etiam saluatoris nostri maxima pietate & iustitia uiuentes malefici multis uidebantur. Quare spectaculum facti sunt mundo & angelis & hominibus esurientes sitientes nuditate ac uerberibus laborantes: ut ait apostolus. Sed iniuriam ut ipse addit passi benedicebant: persecutiones magno ferebant animo: turpi affecti fama afficientes ad uirtutem exhortabantur: & quasi quisquiliæ orbis reputati gaudebant: & usque ad hæc tempora generosi martyres ubique terrarum non ut uideantur: sed ut sint pii atque iusti multo plura maioraque quam Plato uerbis expressit re ipsa patiuntur: uincti uerberibus: afflicti tormentis: atque eculeis cruciati. Et demum post multos diuersosque dolores crudelissimo genere aliquo mortis consumpti. Quibus similem apud gentiles aliquem nunquam inuenies: ut non iniuria de iudæis nostrisque præclaris uiris: qui pietate ac uera iustitia perfulserunt Plato illa perscripsisse uideatur.

Quod etiam de serpentis fraude Moysen Plato sequitur.

Cap. VI.

Utrum Moyses ineffabili quadam ratione in principio creationis mundi paradysum quandam a deo plantatum dixerit hominemque ibi a serpente per mulierem deceptum narrauerit: aperte Plato commutatis nominibus in symposio allegorice similia posuit. Pro paradiso. n. dei hortos iouis appellauit: pro serpente deceptioe que ipsius paupertatem insidiantem posuit. Pro uiro autem primo: quem dei consiliu atque prouidentia quasi nuperrime natum filium produxit consilii filium. Porum nomine posuit. Cumque Moyses in ipsa constitutione mundi factum hoc dixerit: cum Venus facta esset id accidisse. Plato narrauit uenerem allegorice propter pulchritudinem mundum appellans. Sed uerba eius hæc sunt. Cum inquit facta esset Venus & alii dii & consilii filius Porus in conuiuium conuenerunt: & post cenam inopia tanquam mendica ad ianuam domus ubi conuiuiebant. accessit. Porus autem nectare superatus (nondum. n. uini usus inuentus erat) in hortos Iouis ingressus grauer dormiebat. Inopia uero propter indigentiam ad insidiandum parata ut ab eo liberos susciperet. apud eum accubuit & hoc dolo cupidinem a Poro concepit: his Plato allegorice illa moysayca uoluit significare

Quomodo

Quomodo Plato quasi ioco ex uiro sumptam mulierem scripsit. Cap. VII.

Raterea Moysē dicente Adā aut non inueniebatur coadiutor similis eius.
 p. Immisit ergo deus soporē in Adam. Cūq; obdormissit tulit unam de costis eius: & repleuit carnē pro ea: & ædificauit deus costā quam tulerat de Adā in mulierem. Cū non intellexerit Plato quo sensu id dictum est: quia tñ mosayca oīa fuerat admiratus uoluit oīno præterire. Itaq; Aristophani comædo: qui ēt rebus honestis illudere solebat orationem in Symposio attribuit dicens: oportet primum uos naturā humanam & passiones ipsius p̄discere. Prisca. n. nostra natura alia erat q̄ nunc est. Non. n. duo genera hoīum ut modo: sed tria fuerunt. Ad masculum. n. atq; fœminam tertium ēt aderat utrisq; commune: cuius rei nomen solummodo relictum est. Res uero penitus periit. Nam Androgynum tunc re ipsa & noīe ex utrisq; mare scilicet atq; fœmina constabat. Istis cum aliquantulum ut Aristophanes solebat illuserit subiungit dicens. Hæc Iupiter dixit: & incidebat homines medios: & Apollini iussit partes incisorum ita coniungere: ut facies ad cæsuram uerteretur.

De Prima hominum uita.

Cap. VIII.

Vm Moyses primam hoīum uitam in paradiso dei nulla re indigētem quasi diuinā asserat: oīaq; sponte a terra producta nudosq; fuisse confirmet: Audi quemadmodū ea ipsa plato græce conscripsit. Deus inquit pascebat eos sicuti nunc hoīes nonnulla animalium genera nulla tūc erat respublica: nec liberorum procreatio. A terra. n. hoīes emergebant: & hæc oīa: quæ modo sunt habentes magna optimorum copia fructuum facillime atq; optime uiuebant: quos nō culta: sed sponte terra edebat: nudi sine aliqua erant molestia: uicissitudines enim temporum summa temperie connectabantur.

Quod etiam colloquutionem serpentis & Aeuæ secutus est.

Cap. IX.

Rudentiorem oībus bestiis terræ serpentem fuisse: & sermonē eius uicissim cum muliere habitū Moyses scribit: quam rem quō Plato narrauit non est alienū audire. Qui saturni t̄pibus erant inquit tanta uirtute pollebant: ut nō cum hoībus solum: uerū etiam bestiis oratione uti possent. Sed nō ad philosophiā & inter se & cum bestiis hac uirtute utebantur diligenter scrutantes de singuloꝝ natura ad accumulationē prudentiæ. Sed cibo atq; potui tanq̄ eluones continue inhærentes fabulas secum & cum bestiis tales conferebant quales modo de ipsis narrantur.

Quod ordinem etiam scribendi secutus est.

Cap. X.

Oyses in scribendis legibus antiquitate magna pro exordio usus uitas hominum & diluuiū narrat & uirtutes atq; delicta nobilissimoz uirorum: qui post diluuiū fuerant diligenter exponit. Nam perutilem hanc historiā legibus futurā iudicauit: hunc scribēdi modum in legibus Plato imitatus est: his primordiis. n. legum antiquitate utitur: & diluuii mentione facta uitam ēt quæ post diluuiū fuerat explicare non rēnuīt. An inquit igitur prisca sermones ueri nobis uidētur qui nā multis pestibus atq; diluuiis hoīes ita periisse ut paucissimi relictī sint. Valde inq̄ hoc uerisimile cunctis uidetur. Intelligendum est igitur eos: qui nunc effugerunt montanos quosdam fuisse in cacuminibus altissimorum montium habitantes: a quibus postea hoīes multiplicati sunt. Quare necesse fuerat artium disciplinæq; ciuiliis imperitos fuisse ac ab omni ambitione habendiq; cupiditate cæterisq; uitiis: quæ in ciuitatibus maxime sunt liberos: his talibusq; latius narratis uitas hominum qui post diluuium fuerunt exposuit. Deinde ad græcorum antiquitatem descendit: ut ad hebræo-

rum Moyses. Eorum igitur meminit: qui præclara facinora in troia fecerunt disciplinam lacedæmoniorum ciuilem non prætermittit. Persarum quoque uitas tam eorum qui recte quam eorum qui perperam uixerant nobilissimorum tetigit: Et post historiam huiusmodi legum positionem aggressus est: adeo etiam in his Moyse doctrinam admiratus est.

Quod a pietate in deum leges exorsus est ut Moyses. Cap. XI.

Utrum Moyses uniuersas leges suas disciplinamque uiuendi a pietate in deum dependere uoluerit: ac ideo a creatore omnium initium liberiorum suorum fecerit: & res humanas a diuinis dependere docuerit ipsasque diuinas ad deum creatorem omnium rettulerit: operæ precium est considerare quomodo Plato eum diligentissime sequens cretensium ac lacedæmoniorum leges icusat. Mosaycam uero legem aperte probat sic in primo de legibus dicens. Cretensium leges omnibus grecis non maxime conferunt. Ita enim recte positæ sunt ut utentes eis cum omnia bona inde consequantur felices sint. Dupliciter autem bona dicuntur: alia enim humana sunt: alia diuina: dependent autem a diuinis humana. Diuinis igitur quæ maiora sunt susceptis minora esse possidentur. Illis autem spiritibus utrisque ciuitas priuatur. Minorum uero primum est sanitas deinde pulchritudo: tertio uires ad cursum: & ad alios corporis motus: quarto diuitiæ quæ non cæcæ sunt ut uulgo dicitur si prudentiam sequuntur: quæ quidem prudentia diuinarum rerum prima est: deinde ratione habita moderatio ex his duobus fortitudo adhibita iustitia tertio emergit: quarta & fortitudo: quæ omnia natura rebus humanis anteponuntur. Quare oportet ut legislator hunc ordinem sequatur: deinde mandandum ciuibus ut ad hæc respicientes operentur. Humana enim ad diuina. Diuina uero ad principem intellectum referenda sunt. Et post pauca. Omnibus istis legislator custodes præficiet eos qui prudentia & uera laude gaudent: ut intellectus hæc omnia moderationi atque iustitiæ coniuncta: non autem diuitias aut ambitionem sequatur. Quæ omnia in legibus Iouis & Apollinis pythii: quas Minos & lycurgus composuerunt inesse uidebitis. Patent enim his quæ artificio & exercitatione legum peritiã habent. Cæteris uero nullo pacto Moyses quoque multo prius a diuina doctrina factus principio: & uiuendi disciplina ad illam relata omnibus principes atque custodes dei sacerdotes præfecit. uiros. scilicet iustos prudentiæ ac ueræ laudis amatores.

Quod a pueritia in legalibus pueri exercendi ludo sunt. Cap. XII.

Onsulo igitur ut ab ineunte pueritia inquit ludendo atque studendo rebus tamen semper congruenter has res pueri percipiãt. Hoc. n. modo in bonos uiros euadent. Si. n. agricolam quendam aut ædificatorem probum fore desideramus eum in tenera ætate ludentem pueriles quasdam domos ædificare uidebimus aut instrumenta quædam agriculturæ fabricare: quæ quis inutilia sint: ad imitationem tamen utilium uerorumque instrumentorum non parum conferunt. In omnibus. n. etiam ludendo conari debemus ut puerorum studia & cupiditates eo uertamus: quo ipsos peruenire desideramus. Caput autem doctrinæ infantium alimentum est quod ludentium animum ad expetendum illud adducet: quo in uirili ætate ipsos uti decernimus: multo breuius hoc Moyses atque dilucidius. Et erunt uerba hæc inquit: quæ ipse tibi hodie præcipio in corde tuo & in anima tua: & propones ea filiis tuis quod ex prisca consuetudine ad hodiernum usque diem diligenter iudæi conseruant. In secundo autem legum disciplinam inquit appello uirtutem: quæ puerorum animos continere potest. Voluptas enim & dolor: amor & odium quæ recte fieri potest antequam ratione moueantur in animos eorum fluunt: ut facilius cum ad ratiocinandum puenerint conuenienter rationi omnia peragant: quorum conuenientia uirtus perfecta est. Assuescant ergo a pu-

eritia dolore ac uoluptate recte moueri ut a principio usq; ad extremum uitæ oderint quæ odisse oportet: & ament quæ amanda sunt. Sed multo ante Dauid quæ odio insequenda: & quæ amanda sunt iuuenibus: & prouectis similiter declarauit dicēs. Venite filii audite me: timorem dñi docebo uos. Quis est homo qui uult uitā: diligit dies uidere bonos. Prohibe linguā tuam a malo: & labia tua ne loquantur dolum. Diuertere a malo & fac bonum: inquire pacem & sequere eam. Et Salomon audite filii inquit disciplinam patris: legem meam nolite obliuisci: & rursus uiam impiorū non ingrediari. Innumerabilia huiusmodi facile in scriptura inuenies: quibus adolefcētes atque prouecti simul ad pietatem exhortantur.

Quod diuinarum rerum imagines hæc inferiora Plato putabat. Cap. XIII.

In uinis oraculis Moyſi dictum est: facies oīa secundum figuram q̄ tibi monstrata in monte est. Id apostolus latius exposuit dicens. Umbrā exemplūq; cælestium legalem cultum fuisse. Apertissime nāq; mosayca uniuersa tanq; umbræ ac symbola cælestium sunt. Nunc uero audi quēadmodum Plato in sexto de republica hunc locū imitatus est. Deo inquit & mundo uerus philosophus loquens mundus atq; diuinus quantū potest efficietur. Si ergo necesse fuerit q̄ ibi uidet in moribus hoīum & priuatim & publice ponere: ut non mō seipsum uerū etiam alios per illa confirmet: putasne modestiæ: iustitiæ: & oīno uniuersæ uirtutis improbum magistrum futurum? Minime inq;. Sed multi uidelicet parum nobis credūt dicentibus nō aliter posse fœlicem ciuitatē fieri nisi pictores illi eam depingant: qui diuino exemplari ad pingendum utuntur: immo credent inquit. Sed quid est modus picturæ? Quasi tabula in quā ciuitas & mores hoīum primum quod oīum difficillimum est mundi puriq; faciundi sunt: non. n. prius scribēdæ sunt leges q̄ mundam feceris ciuitatem. Deinde formula disciplinæ scribenda depingendaq; est.

Quod adolēscētes cantibus ad uirtutem præparandiq; sunt. Cap. XIII.

Das etiā canendas putat sic dicens. Ter iam & quater dictū est disciplinam esse pueroꝝ educationem: q̄ ad rectam legalemq; uitā pducat. Ut igit; pueri aīus legem ita sequatur ut una cū ea gaudeat atq; doleat odas pdiscant: crebroq; canticēt: quibus laudes atq; uituperationes earū rerum contineant: quas lex laudat: aut uituperat. Quoniā. n. teneriores anni rōnem uirtutis non suscipiūt: ludo atq; cantu pparantur: Iure igitur apud nos prophetarum odæ a pueris addiscuntur.

Quod poetæ recte dicere cogendi sunt. Cap. XV.

Poetæ inquit Plato cogendi sunt carminibus dicere bonū quidem modestū iustūq; uirum fœlicē esse atq; beatū: siue magnus: siue paruus sit: & siue diues: siue pauper. Si uero iniustus esset et si ditior esset q̄ Cyniras aut Midas miserrimum oīum esse. Dicant igitur poetæ neminē esse uirum appellandum: qui nō oīa quæ uulgo bona dicunt iuste acquirat atq; disponat: quibus hæc bona non recte bona dicunt. Sanitas. n. primo: deinde forma: tertio uires: quarto diuitiæ numerant. Innumerabilia huiusmodi cætera sunt. Nā & acute cernere atq; audire: aliisq; sensibus integre uti bona uident. Et ad hæc oīa posse facere quæ cupias: & demū immortalitas cum ipsoꝝ oīum possessione. Ego aut; assero iustis sanctisq; uiris hæc optima esse: iniustis aut; pessima. Sanum. n. esse acute cernere: & omnino facile sentire: ac immortaliter uiuere absq; uirtute pessima sunt. Talia ergo Rhythimo ac numero a poetis composita adolēscētes pdiscant. Ego enim dicere non dubito ea quæ mala uulgo dicunt iniustis bona esse: iustis mala. Quæ uero bona uidentur bona uere bonis sunt: malis

autem mala. Hæc multo ante odis David sancti spiritus gratia cōmonitus cōscripsit docuitq; quis uere beatus est: & quis beato contrarius. Psalterium. n. suum incipiens inquit. Beatus uir qui non abiit in consilio impiorum & cætera. Vnde Plato admonitus poetis dicendū esse ait bonos uiros beatos esse. Diuites aut si mali sint miseros esse qđ ipse dauid sic in psalmis edidit. Diuitiæ si fluūt nolite cor apponere. Cætera quoq; oīa quæ hic philosophus dicit ad uerbū fere in sacro psalmoz uolumine scripta inuenies.

Quod Hymni cani non debent nisi prius examinentur. Cap. XVI.

Dicit deinde Plato dei aut uiri diuini opus esse recte rhythmo atq; carminibus uti quare diligenter hac de re leges ponendas esse censet: quibus ad uirtutem uniuersa musica respicere cogatur. Hoc ille uerbis: re aut ipsa iudæi cogebantur non alios hymnos & odas suscipere q̄ eas quæ a spiritu sancto p̄ prophetas essent cōpositæ. Concedo deinde Plato quod uulgo dicitur uoluptate musicā diiudicari. Sed illā esse optimam musicā quæ optimos & doctos uiros delectat ac maxime illum qui uirtute cæteris præstet. Virtute igitur opus est iudicibus & præsertim fortitudine atq; prudentia. Neq; n. theatri plausu aut pp̄ ignorantiam aut propter formidinem duci debent. Apud iudæos et̄ priscis t̄pibus diuinorum cantuum iudiciū non multitudini tradebatur. Sed erant aliqui quibus paucissimi diuino spiritu hæc iudicantes quibus solūmodo licebat prophetarum libros consecrare ut ita dicam ac comprobare: ea uero quæ aliena a spiritu sancto uiderentur improbare atq; reiicere.

Quod non semper uino utendum est. Cap. XVII.

Arthaginensium inquit legē magis q̄ lacedæmoniorum atq; cretensium laudo ut nunq̄ in castris quisq; uinum gustare gaudeat: sed toto militiae t̄pe aquæ usum cōprobari. In ciuitate autē seruis nunq̄ uini usus concedendus est: nec magistratus t̄pe quo rempublicā gubernant uino utantur: nec gubernatores: nec iudices: nec qui deliberaturus in consiliū uocatus est: nec ullo modo in die nisi ualitudinis gratia: nec nocte eos tā uiros q̄ fœminas: qui liberis dare operam statuerunt: leuiores enim hoīes uini usi fiūt & aīæ calefactæ tanq̄ ferrum ignitū molliores reddunt. Hæc multo ante Moyses constituit. Sacerdotes. n. iubet sacrificandi t̄pe a uino abstinere. Locutus est. n. inquit dñs ad Aaron dicens: Vinum & sicerā non bibetis tu & filii tui tecum: qñ in testimonii tabernaculum ingredimini: aut qñ ad altare acceditis ne moriamini & lege hoc in æternū in generationes uestras firmatum sit: uotum et̄ uouētibus similiter præcipit dicens. Vir aut mulier qui uotum facit a uino & sicera mundus erit & acetum uini & acetum siceræ nō bibet. Salomon quoq; magistratus & iudices a uino abstinere iubet. Consilio inquit oīa facias consilio uinum bibe: potentes qui iracundi sunt uinum non bibant: ne si biberint sapientiæ atq; laboris obliuiscātur. Nec ignorabat Plato scripta hæc apud barbaros fuisse quo occultius his uerbis denotauit. Siq; dem inquit dubitant utrum huiuscemodi disciplina ciuilis fuit: aut etiā nunc est apud aliquos barbaros procul ab oculis nostris: aut futura unq̄ sit parati sumus rationem ostendere factam iam fuisse & esse in præsentia: futuramq; esse qñ eadem musa in aliqua ciuitate præualebit nec nos impossibilia dicere.

Quod nobiscum nobis gerendum est bellum. Cap. XVIII.

Ectē inquit a nobis dictū est omnes hoīes sibi ipsis pugnare neiemq; eē qui sibi ipsi hostis non sit. Quare p̄cipua optimaq; uictoria esse seipsum uincere sicut econtra turpissimū atq; pessimū a se ipso uinci. Et post pauca unus est unusquisque nostrum: sed duos secum contrarios ac amentes habet. consiliarios uoluptatem

luptatem atq; dolorem quibus opiniones futuroꝝ accedūt: quas cōmuniter spei noīe appellamus: proprie at̄ quæ ante dolorē spes est timor: quæ uero ante uoluptatē confidentia noīatur. Ad hæc oīa ratio accedit melior aut peior: qua cū quid publice constitutum sit lex nuncupat̄. Deinde hæc passiones inquit in nobis quasi nerui aut funes huc & illuc ad cōtrarias operationes attrahunt. Ratio uero uni sp̄ rationi oportere cōstāter inhærere psuadet: quæ quidē ratio aureo quodam fune atq; eōi lege uidelicet ciuitatis inniti solet. Aliæ aut̄ duræ asperæq; tanq̄ ferreæ sunt. Hæc ubiq; ferme diuinæ litteræ prædicant appetitū rationi pugnare docentes rationemq; optimā esse quæ dei lege dicitur uictoriamq; laudatissimam cum huic rationi appetitus subiicitur.

Quod peccatorum anima est causa.

Cap. XIX.

Undecimo at̄ legum necesse est inqt tam uirtutē quam uitioꝝ cām esse aīam quod mosayco illi consentaneū est: si aīa peccarit: & si aīa delictum fecerit.

De uero Philosopho.

Cap. XX.

Utm in hebraica scriptura de studioso ueroq; philosopho dicat: bonū est uiro si tollat iugum in iuuentute sua: sedebitq; solus ac tacebit: cūq; diuini prophetæ ac sublimi philosophia in montibus atq; spelūcis degerint ad solum deum mentem erigentes. Audias quēadmodum ēt Plato hunc uiuendi modum cōprobauit dicens. Qui præcipui in philosophia sunt ab adolescētia ēt ipsam uiam quæ in forum abducit ignorant: nec tibi curia aut cōis alius cōueniendi locus sit sciunt. Leges aut̄ & decreta nec scripta uiderunt nec audierunt sodalitia & magistratus: cœtus & cœnas nec somnio quidē uiderunt: Si bene aut̄ aliquid aut male a uiris uel mulieribus in ciuitate factum est non minus eum fugit q̄ maris harena: quæ oīa ita nescit: ut nec nescire se quidem sciat. Non. n. hæc fugit ut melior uideatur: sed ut sit. Quare si ēt corpore in ciuitate sit: mens tñ omnia hæc cōtemnens super terrā uolauit: ut est apud Pyndarum quō id dicitis o Socrates inquit cum Thressa quædam Thalem cælestia respicientem quia cogitatione occupatus in puteum deciderat repræhendisse dicatur q̄ dum cælestia quæreret quæ ante pedes sunt non uideret. Hoc inquit scūma in oēs philosophos dici potest. Vere nāq; qui recte philosophatur non solum ignorat quid uicinus faciat: sed pene si homo est aut pecus: non aiaduertit. Quid sit homo & quid p̄cipue hoīem facere conueniat id uero diligentissime quærit: quare o carissime Theodore si qñ huiusmodi philosophus ī iudicio uel alio loco publico loqui de rebus istis hominum cogitur risum oībus præbet: & in difficultates qm̄ inexpertus est quasi in puteum incidit. Proprium. n. sibi est neminem conuitiis petere: & in laudationibus cum non ficte sed uere ac ex aīo dicere uideatur: leuis quidam atq; insanus uidetur. Si regē enim laudari aliquem audiuerit agasonem aut bubulcum laudibus efferri arbitratur quod si mille iugera terræ possidere aliquem audierit: parua hæc dicit: qui uniuersum orbem cogitatione complecti consueuit. Valde aut̄ etiam illos contēnit qui se generosos prædicant: & auos proauos attauosq; suos in medium adducunt: amentiam ipsorum ideo spernit quia uniuersum hoīum genus cognoscere nequeunt. Auos. n. & progenitores innumerabiles singuli habuimus: quorum alii diuites: alii pauperes: alii reges: serui barbari græciq; fuere: ideo ridet quod in quinq; aut uiginti progenitorū genealogia nonnulli glorientur. In oībus igitur istis uerus philosophus uulgo deridet. Et modo superbus: modo rex humanarum ignarus putatur: & paulo post si oībus inq; o Socrates ut mihi persuaderes maior pax & pauciora mala essent in hoībus. Nō est possibile o Theodore inquit mala oīno ab hominibus auferri: non. n. apud deos:

sed apud mortales necessario & in hoc loco uersantur: quod obrem toto animo conari debe-
mus hinc illo transire. Transitus autem & fuga terrenorum est imitatio dei quantum ho-
mini possibile est. Imitatur autem deum iustitia sanctitate prudentia. Sed non est inquit
facile persuadere multis ita se ista habere: sed nequitiam fugiendam uirtutemque sequen-
dam putant: non rerum ipsarum gratia: sed ut bonus uidearis. Hæc inquam aniles fabu-
lae sunt: ueritatem autem altius nos exponamus: deus nullo modo iniustus est: sed quoniam
maxime iustissimus: nec est ei similius aliquid quam si quis nostrum iustissimus fiat quare dei co-
gnitio sapientia est: & uirtus uera. Ignoratio uero ruditas est & nequitia manifesta: quæ-
cumque autem alia dicitur sapientia uidetur quidem sed non est. Nam quæ in rebus civili-
bus est onerosa: quæ uero in artibus fabrilis. Quicumque igitur iniuriatur sapiens propter
astutiam suam dicendus non est. Ignorat. n. quod minime ignorare oportet quantum
iniustitia detrimentum afferre soleat non quod ipsi detrimentum putant uulnera uel
mortem: quæ patiuntur est qui nihil iniuriantur: sed quod effugere iniuriatibus impos-
sibile apud scripturam est humana uniuersa hæc sapientia stultitia nominatur. Scriptum
est. n. Perdam sapientiam sapientum: & intellectum intelligentium destruiam: ubi sapi-
ens: ubi scriba: ubi conquisitor huius sæculi. Quod autem qui uere ac secundum deum phi-
losophatur nihil prauum sapere debet. Inde discimus quia non ea quæ uidentur: quæ tpa-
lia sunt: sed ea quæ non uidentur: quæ æterna sunt considerare iubemur. Nequitiam autem
in terris & in hac mortali uita conuolui propheta ostendit dicens. Quia futuræ & adul-
terium & cædes fusa in terram sunt: & sanguinem sanguini commiscent. Ad deum autem
hinc fugiendum esse Moyses ostendit. Post dominum deum tuum ambulabis: & ipsi ad hæ-
rebis. Imitandum quoque deum esse significat dicens. Sancti sitis quia dominus deus
noster sanctus est. De iustitia uero dei David clamat. Iustus dominus iustitiam dilexit. Idem
diuitias continendas esse docuit dicens. Diuitiæ si affluant nolite cor apponere: & rur-
sus: noli timere cum diues factus fuerit homo: & cum multiplicata fuerit domus eius: quoniam
cum interierit non sumet cum eo omnia: principatus est hominum non multifacere mo-
net cum dicat. Nolite confidere in principibus in filiis hominum quibus non est salus. Exi-
bit spiritus & abibit in terram suam: in illa die perdentur omnes cogitationes eius.

Quod nonnunquam falso ad utilitatem audientium utendum est. Cap. XXI.

Non autem inquit Plato alienum a grauitate sua legis lator putabit falso aliquid
nisi ac fere inepte ad utilitatem iuuenum dicere: maxime si quod falso dicitur audiē-
tes ita trahat ut non uel sed sponte iustitiam uelint suscipere: solidum. n. bonum
ueritas: sed non ita facile plerumque persuadet. Innumerabilia huiusmodi uerba sunt in scri-
ptura ut puta quoniam poenitere deum: aut dormire: aut irasci: aut aliis perturbationibus ferri
scribitur: quæ quis altius interpretata non procul a ueritate sint: uerba tamen ipsa uel terē-
do uel permulcendo non nihil profint illis qui altiore uestigare sensum nequeunt.

Quod omne genus hominum ad ueritatem uacandum est. Cap. XXII.

Ecce in superioribus Plato inquit uiros & mulieres: liberos & seruos: iuue-
nes & senes: sic disciplinam civilem dictum est amplecti oportere: ut nunquam
cessent uariis modis atque carminibus quæ diximus decantare. Et in quinto de
republica. Nihil inquit o Theodore ad gerendam rempublicam pertinet quod ad mu-
lierem: quia mulier non pertineat: aut ad uirum pertineat quia uir. Sed cum una natu-
ra utriusque aialis sit: quæ ad uirum natura hæc ad mulierem etiam natura pertinet: est
autem in omnibus imbecillior uiro mulier. Vtrum igitur uiris omnia: mulieribus uero
nihil concedemus: non recte inquam. Recte inquit dicis: nam mulier alia medica esse po-
test: alia

test: alia musica: alia ad utrūq; inepta natura: similiter alia bellicosa: alia non: alia phi-
losophus: & alia non: alia magni animi: & alia pusillanimis: & alia ad custodiendam
ciuitatem nata: alia nō: sicuti & uiri: eadem. n. est utriusq; natura præterq; q; altera im-
becillis: & altera robusta est: quare similes natura mulieres ad cohabitādum simulq;
republicā gerendum uiris dandæ sunt. Decet. n. ut natura similes potius q̄ dissimi-
les cōueniant: hæc re ipsa apud iudæos factitata cognouimus. Docet. n. eorum histo-
ria nonnullas mulieres uirtute atq; prudentia ciuitatē ab hostibus liberasse. Doctri-
na quoq; nostra omne genus hoium tam uirorum q̄ mulierum liberorū simul & ser-
uorum græcorum aliquantulum ac barbarorū paruulorum ætate ac senum in hoc diuino
ueroq; philosophandi genere nostro libenter suscipitur.

Quod etiam de Salomonis parabolis Plato multa accepit. Cap. XXIII.

N parabolis Salomonis memoriā iusti laudibus efferri: & nomen impiorū
extingui breuiter atq; cōmode dicit. Similiterq; dictū est ne beatum aliquē
putes anteq̄ moriatur. Audi ergo quō hanc ipsam rem latius in septimo de
legibus posuit Plato. Quicūq; inquit ciues præclare laboriosq; aut aīo aut corpore
gesserint: legibusq; sp̄ obtemperantes fuerint laudibus post mortē efferri oportet: ui-
uos. n. laudare anteq̄ e uita exierint ac bonorum operum finē imposuerint tutum nō
est: hæc non de uiris solum: uerum etiā de mulieribus intelligendum censeo. Diuitias
atq; paupertatem ne mihi des in parabolis. Salomon dixit. Plato quoq; in tertio de re
publica. Iam diximus inquit quæ custodes ac magistratus ciuitatis diligenter pellere
sp̄ debent: curareq; ne aditum in ciuitatem habeāt: quæ ista inquit sunt. Diuitiæ inq; &
paupertas: alteræ nanq; delicias ocium & factiones afferunt altera illiberalitatem ma-
lignitatem & factionem. Malignitatē uero appello operationē infamem. Moyses in
legibus patrem atq; matrem scripsit unusquisq; timeat: & alibi dicitur. Honora patrē
& matrem ut bene tibi fiat: quæ ambo in libro de legibus Plato coniunxit. Unusq; q;
inquit nisi mente captus sit: & timet: & honorat. parentes. Et rursus seniores re & uer-
bo unusquisq; uereatur: & si ultra. xx. annos excedunt tāq; parentes honoret.

De Seruis. Cap. XXIII.

Vm Moyses hebræum hebræo seruire indecens duxerit: & si acciderit septi-
mo anno liberū emitti iusserit Plato in libris de republica græcarū græco ser-
uire prohibet: dicens nec græcum seruum habeas: & cæteris græcis similiter
facere consulas. Sic enim ad barbaros græcia uersa facilius a se ipsa abstinebit. Nemo
inquit Plato fines atq; terminos terræ moueat: nec domestici: nec ciuis: nec uicini: pu-
tauit enim ita illud intelligendum esse nō transgrediaris terminos antiquos: quos po-
suerant patres tui.

Quod aliqua in alienum sensum accepit. Cap. XXV.

Vicūq; autem inquit fines transgressus uicini arauerit agros damnum resti-
tuat: impudentiæ autem atque illiberalitatis pœnas det: duplumque loco
supplicii ei deponat cuius agrum arauit. Patris inquit peccata non luant fi-
lii: nisi quis mortis supplicium alicui deberet: hoc autem non ad filium aut nepotem
solum: sed usq; ad pronepotem procedat: hoc apertissime inde traxit: qui reddit pecca-
ta patrum filiis usq; ad tertiam generationem in furto quadruplum reddi iussit Moy-
ses si occiderit aut uendiderit quæ furto ablata fuerunt: sin autem quodcunque ani-
mal sit uiuum apud aliquem reperiatur duplum reddi iubet. Et Plato una inquit lex
de furto ponatur: duplum enim reddi par est. Si autem reddere non habet uinculis

teneatur quousq; aut reddat aut aduersario placet. Cum Moyses scripserit nō esse homicidam eum qui furem in fouea latentē interfecerit. Congruenter Plato dicit nocte furem interficere licere. Innocens quoq; sit inquit qui spoliante interfecerit. Si uero inquit brutum aliquod animal hoīem interfecerit: extra urbē interficiatur: nisi in certamine id factū sit. Moyses uero si cornu iquit taurus uirg; aut sceminam pcusserit atq; interfecerit: lapidibus interficiatur: nec carnes eius comedantur. Dñs autem eius innocens erit: cum prophetica scriptura dicat. Ecce dñs israhel filii hoīs pmixti oēs sunt æri: stagno: plumbo: & ferro: in medio camini argentum permixtum sunt. Ideo hæc dicit dñs: quoniam facti estis oēs mixtura una: ideo ego suscipiā uos: sicut suscipitur argentum: & æs & ferrum: & plumbum: & stagnum: in medium camini: ut suffletur in eo ignis & infundatur. Perspice quō Plato totum hunc locum intellexit: & quasi fabulā exposuit: Audiatis inquit fabulam. oēs qui in eadem ciuitate uiuimus fratres sumus: sed cū deus nos fingeret aurū cum illis miscuit: qui ad gubernandum apti sunt: argentum aut cum illis qui armis ciuitatē defendunt: nam & isti honore digni sunt: ferrum aut & æs agricolis & aliis opificibus infundit: hæc nonnunq̄ alterum ex altero fiunt. Nascitur. n. ex auro argentum: & ex argēto aurū. Magistratibus igitur deus præcipit ut magnā diligentiam habeant: si quis denegauerit ab auro in argentū: aut ex argēto in peiora nullo mō ignoscant: sed naturæ congruentem reddentes honorē in opifices aut agriculas deducant. Quod si a peioribus argentū aut aurum productū sit: honoretur iste: ad conuenientēq; locum argenti aut auri conscendat: hoc maxime oīum seruandum est. Cū. n. ferrum aut æs ad regendū peruenerit: tūc ciuitas destruetur: cum prophetica scriptura ad præsules populi dixerit: O pastores israhel: an pastores seipos pascuntur? nonne oues pascuntur pastoribus? Ecce lac deuoratis: pinguem ouem occiditis: uelleribus indumenta conficitis: oues aut meas nō pascitis: nec quod perierat quisiuistis: nec fractū alligastis: nec errantē reduxistis. Plato in primo de republica sic ista interpretatus est. Nunc inquit Thrasy mache illud dicendū pastoris esse pinguis quā maxime pōt pecudes reddere. Tu aut dicebas non ad ouium utilitatē: sed ad suam istud sibi esse faciendū: quasi aut apes aut ut maioris uendat oues pasceret. Nō esset aut hoc modo pastor: sed heluo quiddam aut auarus. Pastor aut ille est cui nil curæ aliud est quā ut optime opus suū faciat: opus aut suum pascere est. Quare fateri oportet principis quoq; opus esse non alterius utilitatē considerare quā subditi: cum in scriptura feratur a timore tuo dñe in utero cōcepimus & parturiuimus: & peperimus spiritum salutis. Socrates apud Platonē in thetico sic imitatus est. Qui mecū inquit uersantur idē patiuntur quod parturientes: Doloribus. n. partus ac dubitatione replentur: multoq; magis quā mulieres parturientes exagitantur: quem quidē dolorem partus excitare & sedare ars mea facile pōt. Ezechiel scribit & uidi. Ecce uentus turbinis ueniebat ab aquilone: ac paulopost: & in medio eius similitudo quattuor aīalium & aspectus eorū similitudo hoīs in eis & quattuor facies uni. Similitudo aut uultus eorū facies hoīs & facies leonis a dextris ipsorū quattuor: & facies uituli a sinistris ipsorū quattuor: & facies aquilæ a dextris ipsorū quattuor quæ Plato imitatus sic ē. Imaginē inquit animi fingamus talē uidelicet: quales apud priscos naturæ quādam factæ narrantur. Chimæra. s. Scyllæ ac Cerberi: dicuntur inquit: hæc finge igitur unam quādam idæā uariæ feræ atq; multicapitis: quæ domesticarū capita & siluestrium ferarū habeat. Difficile inquit est quod fingere te uolo: sed tñ quia facilius oratione quā cæra fingimus: progrediamur. Altera ergo idæa leonis fingatur: & postremo hoīs. Cōiungatur deinde sic in unum: ut hoīs ima-

go extrinsecus complecti cætera uideatur: ut qui oculis hoc animal cernit: cõsimiliter cum eam solummodo uideat: & interiora lateant. hoïem solummodo esse putet: his ita factis iniustissime faciet: & inutiliter consullet: qui dicet leonem & cæteras feras nutriendas esse. hominem aut fame sic deneruandum: ut facile a feris ducatur: ipsasq; feras non esse ad amorem reducendas: sed incitandas potius: ut inter se pugnantes aliam aliam deuoret. Is autem iustissime simul atq; utilissime consullet: qui dicet dandã esse operam diligenter: ut animalis huius compositi ac multicapitis principatum solus teneat homo: & quasi agricola quæ mansuetæ sunt moderate nutriet: immanes autem feras leonis uiribus usus domet.

Quod in. xii. tribus ciuitatem suã iudæorũ imitatione Plato diuidit. Cap. XXVI.

N duodecim tribus iudæorum genus diuisum nemo ignorat: quem diuisionis numerum ciuibus suis Plato attribuit dicens in duodecim quam æqualiter fieri potest uniuersa regio partes partiatur: & sorte una tribus unam partem possideat: & duces singularum tribuum eligantur.

Quod situm urbis iudæorum secutus est.

Cap. XXVII.

Risci iudæi metropolim suam diuino consilio longe a mari in montibus condiderunt: Plato quoq; quam in legibus condit urbẽ in simili hierosolymorũ loco eam constituit: ut uideantur ad urbem hebræorũ respiciens uerba composuisse. Ferme nãq; inquit o amice p decem milia passuum a mari aberit hæc ciuitas portumq; habebit quam optimũ: & agros regionemq; fecundissimam: cauebitur autẽ ne alia ciuitas prope nimium sit: Maritimã. n. condere non debemus: ne alienis moribus uariis uilibusq; faciliusq; corrumpatur. Cum aut per decem milia passuum distet a mari: portuosaq; optime sit: nec utilitate iocunditateq; maris omnino priuatur: nec ita facile moribus alienis repleta nequitiam fouebit.

De Prudentia.

Cap. XXVIII.

Ndecimo aut de legibus omnium rerum minimarum et curam & gubernationem deo creatori attribuit: impietatisq; crimine illos accusat: qui non agi gubernariq; oia diuinitus putarit. Primum. n. inquit deum iam ambo cõceditis uidere audire scireq; uniuersa: nihilq; ipsum penitus effugere atq; latere posse. Est ne ita inquit: an aliter? Ita prorsus. Quid porro? posse ne deũ oia concedimus: an contra? non est negandum inquit oia deo possibile esse: optimum aut esse oes concorditer iam concessimus. Nonne igitur desidia quadam otioq; pernicioso teneri deus uidebitur: si cum possit & sciat: uniuersum gubernare negligit? Rectissime id abs te dendum est inquit. Deum igitur putare debemus quanto melior potentiorq; cæteris est: immo uero potentissimus atq; optimus & sapiētissimus: oibus simul prouidere. Nõ enim fas est aliter oino opinari: falsumq; oino est nõ habere curam artificem his de rebus quas artificio suo effecit. Et post pauca: nulla inquit mundi pericula dei prouidentia effugit: nam cum pars totius gratia non totum partis factum sit: nullus pene totum gubernat nisi parti quoq; prouideat. Et post aliqua: nec. n. negligere recte facies nec si in profundũ terræ deueneris: aut si in cælũ euolaueris sed supplicio congruenti uexaberis: aut hic aut apud inferos quod mihi de illis et dictum putato: quos tu quĩ magnos de paruis scelere quodã euasisse uidisti amiseris in beatitudinem uenisse dicebas. Hæc nonne similia illis sunt: Quo ibo a spiritu tuo? & ubi a facie tua me abscondam? si ascendero in cælũ tu illic es: si descendero ad infernũ ades: si sumpsero pennas uentorũ & habitauero in extremis maris: etenim illic manus tua deducet me.

ED ABVNDE IAM VT PVTO PLATONI-
 cam philosophiam quasi hebræorū lingua in græcam esse
 translata demonstratū est: nūc reliqua persequamur. Pri-
 mum igitur considera quomō patriam de diis opinionem
 tanq̄ falsam redarguebat hoc modo scribēs in Timæo. Sed
 de alioꝝ dæmonum atq; deoꝝ generatione scribere maius
 est opus q̄ humeris nostris ferre possumus: quare his q̄ hæc
 crediderunt credere debemus: qui cū a diis orti sint: & parē-
 tes suos qui sint optime teneant nullomō falluntur: quare
 quis nec necessario nec verisimiliter dicant: tñ quia rem suam enarrant: æquum est ut
 eis fidem adhibeamus legi obtemperantes: quare secundū priscorum instituta genea-
 logia deoꝝ terminetur: credanturq; cæli & terræ filii Oceanus & Tethys fuisse: ex qui-
 bus Phorcus: Saturnus: Ops: & alii q̄ plures nati sunt: a Saturno aut̄ & Ope Iupiter
 & Iuno. Primum igitur deoꝝ nepotes poetas appellans deridere mihi deos uidetur:
 non deos sed hoies nepotibus eoꝝ natura similes fuisse ostendens: deinde theologos
 ipsos quos deorum nepotes appellauit uehementer carpere uidet: cum inferat: quis
 absq; necessaria immo uero uerisimili demonstratione dicant: locari aut̄ uidetur dicēs
 quia ipsi probe progenitores cognouerint suos: & quod impossibile sit deorum filius
 non credere: præter sententiam aut̄ animi sui deos esse appellasse manifeste ostendit:
 quia ut legem patriam uidelicet sequeretur: ita dixisse fatetur. Quæ oīa ita esse facili-
 us cognosces: si audias quomodo clara uoce theologos gentium omnes his uerbis in
 epimenide repræhendat. Theologiam ergo inquit & uniuersi productionē: quoniam
 male maiores nostri de his tradiderunt: suscipere melius est: ac ita defendere: ut aduer-
 sus impios dicere nil timeamus. Iure autē maiorum theologiā contemnendam esse in
 secundo de republica docet: ubi de poetis & theologis & de gentilium diis his uerbis
 utitur: quæ diligenter quæso animo uoluas. In maioribus inquit minores quoq; uide-
 bimus: oportet enim eandem esse naturam: & idem posse maiores atq; minores: non
 ne ita tibi uidetur? Videtur inquit: sed nō intelligo quos tu maiores appelles. Eos inq̄
 quos Hesiodus atq; Homerus cæteriꝝ poetæ nobis tradiderunt. Omnes nanq; poe-
 tæ fabulas componentes falsa hominibus & cecinerunt & canunt. Reiciendi ergo sūt
 non solum quia mentiuntur: uerumetiam maxime quia non bene mentiuntur: sed sūt
 quasi pictores dissimilia omnino illis pingentes: atq; cōtraria quæ pingere debuerūt.
 Hæc inquit recte accusanda sunt: sed quænam sūt falsa atq; improbe dicta? Primum
 inquam maximum & de rebus maximis mendatium non bene mētitus ē: qui dixit cæ-
 lum ea fecisse: quæ ab Hesiodo narrantur: & q̄ Saturnus ipsum ultus fuerit. Nā etiā
 si uera essent: tacenda omnino tamen putarent: nec ita facile ad omnes efferenda: sed
 maxime certe cælanda: q̄ si necessitas quædā dicere cogeret: paucissimis tradenda fu-
 isse. Ardua enim sunt nec prædicanda o Adymante in ciuitate nostra. Nec enī inueni-
 persuadendum est: ulcisci parentes oportere etiam si iniuriam inferant: nec autem om-
 nino credendum est deos inter se ita dissidere: ut alius alii bella & pugnam cieant: nec
 enim uera hæc sunt: nec nobis conducibilia: qui si rempublicam cōseruare uolumus:

in restina bella odia & simulationes turpissimas ducere debemus: nec gigantū aduersus deos pugnas & heroum in cognatos adolescentibus explicandas iudico: sed si aliquomodo possemus nunq̄ ciui ciuem fuisse inimicū id libenter persuaderemus. Hæc enim maxime adolescentibus: hæc uiris: hæc senioribus p̄dicanda. Quare poetæ cogēdi et sunt hæc carminibus edere. Saturni aut̄ uincula: & Vulcani a patre proiectio cū auxilium pulsatae matri afferret: deorūq; pugnae quas Homerus cōscripsit nullo modo audiendæ. Nam et poeta q̄optime atq; utiliter de deo fingere debent. Multum. n. ad uirtutem huiusmodi carmina cōducunt. Quas igitur dicemus utiles ad uirtutem de diis fabulas esse: ut respondeamus si quis interroget?

Quod mendosissime de deo poetæ scripserunt.

Cap. II.

Non sumus inquit o Adymante in præsentia poetæ: sed urbiū conditores. Conditorum aut̄ urbis oportet formas quasdam rege tenere: in quibus uersari poetæ ita debēt: ut inde digredi sibi nō liceat. Recte inquit dicis. Sed quænam istæ formæ sunt? Tales certe inquit qualis sit deus heroicis lyricis tragœdisq; dicendum est: nā cum deus bonus uere sit: nihil ei mali attribuere debent. Bonum autē nullū nocet an non? Ita uidet̄ inquit. Putasne igitur quod innoxium est nocere an non? Nullo modo inquit. Quod autem nō nocet facitne quicq̄ mali? neq; id quidē. Quod porro nihil mali facit: nullius certe mali causa erit. Assentio. Nihil ergo nocebit. Præterea omne bonum utile est an nō? Utile uidelicet. Erit ergo causa fœlicitatis. Ita prorsus. Sequitur ergo ipsum bonum nō esse causam oīum: sed eorum solummodo quæ probe se habent: malorum uero minime. Id iam negari non potest. Necesse igitur est inquam qm̄ deus bonus est non oīum ut multi putant: sed paucorum (pauciora. n. bona q̄ mala sunt) causam esse. Malorum uero non deus: sed alia quædam causa est. Hæc mihi uerissime dici uidentur. Non ergo audiendus est Homerus: cum ita impudenter de deo loquatur quod duo apud Iouem dolia sunt: alterum bonis: malis alterum fati plenū: & cui Iupiter ex utrisq; dederit: is modo fœliciter: modo contra se habet: cui aut̄ mala solummodo destinauetit hunc magna sp̄erumna calamitosaq; pestis insequitur: fœderis aut̄ confusionem si quis per Pallada & Iouem esse cecinerit nō approbabitur: nec contentiones atq; pugnas deorum: nec quod Aeschylus dicit: occasiones diuinitus hoībus dari malorum: qm̄ eos deus perdere uoluerit. Nec nobis calamitas cæteraq; huiusmodi audienda sunt. Sed uel non fuerunt a deo illa facta: uel si a deo facta contendunt dicendum cum qui puniuntur miseri sunt: non deum creatorem sed miseriam suam sibi debita supplicia concitasse: quibus cruciati meliores facti sunt: sed modo hæc prætermittenda. Malorum aut̄ si quis audet causam deum dicere: si quidem uolumus bonis ciuitatem legibus fundare nullo modo patiemur. Nec enim fas est id dicere nec conducibile nec cōgruens: sed omnino nefandum ac falsum. Probat̄ mihi hæc lex inquam. sitq; ista prima formulæ quod nulli omniū liceat malorum: sed bonorum solummodo causam deo attribuere.

Quod deus immutabilis ac uerus est.

Cap. III.

D hæc responde quæso: utrū putes ab illa in aliā formā deum mutari ut nos decipiat: an simplicē esse: ac nunq̄ mutationē aliquam suscipere. Non habeo inquit mō quod respondeam. Si quid at̄ a forma sua mutetur: uel a se ipso: uel ab alio mutari necessarium putas: an non? Necessarium certe: quod at̄ summum optimum potentissimūq; est: mutari ab illo non poterit: hæc aut̄ omnia deus est. Nō ergo diuersas ab alio formas accipiet. A se ipso autem mutari qui potest dici? Vtrum

enim ad melius: an ad peius mutabitur? Necessse est inquit si mutatur quod mutatur optimū est ad peius mutari. Videtur igitur tibi o Adymāte sponte se quenq̄ in peius mutare. Minime inquit necesse igitur est cū sit pulcherrimus atq; optimus simplicissimum eum esse: ac in forma sua sp̄ constantissime manere. Mihi ēt ita uidetur inquit. Nullus ergo nobis deos quasi peregrinos orbem circūire asserat: nec multa de Proteo ac Thetide mendacia dicat: nec Iunonem in Antistidem commutatam ea fecisse contendat quæ multi conscripserunt: Sed hæc omniaq; his similia pellantur a ciuitate. Sed forsā inquit ipsi quidem dii nullo modo mutantur. Nostra uero phantasmata ita mouent: ut mutari nobis uideantur. Quid igitur inq̄ uellet ne unq̄ deus mentiri: aut seducere re uel uerbo falsa nobis phantasmata imprimens? Nescio id quidem inquit. An ignoras inquit quod uere falsum est si ita dicere conuenit id nō deos solū: uerum etiam hoībus odio esse? Quomō id dicis inquit? Non. n. intelligo: putas. n. inq̄ magnū quid me dicere: ego uero dico cum falsum ita in aīo se habeat ut errore intellectus circūuoluatur atq; ignorātia nemo penitus id uellet: & oderunt oēs id falsū. hoc enim est quod paulo ante dicebā uere falsum animi eius qui mentit̄ ignorantia. Falsitas. n. quæ in uerbis est eius falsitatis imago est: qua aīus seducitur: quod quidē falsitatis simulachrū sincera puraq; falsitas non est: atq; ideo non sp̄ odio dignum est: cōducit. n. nonnunq̄ uel aduersus hostes uel ad eos qui amici uidentur qñ mali aliquid īferre conantur. Tunc. n. ad incommodorū euerisionem falsitate uti non incommodū est: prisca ēt quæ certe scire nequimus q̄uerisimiliter fingentes nō nihil inde utilitatis adipisci conamur. Qua igitur rōne falsitas deo conueniet. Vtrū quia prisca nesciat: an quia hostes uehementer formidet: an quia suorū insidias uelit effugere? Nihil inquit horū de deo dici pōt: mentiri ergo deum nefas est dicere. Vnde simplex maxime & uerus uerbo atq; re est: nec ipse in se ipsum mutat: nec alios aut phantasmatis: aut uerbis aut signis uigilantes: aut dormiētes decipit. Recte ista oīa dicta sunt inquit. Sit ergo ista secunda formula: ne cui liceat seductorē aut mendacem: aut mutabilē aliquo mō deum appellare. Quare non est laudandū illud homericum q̄ somniū Agamēnoni missum est: nec Aeschylus audiendus cū fingat Thetida dicere Apollinem in nuptiis suis optimos eam filios ac longæ uitæ habituram cecinisse. Et ego Thetis apud eū dicit diuinum Apollinis os falsum posse dicere non sperabam: nunc at uideo ab eo ipso qui mihi secunda de filiis cecinit filiū meum esse interfectū. Hæc cæteraq; huiusmodi pellenda oīno a ciuitate sunt. Quod igit̄ Plato uerbis p̄cipit: id ipsum re in hebræorū scriptura factitatum inuenies: nullā. n. de deo turpem fabulā: nullam de āgelis: nullā de piis uiris inuenies. Cum aut̄ bonorū causam esse deum Plato asserat: nonne a Moyse illud accēpit: qui singulis creatis subiungit. Et uidit deus quia bonum: & oīa simul repetens: & uidit deus inqt̄ uniuersa quæ fecerat: & ecce ualde bona: nec unq̄ apud hebræos malorū causa deus putatus est. quare propheta ēt ad hoīem qui sua se uoluntate deprauauit his uerbis utitur: factuosam ego te uitem plātaui: quō retrouersa es? q̄ si alicubi mala diuinitus improbe dare scribit̄ p̄cenas: atq; supplicia mali uocabulo intelligere debemus: quas deus cū sit bonus non ad detrimentum eorū qui puniuntur: sed ad utilitatem atq; commodū mittit: sicut medicus ad salutē laborantium cura nō nunq̄ utitur amara dolorisq; plena. Vnde apud Platonem quoq; dictum est: utilitatē consequi eos qui puniuntur: & iudæus quidam dixit. Castigat dominus quem diligit q̄ autem mutari deus non potest: sic a persona eius in scriptura dictū inuenitur. Ego dominus deus uester & non mutor: & apud psalmistam: Omnes sicut uestimentum ueterascent:

ueterascent: & sicut operatorium mutabis eos & mutabuntur: tu autem idem ipse es: & anni tui non deficient: quod si dei uerbum in forma figuraque hominis uenturum scriptura predicat: quod nos ima uenisse affirmamus: atque ideo mutationem deo attribui nonnulli putent: Sciant quia non ut gentium fabulae de Proteo: Thetide: atque Iunone: nec ut caeteri dii qui errantes sicut peregrini orbem circumeunt: ita uerbum dei hebraeorum scriptura in hominem mutatum esse affirmat uerum quoniam rationale animal homo dei a deo errauit: ut neque deum deique prouidentiam: neque se ipsum cognosceret: sed in naturam bestiarum male agendo incidit. Iccirco deum ut medicum & saluatorem uenturae praedicebat: non quidem a sua natura mutatum. Non enim seduxit eos qui uiderunt: sed utraque uerissime conseruauit: uisibilem dico atque inuisibilem naturam uisus enim homo est: & quidem uerus homo fuit: uerbum est dei uerum: filiusque dei uerus est. Quare non seduxit credentes: neque falsitas ulla in eo inuenta est: qualis etiam Platoni deus esse uidetur. Maxime igitur deus uerbum uerbo atque re simplex est: nec a se ipso mutatus unquam fuit: nec alios aut phantasmate: aut uerbo: aut signo uigilantes: aut dormientes decipit. Sed sicut rationalium medicus aiarum salutem uniuerso generi hominum afferentes uere non phantastice hominem assumpsit: ac ita nobis omnibus ad ueram pietatem ad ueraque dei cognitionem conuersionem largitus est. Talia igitur nostra sunt: eos uero qui aliter dicunt ab ecclesia tanquam a ciuitate Platonis consilio compellimus.

Quod Socrates quia gentilium deos spernebat occisus est. Cap. III.

Eos autem gentium a Socrate quoque contemptos fuisse: & hac de causa eisdem ab atheniensibus diximus. His enim fere uerbis in euthyphrone Plato utitur: Ipsi enim homines euthyphron inquit Iouem optimum atque iustissimum deorum putant: & tamen fatentur patrem ab eo uinctum fuisse quia filios impie deuorabat: mihi autem irascuntur quia patrem iniuriantem ulciscor. Et si contraria sibi ipsis de diis & de me dicere inueniuntur: Num inquit Socrates o euthyphro propterea ipse accusatus sum quia aegre fero talia dici de deo? Haec Numenius in libro de arcana Platonica hoc modo exponit: Si accusationem de Atheniensium theologia Plato scripsisset: ostendissetque seditiones parentum atque filiorum: & deuorationes ultionesque iniquas: & nefanda matrimonia impie diis a theologia eorum attribui: dedisset meo quidem iudicio causam atheniensibus: incitassetque ipsos ad caedem suam: atque ita morte Socratis obiisset: sed uiuere quidem ille impietate inuolutus nunquam uoluisset: quoniam uero & uiuere & uere ac pie dicere tuto poterat Euthyphronem quidem uirum arrogantia corruptum pro persona non atheniensium solummodo sed omnium quae pie non sentiunt. Ipsum autem Socratem pro persona sua posuit: atque ita ueritatem & securitatem simul consecutus est.

Nulla pacto iurandum sit. Cap. V.

In Critone autem mortem pro ueritate omnino despiciendam his uerbis ostendit. Ego uero inquit o Crito non modo nunc: sed semper talis fui: ut nulli magis quam rationi credam ei quae mihi optima uideatur: quod obrem non possum nunc quoniam isto casu oppressus sum rationes eas quasi falsas continere: quas & prius ut optimas praedicaui: & nunc similes mihi uidentur: & nisi meliores alias dicere habeamus: nec si est maiora quam mors & uincula pecuniarumque ablationes innueret pericula tanquam puer laeuis teritus a proposito desista: Sed uideamus an recte prius dicebamus: quod oporteat opinionem alias improbare: alias minime. Nam si hoc antequam mors instaret recte dicebat: nunc uero aliter uidetur. Ludus quidem & deliratio disputatio nostra fuit. Sed quo

niam præsens tibi calamitas nulla impendet: non ne sententiam meam probas: quia scilicet aliæ hoïum opiniones amplectandæ sunt: aliæ nequaquã: nec hominum oïum: sed aliorum opiniones eligendæ: aliorum uero minime: quid ais? Probe inq̃ dicitur. Bonas ergo eligendas: prauas aut̃ eiiciendas asseris an non? Assero inquit. Bonæ aut̃ non ne sapientum sunt: prauæ aut̃ insipiētum? Quidni. Vtrum igitur uir bonus laude ac uituperatione & opinione cuiusuis mouebitur: an eius solummodo qui ea in re præcipuum habeat artificium: Eius solummodo mihi uidetur: Fugienda ergo est uituperatio: & laus expetenda. Nunquid multorum sed eius solummodo qui præcipuam habeat rei cuius laudes desideras doctrinam. Ita faciendum uiuendumq; ut ipse monet cæteris oïbus cōtemptis. Quare ne cætera percurram: de iustis quoq; atq; iniustis turpibus & honestis non multorum opinionem sequi oportet: sed eius solummodo qui hæc recte intelligit: quem uereri atq; timere q̃ cæteros oēs oportere ipse censeo quẽ nisi sequamur: nec iusti uidelicet: nec probi erimus uiri. Quare nec uiuendum nobis est ita corruptis. Nō ergo curare debemus quid multi: sed quid dicturus esset: si quis intelligeret: aut ipsa ueritas si ei attribueretur oratio: hoc ubiq; pro pietatis ueritate ita factitatum a nostris est: ut nullus nostrū uoluntatem aliorum consideret: sed omnes uno aïo christum sequamur: nullas pecuniarum ablationes: nulla uincula: sed nec mortem quoq; ipsam timentes: quales apud hebræos et̃ priscis t̃pibus multi fuerunt.

Quod fortes uiri etiam post mortem patriam defendunt. Cap. VI.

Ne eodem nullo pacto iniuriandẽ esse Plato censet. Affert ne inquit turpitudinem iniurianti & dedecus iniuria an non? Affert inquit. Nullo igitur pacto iniuriari oportet. Fateor inquit. Nec ergo et̃ læso referenda iniuria est ut multi putant qm̃ nullo pacto iniuriandum est: & qm̃ malefacere nihil aliud est q̃ iniuriari: non oportet male alicui facere: et̃ si innumerabilia mala perpeffus sis. Hæc nobis a christo clarius præcipiuntur: & propheta multo ante Platonem: Si reddidi retribuentibus mihi mala: decimam ab amicis meis inanis: & rursus. Cum his qui oderunt pace eram pacificus. Quod at̃ pro ueritate mori debeamus: quod multi hebræorum fecerunt christianorum uero ferme innumerabiles: Socratẽ audi apud Platonẽ in apologetico dicentem. Si dicetis inquit mihi o iudices: Anyto quidẽ accusatori tuo. Socrates ualere dicemus. Te aut̃ hoc pacto ac fœdere liberamus: ut nunq̃ amplius ut solebas philosophari audias: & si aliter feceris ut moriaris. Si hæc mihi diceretis constanter responderem q̃ ego diligo quidem uos o uiri athenienses: credo aut̃ deo magis q̃ uobis. Quare quousq; uiuam & possim: nunq̃ philosophari idest recte uiuere nō desinam nec desistam unq̃ hortari admonereq; uos quemadmodũ consueui. Hanc Platonis Socratisq; sententiam uix a solo Socrate ab hebræis autem & ante christũ multis & post christum innumerabilibus constanter ipsa re approbatam inuenies: hebræos enim etiam Saluatoris nostri discipulos fuisse non ignoramus. Cap. VII.

Ed uideamus quid de his dicat qui pro defensione patriæ magno animo militantes mortui sunt. Nonne igitur inquit eos qui militiæ fortiter pro patria facientes interierunt aurei generis fuisse dicemus. Omnino iquit. Credemus igitur Hesiodo postq̃ aurei generis homines mortui sunt a multis hoies angustiis semideos factos liberare: mortaliumq; omnium esse custodes: ac in posterum quasi deos colemus: eorumq; adorabimus monumenta. Similiter etiam omnes qui præclare uixerunt quoquo modo mortui sunt honorabimus. Hæc nos quotidie factitamus qui ueræ pietatis milites ut dei amicos honorantes ad monumẽta quoq; illorum accedimus: uotaq;

mus: uotaq; ipsis facimus tanq̄ uiris sanctis: quorum intercessione ad deum non par-
iuuari profiteimur. Hæc a Platone collegimus: ut ostenderemus hebraica illum philo-
sophia munitū nostris cōsentanea scripsisse. Plura istis apud eum inueniri ab hebræo-
rum sumpta scriptura non sum nescius: sed oīa colligere longum est. Ver̄ ne soli nos
ab hebræis tam Platoni quā aliis multo furto esse ablata conspexisse uideamur: alioꝝ
quoq; testimonia qui hoc ipsum p̄spexerunt ponenda sunt. Primūq; Aristobulum au-
dias: qui in libro quē ad regem ptolemæū conscripsit his uerbis utitur. Apertissimū
quidem est leges & disciplinā nostram diligēter fuisse Platonem secutū. Non. n. later
si quis attentius eum legat perlectā ab eo & quidē diligenter scripturā fuisse. Scimus
etiam oēs ante Demetrii phalerei t̄pa: immo uero ante Alexandrū & persarum impe-
rium quinq; Moyſi libros in græcā linguam quīs non cōmode traductos fuisse. To-
ta uero scriptura nostra Demetrii phalerei opa & philadelphi regis cui p̄genitoris ius-
su aptissime translata est. Et post pauca diuinā uocem inquit cum dicat. Et dixit deus
fiat: & factū est: non syllabis prolatū sermonem: sed operis nutu ipsius constitutionē
intelligere debemus. Quod mea quidē sententia Pythagoras Socrates atq; Plato se-
cuti dei uoces audire dicebant: Vniuersi productionē a deo emanasse uidentes: & uir-
tute illius contineri non dubitantes. Sed Orpheus ē in carminibus quæ inscripsit de
uerbo sacro diuina uirtute oīa gubernari cūctaq; a deo producta hoc modo asserit.

Vos qui uirtutem colitis uos ad mea tantum.

Dicta aures adhibite: animosq; intendite uestros.

Contra qui sanctas leges contemnitis: hinc uos

Effugite: & procul hinc miseri procul ite profani.

Tu uero qui diuinas specularis: & alta

Mente capis musæ uoces ampletere: & illas

Aspiciens sacris oculis sub pectore serua.

Hoc iter ingressus solum illum suscipe mundi

Ingentem auctorem: solum interituq; carentem:

Quem nos præſenti qui sit sermone docemus:

Vnus perfectus deus est qui cuncta creauit:

Cuncta fouens: atq; ipse ferens super omnia se se:

Qui capitur mente tantum: qui mente uidetur:

Qui nullumq; malum mortalibus inuehit unq̄:

Quem præter non est alius: tu cuncta uideto

Hic ipsum in terris melius quo cernere possis.

Hic etenim uideo ipsius uestigia: fortem

Hicq; manum uideo: uerū ipsum cernere quis sit?

Nequaquā ualeo: nam nubibus infidet altis.

Nemo illum nisi chaldæo de sanguine quidam

Progenitus uidit: quem cælorum aurea sedes

Sublimisq; tenet: cuius se dextera tendit

Oceani ad fines: quem de radicibus imis.

Concussiq; tremunt montes: nec pondere quāuis

Immenso sint ferre queunt: qui culmina cæli

Alta colens terris: nunq̄ tamen ille sit absens.

Ipsē est principium: medium quoq; & exitus idem.

Priscorum nos hæc docuerunt omnia uoces:

Quæ binis tabulis deus olim tradidit illis.

Aratus etiam sic de deo loquitur.

Ab Ioue principium sunt Iouis omnia plena

Quem reticere nefas: Ioue cuncti utuntur: ab ipso

Nos sumus: ille fauet: uires cunctisq; ministrat.

Iouem enim hic Aratus supremum deum nominauit.

Sed non his solum: sed oibus philosophis qui hoc noie digni uisi sunt: ita piade deo sententia uidetur habenda: nostra lex sola diligētissime sanxit. Ad pietatē. n. ueram sola nos adducit: & ueræ uirtutis curam habere cōpellit. Et post aliqua. Oibus ergo pductis inquit ad requiē a laboribus septimum diē nobis concessit. Et paulo post. Prima uero res naturaliter lux: in qua uniuersa cōspiciuntur dici pōt: quam quidē lucem sapientiā quoq; appellare possumus. Tota nempe lux ex sapientia est: unde quidā peripatetici fulgorē ipsam appellarunt: qm̄ qui eam sequit' per totam uitam nūq̄ cessabit. Quod clarius Salomon ille dixit: ante cælū & terram sapientiā genitam esse affirmans. Quod aut scriptura dicit requieuisse deum in septima die: id non quia nihil deus postea faciat dictū est ut nonnulli putant: sed qm̄ ordo rerum fixum habuit statum qui nūq̄ mutatur cessasse deus dicitur. Ideo. n. dicitur in sex diebus illū cælum & terram & oīa quæ in eis sunt creasse: & ut tpa & ordo rerū secundum prius & posterius significetur. Eo. n. ordine facta sunt quo postea gubernant' & transmutantur: lege aut iussit hanc diem nobis esse seruādā in signum rationis septimæ quæ in nobis cōstituta est: in qua humanarum diuinarūq; rerum cognitionem consequimur. Hebdomadibus aut uniuersum uoluitur cuncta fouens quæ uiuunt & germinant: unde nomine quoq; sabbatum appellamus: quod latine quies interpretari potest: hoc ipm̄ Hesiodus quoq; his carminibus probauit.

Primum prima dies dehinc quarta & septima sacra est. Et rursus.

Septima lux rursus sacra & præfulgida uenit.

Homerus etiam sensisse uidetur cum dicat.

Septima lux aderat cuncta & perfecta fuerunt. Et rursus.

Septima ubi orta dies Acherontis liquimus undas.

Hoc. n. significat quod obliuione uitioq; aiæ i septima secundū ueritatem rōne ubi cognitionē ueritatis adipiscimur oīa prædicta relinquuntur. Linus etiam hæc cecinit.

Septima cum uenit lux cuncta absoluere cœpit.

Omnipotens pater inq; bonis est septima: & ipsa

Est etiam rerum cunctarum septima origo.

Septima prima eadem perfecta & septima: septem.

Vnde etiam cælum stellis errantibus altum.

Voluitur & circlis totidem circum undiq; fertur.

Hæc ab Aristobulo nobis sumpra sunt. hunc clamentē quid de hac ipsa re scripserit audiamus. Modo inquit a barbara ut ipsi dicerent philosophia multos furatos græcos fuisse ostendamus. Deinde stoici corpus dicunt quia in corpore & spiritū secundum substantiā quasi totius aiām. Hæc aperte in scriptura iuenies. Altiorē. n. sensum atq; ueḡ perspicere nequuerunt: unde per uniuersa mundi substantiam tāq̄ fouētem aiām transire deum asseruerunt. Seducti aut sunt quia de sapiētia dicitur per oīa ipm̄ transire tenuitate atq; munditie sua: non. n. intellexerunt de ea sapientia q̄ prima creatura est

tura est scriptum esse. Hylen quoque in principiis philosophi stoici scilicet Plato Pythagoras & Aristoteles posuerunt: quā informē & absque qualitatibus asserunt: quā Plato in Timæo unū occulte principiū censere uideat his uerbis. Quid nobis uideatur de oīum principium: aut principiis mō dicendum non est: non alia de cā nisi difficillimū est. Ille ē locus scripturæ terra quoque erat inuisibilis & informis occasionem eis dedit ut Hylē deo subiicerent. Vacuum autē epicurus posuit quā illud non recte intellexit: Vanitas uanitatū & oīa uanitas. Aristoteles usque ad lunarem pilā prouidentiam dei deduxit illo psalmo decæptus: Dñe in cælo misericordia tua & ueritas tua usque ad nubes. Prophetica. n. dicta ante Saluatoris nostri tpa magna obscuritate tegebant. Supplicia uero apud inferos esse tā poetæ quā philosophi a nostris accæperunt. Ad hæc autē sequit̄ necessario immortalitas animi: quod. n. supplicio & cruciatu uexatur oīno uiuit. Plato uero quod hebræi gehennā dicunt ignis: fluuios tartarū cocytū: acherontas: & Pyriphlegetōta secundū poetas propellat: uiros uero igneos dicit dānatas aīas ad supplicia ipellere: angelos uidelicet quosdā a quibus iniusti puniunt. Ad hæc angelū unicuique ad custodiā diuinitus datum a scriptura nos didicimus. Et Plato scribere nō dubitauit hoc modo: quā inquit oēs animæ sorte uiuendi modū eligere ordine ad sortem suā progrediunt̄ motæ a dæmone: quæ singulæ sortitæ sunt qui ad custodiendā hanc uitā: & ad perficiendā quæ elegerunt una cū eis mittitur. Hoc ipsum credo Socratem ē significasse cū dæmone quodā sapius atque sapius gubernari se dixerit. Mundū quoque factū esse a Moyse didicerūt. Aptissime namque Plato uniuersū huius factorē atque patrē deum appellat quasi ab eo solo ex nō ente formatū. Stoici quoque huius opinionis sunt: & quæ scriptura diabolum noīat malignam aīam in decimo de legibus Plato appellauit: aduersus quā pugnam nobis esse cōstitutā ostendit. Cum autē mundū aliū intelligibilem: aliū sensibilem esse Moyses ostendat: & aliū primitiuum atque exemplar: aliū exemplaris illius simulachrū: quorum alter. s. intelligibile imitati: alter. s. sensibile senario accommodet numero: quæ a pythagoreis quasi fecundus coniugiū appellatur. Nā in unitate quidē inuisibile cælum terrā sanctam & lucē intelligibile creatam fuisse asserit. In principio. n. inquit fecit cælū & terram. Terra. n. erat inuisibilis. Et dixit deus. Fiat lux. In creatione uero mūdi sensibilis solidū cælum creauit. Solidum porro nihil aliud quā sensibile est. Terrā similiter uisibile & lucē uisibile produxit. Hinc Plato Idæas & spēs sensibilibus intelligibilibus mundo collocauit corpus a terra formatū Moyses asseruit: quod terrenū Plato habitaculum appellauit rōnale uero aīam Adæ in faciem affirmat. Vnde philosophi in capite intellectiuæ aīæ sedem arbitrati sunt. Ad similitudinem autē dei factum hominem cum audiuerunt sequelā illam intellexerunt: de qua scribit alibi Moyses: post dñm deum nostrū ambulate: & mādata eius seruate: Sequunt̄ nempe deum oēs qui pie ac sancte ipm colūt: hinc stoici philosophi philosophandi finē congruenter naturæ uiuere terminarunt. Plato uero deo p similitudinē inhærere: & oē bonum bono amice esse atque simile: & in Timæo iuxta libri finē oportere inquit ut intellecto intelligens secundū Priscam naturā simile faciat. Cūque simile factum sit illum sp̄ præ oculis habere finē: qui oibus optimæ uitæ finis a diis ppositus est: hūcque finē in præsentī & in futuro tpe sequi: fratres quoque hoīes oēs quā ab uno deo producti sunt. Sed alios quasi ferreos: alios quasi argenteos: alios quasi aureos ait. In theetico autē cum uerā philosophorū uitam describat nonne christianorū uita superiore quadā uirtute concitus descripsit: Pythagoras uero Socrates & Plato cū se uocem dei audire affirmarent constructionē uniuersorū diuinitus factā.

atq; gubernatam intelligebant Mosaicā illam uocē exprimentes: & dixit & factū est. Hesiodus uero de creatione Pādoræ dicit: q̄a Vulcano Iupiter iusserit aquā terræ cōmiscere: & uocē atq; mentem hoīs limo immittere. Præterea ignē & lucem allegorice deū appellat scriptura. Stoici uero naturā esse dicunt ignē artificiosum uia in generatione gradientē. Epicharmus autē Pythagoreus unde nisi a scriptura didicit nihil clā deo esse: & ip̄m natura oīa uidere nihilq; impossibile ip̄si eē. Democritus quoq; oīa inquit Iupiter cognouit: oīa ille dare & oīa potest auferre. Rex oīum ipse solus est. Iouē enim plærūq; primā cām solent appellare. Sed Pyndarus multo magis mystice tanq̄ pithagoreus unū inquit hoīum genus est & ab una matre cūcti. Vnū patrem creatorem summū atq; optimum artificē habemus: qui progressus singulis diuersos secundum merita præbet: Matrē profecto Hylen appellauit: Illud aut Platonis in epistola ad Eraston & Choriskon oīno diuinū: patrem. n. & filiū noīat: & p̄ eos pie tanq̄ uniuersū cām iurandū esse asserit: & illud similiter circa regem oīum oīa esse. Secūdo circa secunda. Tertio circa tertia. Quæ oīa aut illi diuinitus reuelata sunt: aut quod reliquum est ab hebræis eorūq; scriptura accepit. Sanctissimā. n. trinitatem illis uerbis significari nō dubito. Tertio. n. spiritū filium secundo patrē primum ordine posito collocamus. Heraclitus uero ephesius unū mundum sempiternū atq; incorruptibilē opinatur. sp̄ fuisse futurūq; affirmans: alterū corruptibilē & factum diuinitus. Plato rursus in septimo de republica hanc diē nocturnam diem appellat pp̄ huius mundi forte principes. Somnum at & mortem uia aiæ in corpus similiter ut Heraclitus esse confirmat: quāobrem utputo spiritus sanctus ore prophetæ de Salvatore nostro his uerbis p̄dixit. Ego dormiui & soporatus sum: surrexi qm̄ dñs suscepit me. Non. n. resurrectionē solummodo deū excitationēq; a somno: sed descensum ēt eius in carnē somnum allegorice appellauit. Ego uero de dñico ēt die i decimo de re publica his uerbis uaticinatū fuisse Platonem censeo. Cū inquit in prato septē dies singuli affuerunt: tūc surgētes hinc oportet in octauo die ipsos proficisci: & quatruiduo puenire. Pratum. n. octauā sphæram tanq̄ amœna sanctorū loca intelligimus. Septem at dies erraticarū sphæras: & oēm operosam artem ad finē quietis festinātem: uia uero inquit q̄ ultra erraticas stellas est ad supremū cælum ducit ad motū uidelicet & diē octauum: quatruiduo uero puenire ait per quattuor elementa uia fieri significās: Septimam ēt diem non hebræi solū: sed oēs fere tam philosophi quā poetæ sacrationē esse cognouerunt. Antisthenes quoq; propheticū illud cui me assimulastis dicit dñs cōmutauit: deumq; dixit nulli similitē esse. Quare impossibile est inquit ip̄m agnoscere cuius imaginē nullam habeas. Similia ēt Xenophon atheniensis his uerbis scribit: qui oīa quatit & oīa quiescere facit magnus potensq; est quod oībus patet: qualis at forma sit nemini patet nisi ip̄i soli qui luce sua oīa perlustrat: q̄s. n. corporeus deum uerū cælestē atq; immortalem oculis cernere pōt. Et Xenophanes colophonius. Vnus inquit deus iter deos atq; hoīes maximus nec corpore atq; mente mortalibus similis Cleanthes ēt stoicus interrogans me inquit qualis deus sit? Atende igit̄ bonus ordinatus iustus sanctus seipsum possidens utilis speciosus oportunus seuerus liber sp̄ cōmodus intrepidus sine mœstitia sine dolore tutus gloriosus charitas: quem esse oēs conueniunt mitis acer tardus sine quærela sp̄ manens. Deinde idolorū cultum occultius meo quidē iudicio reprobans subiungit. Illiberalis at atq; seruus est qui opinione uulgari dicitur quasi bonū inde quicq̄ consecuturus. Noli ergo uulgari opinione deū colere: nec maligni luminis figuras honorare. Heraclitus aut uerbi quod est sp̄ inquit sensum hoīes non capiunt:

non capiunt: nec anteq̄ audiant: nec cum primo audierint. Hecataeus uero qui uniuersam historiā collegit cum de Abraam & ægyptiis dicat Sophoclem tragicū in tragœdiis scripsisse affirmat. Vnus uere unus est deus qui cælū latamq; terrā fundauit: q̄ cæruleam ponti undam & uentorū flatus produxit. Mortales aut̄ errore seducti ex aere ac lapidibus auro eboreq; simulachra nocentiū deorum constituimus quos sacris solēnitatibusq; pestiferis honorantes falsam pietatē amplectimur. Manifestum aut̄ unū principium regū locrensis Timæus in libro de natura his uerbis p̄dicauit. Vnum inq; principium oīum regū est ipsum absq; origine: Nō. n. erit principiū si ab alio factū est: sed illud unde factū est p̄cipium erit. Epicharmus aut̄ comicus de diuino uerbo apte sic scribit. Diuinū inquit uerbū est quod artes hoībus suggerit: docetq; facere quod cōducit: Non inuenerunt. n. hoīes artē: sed deus hoībus eam imisit. Verbum aut̄ hoīum a diuino uerbo defluxit. Cum aut̄ p̄ Esaiam spiritus sanctus clamet quid opus mihi ē sacrificiorū multitudine uestrorum dicit dñs: plenus sum holocaustis agnorū pinguedinem & tauroꝝ sanguinē nolo. Et post Pauca: Lauamini purificateq; uos & eiiciatē iniquitatem ab aīs uestris cæteraq; huius. Menander comicus uide quēadmodum in cœmediā eisdem fere uerbis a sententia usus est. Si quis o Pamphile tauroꝝ in sacrificium oblata multitudine aut deoꝝ aliorūq; huiuscemodi propitiū se habiturum deū arbitrat̄: Penitus errat mentis leuitate seductus. Sed oportet iustitiā seruare. nō adulterio: neq; uirginū uti corruptione: nec acus quidē tenuē filium si alienū est concupiscere. Deus. n. prope est & oīa uidet quod illi simile est deus appropinquans ego sum. & non deus de longe. Facietne aliquid hō in occultis & ego non uidebo ipsum? Deiphilus ē comicus non aliunde q̄ a scriptura in cœmediā transtulit ea quæ de iudicio dicit. Tu putas inquit mortuos qui delitiose uixerunt dei iudiciū effugisse. Sed est iustitiæ oculus qui oīa perspicit. Duo. n. itinera mortuis proposita esse putamus: alterū iustorum: alterū impiorū. Caue igitur ne erres. Nā & apud inferos iudiciū est quod deus dñator oīum exercebit: cuius nōmen terribile quod ego dicere nequeo. Si quis autē mortalium male agens putat dei oculū effugere: is impia ducit̄ opinione. Cauete qui putatis deū non esse: est. n. inq;. Si quis aut̄ perperam agit t̄ps lucratur: nā postea dabit pœnas. In orphicis quoquē scriptū inuenitur: cum oēs deos occultauerit ad lætissimam rursus restituet lucē. Quare si iuste sancteq; uiuemus & hic beati & postq̄ hic recesserimus beatiore futuri sumus: quā beatitudinem non determinato quodā t̄pis spacio habebimus: sed in æternū requiescere poterimus una cum cæteris habitātes immortalibus. Idē Orpheus cū inuisibilem deū affirmauerit: uni solūmodo cognitionē sui donasse de genere chaldaeoꝝ asserit: Abraā ut ego puto aut aliquem ex suis significans his fere uerbis. Nullus inquit deū nouit nisi quidā unigenitus a genere chaldaeorum defluxus. Deinde cōmutatis uerbis illud expressit. Cælū mihi est sedes. terra uero scabellū pedum meoꝝ. Deus inquit in cælo aurea in sedē firmus sedere cognoscit̄. Terra uero sub pedibus eius est. Manum aut̄ eius dexterā ad fines oceani ostēdit. Montium radices tremiscunt a uiribus eius resistere non possunt. Cælestis igit̄ ipse est & in terram oēm puenit. Ipse initium oīum mediū atq; finis. Hæc ab illis prophetis effluxerunt: qui se aperiet cælū tremor uniuersa cōprehendet: & abs te montes liquefient sicut a facie ignis liquit̄ cæra. Et quis meritus ē cælū palmo? Quid oportet singula singulis conferendo longiorē esse? Oīa quæ apud græcos uel apud barbaros siue poetas siue philosophos rectius dicta sunt: aptissime a iudæoꝝ scriptura deriuata uidentur. Hæc Clæmens: Nos aut̄ Platonē maxime admirantes neq; id ab re diligentissime nāq;

scripturam sequi uidetur: philosophiam tñ eius reiiciemus qm̄ purissimum scripturæ
auræ non oīno immaculatū seruauit. Sola. n. diuina eloquia sancta puraq; sunt longe
ab omni mendatio remota argentū purgatum & probatū terræ. Platonis aut̄ cætero
rumq; oīum dicta simul ac scripta qm̄ humanis cogitationibus atq; coniectura ad cō
siderandam naturā rerum accesserunt: non nihil falsitatis pmixtum possident.

Quod inconstanter de deo Plato locutus est.

Cap. VIII.

Am si quis uoluerit amore atq; odio depositis exquisita rōne ueritatem inspi
cere mirabilē illum philosophū simulachris quæ manibus hoīum facta i. ui
ri similitudinē fuerant dei appellationē turpiter attribuisse cōperiet. Ita post
sublimem illā theologiam quā patrem & creatorē uniuersi unum deū esse conscripsit
a cælo in profundū idolatriæ delapsus populi atheniensis opinionibus ferebat̄. Nec
ueritus est Socratē in piræum ad soluēda deæ uota descendente laudare: gallum etiā
Aesculapio sacrificari probe iussum a Socrate fateri uidetur: & delphicū dæmona pa
ternū græciæ interpretem appellat & diuinis libenter laudibus prosequit̄. Audi. n. eū
q̄ turpiter uulgarem de diis opinionē confirmat dicens. Aliorū aut̄ dæmonum genera
tionem cognoscere ac dicere maius quoddā opus est q̄ nos ferre possumus. Sed cre
dendū est his qui iādiu dixerunt qui deorū nepotes sunt: & ut aiūt clare progenitores
suos nouerunt. Non. n. possibile est deorū filiis incredulos esse. Nā etsi nullam necessa
riam aut uerisimilē afferant demonstrationem: tñ quia sua se narrare affirmant. leges
patrias seq̄ntes credamus propter hæc & cætera huiusmodi is philosophus nobis qm̄
secum ipse dissidet relinquendus est. Nam qui poetas poetarūq; fabulas in libris de le
gibus contēnit: quiq; mentitum illum ait qui primus fingere ausus fuit ea cælum fecit
se quæ ab Hesiodo scribuntur cæteraq; huius: quomodo nunc deos & deorum nepo
tes Saturnum Iouem Iunonem & cæteros appellat?

Quod non recte Plato de dæmonibus sensit.

Cap. IX.

D hæc cum mediā rationaliū naturā non absq; ortis sed genitam scriptura
prædicet: ex qua p̄ lapsum genus dæmonū esse cōfirmet: atq; ideo nullo mō
angelorū aut dæmonum aliquē deum appellet: qm̄ nec natura immutabiles
sunt: nec a se ipsis: sed a prima cā tam esse q̄ bone esse immortalitatēq; cōsequant̄. Pla
to incorporeas quidē has intellectuales substantias & rōnales similiter asserit. Sed pri
mum non recte non genitas tā ipsas q̄ oēm aīam opinatur: deinde quasi natura deflu
xisse a prima cā: & ita constitutas esse contendit. Non. n. oīno a nō ente simpliciter fa
ctas arbitrat̄. Quare plurimorū deorum genus quasi defluxus quosdā ac emanatōes
primæ causæ & secundæ ut ipse dicit nobis proponit hos natura bonos esse: nec posse
a propria uirtute labi: ac proprerea deos esse affirmat. Genus aut̄ dæmonū aliud quod
dam facit quod oīs nequitia ac in peiora mutationis capax esse dicit. Horū alios bo
nos alios prauos & esse & appellari: hæc a scriptura iudæorū. i. a ueritate ipsa alienissi
ma sunt. Sed unde sibi hoc genus dæmonū constitutum est? Nemo. n. mentis cōpos
a corporali materia q̄ irrationalis est rōnalem naturā dæmonū unq̄ constituet. Quod
si ēt ipsi emanationes quædā superioris naturæ sunt: unde igitur nequitia in his poste
rioribus: q̄ a primis emanarunt nata est? Quomodo aut̄ amaritudo a dulcediōe p̄ces
sit? Nam si prauī dæmones oēs tenebras & oēm amaritudinē malignitate superarūt:
quō ex defluxu melioris naturæ ortum habuerunt? Ex qua si emanassent non mutari
profecto ad peiora potuissent. Si uero mutati sunt non emanarunt certe ab impassibi
li natura. Quod si neq; a superiore natura defluxu quodā emanasse ipsos rōne confiteri
cogimur:

cogimur: nec a corporum materia productos sequitur non genitos esse: & sic ad corporum naturam non genitā tertiam quandā naturam absq; ortu cum deo uniuersi collocare uidetur. Ita non erit sibi deus creator ac pater oīum. Sed de his satis dictum est.

Quod non recte in omnibus Plato sensit. Cap. X.

Vnde de anima quid sentiat uideamus. Iam igitur cū immortalem hebræis si-
militer scripserit: ac ad dei similitudinē formatā putauerit: substantiā eius tñ
ex indiuisibili constare contendit. Dicit. n. in Timæo generatione atq; uirtu-
te priorem corpore quasi dominam animā esse productam hoc modo. Ex indiuisibi-
li substantia inquit quæ semper eodē modo se habet & diuisibili tertiam quandam sub-
stantiam inter hæc extrema constituit: & quod multo peius est diuinam illā incorpo-
ream rationalem deoq; similem aiā ad asinos lupos formicas apes cæterasq; bestias
descēdere asserit: & huic opiniōi absq; demōstratōe aliq; cæteros adhæreī hortat. Vsq;
adeo inquit in libro de anima errant: quousq; cupiditate corporis rursus corpori copu-
lentur. Talibus autem copulātur quales mores prius in hac uita comprobauerunt. Nā
quæ uentri atq; turpitudini deditæ fuerant asinorum & similibus bestiarum corpora
ingrediuntur: quæ rapaces atq; tyrannicæ luporum atq; accipitrum corpora ingrediū-
tur: quæ populares fuerant & uulgarem modestiam atq; iustitiam cōsuetudine com-
muni non philosophia & mente approbarunt uel formicarum uel etiam hominū rur-
sus accipiunt corpora. Et in phædro ad idem inquit. Vnde singulæ animæ uenerūt, ad
decem usq; annorum milia non reuertuntur. Non. n. allatæ pennatæq; fiunt ante hoc
tempus nisi sedulo philosophatæ fuerint: aut cum philosophia puerorum indulserint
amoribus. Istæ autem ter deinceps si hanc uitam elegerint post mille annos circūuol-
uuntur: & sic allatæ atq; pennatæ in tribus annorum milibus tandem perueniūt: aliæ
uero postq; hanc uitam exierint aut sub terra dānatæ puniūtur: aut in cæli aliquem lo-
cum leuatae congruenter huic uitæ conuersantur: & post mille annos ad quamcūq; ui-
tam elegerint utræq; reuertuntur. Descendūt enim etiam in bestiarum corpora: & ex
iis alia periodo rursus corpora hominum ingrediuntur. In libris autem de republica
ab Orphei dicitur anima cygni uitam muliebris odio generis quoniam a sceminis oc-
cisus nolebat scemineum rursus uterum intrare electam fuisse. Sed cygnus ait huma-
nam uitam elegit. Hæc cæteraq; huiusmodi scribens non hebræos: sed ægyptios i hoc
fuit secutus: quod certe non fecisset si ueritatis esset amicus: quam falsitatem non gra-
uaremur refutare si ratione aliqua niteretur. Nunc uero quoniam ipse sibi dissidet re-
linquatur. Nam ut alibi ostendimus impias animas apud inferos æternaliter puniri
scribit. Et ex his quæ modo diximus ex sententia sua corpus eligere asserit. Pias autem
in sempiterna in insulas beatorum profectas foeliciter uiuere in aliis & in gorgia scri-
psit. Quomodo igitur in corpora redeunt? Sed hoc quoniam manifeste falsum con-
temnendum potius est quam refutandum. Illa uero sua opinio qua rationalem ani-
mam ex diuina & ex passiuā quadam atq; irrationali compositā esse arbitratur: a mul-
tis etiam platonis sprete neglectaq; est. Seuerus enim Platonis in libro de anima
his uerbis hanc positionem Platonis aggreditur. Si ex passibili atq; impassibili substā-
tia diuinitus anima constituta est: quasi ex albo & nigro medius quidam color: neces-
se est tempore disseparatis extremis eam penitus dissolui. Quare non immortalis, sed
mortalis anima erit: conceditur enim quæcūq; natura sine contrario non sunt spacio
tandem temporis disseparari. Si ergo anima quoq; ex impassibili atq; passibili substā-
tia facta est: necesse est quemadmodum siccum ab humido: calidum a frigido: leue

a graui: dulce ab amaro: album a nigro: Sic & ipsam tpe distrahi soluta cōtrariorum cōpagine: cum unū quodq; ad naturam suā necessario tendat. An non uidemus quod graue est quāuis a leuiore uictum eleuetur: deferri tñ & ascendēdi tarditatē atq; difficultatem leuiori coniunctione afferri sua? Ac similiter leue quāuis deferri cogatur ad supiora tñ niti? Quæcūq; n. a duobus contrariis cōiuncta sunt impossibile est eodē modo sp manere. Sed non est certe aīa hæc duobus contrariis composita: sed simplex natura atq; incorporea. Vnde Plato recte immortalē eam putauit. Verum qm̄ ex aīa & corpore constare hoīem ab oībus dicitur: ac passiones quæ nobis sponte: cōtraq; accidūt aīæ passiones esse dicuntur. Hoc signo multi seducti possibilem substantiā eius corporalem mortalēq; opinati sunt. Plato uero impossibile eius naturæ possibilem substantiam annectere coactus est. Quod autē aliter se res habet a uirtutibus ipsius animæ actiuis conabor ostendere. Hæc de anima sufficiant.

Quod non recte de cælo Plato sensit.

Cap. XI.

E cælo uero ac stellis quāuis a patre oīum hebræis similiter productas asserat quasi deos: tñ cælestes cunctas colendas consulit: sic in epimenide dicēs. Cælum inquit sicut oēs alios dæmones atq; deos honorare oportet: & nota ipsi apprimē facere. Et post pauca deos uisibiles maximos colendissimos p̄spicacissimos ac oīno primos stellæ naturam dicendū est: deinde dæmones colendi sunt. Quomō autē si hæc oīa facta sunt ut ipse alibi testatur sicut in superioribus diximus deorū cultu honoranda sunt: cum ille solus creator oīum secundum ueritatē scripturæq; auctoritatem colendus sit? Hæc p̄stringere placuit ut uideas quā rectissime a nobis hebræorum scriptura Platonica philosophia p̄posita esse. Ex his at quæ nos scripsimus facile unus quisq; cætera cōperiet quæ tetigimus nō ut Platonē accusemus quæ sumope admiramur sed ut ostēdamus quōto ipse distat a Mosaica & p̄phetica ueritate. Nā si qs accusare uellet multa certe i eo iuenire posset: quæ sunt quæ de mulieribus i libris de republica scripsit.

Quæ de mulieribus sensit Plato.

Cap. XII.

Vorum nonnulla referre alienū non est. Forsan inqt si quid p̄ter consuetudinem dixero ridiculū tibi uidetur. Quid. n. inusitatius quā mulieres in gymnasiis nudas nec solū iuuenes sed et anus cum uiris luctantes uidere? Et subiūgit. Si quis autē irridebit quā gratia uirtutis unde mulieres exerceant: is quā utilis sit res ista non intelligit. Similia & in septimo de legibus p̄cipit. Lex. n. in ea inquit quæcūq; masculis tribuit eadem et mulieribus exercitia tribuit: Nec unquā ipse dixerim equitare armaq; mouere ita uiroꝝ esse ut a mulieribus aliena sint. Hæc longe remota a uera hebræorū disciplina quis non uiderit? Non. n. non dico mulierū: sed nec uiroꝝ quidem uiribus absq; nutu diuino p̄clarissimæ res gerunt. Nisi. n. deus inquit ædificauerit domum in uanū laborauerunt qui ædificant eā. Nisi dñs custodierit ciuitatē: frustra uigilat qui custodit eam. Mirabilis at ille philosophus in gymnica mulieres certamina deducere non ueret. Mulieres inquit adolescentulæ nudæ cursu & equis certēt. Quæ uero quartūdecimum annū excesserunt amictu cōuenienti uestitæ i certamine rursus descendāt: in aliis quoq; certaminibus quæ ad uiros spectant: ut in luctatione & iactu lapidū in arcu & funda & similibus nō uiros solū: sed et mulieres adhibere p̄cipit. In solēnitatibus et nudas in sexto de legibus adolescentulas cū nudis iuuenibus tripudiis salire iussit. His illa quæ in libris de republica de cōitate mulierū dicta sunt addēda mihi uident. Lex inquit ponenda est ut mulieres uiris oībus cōes sint: nullaq; cum uno solūmodo habitare possit: hoc enim modo filii quoq; communes putabuntur: nec pater filium

filium suū: nec filius patrem cognoscet. Et post pauca non tñ quibusuis mulieres cō-
muniter subiicimus: sed potestati principū totam rem committendā arbitramur: ut
quēadmodum pecunias publicas digne distribuunt: sic mulieres quoq; fortibus uiris
& utriusq; dignitate tribuant. Multa huiuscemodi sunt apud eum: immo multo etiā
turpiora quæ negligenda potius q̄ scribenda duximus. Sed ut quantum distet mens
humana q̄uis præcipui philosophi a mente mosaica quæ diuinitus docebatur aperti-
us uideas leges Platonis de cæde cum mosaicis conferas.

Leges aliquæ Platonis.

Cap. XIII.

Uodcūq; inquit deus de furto & de fure dixerit: id diligenter ciuitas oracu-
lum dei secuta faciat. Et si quidē liber aliquis iudiciū fecerit gloriam uirtutis
assequat. Si uero sciens non dixerit infamis esto. Seruus si quid indixerit pu-
blice dño eius pecunia referatur: ipse aut liber sit. Si uero sciuerit & obticuerit morte
suppliciū luat. Morte crudelissime iudicio quidē meo non indigentē puniri præcipit:
cū eos qui furta homicidiaq; commiserūt uiuere patiatur: ac a dño interfici seruū pro
nihilō putet. Purget inquit si quis seruū suum occiderit: Si uero ira concitatus alienū
obtruncauerit duplum dño reddat. Si quis at liberz hoīem non præmeditatione atq;
insidiis: sed repente ira cōmotus interemerit: cū ea fecerit q̄ illi faciunda sunt qui absq;
ira occiderit: duobus ad domandā iram exulet annis: qui uero insidiis hoīem excæpit
hic & alia similiter faciat & exulet non duobus sed tribus annis: q; si post exilium rur-
sus hoīem interfecerit ppetuo exulet. Parētes si filiū uel filiam interfecerint tribus exu-
lent annis: cūq; redierint conuersari iure simul non pmittantur. Vir aut si uxorem aut
econuerso necauerit triennio similiter exulet: cūq; redierit cum libris suis non cōuerse-
tur. Frater si fratrem: aut soror si sororē similiter. Quod si frater in defensione principis
fratrem quasi hostem interfecerit mundus sit: similiter q̄cunq; aliquis se ipsum defendē-
do trucidauerit mundus sit: præter quā si seruus pro defensione sua liberz interfecerit
de quo ea statuimus q̄ de paricida qui parentes .s. interfecerit dicta sunt. Hæc si mosai-
cis conferas humana uidebunt ad diuina conferri. Si quis inquit pcusserit sponte ho-
minem: & pcussus decesserit morte moriat. Sin uero non sponte percusserit loca da-
bo quo fugiendum est. Si quis dolo atq; insidiis hoīem interfecerit et ab altari si illo
refugerit ad mortē rapiatur. Qui patrem aut matrem uerberat moriat. Si quis i iurgio
lapide aut pugno percusserit hoīem si homo non moriet damnū & medicamenta re-
stituet qui pcussit. Si seruus aut serua in manibus dñi dum ab eo uerberetur interierit
ultione dñs uindicabit: si uero diem unū uel duos superuixerit non uindicabitur: ar-
gētum. n. eius est. Si quis serui aut seruæ oculū eruerit libertatem ei pro oculo dabit.
Hæc Moyses. Illa et non est ab re audire: q̄ de rebus minimis inhumaniter Plato san-
cit. Si quis inquit ficus aut uuam absq; cōsensu patroni accæperit qm̄ quæ sua nō sunt
accæpit damnet. Quod si seruus quispiā fecerit p singulas ficus atq; racemos æqua-
lia numero uulnera patiat. Hæc certe magnifica mente Platonis digna non sunt. Sed
audi mō uicissim atq; cognosce quā humanissime atq; diuine Moyses. Si introiueris
inquit i uineā proximi comedes uuam & implebis aiām tuam. nihil at exportabis: &
rursus si in messem pximi tui ueneris non imittas falcē: sed spicas in manibus tuis col-
ligas: si metēdo manipulū oblitus fueris in agro nō reuerteris ad accipiendū: inopi re-
linquas ut bñdicat tibi dñs deus tuus. In uidea nō reuerteris ad uindemiandū itez.
Inopi erit si qd relictū est. Innumerabilia in Platone sunt q̄ repræhēdi possunt: sed ea
q̄ dicta sunt satis multa eē opinor ad ostēdendū iure nobis iudaica Platōis anteferri.

VNC ALIORVM QVOQVE PHILOSOPHORUM sectas immo uero nugas compendiose ponamus: quorum errores non a me ipso: sed contradictione & pugna inter eos mirabili cognosces: quos quoniam inter se aut cum aliis comparo non facile negauerim illos claros fuisse uiros. Quando uero hebræorum theologis atque philosophis comparo & doctrinam doctrinæ illorum confero: caduca & friuola omnia quæ philosophi excogitarunt mihi uidentur nec mirum. Illa diuinitus edita sunt: hæc humanitus.

Quod omnes inter se philosophi repugnant contra quod nostri omnes concordant.

Capitulum. Primum.

Deo ut non simus accusandi si græcorum doctrinam despiciamus & hebræorum scripturam amplectimur. Nam operæ precium est ad hanc præparationem euangelicam diuersas atque inter se contrarias multas in philosophia hæresum opinioniones uidere ipsosque philosophos uerbis ambitiose sibi ipsis pugnantes. Plato. n. ille omnes qui ante ipsum fuerunt reprehendere acriter solebat. Platonem deinde ac Platonicos alii increparunt: & ipsi peripateticos persecuti sunt: & peripatetici rursus eos nihil scire nihilque dicere putabant. Stoici ab aliis deridentur & ipsi cæteris illudere non uerentur. Ita ut iam non lingua & calamo solum uerum etiã manibus prælium geratur. His Pyrronem Aristippum Metrodorum Protagoram Xenophanem Permenidemque addemus: nec uoluptatis defensorem Epicurum prætermittamus: hos omnes ita redarguemus ut alterius armis in alterum utamur. Sic. n. inutilis esse disciplina ipsorum ac luce clarius uidebitur: non dico hæc quia græcos odio habeam: aut quia eloquentiam eorum contempnam. Sed quia falso accusari reprehendique me uideo: quod falsam ac fabulosam hebræorum scripturam elegimus: Quomodo. n. falsa est hebræorum doctrina qui ab initio humanæ uitæ ueram philosophiam & pietatē & inuenerunt & in temeratam conseruauerunt: qui nihil unquam addiderunt aut detraxerunt his quæ summi uiri scriptis ediderunt: Principio. n. sapientissimus ille Moyses quem omnibus græcis multo antiquiorem in superioribus demonstrauius nihil omnino ex his mutauit: quæ sincera suorum maiorum theologia tradidit: præter quod quod uiuendi disciplinam temporibus atque hominibus illis congruam diuinitus sanxit: & qui multis sæculis post eum uixerunt prophetae: nec unicum quidem uerbum aut mosaicæ legi aut theologiæ priscorum a Moyse conscriptæ incongruens minusque consentaneum dixisse inueniuntur. Christiana quoque ueritas a scriptura iudæorum profecta ita ei congruit si recte intelligitur: ut nulla repugnantia excogitari possit. Talia igitur nostra sunt una sententia una uoce a primis qui ante Moysen fuerunt: a mediis qui fuerunt a Moyse usque ad Christum rutilarunt: a nouissimis discipulis dico christi qui ueram pietatem. i. Saluatoris nostri doctrinam uirtute ac gratia ipsius connixi in lucem ediderunt: prædicantur ac confirmantur. Vniuersumque orbem magis indies florentem fide conspiciamus: nec imperatorum edita: nec hostium insidiæ: nec inimicorum gladii præualere potuerunt. Gentium uero præclara illa philosophia quem unquam fructum produxit: Nam quemadmodum qui ante Platonem fuerunt ab ipso derideantur mox ipsius Platonis uerbis audies. Protagoram enim

enim Heraclitum Empedoclem & Parmenidem iccirco redarguit: quia dissentientes inter se manifeste videntur: quis Protagoras oïno impius qui nullum esse deum opinatus est. Sic. n. in libro de diis edito ab eo statim incæpit. Nescio inquit si dii sint: nec quali forma sint cognoscere possum Democritus uero qui Protagorã docuit præcipia rer: inane ac plenum esse dicebat: plenũ ens & solidum uocabat: Inane uero ac uacuũ non ens: asseritq; non magis ipsum ens esse quã non ens. Ab æterno. n. iquit in uacuo continue atq; uelociter entia mouent. Heraclitus uero principia rer: ignem putauit: ex quo uniuersa fieri: & in quem resolui uicissim arbitratus est: tempusq; resolutionis oïum in ignem determinatũ esse ait: & generationis ex eo similiter. Hi oës cũcta moueri asseruerunt. Parmenides aut eleata unũ esse uniuersum affirmat non genitũ neq; mobile: pilæ quoq; figura conglobatum. Hunc Mellissus audiuit: ac eum in oïbus sequitur. De quibus oïbus hæc Plato in theeteto conscripsit. Ex differentia inquit ex motu & ex mixtura ad inuicem oïa fiunt quæ esse dicimus non recte appellantes. Nunq̃ enim aliquid est: sed sp̃ fit: & de hoc oës philosophi præter Parmenidem conueniunt. Protagoras dico Heraclitus Empedocles & utriusq; poeseos sũmi poetæ comœdiæ quidẽ Epicharmus Homerus aut tragœdiæ: qui cũ oceanum generationẽ dicat deor: oïa fluxu atq; motu producta esse uoluit. Et paulo post heraclitii ait qui in epheso ioniaq; philosophari uident nullo modo curauit quiete aliquid interrogare ac respondere: & si quid ab eis quæsueris enigmata quædã uerba quasi sagittas ex arcu præiiciũt: quorum si rōnem quãdam aut significationem quæsueris alio percutieris enigmatē: nec quicq̃ cum eis efficere poteris. Quippe nec ipsi secum firmi unq̃ aliquid dicũt. Immo id apprime studere uident: ne quid certi aut in uerbis aut in aïs eor: insit: & subicit. Ab istis igitur nihil unq̃ discemus: sed ipsi nos consideremus: quod ab antiquioribus accæpimus occultius ab illis ac poetica dictũ quod oceanus & fluxus generatio rer: est: quia nulla res prorsus stet atq; quiescat: quod posteriores apertius adeo dixerunt: ut iam et coriarii fabriq; oës recte se tenere philosophiã putent: liberatiq; ab errore uideant quia falsum esse cognoscant alias rer: quiescere alias moueri. Oïa. n. moueri a præclaris illis philosophis didicerunt: quos magnis laudibus prosequuntur. Fere aut oblitus sum o Theodore illorum qui uniuersum immobile esse contendunt. Mellissus. n. & Parmenides & quicũq; eos sequuntur spernentes illo stare oïa quiescereq; affirmant. Ipsum. n. inquit uniuersum non habet locum in se ipso quo moueatur. Quid igitur nos in medio istorum intercæpti o amice dicemus: nisi magno aïo defensi effugiemus quemadmodum in palæstra nonnulli intercæpti alii ab aliis simul tracti pereunt. Sic nos in contraria isti trahentes penitus lacerabunt: Hæc in Theeteto. Sed uideamus rursus quæ de prioribus philosophis i sophista scripsit. Facilia q̃dam Parmenides inquit locutus est. Et quicũq; de prioribus iudicare de entibus quot & q̃ sint uoluerunt fabulam quandã quasi pueris nobis narrare mihi uident. Alius. n. tria entia dicit esse: & modo inter se pugnare: modo alterum ab altero fieri coniunctiones quoq; partus & educationes quasi filiorum confingit. Alius duo faciens humidum uidelicet atq; siccum aut calidum & frigidum in unum copulat & producit. Genus aut eleaticum a Xenophane & ante ipsum incipiens oïa unum esse affirmat. Iades uero q̃dam musæq; licelides coniungendum ita putarunt: ut dicerent ens & unum & multa esse: sed amicitia & inimicitia differre. Distractum. n. ens semper aiunt ferri per contentionem illi qui intensiores musas coluerunt. Remissiores uero sic semper se habere negarunt: Sed modo quidem unum esse aiunt uniuersum ex uirtute. Veneris amicũ sibi

atq; conueniens: modo autem multa cum ipsum sibi ipsi propter contentionem repugnet. Et post pauca: Quidam autem inquit sunt inter quos gigantum bellum assiduum geritur. Alii. n. quicquid manibus compræhenditur tanctusq; sentitur: id solū esse contendunt corpus atq; substantiam idem omnino esse affirmantes. Alii eis illudunt qui separatas a corpore substantias esse asserunt. Dicunt. n. quidam intelligibiles atq; incorporeas species ueram esse substantiam. His aliisq; huiusmodi uerbis oēs qui ante ipsum fuerunt Plato deridet. Qualem enim ipse de rebus opinionem habuit in superioribus explanauimus cum a iudaica ipsum scriptura accæpisse plurima probaremus. Sed successores etiam eius in medium adducamus.

De Successione Platonica.

Cap. II.

Platonem igitur ferunt in academia primum docuisse: ac ideo & academicam philosophiam uocitatam fuisse. Post illū uero Speusippum ex sorore nepotē Platonis: deinde Xenocratem Polemona docendi uices suscepisse: qui post mortē Platonis nouis opinionibus ilico academiā replerunt. Ita sincera Platonis doctrina una cū eo extincta: Contentiones nāq; ac pugnae post eū inter philosophos coortæ usq; ad hodiernū diem maximopere uigēt. Paucissimi. n. immo uero duo uel ad summū tres in tāto spacio tps ueri Platonici sunt reperti: Nec tñ etiam ipsi ab adumbrata cauillatione oīno alieni. Polemoni Arcesilaum aiunt successisse: qui fertur Platoniam oīno philosophiam cōmutasse nouamq; quandam constituisse: qm̄ nihil cōpræhensibile sit. & in utrāq; partem rationes æqualium sint uirium: sensus quoq; fallaces esse: rationemq; nullam omnino firmam fieri. Vnde illud hesiodicum.

Mens cælata latet homines haud cognita cuiq;

Atq; ipsam secum dii detinere latentem.

Summis laudibus efferebat. Post Arcesilaum autē Carneades atque Clythomachus priorē philosophia contempta tertiam instituerūt Academiā: Quartam Philon & Acharmidas: Quintam quoque nonnulli dicūt Antiochum induxisse: hi quidē successores Platonis fuerunt quorum philosophia qlisnam fuerit si qs discere gliscit. Numenium audiat: qui in libro de dissensione acadēicorum a Platone hæc scripsit: Speusippus inquit Platonem: Xenocrates Speusippū: Polemon Xenocratem i academia secutus est: qui in omnibus fere mores Platonis & dogmata permutabāt. Præterq; q; hæc nobilis incompræhensibilitas nōdum illos iuaserat. Ita statim post illū aut ignorantia aut alia quadā de cā Platonis philosophiā contempserunt. Nolo. n. amore Xenocratis id dicere imo uero Platonis gratia dicā: Doleo nāq; quia philosophiam & uitam Platonis imitati non sunt. Nam & si nō erat melior magno illo Pythagora forsā tamen etiam peior non fuerat: quem quidē Pythagoram discipuli eius diligēter secuti maiore doctori suo accumularunt honorē: quam rem quis utinam nō fecissent studiosissime imitati epicurei sunt: qui cum sapiētem putarint epicurum fuisse multis post eū tps nihil pēitus aut illi aut alter alteri cōtrarium dixerunt: sed impietatis crimine inquinatus uidetur: qui noue aliquid dicei audeat. Ita magna quædam iter eos concordia est: similisque est epicuri secta disciplinæ ciuili: Quippe cum sine seditione summo cōsensu sic agatur ut unam mentem unāq; sententiam habeat: Itaq; firmiter atq; cōcorditer Epicurum defendunt: ut etiam i posterum secuturi uideantur. Stoica uero statim ab ipsis principiis factionibus plēa nondū quieuerunt: Sūtq; inter eos a deo diuisi ut alii magis alii minus se stoicos eē fateantur. Plato autem Pythagoricus certe fuit: nec ignorabat Socratem tres deos posuisse imitationē pythagoræ quod & ipse

& ipse secutus eo modo conscripsit ut necessitate nec clare dixerit: sed inter manifestū atq; occultum sententiā suam cælauerit: non inuidia quadā neq; maliuolentia sed rez dignitate cōmotus. Hoc igitur considerantes separare ipsum oino debemus ab Aristotele atq; Zenone: & quē academia sua diuisa est ab ea quoq; ipsum distinguimus: ac ipsum in seipso considerantes Pythagoreū appellamus. Sed nunc furiosissime & huc & illuc & rotus & p singula mēbra trahitur uir inter Pythagorā & Socratem medius. Sublimitatē nāq; illam Pythagoræ ad humanitatē deduxit. Humile uero atq; deiectum. Socratis ad grauitatē reduxit: ac ita Pythagora popularior atq; cōior: Socrate uero grauior uisus est. Sed redeamus illo unde nobis defluxit oratio. Polemona igitur Arcefilaus & Zenon audiuerunt: quīs Zenon anteq̄ Polemo doceret Xenocratis ēt fuerat auditor qui ēt cratetem cynicum in nonnullis imitatus est. Sed Stilponem quoq; & heraclitios ē secutus. Nam cū Zeno & Arcefilaus Polemona simul audirent disputandi ambitione concitati quotidie pugnabant. Ita Zeno Heracliti Stilponis & Cratetis auxilio nixus insignis puginator a Stilpone factus & austerus ab Heraclito: Cynicus a Cratete: Arcefilaus uero Crantora platoniciū & Diodorū & Pyrrona in subsidiis tenuit: & Crantor quidē credibilem eius effecit orationē: Diodorus uero sophisticā: Pyrron autē mutabilem eum fecit & transfugam & oino nihil. Vnde dicebatur de ipso q; ex anterioribus esset Plato: ex posterioribus Pyrron: ex mediis Diodorus. Hic subtilitatibus Diodori qui acutus dialecticus erat & Pyrronis rōcinationibus platoniciā eloq̄ntiam scēdauit & mō hoc modo aliud dicens: hinc illo & illinc huc facile tanq̄ nihil sciens uoluebatur. Sire tñ multa eloquentiæ umbra uidebat: nec unq̄ fuit in eo ut unū & idem bis diceret: nec putabat igeniosi esse uiri in eisdē permanere. Cauillator igit̄ summus uocabat̄: cum ita se his q̄ dicebantur dare adaptareq; sp̄ fuerit p̄meditatus: Vt cum ipse nihil sciret nec alios scire quicq̄ pateretur. Terebat. n. oēs turbabatq; sophismatibus gaudebatq; ac gloriabat̄ scēditate illa mirifice: q̄a nihil turpe nihil honestū nihil bonum nihil malū cognosceret. Sed si quid primo turpe dixerat repente cōmutatus pluribus conabatur rōnibus quæ prius astruxerat confutare. Erat igit̄ hydra capita sua pprio ense amputans: nec aliquid habēs utile nisi quod libenter & audiret̄ & uideretur. Nā & facie benigna & ore rotūdo & suauius erat oculis p̄dicus: quæ non repente arripuit: sed aptus ad hæc natura exercitatione quoq; ab initio firmavit. Audiuit. n. puer Theophrastū mitem uirū nec a cupidine alienum qm̄ formosissimus erat. Ipse postea crantori fuit amatus. & Diodori cauillatoria naturæ cōmoditate breuissime secutus: Pyrronē quoq; fuit imitatus: in cuius sententia quīs Pyrronicus appellatus non sit p̄mansisse uidetur: A perte nāq; Mnaseas Philomelus & Timon sceptici suum ipsum. i. scepticum fuisse affirmant. Verū. n. & falsum & uerisimile ipse quoq; ut illi destruebat. Pyrronicus igit̄ re non noie fuit: sed Crantoris pudore a quo amabatur nomine non re academicus erat. Magna igitur pugna inter Arcefilaum atq; Zenonem fuit: & alter in alterum & dicendo & scribendo impudēter ferebantur: quīs Zeno non melius faceret q̄ Cophisidorus orator qui cum grauiter ferret Isocratem quem audiebat ab Aristotele premi dicebat scribebatq; non in Aristotelem quidem ut putabat: sed in Platonem a quo alienus non erat. Nam cum Aristotelem nullo modo intelligeret: putaret autem quoniam Platonem Aristoteles audiuerat Platoniciū illum esse: bellum quidem indixerat Aristoteli: Platonem uero & eius dogmata: quæ tñ nesciebat reprobare conabatur: putans non Platonis dogmata: sed Aristotelis refutare. Ita magnus ille orator nō eum percutiebat cui bellum indixerat

sed eum quo cum pacē habebat. Sic igitur & Zeno Arcefilao pugnans Platonē lace-
rabat. Non. n. erat forsan nescius eorū quæ Arcefilaus dicebat: Platonica uero penitus
ignorabat ut a libris suis manifeste colligitur. Ita quē non debebat impudenter exagi-
tabat: & quē debebat minime tangebatur: & certe si Platonica nō oppugnasset dogma-
ta bonus meo iudicio fuisset philosophus. Sed de hac re latius si ocium erit: utinā au-
tem nunq̄ mihi tantum sit ocium ut ad huiusmodi res non ioco sed serio reuertar. Stu-
debat igitur Zeno Arcefilai oīa dicta refutare: ac maxime incōpræhensibilitatem qui-
buscūq; poterat argumentis aggrediebatur: quorū Arcefilaus alia depellebat alia succi-
debat alia supplantabat. Ita contra dicentes deiciebat & auditores in stuporem uerte-
bat facile putantes non uerbū non operam non passionē non quicq̄ aliud esse magnū
aut paruum nisi q̄ p̄itanæo Arcefilao uideretur. Illi uero nil prorsus uidebatur ne affir-
mabat quicq̄ sed uerbis solūmodo pronuncians terebat. Lacydes aut̄ qui Arcefilao
successit œconomicus appellatus est: quia rei familiaris magnā curam habebat: mani-
bus cuncta propriis negocia sua gerebat nō paupertate oppressus: nec seruis indigēs:
sed quia imo uero cām unusquisq; p̄ se ipsum excogitet. Ego uero illud suauitatis gra-
tia breuiter p̄stringam: quo maximo argumento usus nihil penitus ab hoībus comp̄-
hendi posse putauit. Solebat sp̄ in seruorū absentia penu claudere: clauemq; in loculo
depositā obsignare: anulūq; quo diligenter signauerat subtili filo ligatū per paruulū
quodam ianuæ foramē intro iniicere. Cum aut̄ sibi aperiendū erat retractum p̄ filum
anulo clauisq; resignata: ac rursus simili mō & claudebat & aperiebat. Quā rem cum
astutia seruorū percæpisset absente Lacyde aperiētes clanculū uniuersum penu prout
aius eorum ferebat consumabant exportabant fundebāt. Lacydes aut̄ cum & signacu-
la q̄ fecerat integra inueniret & anulum ut dimiserat: penu aut̄ manifeste diminutū: pu-
tauit hoc illud esse quod apud Arcefilaum de incōpræhensibilitate rerū quod nihil ui-
dere nihil audire nihil deniq; itelligere sincere ac uere possumus: audiuit disputari ma-
litia quoq; seruorū nihil uere cerni scireq; possis ab ipso se audisse affirmabat. Quare cō-
fusus non academicā sed stoicā apud seruos disciplinā profitebatur. Illi uero acade-
micam incōpræhensibilitatē ueram esse contendebant. Ita coactus Lacydes aliter in-
quit i scholis disputamus: aliter domi uiuimus disputationibusq; ac schola neglectis
domū sedens obseruabat. Hæc de Lacyde dicta sufficiant. Hūc audiuerē quidē mul-
ti: sed p̄cipuus oīum atq; insignis Cyrenæus fuit Aristippus. Successit aut̄ ipsi Euāder
post quē Carneades academici factus princeps gymnasiū tertiā constituit academiā.
Is Arcefilai morem in disputādo secutus est. Nam ad utrāq; partē ita dicebat: ut oīa
quæ aliis afferebant̄ refutaret: incōpræhensibilitatem tñ Arcefilai non probauit. Nō
enim esse passibile dicebat hoīem ita in oībus se retinere: ut nihil affirmet: esseq; nō par-
uam differentiā inter incertū & incompræhensibile: & cuncta quidē incompræhensibilia
esse sed non incerta: Is stoicarū quoq; rōnum non ignarus ambitione magis q̄ uerita-
tis amore stoicā philosophiam p̄sequebatur: De quo Numenius hæc scripsit: Carnea-
des inq̄t pugnandi mortē Arcefilai renouauit oībus cōtradicens: & huc atq; illuc nūc
affirmando nunc negando uolubilitate orationis oīa distrahens: cūq; rem nactus eēt
grauiore ut maximus atq; uehemens amnis fluxu orationis atq; uorticibus contra-
dicentes obruebat. Ita cæteros quidem nonnunq̄ ui argumentorū seducebat: ipse uero
se ipsum quod in Arcefilao nō erat recte intelligebat: Quippe multo prius ille se ipm̄
q̄ auditores decipiebat. Carneades uero & permulcebat & depopulabatur: nam tur-
ta quidem occulte latrocinia uero aperte irruens. faciebat: modo dolo modo ui etiam

præparatos præmeditados etiam homines confundebat: Ita nullus ei resistere poterat: Sed erant oēs quibuscum pugnabat multo inferiores. Carneadi autem Clytomachus successit: Clytomacho Philon: de quo idem Numenius hæc perstrixit. Philo cū Clytomacho successisset nimia lætitia confusus quasi gratiam habēs quæ illi uisa fuerant confirmabat: amplificabatq; ac aduersus stoicos cunctis uiribus armabatur. Sed t̄p̄is spacio ueritate rerum coniuncta in compræhensibilitatis opinio fuit. Quare Philon quoq; ipse ne transfuga uideretur redargui magnopere cupiebat: huic Antiochus in academia successit: qui stoicum Mnesarchum secutus Philoni præceptori non paucis contradixit: & aliena dogmata in academiam induxit. Hæc de successione platonica ab ipsis ut uides philosophis tradita sunt. Considera igitur altius oro falsitatē dogmatum & pugnas philosophorum: qui & si per uniuersum orbem amore ueritatis errauerint: nullum tamen laboribus dignum fructum posteris transmittere potuerunt sed nec ipsi magnam utilitatem consecuti sunt. Cultus enim idolorum & multitudinis deorum opinio quasi pestis omnia contagione sua inuaserat: quæ ipsos quoq; philosophos moribus ciuitatum ac legibus sacrificantes summerferat.

Quod unusquisq; philosophorum q̄ ipse cōiiciebat de diis sequebat̄. Cap. III.

Nihil enim ueri de diis a prioribus accæperunt: sed suis cogitationibus coniectura ducti de natura philosophantur: quod Porphyrius i epistola ad ægyptium Anebonem his uerbis fatetur. Incipiam uero inquit a diis & dæmonibus bonis de quibus plurima græcorum philosophi dixerunt: sed quæ dixerunt coniecturis præcipue nituntur. Et subiūgit magna pugna de his uerbis apud nos est. Humanis. n. rationibus de bonis coniecimus: qui aut̄ altiora hoc modo inuestigant: cum peruenire nequeant quo proficisci uoluerint frustra philosophantur. Idē ipse in libro ad Boethū de animæ historia inquit: Cōis quidem hominum sententia immortalem esse animam prædicat. Rationes uero quæ a philosophis adducunt̄ faciles refutatu sunt. Nulla enim apud philosophos opinio pp̄ contrarias rationes quas facile contradicentes inueniunt firma esse uidetur. Immo uero etiam de his quæ oculis cernuntur nihil esse confirmandum multi opinati sunt: & in libro de responsis ipso Apollinis oraculo in testimonium citato seductos fuisse græcos: & ab ægyptiis chaldæis & hebræis ueritatem ut in superioribus diximus conspectam affirmat. Videmur ne igitur accusandi nos qui seductas gentes cōtempsumus: & hebraicæ scripturæ toto aīo adhæsimus? Cur enim oportet nos philosophos audire ac magni quicq; ab illis uelle discere si cōiecturis utuntur & uariis rationibus atq; diuersis in summam oīum dubitationem adducant? quod ut re ipsa uideas ipsorum philosophorum de principiis: de diis: de uniuersa constitutione uarias immo uero contrarias sententias exponam.

Quod mathematicæ disciplinæ nihil conferant ad pietatem. Cap. IIII.

I prius ostendero nihil astrologiam: arithmetiam: geometriam: musicāq; (ipsi mathematicas disciplinasq; uocant) quæq; non ipsi inuenerūt: sed a barbaris accæperunt ad inueniendā ut ipsi putant ueritatem cōferre. Nam si disciplinararum inquit cognitio animum non formauerit: nullus recte philosophari nec deum cognoscere potest. Ita quasi deus ipse numeris teneatur: nos qui eas disciplinas non admiramur pecudes esse arbitrantur: nec magni aliquid posse nos intelligere contendunt. Res autem ipsa ostēdit multos apud græcos fuisse: innumerabiles apud barbaros qui quis has disciplinas optime tenuerint: nec deum tñ nec recte uiuēdi normam cognouerunt. E contra multos sine illis pie simul atq; sanctissime uixisse: Itaq;

Socratem quē merito oēs admirantur non magni has disciplinas fecisse. Xenophon in libro de dictis socraticis scribit. Docebat inquit quantum oporteat singularum rerum atq; artium habere peritiam. Nam tantū geometriæ studendum consulebat quantum sufficeret ad mensurationem agrorū ac distributionem: quod adeo facile dicebat esse ut si quis diligenter animaduertat quā primum quantitatem agri cognouerit mensurationem ignorare nō possit. Reprobat uero tantam eius rei curam ac studium ut difficili figurarum cognitioni inuigilare uelis. Nullam. n. utilitatem i illa speculatione uidere se assererat: nec erat geometriæ imperitus: sed a multis atq; utilissimis studiis ēt hominis uitam ad alienarum considerationum studia deducere nō oportere putabat. Similiter astronomiam quoq; discendam consulebat ut dies ac noctes horas & menses & annos rectius percipiamus. Quæ res ad iter agendum & nauigationes atq; custodias multaq; alia in nocte aut in mense aut in anno per aguntur p̄utilis est: Eousq; autem astronomiam discere quousq; planetarum motus: & distantias eorum a terra compræhendas uehemēter improbat. Nullam. n. utilitatem etiam in hac re uidere dicebat: nec erat expertus omnium istorū. Sed cum longa tempora spacia desiderant non conferre arbitrabatur utiliora relinquere & in his uitam contere. Omnino autē non esse curandum homini dicebat ut per cælestia corpora futurorum quæ in potestate diuina sunt cognitionē p̄quirat. Nec. n. posse hoīes illa cognoscere: nec diis gratū esse si quæ illi occultarūt ea tu diligēter inquiras posseq; facile ira deorū in insaniam Anaxagoræ cadere: quæ cū cælestiū scientiā p̄fiteret in id amentitiæ incidit ut solē ignē penitus putaret: Nec p̄spicere poterat facile nos ad ignē oculos erigere cū solem respicere nequamus nec corpora hominum acriora fieri ab igne quemadmodum a sole. Nec cernebat omnia quæ a terra germinantur absq; solaribus radiis atq; calore cælesti crescere non posse: quæ omnia igneo calore languescunt ac pereunt. Logicam quoq; discendam ita consulebat ut magnum eius studium multaq; operam improbare. Hæc Socrates apud Xenophontem: ipse autem Xenophon i quadam ad Aeschinē epistola: hæc de Platone ac de his qui naturalem scientiam p̄fitebantur scribit. Omnibus inquit patet diuinas res cognitione humana compræhendi non posse: quare sufficit pie ipsos deos & ex animo colere: quales autem sunt nec inuenire nobis possibile est: nec fas est quærere: nec enim seruis conducit: nec eis laudabile dixerim si dominorum suorum consilia nisi quantum ad ministerium suum p̄tinet scrutari uoluerint. Quādo enim o Aeschine Socratem quispiam audiuit de cælestibus aliquid corporibus dicere: aut ad subtiles linearum speculationes perdiscendas exhortari? Musicam enim ipsum scimus auribus solummodo percipisse: quotidie autem de fortitudine: de iustitia: de aliis uirtutibus diserebat. Hæc nāque bona hominum appellare solebat. Cætera uero aut percipi ab hominibus non posse: aut non longe a fabulis distare Sophistarumque ludis similia esse: hæc ille & cæteris consulebat & ipse primus faciebat. Hi ergo quibus Socrates non placuit aut taceant aut ad id quod æquum est redeant. Socrati enim uiuo sapientiam deus soli attestatus est: Qui uero eum interfecerunt poenitiæ stimulos effugere non potuerunt: isti autem bona ægypti & prodigiosam Pythagoræ sapientiam adamarunt: & solida Socratis tenuitate contempta tyrannidem coluerūt: & tenuissimam uitam dapibus siculis commutare non erubuerunt. His uerbis Xenophon Platone. n. occultius pugnabat: Socrates uero apud ipsum Platonem in libro de republica gymnastica musica & astronomia ita loquitur ut etiam Plato non multum istis attribuere uideatur.

Opiniones priscorum periarchon idest de principibus.

Cap. V.

u Erum ut facilius merito contempta esse a nobis hanc inanem graecorum philosophiam cognoscas non grauabimur altius varias atque diuersas immo uero inter se contrarias philosophorum opiniones repetere: Assumam autem ea a libro Plutarchi quem de dogmatibus philosophorum inscripsit. Thales inquit Milesius de septem sapientibus unus principium rerum aquam putauit. Is primus philosophari dicitur incepisse: & ab eo ionicam philosophiam esse appellatam. Dicitur autem iunior in aegypto fuisse: & in miletum senior rediisse. Inductus autem fuit ut ex aqua uniuersa primo esse diceret: & in aquam demum resolui: quia sperma omnium animalium origo humida substantia est. Unde uerisimile putauit hoc modo ex humido cuncta oriri: Deinde quae herbae ac plantae uniuersae humido aluntur: & fructus ferunt: eius autem penuria languescunt ac decidunt. Tertio quia ignis stellarum atque solis & ipse mundus aqueis uaporibus alitur: quam opinionem Homerus quoque approbare uidetur cum dicat Oceanum qui omnium fuit origo. Anaximander autem milesius principium rerum infinitum esse asseribat & ex hoc omnia primum oriri: & in hoc tandem deuenire: iccirco infinitos oriri mundos atque rursus corrumpi infinitum autem esse dicit principium nequid desit: neue generatio terminetur. Errauit autem quia non aperuit infinitum istud aer ne an aqua sit aut aliud quoddam corpus: errauit etiam quia subiectam materiam dicens efficientem causam deseruit: infinitum enim nihil aliud quam materia est quae actu esse non potest nisi ab efficiente eliciatur. Anaximenes uero milesius principium rerum aerem opinatus est ex quo fieri cuncta & in quem resolui contendit: aiam. n. nostram aerem esse ait hic. n. nos continet. Uniuersum est mundum spiritus & aer fouet. Idem autem aer & spiritus apud eum est. Hic etiam errauit quia ex informi ac simplici spiritu atque aere aialia posse constitui putauit. Impossibile autem omnino est principium rerum solum esse materiam cum necesse sit efficientem causam ponere. Non. n. ex argento aut ligno aut aere uasculum unquam fiet nisi artifex fecerit. Heraclitus uero & Hippasus metapontinus ignem esse principium putarunt: quo extincto caetera gignuntur: cuius solidiorem partem in se contractam atque constipatam terram fieri: terram porro ab igne resolutam in aquam uerti: & exalationes aquarum in aerem transire. Rursus autem uniuersa corpora mundumque ipsum ignis ardore corrupti. Principium igitur ignis est inquit quia in eo sunt omnia & in eum deum resoluuntur. Democritus quem epicurus sequitur principium rerum asserit corpuscula quaedam minutissima: quas athomos appellat ratione cognoscibiles solidas non generabiles nec corruptibiles omni fractura superiores quae alterari non possunt. Has in uacuo & per uacuum moueri asserit quod infinitum esse opinatur: Athomos quoque ipsas infinitas numero dicit quibus accidunt figura & magnitudo secundum Democritum: Epicurus autem pondus etiam adiecit: Non. n. mouebuntur inquit nisi pondere deferantur. Figuras porro athomorum nec infinitas & eiusmodi esse asserunt ut frangi non possint. Athomos. n. dicta est non quia minima sit: sed quia diuidi ac frangi nequeat. Athomos autem esse dicunt quia uacuum atque unitas elementa sunt. Empedocles uero agrigentinus quattuor elementa ignem uidelicet aerem aquam & terram principia ponit. Duas etiam uirtutes amicitiam atque litem: & amicitiam quidem coniungere: litem uero distinguere. Haec fuit primorum philosophorum discrepantia: Iste sunt de principiis illorum inanes opiniones. Non. n. deum creatorem nec deos omnino aut incorporeas & irracionales substantias nec illud quod supra sensum sit in principiorum numero acciperunt. Primus autem graecorum omnium Anaxagora fertur intellectum rerum omnium causam asseruisse: quod phi

losophandi amore agros suos dicitur incultos reliquisse: Is primus efficiētem causam
 rōnalem arbitratus est: confusa. n. oīa simul fuerunt: sed intellectus a confusione in or
 dinem ea redegit: admiratione uero dignum est q̄ ita dicentem parū defuit quin athe
 nenses lapidibus obruerent: quia uidelicet non solem sed solis creatorem uenerabat:
 Is & si rebus omnibus intellectum proposuit non tñ consequenter ubiq; seruauit. Vn
 de Socrates apud Platonem de anima uehementer eum incusat. Cum legissem inquit
 Anaxagoram dicentem oīum causam esse intellectum magna latitia perusus puta
 ui magistrū iam me Anaxagoram inuenisse qui mihi diceret oīa optime ab intellectu
 esse disposita: & a quo discere possem utrum terra rotūda an triangularis sit. Causam
 enim afferre ipsum arbitratus sum. Quare altero alterum melius: & quia optimū est
 talem terram esse: & si in medio ipsam diceret ilico exponeret quia optimum est i me
 dio sitam esse: ac eodem modo de sole luna & de uelocitate ipsorum: & de aliis singu
 lis quod optimum sit alia pati alia facere quæ patiuntur & faciunt: non. n. alia causa q̄
 optima reddi potest si a ratione atq; ab intellectu disposita sunt: magno igitur gaudio
 sæpe libros eius perlegi: & progressus aerem aquam ignem cæteraq; huiusmodi affer
 re Anaxagoram uidens: eisq; causas rerum attribuere: nec intellectui ac rationi aliquid
 attribuere magna de spe decidi Simillimum. n. mihi facere uidebatur: ac si quis dice
 ret, oīa intellectu atq; ratione a Socrate fieri: Deinde cum reddere causam uellet qua
 re hic sedeam responderet quia corpus meum ossibus atq; neruis constat: cum ossa ar
 ticulos coniunctionesq; habeant neruis colligatas: & nerui trahi atq; retrahi soleāt. fle
 et hoc modo corpus facile posse quia de causa fit ut sedeam: non. n. uera causa reddi
 tur: sed quia uidelicet eum athenienses mortis crimine condēnarint: & mihi iustus ui
 sum est sententiam hanc subire: Iccirco expectans hic sedeo. Nam per canem nisi hoc
 esset si fugere mihi melius uisum esset: hæc ossa & isti nerui megaræ & i boetia essent
 Si quis uero contendat non posse me quæ mihi optima uidentur absq; neruis & ossi
 bus cæterisq; huius efficere: uere quidem dicit. Per hæc enim facio: ratio autem eorū
 quæ intellectu fiunt non hæc sed melioris aut certe optimi est. Et post pauca ita & ter
 ram alius reuolutione cælorum in medium depelli alius propter latitudinem suā ab
 aere sustineri: quod autem melius sit in medio sitam esse ne quærunt quidem. Est aut
 quod omnia ligat & bonum ipsum quod nescio quomodo omnes negligūt. Hæc So
 crates. Anaxagoræ autē successit Arcefilaus quem Socrates audiuit: præterea & Xe
 nophanes & Pythagoras: qui Anaxagoræ temporibus floruerūt de aternitate dei &
 de animæ immortalitate philosophati sunt.

Opiniones philosophorum de diis.

Cap. VI.

Vnc uideamus quales opiniones de diis philosophi habuerunt: Plutarchus
 sic in libro prædicto scribit. Nonnulli philosophorum inquit ueluti Diago
 ras Milesius & Theodorus cyrenaicus & Euemerus egiata & Calimachus
 nullo modo deos asserbant. Euripides et tragicus quibus Ariopagitarū formidine non
 oīno se aperuerit. Sisyphum tñ induxit quasi huius opinionis protectorem: & quibus
 eūq; potuit rationibus sentētiā eius tutatus est: & Anaxagoram qui una stetit cor
 pora confuse primo affirmauit. Deinde a deo in ordinem distincta: & Platonem qui
 nō stetit: sed inordinate mota fuisse primo dixit: deinde a deo in ordinem redacta re
 præhendit quia dixerūt deo de his inferioribus curam esse. Beatum. n. illud animal at
 que incorruptibile iquit omni bono repletum & oīs mali expers ab beatitudinē suam
 cōuersum res humanas non aduertit. Miser. n. esset si fabri aut operarii more ad hu
 iusmodi

iusmodi fabricam se conuerteret. Præterea deus quē dicunt ante ordinationem totius aut dormiebat inquit: aut uigilabat: aut si neutrum uerū est: nec erat oīno: Si ergo dormiebat a sæculo mortuum fuisse necesse est: Sempiternus. n. somnus mors est: Deus aut nec somnii nec mortis particeps est: Sin uero uigilabat aut perfectam beatitudinem habuit aut mancam atq; imperfectam: Si perfectam nullius rei indigebat: quare nec ad nouam rerum productionē descendisse ipsum uerisimile fit: Sin aut manca beatitudo affuerat quō uere dici deus pōt: cui quicq; abfuisse conceditur. Ad hæc quō si diuinitus humana gubernant: & boni uexantur: & mali foeliciter uiuūt Thales mūdum deum esse asserit. Democritus mundi aiām ait deum esse: & cum pilæ igneæ formam possidere. Pythagoras de principiis unitatē deum & bonum: unitatēq; esse unius naturā intellectum uidelicet ipsum: dualitatē uero dæmonem esse ac malum: in qua materialis ē multitudo. Socrates & Plato unicum uniforme quod uere ens atq; bonum est: hæc aut uocabula ad intellectum oīa spectare. Deus igitur intellectus est & species separabilis. i. procul ab omni materia & nulli passibili coniuncta Aristoteles supremum deū separabilem speciem uniuersi sphaeræ insidentem. Sphaerā autem corpus æthereum quod ipse quintū appellat. Quod cum per multas sphaeras diuidatur natura coniunctas & rōne separatas. unamquāq; sphaeræ compositam ex aiā & corpore aiāl esse arbitratur: & corpus quidē ut diximus cum æthereū sit circulariter moueri: aiām uero quāuis per se sit immobilis ipsam tñ motus causam esse. Stoici deū artificiosum ignem atq; intellectuale esse asserunt uia rationeq; ad generationem mundi progredientē: qui mundus oēs spermaticas rōnes quibus singula secundū fata gignuntur in se continet. Deum aut spiritum esse per uniuersum mundū penetrantem diuersis noibus appellatum secundum res per quas transit diuersitatem. Mundum ē deū esse & stellas & terram. Supremum at omnium intellectum esse in æthere. Epicurus deos hoīum formam habere quāuis non sensu propter tenuitatem naturæ: sed rōne percipiuntur. Quattuor deinde incorruptibiles ponit naturas athomos: uacuum: infinitum: similitudines: quas quidē naturas similiū partium & elementa ipse uocat. Hinc manifeste uidemus nullam græcos ante Pythagoram atq; Anaxagoram dei habuisse cognitionem: quare antiquissimis temporibus ut phœnices & ægyptii qui ut ostendimus non incorporeas quasdam uirtutes: sed mortales uiros ut deos colebāt. Sic græci quoq; diuinos honores hominibus conferebant.

Aduersus eos qui sensum tollunt inutile esse dicentes ad cognitionē Cap. VII.
Erum quoniam alii philosophorum sensibus cuncta cognosci arbitrabantur
u alii contra rationi solummodo credendum & sensum oīno abiiciendum dicebant. Non est inutile quid aduersus istos Aristoteles i octauo de philosophia conscripsit perstringere. Multi inquit rationem solummodo sequentes sensum ac phansiam omnino abiiciebant: ut Xenophanes colophonius: & Parmenides eleata: & Zeno: & Milesius de antiquioribus: De iunioribus autem Stilpo & megarici qui dicebant unum esse quod est: & quod diuersum esse uidetur: diuersum non esse nec gigni quicq; nec corrumpi: nec moueri penitus: aduersus quos quāuis in philosophia multa dicantur: tamen etiam nunc pauca dicamus. Diuina igitur res in nobis ratio ē: indigenus tamen sensu quemadmodū & corpore. Nā & sensus naturæ de sensibilibus iudicat. Qui enim sentit aliquid patitur: & qui sentit quod patitur eā passionē profecto cognoscit. Sensus igitur cognitio quædā ē. Præterea si sentire pati quoddā ē: & omne quod patitur ab aliquo patitur. Oīno diuersum aliquidque quod facit ē ab eo quod pa

CLARISSIMO IURISCONSULTO ALBERTO VONICO TAR-
VISANO HIERONYMVS BONONIVS.

MAGNA Alberte clarissime ac rerum dignarum studiosissime priscos homines
causarum solertissimos indagatores obductos terribimae calligine caecitatis in uerita-
te diuini numinis uestiganda laborasse diu uideo: quibusdam nephandissimae impie-
tatis assertoribus deos oino pertinaciter esse negantibus: ut Diagoras & Protagoras:
Nonnullis essent nec ne inconstanter dubitantibus ut Pythagoras Samius: aliquibus
deos quidem esse fatentibus: res tñ humanas & terrena negotia non respicere: ut Epi-
curus: Aliis & esse quidē & mortalium curā gerere existimantibus sicuti diuinus Pla-
to. Tantus at̄ inter hos ipsos error in quaestione ueri: tanta caerimoniarū: rituum: my-
steriorum uarietas fuit ut nulla hoīum omnino aetas fuerit quae in diuinarū rerum sen-
tentia nō multum inter se ipsa differeret: Egyptiis Osirim: Isim: atq; animalia qdam
abiectionissima adorantibus. Atheniensibus Cererem magno studio praecipue colenti-
bus: Romanis Martem Vestam Quirinū ac quosdam priuatos deos uenerantibus:
Atq; haec quidem multiplex confusio per multum t̄pis in toto ferme terrarum orbe
perseuerauit usq; ad Saluatoris aduentum: Tum uero caecitati mortaliū in lumen sa-
luberrimae pietatis ab illa perniciosissimae impietatis nocte traductorum lux oboriri
coepit: tum errantibus semita ueritatis ostendi. Diffusi deinde uariis mundi regioni-
bus Apostolici praecones euāgelica praedicatione oēs gentes omnes nationes illustra-
runt: ut eorū uere fuerit uaticinatus propheta in oēm terram sonum exisse: & uerba ī
fines orbis terrae. Viri tum doctissimi uereq; philosophi, dei optimi maximi q sola sa-
pientia est amatores tanq; sidera coruscantia passim emicuerunt. Hinc apud Latinos la-
cte eloquentiae fonte Manans Lactantius Coelius: trium linguarū optimus interpre-
uitaq; sanctimonia pbatissimus Hieronymus: hinc sacer Aurelius Augustinus: Im-
mortalis Ambrosius: uigilantissimus Gregorius elegantissimis religionem nostram
eloquiis illustrarunt: gentilitatis daemones insidiosorum astu diutius elusae splendi-
dissimo lumine ueritatis tenebras retexerunt: & male de ueritate ipsa sentientes fræno-
seueræ castigationis compescuerunt: Apud graecos uero Athanasius: Basilius: Grego-
rius Nazanzenus: Ioannes chrysothomus: Eusebius Pamphili aliiq; p multi indetef-
si Christianorū dogmatum assertores summopere claruerunt: Hiq; diu limitibus grae-
ciae contendendi dum p quietem licuit inter suos hoc est graecos hoīes Italiae ignoti laue-
re. Scæuientibus demū tota graecia diutinis atrocissimorū hostium bellis: occupato in-
felicis prouinciae disciplinae matris imperio. Direptis misere ciuitatibus: tota nobili-
tate atq; uirtute Attica in Italiam cōmigrante: clarissimi quiq; auctores cū gentiles tū
christiani ad tutam hospitalitatem diuertentes studio doctissimorū interpretum lin-
guam Romanā didicerunt. Verū cum a plurimis in historiarum: poematū ue tradu-
ctione fuerit haecenus feliciter elaboratū non minus grate utiliterq; ab iis qui res chri-
stianas eligere maluerunt effectū est. Nō. n. Omnibonus Leoniceus uir singulari do-
ctrina praeditus minus laudis cōsecutus est in Athanasio traducendo quā alius quis-
piam in quouis gentili opere aut ipse met in toto cōmentariorum infinitoꝝ contextu
Neq; Georgius Trapezuntius uir diuinus ex p̄paratione euangelica Eusebii in Lati-
num uersa minus gloriae reportauit quā Rhetoricæ artis laboriosissimo opere edito.
Cuius quidem clarissimi operis dedicati Nicolao Quinto pontifici maximo litterarū
toto orbe fugientū parenti: quo ad superos unde nobis demissus fuerat intempesti-

ue redeunte omnis doctrinae spes erepta est: cum copiam facere oibus quaereremus nec
sat facile inueniri posset exemplar: tu Albertae liberalissime ex bibliotheca tua qua pre-
ciosissimis libris disciplinarum oium liberalium refertam in ornatissima domo i mo-
du atri extructa studiosissime sumptuosissimeq; coparasti: nobis promptissime sub-
uenisti. Vnde cum te iuuante: immo causam primariam praestante germen utilissimi
libri in angulis quibusda abditis delitescens fuerit abunde propagatu debemus no
tantum nos officiosissimae tuae probitati. Sed quicunq; optatissimi muneris prius cu-
pidi prope languabant immortales gratias habebunt: Cumq; in eo diuersorū male sen-
tientium opiniones insolubilibus argumentis confutatas: & fide orthodoxam funda-
tissimis rationibus stabilitam & confirmata lectitabunt non poterunt non tuae muni-
ficentiae meminisse nomen tuum aeternae perennitatis monumento consecrantes.

EIVSDEM HIERONYMI CARMEN.

Eusebius graio tantum sermone loquebar

Nec poteram latiis utilis esse uiris.

Cura Trapezunti non est perpessa georgi

Ignotum tanti muneris esse bonum.

Interpres latias solers aduexit in oras

Et docuit lingua liberiore loqui.

Errores igitur quisquis cognoscere priscos

Instructus uera religione cupis

Me lege diuinas Romana uoce docentem

Historias: grates soluere utriq; memor.

Eusebii Pamphili de euangelica praeparatione opus a doctissimo utriusq; lin-

guae interprete Georgio Trapezuntio e graeco in latinum uersum Bernar-

dinus Benalius exactissima impressit diligentia Venetiis Anno hu-

manitatis Christi. M. cccclxxxvii. Pridie Kalendas Iunias.

Cum gratia ut in ea patet.

REGISTRVM HVIVS OPERIS.

a
Prima alba
Hieronymus
De translatione
Ad sanctissimum
se ipsum

b
Hic iste
tum & mysteria
doctrinae
magis potius

c
humanum
Quem medio
probauimus

d
etiam eo
propter fatorem
Imponique
magis retribuere

e
animas mortuorum
& repente
uirtutum
enim ille

f
causam in
tiores ratione
riosos appelles
Socrates respondit

g
& hymnis
peruenisse
diuini praeccepti
ferum genuite

h
lecta uero
deat: & uir
muni prius
tes temere

i
losophi natura
Plearchus de
tis diruerunt
gnum peruenit

k
iusticia
campos
nem fuisse
guam aditus

l
turum uidetur
unum esse
ex sole
lia. Sed

m
quae postquam
Quomodo Plato
critia dolore
luptatem

n
mus: uotaque
tura est
non capiunt

o
& ipse secutus
preparatos
Opiniones

FINIS

